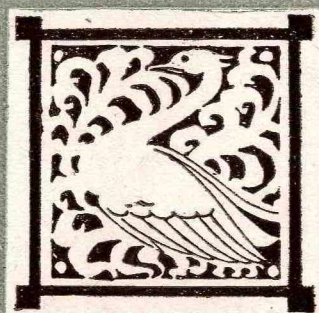

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ

ΕΛΛΑΔΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΤΕΧΝΕΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ • ΦΛΕΒΑΡΗΣ • ΜΑΡΤΗΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἡ Νίκη πού λύνει τὸ σαντάλι τῆς - φωτογραφία ἀπὸ τὸ θωρακεῖο τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀφτέρουγης Νίκης	1
Στράτη Μυριβίλη - Χρονικὸ	3
Νίκου Καζαντζάκη - Προμηθεὺς Περφόρος - τραγωδία	6
Τ. Παπατζώνη - Σκίψει γιὰ τὸν Kierkegaard	25
Γιώργη Λιάκου - Μάταιον ὄνειρο - ποίημα	28
Στ. Σπηλιοτόπουλου - Κάλεβαλα - Φιλλανδικὸς θρύλος	29
Ν. Βέη - Οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Μυστρά - μελέτη	31
Α. Λεοντάρη - Βοριάς - ποίημα	36
Εὐρύαλου - Χαίρετισμὸς - ἔκφραση	37
Στράτη Μυριβίλη - Στὴ χώρα τῶν ἀγαλμάτων - διήγημα	38
Τέλλου Ἄγρα - Στοχασμοὶ	45
Γρηγ. Ξενοπούλου - Ἀρχαῖον πνεῦμα ἀθάνατον	46
Ἀντρέα Λεοντάρη - Ἀπὸ τῆ «μουσικῆ τοῦ καιροῦ» - ποίημα	51
Ναπ. Λαπαθιώτη - Τὰ δεκατρία ντόμινα - διήγημα	52
Ἐλ. Σαμίου - Ἐνα τραγούδι Κιργκίζικο - μετάφραση	54
Τὸ τελευταῖο χειρόγραφο ποίημα τοῦ Ἀκόλα	56
Μιχάλης Ἀκόλας - ὁ ἥσυχος λογοτέχνης	57
Ἀγγελικῆς Κόντη - Μιχάλης Ἀκόλας - ποίημα	62
Ἀντρέα Λεοντάρη - Ἱερὸ - ποίημα	63
Κωνσταντίνου Τσατσου - Τὰ δυὸ χρόνια τοῦ Παλαμᾶ	64
Γιώργη Λιάκου - Φωνὴ I - ποίημα	65
Σ. Μαράντου - Ὁ τελευταῖος ἀπ' τῆ γενιά μου - διήγημα	66
Γιώργη Λιάκου - Φωνὴ II - ποίημα	67
Μιά ἀτιμωτικὴ ἐπέτειο γιὰ τὸ Πάνεπιστήμιο	68

Ο ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Μ.Υ. - Τέλλος Ἄγρας	71
Σοφίας Σπανοῦδη - Ὁ Λαπαθιώτης συνθέτης	72
Τὰ νέα βιβλία - Τὸ σπῆτι μὲ τὸν κοροδαλὸ	73
Τὸ θέατρο - «Ἡ θυσία» - «Ἡ μικρὴ μας πόλη» - «οἱ Χοηφό- ρες» - «Ἐβδομάδα τοῦ Σαίξπηρ»	74
Ὁ κινηματογράφος - Μιά Ἀθηναία στὸ Χόλλυγουντ	77
Ζητήματα καὶ θέματα	78
Εἰδήσεις καὶ πληροφορίες	79

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΜΑΡΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΝΙΚΗ ΠΟΥ ΛΥΝΕΙ ΤΟ ΣΑΝΤΑΛΙ ΤΗΣ
(ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ)

*Απὸ τὸ θωρακεῖο τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀφτέρουγης Νίκης
*Ἔργο τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰώνα

ΤΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΟΥΤΟ

ΕΙΝΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΗΡΩ

Α ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ ΜΙΧΑ

ΛΗ ΑΚΥΛΑ ΠΡΩΤΟΜΑ

ΡΤΥΡΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΤΩ Α

ΠΟ ΤΟΝ ΚΑΤΑΧΤΗΤΗ

ΠΟΥ ΝΤΟΥΦΕΚΙΣΤΗΚΕ

ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 1944

ΣΤΟ ΣΚΟΠΕΥΤΗΡΙΟ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Α - Τ Ε Χ Ν Ε Σ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

1942 βγαίνει κάθε μήνα • φυλλάδιο 1-2-3 •
γενάρης - φλεβάρης - μαρτής 1945 • χρονιά α' •
τομος α' • γραφεία Κατακουζηνού 10 •
τηλέφωνο για τη συνταγή 35276 • για το τυπογραφείο 593672

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Ο

Η «Καλλιτεχνική Έλλάδα» είχε την τύχη νάβγει στο φως μέσα σε μίαν ώρα κρίσιμη. Κρίσιμη για τον άνθρωπο. Κρίσιμη για τον πολιτισμό του. Κρίσιμη — ξεχωριστά — για την Έλλάδα.

Είναι πολύ φυσικό, μέσα σε τούτη την κοσμοχαλασιά, που κάτω από το διαλεχτικό νόμο της ζωής είναι μοιραίο να ξεελιχτεί σε νέα κοσμογονία, κάθε πνευματικός άνθρωπος να γυρεύει μια σωστή τοποθέτηση αντίκρου στα βασικά προβλήματα που σηκώθηκαν μπροστά μας. Τα προβλήματα αυτά είναι πολλά και το καθένα τους μάς βάζει τρία ρωτηματικά. Το ένα αποτείνεται προς το άτομο που βρίσκεται μπλεγμένο μέσα στο δίχτυ των ιδιωτικών συμφερόντων. Το άλλο αποτείνεται προς τον πολίτη, προς τον Έλληνα δηλαδή, που ή ζωή, ή ύπαρξη και ή ευ-

τυχία του είναι απόλυτα και άξεχώριστα δεμένη με τη μοίρα του τόπου του και των συνελλήνων. Το τρίτο αποτείνεται προς τον άνθρωπο, που όσο χαλασμένος και νάναι σαν ήθικη οντότητα δεν μπορεί να αγνοήσει πως υπάρχει και μια σκοπιά, από το ύψος της οποίας τα ξεχωριστά φαινόμενα της ατομικής μας ιστορίας προβάλλουνται πάνω στο πανανθρώπινο σύνολο.

• Η σκοπιά αυτή, πάρα πολύ ψηλή για να την άνεβει ό καθένας, είναι ό Σταυρός του Χριστού.

Σήμερα βρισκόμαστε στο κατώφλι μιιάς νέας εποχής. Η Άνθρωπότητα είναι έτοιμη να το δρασκελίσει. Το ένα πόδι απ' έδω, τάλλο μετέωρο.

Γύρω μας σειοϋνται συθέμελα, γκρεμίζονται πάνω στους λαούς οί μεγάλες πολι-

τείες της γης. Οί γλώσσες της φωτιάς γλύφουν τον καπνισμένον ουρανό, οί μηχανές του ξολοθρεμοῦ καθάλικεύουν τὰ βουνά, χερσώνουν τούς κάμπους, ξεσκίζουν τὸν αἰθέρα καὶ ἀναμοχλεύουν τούς βυθούς τῶν ὠκεανῶν. Παντοῦ «αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδες καπνοῦ».

Εἶναι ἡ φριχτὴ μαζὶ καὶ ἐξαίσιος ὥρα τῆς Ἱστορίας, πού περπατᾷ πάλι με μεγάλες δρασκελιές πάνω στὸν ἀπέραντο χάρτη τῆς Ὑδρογείου καὶ χαράζει με χάλκινο κοντύλι τὴ νέα μοίρα τῶν λαῶν.

Ὁ δρόμος της φωτίζεται ἀπὸ τὸν κεραυνὸ πού σκοτώνει, μετριέται με τὴ θυσία καὶ με τὸν πόνο τῶν ἀθῶων, πλάθεται κάτω ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τῶν ἡρώων. Καὶ Αὐτοὶ προχωροῦν πρὸς τὸ θάνατο με τὸν ὕμνο τῆς ζωῆς στὰ χεῖλη, πού εἶναι ὁ ὕμνος τῆς Λευτεριάς.

Ὅμως ὅλα ἔχουν τὸ τέλος τους καὶ μόνο ἡ ζωὴ δὲν εἶναι γιὰ νὰ σταματήσει ποτέ τὸ αἰνιγματικὸ ἀνακύκλωμά της. (Αὐτὴ δὲ γυρεύει παρὰ τὰ νέα καλοῦπια πού θὰ τὴ χωρέσουν, γιὰ νὰ καταχτήσει μέσα στοὺς ἀμέτρητους αἰῶνες τὴ μυστηριώδη λύση, πού θάνα ἴσως ἢ λύτρωση τῆς ἀγωνίας της).

Ἔτσι σὲ λίγους μῆνες — ἂν δὲν ξαναδόσει ἡ φωτιά ἀπὸ νέους κρατῆρες — θὰ καταλαγιάσουν σιγά-σιγά οἱ φλόγες, τοῦλάχιστο πάνω στὴν Εὐρώπη. Ἡ σπαραγμένη γῆς θάχει καταπιεῖ ὅλο τὸν κατακλυσμὸ τοῦ ζεστοῦ αἵματος πού τὴν ἔλουσε. Μιὰ νέα ἀνοιξη θὰ σκεπάσει με γιρλάντες ἀπὸ ρόδα τ' ἀναποδογυρισμένα συρματοπλέγματα, θὰ κρύψει κάτω ἀπὸ τὶς παπαροῦνες τὰ βάραιθρα τῶν ὀμαδικῶν τάφων καὶ θ' ἀπλωθεῖ τὴ δροσερὴ χλόη της πάνω στοὺς γυμνοὺς σκελετούς. «Τὸ χάσμα πού ἀνοίξε ὁ σεισμὸς κ' εὐτὺς ἐγιόμισε ἀνθη».

Τότες οἱ ἄνθρωποι θὰ ξεπροβάλουν πάλι πίσω ἀπ' τὰ ταμπούρια, θὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ βαθεῖα ὑπόγεια καὶ θὰ δοκιμάσουν νὰ συντεριάξουν πάνω στὴν ἐμπειρία τῆς πράξης τὰ νέα σχήματα τῆς εὐτυχίας, πού ὄνειροπόλησαν κουλουριασμένοι κάτω ἀπὸ τὸ βραχνὰ τῆς καταστροφῆς. Με τὰ ματωμένα τους νύχια θὰ ψάξουν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους τὴ ζεστὴ στάχτη, νὰ βροῦν ἔδαφος ἀρκετὰ στερεο γιὰ τὸ θεμέλιωμα τῆς νέας ζωῆς.

Σύμφωνα με τὴν ἀρχαία πίστη, χρειάζεται ἕνα θῦμα γιὰ νὰ κρατηθεῖ ὄρθιο τὸ θεμέλιωμα. «Κι ἂν δὲ στοιχειώσεις ἄνθρωπο, καμάρια δὲ στεριώνει» λέει ἡ φοβερὴ Σίβυλλα τῆς πανάρχαιας πείρας.

Ἄλλοίμονο, αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ Χθόνιοι θάχουνε χορτάσει ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς θυσίας. Ἐκατομμύρια κείτουνται τὰ σφαχτάρια. Εἶναι ὅλο τὸ ἄνθος τῆς πανανθρώπινης νιότης, ὅλα τὰ ρόδα τῆς ζωῆς. Τὸ χτίσιμο τῆς νέας ἐστίας θὰ σηκωθεῖ πάνω στοὺς ἀπέραντους τάφους. Καὶ ὅταν θὰ γίνεται σιωπὴ μέσα στὶς καρδιές, τόση σιωπὴ ὅση χρειάζεται γιὰ γάκουστοῦν οἱ μακρυνές φωνές τῶν κεκοι-

μημένων, δυὸ προσταγές θ' ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ στοιχειωμένα θεμέλια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πού παλεύουν νὰ δόσουν μορφή στὰ ὄνειρά τους.

Ἡ μιὰ θὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς Ἡρώες καὶ θὰ λέει: προχωρεῖτε κάτω ἀπὸ ἔντιμες σημαῖες χωρὶς φόβο. Μείνετε ὡς τὸ τέλος γνήσιοι.

Ἡ ἄλλη θὰ ἔρχεται ἀπὸ τοὺς ἀθῶους: Καταραμένος νὰ εἶναι ὅποιος, ὅταν ἀρχίσει νὰ σημαίνει ἡ καμπάνα τῆς Ἱστορίας δὲν δικάζει κάθε μέρα τρεῖς φορές τὸν ἑαυτό του, ρωτώντας τον πρῶτ', μεσημέρι καὶ βράδι: Στάθηκα δίκιος σήμερα; Μήπως ἔβαψα τὰ χέρια μου στὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ;

Καὶ θάνατι φοβερὴ τούτῃ ἡ κατάρα, γιατί τὸ αἷμα ἐνὸς δικαίου δὲ γίνεται νὰ ξεπλυθεῖ μηδὲ με τὸ αἷμα χίλιων κακούργων. Θὰ φωνάζει μπροστὰ στὸ Θεὸ μέσα σ' ὅλη τὴν αἰωνιότητα τῆς ζωῆς καὶ ἡ φωνὴ του ξαίρουσε πῶς τρυπᾷ τοὺς πιὸ χοντροὺς τοίχους καὶ φτάνει ὡς τὸ πιὸ καλοσφραγισμένα ἀφτιά.

Ἐνας νέος λογοτέχνης μούγραφε τὶς προάλλες καὶ με ρωτοῦσε: «Περνῶ μιὰ μεγάλη ψυχικὴ ἀγωνία. Αἰσθάνομαι γύρω τὰ πάθη νὰ χουχλακίζουν, βλέπω σκοτεινοὺς ὑποκινητὲς νὰ τὰ ἐξάπτουν, νὰ βάζουν τὸ μαχαίρι στὴ φούχτα τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τοὺς στέλνουν καταπάνω σὲ ἀδελφούς. Ἐμεῖς πού πιστεύουμε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τέχνη, ἔμεῖς πού δὲν ἀνήκουμε σὲ φατρίες, ποῖο εἶναι τὸ χρέος μας;»

Τοῦ ἀπάντησα χωρὶς δισταγμὸ:

«Ἄν πῆγες καμιά φορὰ στὴν Ὀλυμπία, θὰ εἶδες τὸ περίφημο ἀέτωμα πού παρασταίνει τὴ μάχη ἀνάμεσα σὲ Κένταυρους καὶ Λαπίθες. Εἶναι ἕνα ἄγριο πάλαιμα, ἀπάνθρωπο καὶ σκληρό. Τὰ ἔνστιχτα κυβερνοῦν τὴν ξέφρενη μάζα. Τὰ κορμιά χτυπιοῦνται με ὄχτρα, δὲν ὑπάρχει ἔλεος μηδὲ γιὰ τὶς γυναῖκες μηδὲ γιὰ τὰ παιδιὰ. Καὶ στὴ μέση, μέσα στὸ κορῦφωμα αὐτῆς τῆς ἀταξίας, ἀνάμεσα στὰ κορμιά πού στραμπουλιόονται καὶ στὰ πρόσωπα πού τὸ πάθος παραμορφώνει με τὸ μορφασμὸ τοῦ χτήνου, ὑψώνεται τὸ ἀνάστημα τοῦ Ἀπόλλωνα.

Ὅρθιο, ἴσιο, περήφανο καὶ ἤρεμο. Τὸ περίγραμμα εἶναι καθάριο, ἡ κίνηση λαγαρὴ, τὰ μέλη ἡσυχὰ μέσα στὴν ἀρμονία τῆς ἀρσενικῆς συμμετρίας τους. Τὸ πρόσωπο, γαληνεμένο ἀπὸ τὴν αἴσθηση τοῦ ρυθμοῦ καὶ τὴν ἐλεύθερη ὑποταγὴ στὸ Νόμο, κοιτάζει σταθερὰ πάνω ἀπὸ τὴ μερδεμένη ἀνθρωποθάλασσα τοῦ ἐκθακχευμένου ἀνθρωποσωροῦ.

Τότες ὅλη τὴ σύνθεση τὴν κυβερνᾷ μιὰ καταπληχτικὴ χειρονομία: Ὁ Θεὸς ἀπλώνει τὸ χέρι του πάνω ἀπὸ τὸ χάος, πάνω ἀπὸ τὴ σύγκρουση, σὰ νὰ προστάζει τὴν τάξη καὶ τὴν ἰσορροπία.

Κάτι παρόμοιο γίνεται σήμερα γύρω μας. Ὁ πόλεμος συντάραξε τὶς συνειδήσεις

ἀνεκάτεψε τὸ βυθὸ ἢ καταχθόνια τρικυμία του. Δυνάμεις σκοτεινές ξαπολύθηκαν. Δυνάμεις φωτεινές ἀγωνίζονται νὰ σωθοῦν. Ἡ σύνθεση, ἀκόμα δὲν ἤρθε ἡ ὥρα της. Ἡ ἐναλλαγὴ τόσο γρήγορη, πού τὸ μάτι δὲν προφταίνει νὰ ξεχωρίσει τὶς μορφές καὶ τὰ συνθήματα. Τὰ προσωπικὰ μίσση, τὰ καταπιεσμένα ἔνστιχτα, οἱ λαγοκοιμάμενοι φθόνοι, οἱ ξεγαλίνωτοι ἀρριβισμοί, οἱ ἔνοχοι πού καταφεύγουν στὸ μιμητισμὸ γιὰ νὰ διαφύγουν, οἱ ἀποτυχημένοι πού ἀρποῦν ἀπὸ τὰ μαλλιά τὴν εὐκαιρία, ὅλοι αὐτοὶ οἱ Κένταυροι καὶ οἱ Λαπίθες διεξάγουν ἕνα φριχτὸν ἀγῶνα σπαραγμοῦ. Καὶ τὰ ἀθῶα θύματα πέφτουνε σωρὸς μέσα στὸ αἷμα τους. Κι ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές. Ἀκόμα καὶ γυναῖκες. Ἀκόμα καὶ ἀγνὰ σχολιταρούδια. Μηδὲ οἱ γέροι, μηδὲ τὰ βρέφη δὲ βρίσκουν ἔλεος.

Τώρα με ρωτᾶτε πού εἶναι ἡ θέση μας.

Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ θέση μας, σὰν Ἑλλήνων, σὰν ἀνθρώπων καὶ σὰν καλλιτεχνῶν, εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Δίκαιος γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Νόμου. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ρυθμιστὴς γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Θεὸς τῆς Σύνθεσης. Αὐτὸς εἶναι ὁ Διαυγῆς γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Φωτός.

Μὰ οἱ μέρες εἶναι ἐπικίντυνες γιὰ τὴν ψυχὴ, πού δὲν τὸ στέργει νὰ πέσει. Καὶ γιὰ τὸ πνεῦμα, πού ἀρνεῖται νὰ κυλιστεῖ χάμου. Ὅμως στὸν καθένα μπορεῖ νὰ ἄρθει μιὰ στιγμή — ἀπὸ ἐξωτερικὴ πρόκληση ἢ ἀπὸ ἐσωτερικὸ καθῆκον — πού θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ κινηθεῖ πρὸς κάποια κατεύθυνση. Οἱ δρόμοι μπροστὰ του εἶναι πολλοί. Συγχέονται καὶ διασταυρῶνουνται μερδεμένοι καὶ ὑπουλοί. Ποῖον νὰ πάρει; Ἀνάγκη πάσα λοιπὸν τὰ ἐξακριβώνουμε κάθε στιγμή τὸ σωστὸ προσανατολισμὸ μας. Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ποῖο θάνατι τὸ Ἄστρο τοῦ Βοριᾶ πού θὰ μᾶς ὀδηγεῖ;

Θάνατι ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, πού εἶμαστε χῶμα ἀπὸ τὸ χῶμα της καὶ

φῶς ἀπὸ τὸ πνεῦμα της. Σὲ κάθε πράξη μας λοιπὸν πού μπορεῖ νὰ ἔχει κάποιον ἀντίχτυπο πάνω στὴ ζωὴ τῆς Φυλῆς μας ἄς ζυγιάσουμε πρὶν ἀπ' ὅλα: Συμφέρει αὐτὴ ἡ πράξη μας γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς Ἑλλάδας, ὀλάκαιρης τῆς Ἑλλάδας καὶ ὄχι τούτης ἢ ἐκείνης τῆς φατρίας; Ἄς ρωτᾶμε: «Θὰ τὸ κάναμε αὐτὸ ἂν ἐμεῖς, σὰν ἄτομο, κυβερνοῦσαμε ὑπεύθυνα τὴ μοίρα τῆς Φυλῆς μας καὶ τῶν γενεῶν πού ἔρχονται με ἑκατὸ χιλιάδες γεννήσεις πλεονασμα κάθε χρόνο;»

Ἄν ἡ συνείδησή μας ἢ Ἑλληνικὴ ἀπαντήσει «ναί», ἄς προχωροῦμε ἄφοβα στὴν πράξη καὶ ἄς εἶμαστε βέβαιοι πῶς εἶμαστε κάτω ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀπόλλωνα.

Ἄν «ὄχι», ν' ἀποτραβήχτομε γρήγορα.

Μὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα σὰν πρόκειται εἰδικὰ γιὰ τὴ δικὴ μας περίπτωση, τὴν περίπτωση τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, ἄς βάλομε καλά στὸ νοῦ μας τοῦτο.

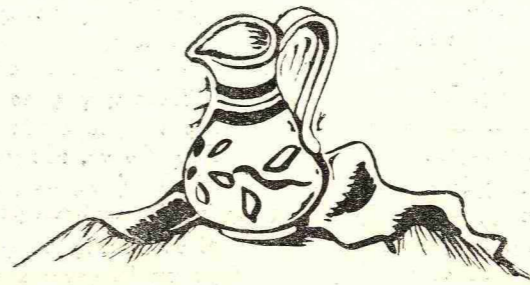
Ὁ ἀληθινὸς καλλιτέχνης, ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς, δὲν ἐπιτρέπει στοὺς ἄλλους νὰ δημαγωγῆσουν εἰς βάρος του, ὅπως δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτό του νὰ δημαγωγῆσει τοὺς ἄλλους. Ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς δὲ χωράει σὲ φατρίες. Μόνο μέσα στὴ Φυλὴ του ὀλάκαιρη κινεῖται καὶ ἀνασαίνει ἐλεύθερα, γιὰ τὸν ἕνα ἕκφραζοντας τὴ Φυλὴ του ἕκφράζει τὸν πανάνθρωπο καὶ ὑπηρετεῖ τὴν ἀγάπη ἀνάμεσα στοὺς λαούς.

Ν' ἀφοσιωθεῖς λοιπὸν στὴν Τέχνη με ὅλη σου τὴν ψυχὴ καὶ με ὅλη τὴν καρδιά σου. Αὐτὸ θὰ πει: νάφοσιωθεῖς στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὑπηρετεῖς τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ θὰ πει: νάσαι κοντὰ στὸ Θεὸ πού εἶναι ἡ πηγὴ τῆς αἰώνιας Δημιουργίας».

Αὐτὰ ἀπάντησα στὸ νέο μου φίλο.

Τίποτα παραπάνω δὲ γυρεύει, τίποτα παρακάτω δὲ ὑπόσχεται στὸ Πανελλήνιο ἢ «Καλλιτεχνικὴ Ἑλλάδα» πού βγαίνει σήμερα κάτω ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μου εὐθύνη.

Στρατῆς Μυριβήλης

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΠΥΡΦΟΡΟΣ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ
ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Χαιρετισμός στον Ι. Θ. Κακριδη

(Ξημερώνει άγριο μεγαλόπρεπο τοπίο : βαθείες γυμνες χαράδρες, βουνοκορφες που καπνίζουν ακόμα, κεραβνομένα δέντρα, γιγάντιοι ξεκουνημένοι βράχοι. Πέρα η θάλασσα, αgridμένη, μουγκρίζει. Βαρης χαμηλομένος ουρανος με μάβρα ξεσκισμένα σύνεφα· αχνοι πηχτοι ανεβαίνουν απο τη γης· νιόθειες, η τρομαχτική κοσμογαλαξια που ξεσπασε, μόλις τόρα τέλεψε. Κάπου κάπου ακούγονται μονάχα μακρυνες απόκουφες βροντες· κι απ' όλα τα πουλια μονάχα ο κρωγμος του κοράκου.
Άγρια θολοτη σπηλια στη ρίζα του βουνου· απόξω μια κουτσουρεμένη αστραποκαμένη αγριλια καπνίζει ακόμα. Προβαίνει ανάμεσα απο τους βράχους αναμαλιάρης, τσουρουφλισμένος, με λασπομένα ποδάρια, ο ΠΑΝΑΣ).

ΠΑΝΑΣ

Μάνα!
Ω μάνα Γης!
Σκύβω, φιλω τα πόδιασου, μην τρέμεις!
Εγω σε κράζω ο τραγοπόδης γιόςσου,
το μαλιαρο στοιχιο του δάσου, ο Πάνας!
Μάνα, κακό ταν όνειρο και πάει·
κακο πολυ, κι ο νούσμου ακόμα τρέμει!
Αχ, θέλω να σωπάσω μα η τρομάρα
με πνίγει, δεν μπορω και θα φωνάξω!
Ραγίσαν τα βουνα και γκρεμιστήκαν,
χοχλάζαν τα νερα, φωτιες πηδούσαν,
τα σπλάχνα ανοίξαν του θεου κ' εφάνη
γυμνο, φριχτο, το πρόσωπο της Μοίρας.
Το βράχο τούτο αγκαλιασμένος, θώρουν
τις φωτερες και σκοτεινες δυνάμεις
στην αβυσο αποπάνω να παλέβουν.
Μάβρα κεφάλια ασκόσαν οι Τιτάνες
αόματα αχ! και τα βουνα κινήσαν,
και χύθηκαν σαν πυρακαγιες· ν' ανέβουν
στον ουρανο και το θεο να ρήξουν.
Όχι! σφαλνω τα μάτιαμου, τ'αρτιέμου
σφαλνω το νου και την καρδια, δε θέλω
να θυμηθω! Τα σπλάχναμου όλα μπλάβες
γεμίσαν αστραπαες κι αστροπελέκια.
Σκύβω, σε αγγίζω, μάναμου, κουράγιο!
Πάλι θα γίνει η φλόγα αφράτο χώμα,
το χώμα πάλι θα γενει χορτάρι,
να φαντα ζωντανα κι ο γιος του ανθρωπου
θαρθει ξανα στη γης να περπατήσει.

Όλα καλα, ξεθύμανεν η μπόρα·
εχόρτασε ο θεος αστροπελέκι,
ξεχειλισαν τα Τάρταρα Τιτάνες·
τ'αμέροτα στοιχια — ποτάμια, ανέμοι
και πυρακαγιες και θάλασες — εσκύψαν
τό σβέρκο στο θεο κι αλυσοθήκαν.
Κι ο θεός Θυμος, της γδίκησης ο γάβρος
αητος, τανιώντας τις βαρειες φτερούγες,
πίσω στον ουρανο γυρνάει χορτάτος
κι αργα στα πόδια του θεου καθίζει.
Όλα τελέψαν, Μάναμου, ανασκόσου
να δεις και να χαρεις τη νέα την πλάση·
νά, σκίστηκαν τα σύνεφα τα μάβρα
κι πρόβαλε ο θεος ξανα σαν ήλιος·
γελάει κι όλο το φως γελάει μαζί του.
Ομπρος, καρδια! καινούριος κόσμος τούτος·
θα κράζω τα Πανόπουλα, τους γιούσμου,
απ' τις βαθείες σπηλιες και τα ρουμάνικ,
όπου με τρόμο χώθηκαν, να βγούνε
κι όλοι μαζί της λεφτεριες να σύρουν
γοργο χορο πα στην καινούρια φλούδα!
(Σφυρίζει, βάνοντας τα δάχτυλα στο στόμα. Στέκει, αφουγκράζεται
ν'αντιλαλεί το σφύριγμα μέσα στα βουνα. Τρομάζει στην τούση
ερημια· σέρνει μεγάλη φωνη τρόμου).

Άδιασε η γης, ερήμαξε το αγέρι,
κορμια, φτερα και πνέματα χαθήκαν!
Σφυρίζω νά, και χάνεται η ψυχήμου,
τί άλλη ψυχη δε βρίσκειται ν'ακούσει.
(Σφυρίζει πάλι· ακούγεται μακρυνο μουντο απόβροντο)
Μόνο ο θεος, το φοβερο αστροπέλεκο
με τη διαφένια ανάσατου γεμίζει,

ο Νίκος Καζαντζάκης
εργο της Φρόσως Εύθυμιάδη

πηχτος, βαρης, το μολεμένο αγέρα!
Αχ πίνεται η πνοήμου, θα πλαντάξω!
Βόηθα, σουράβλι εσυ, παρηγοριέμου!
(Βγάνει απο τον κόρφοτου το σουράβλι)

Ω στόμα αγνο της λεφτεριες, τραγοúδα!
(Παίζει το σουράβλι. Στην αρχη, ανήσυχος και θλιμένος σκοπος· ολοένα και πιο ήρεμος κι ανάλαφρος. Προβαίνουν απο τις σπηλιες και τους βράχους δώδεκα Πανόπουλα· σκληρίζουν τρομαγμένα και σμαριάζουν γύρα απο τον Πάνα. Ο Πάνας τα καλωσορίζει και τὰ χαδέβει.)

ΠΑΝΑΣ

Ω πνέματα της γης χαριτομένα,
κοπάδιμου που σκόρπισες και χάνης,
γέλια, φωνες της ερημιας, δαιμόνια
αρσενικα με τις ορθες ουρές σας,
χιλια καλωσ ορίσατε, παιδιάμου!
Αχ αίματα γιομόςατε και λάσπες,
σπάσαν τα κερατάκιασας κι ω κρίμα!
στις φλόγες τσουρουφλιστη το μαλίσας.
Καρδια, παιδια, κι ο κόσμος πάλι εσάθη,
νά, δεν κουνιέται πια και χωνιαστήκαν
τ'άγρια στοιχια στα σωθικα της νύχτας.
Ήρθε η χαρα, πιαστείτε χέρι χέρι,
πετουν τα πόδιασας φτερα, χορέφτε
σύρτε φωνη και το θεο δοξάστε,
τί νίκησε· δοξάστε τους Τιτάνες,
γιατι παληκαρίσια νικηθήκαν.
Ελέφτερα παιδια· μαστε του δάσου,
πηγες νερο, δεντρα, μικρα ζουδάκια
αθάνατα· χαθήκαν οι Τιτάνες,
γκρεμίστηκαν στα τάρταρα οι μεγάλοι
σεισμοι, οι τρανοι κατακλυσμοι του κόσμου·
ομπρος, παιδια, σηκόστε το λαιμόςας,
βαρειες ψυχες στη γης βουλιάξαν, σύρτε
πικρο, παληκαρίσιο μοιρολόι!

ΧΟΡΟΣ Πανόπουλα :

— Αχ τυφλη, χιλιαντρο, πρασινόμαλη,
μάνα Γης γιγαντόστηθη,

αχ πονω τον τριτέβαστο πόνοσου
και κοιτω τους απόγκρεμους
στοχασμους του θεου με ανατριχιασμα!

Πώς τους γένησες, Μάνα, τους γίγαντες
σε ουρανο σφιχταγκάλιασμα,
μαλιαρους, θρασερους, πολυκέφαλους
και κρυφα τους καμάρονες
τους θεους να χοιμου να γκρεμίσουνε!

Μα φριχτο του θεου το αστροπέλεκο
κεφαλες, ραχοκόκαλα,
τριχοτα λαιμοτράχηλα, στόματα,
ο θεος τους λεβέντηδες
σου τους ρήχνει στα τάρταρα, Μάναμου!
(Ακούγεται βαθεια, θλιμένη φωνη απο τη γης και βαρης
στεναγμός. Ο χορος σταματάει τρομαγμένος.)

ΦΩΝΗ ΜΑΝΑΣ

Παιδιάμου!

ΠΑΝΑΣ

Ασκόνει, ακούτε; μοιρολόι
θρηνάει τους σαραντάπηχους η Μάνα!
Βάστα, χαροκαμένη Μάνα, οι γιοίσου
πολα μεγάλοι βγήκαν, δε χωρούσαν
ανάμεσα ουρανο και γης, σκοντάφταν·
και μεσ' στα σωθικάσου μπήκαν πάλι.
Μα ένας πομένει, ο πιάσου αγαπημένος·
τόρα θαρθει να φέρει λυτρομένα
τα στερνοπαίδιασου όλα, τους ανθρωπους.
Τον είδα εγω μεσ' στις φωτιες ν'απλώνει,
σα νάλεσ στο θεο: «Μην τους πειράξεις!»
το μπράτσοτου αψηλα στο ανθρωπολόι!

(Ακούγεται λαχάνιασμα βαρι· προβαίνει ανάμεσα απο τους
βράχους ο γέρο Σιληνος τυφλομένος. Ο χορος σέρνει φωνη).

ΧΟΡΟΣ

Ω! Ω!

Ο γέρο Σιληνόμας, ο παπούλης·
ο δρόκος ο γλυκος ο Ποταμιάρης!

Ελάτε, αναβαστάχτετον, θα πέσει!

ΠΑΝΑΣ

Γέρο παπου, στοιχιο χορταρισμένο,
που χλιμιντρας στα πράσινα λιβάδια,
ω φουντοτή κοιλία, καρδιά πιομένη,
γέλιο φαρδι μετ' στα χλωρα κλάμια,
σκύβω και προσκυνω τη συφοράσου!
Τα δροσερα ματάκιασου, παπούλη,
που λυγαριες ξεχειλιζαν και δάφνες
και μέσατους ως έμπαινε ο κόσμος
τρέκλιζε εφτυς και μέθαε ερτυχισμένους,
ωιμέ, πώς τόρα χύθηκαν και σβήσαν!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αί τρηγοπόδη Πάνα, σφρηνογένη,
δίκα τα μάτια τάχασα, μη σκούζεις!
Πιοπέρα απ' ό,τι δύνεται το μάτι
λαχτάριτα να δω και να στηλόσω
ξαδιάντροπα τον κεραβνο του Αφέντη
πολυ το φως και γιόμοσα σκοτάδι!

ΠΑΝΑΣ

Δεν κρύφτης, δε φοβήθηκες, πώς μπήκες
μεσ' στου θεου το στρόβιλο, καλέμου;

ΣΙΑΗΝΟΣ

Δεν κρύφτηκα, δε σκιάχτηκα και τόρα
πλερώνω την περφόνια και την τόλμη
όλα καλά και δεν το μετανιώνω!

ΠΑΝΑΣ

Πού βρίσκουσον, σε φώναζα, γυρνούσα
μεσ' στις βροντες, τις αστραπες, βογγώντας,
ω μαλιαρε παπούλη, τ' όνομάσου!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Πεσμένος είμουν καταγης, γυρνούσα
να σιούνται τα βουνα και να μουγκρίζουν
της γης η φλούδα εσκίστη, πεταχτήκαν
ζεστα νερα και μούκαιγαν τα στήθια
κι ανοιγοσφάλνααν οι γκρεμοι κι αχνίζαν.

ΠΑΝΑΣ

Αχ σώπα μην το λες: σφαλνω τα μάτια,
σκίζου, σπαθίζου αστραπες το νούμου
και δεν μπορω τη λάμψη να βαστάξω!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Εγω τα μάτια απότολμα κρατούσα
ολάνοιχτα στις αστραπες ποτέμου
τόση χαρα δεν ένισα και φρίκη.
«Ψυχή μου, φώναζα, όρθια στάσου' ετούτη
η πιο αψηλη στιγμή ναι της ζωήςσου
τρέβα μπροστα να δεις και να θυμάσαι!»
Πήρα τη στράτα, ανέβαινα, πλαντούσα,
με τύλιγαν οι φλόγες και με αγλείφαν
δεξιά, ζερβα, σκοντάφτοντας προχώρουν
και καίγουνταν τα πόδιαμου στη λάσπη.
Και νά, φωνη βροντάει και πέφτει ομπρόςμου
σπίει τα κλαρια και με προστάζει: «Στάσου!»
Μα εγω με ορμη ανηφύρουν, λαχταρώντας
το μυστικο να δω πριν να πεθάνω.

ΠΑΝΑΣ

Το μυστικο; Ποιό μυστικο; Στροφίζου,

τα χείλια σου, παπούλη, απ' την τρομάρα!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Πώς ο θεος με κεραβνους γκρεμίζει
τη γης αφτη, κεφάλι όντας σηκόσει
και πώς με κεραβνους την ξαναπλάθει.
Κιόλα στη λάμψη αρχίνου να ξεκρίνω
τους γάβρους σαραντάπηχους, με φλόγες
ζωσμένους, να χοιμου στα κορφοβούνια
και να πετου στα ουράνια βλαστημώντας
χοχλακιστα νερα, φωτιες και βράχους.
Και σπάζοντας με ορθο διπλο τσεκούρι
τα σύνεφα ο θεος, τ' αστροπελέκια
τα σφεντονούσε απα στη γης και πέφταν
στις γάβρες κεφαλες και τις συντρίβιν.
«Ψυχήμου, εγω κρυφα στην τρομαγμένη
τη μέσαμου Σιληνοπούλα εμιλου,
βαρεια πολυ η στιγμή μα μη φοβίσαι'
να δεις, να δεις το μυστικο του κόσμου,
να δεις, ψυχη, κι ας τυφλοθει το φώσσου!»
Ξάφνου η καρδιάμου πήδηξε, γρικήθη
φωνη βραχνη απ' τον τρόπο πλανταμένη,
να βγαίνει απ' τα βαθιόμου φυλοκάρδια
και να συμπνίγει το λαιμόμου: «Στάσου!»
Μα εγω: «Να δω, βογγούσα και προχώρουν,
να δω!» Κι ακέριος είχα γίνει μάτι.
Μήτε θεο λογάριαζα ούτε διόλου
τήν ομορφια που θάχανα του κόσμου
θρασης εντόςμου δαίμονας σηκόθη,
γιγάντιο μάτι εντόςμου σα στρόβιλα.
Τρίτη φωνη απ' τα θέμελα τινάχτη,
μέσα απ' της γης τα σπλάχνα, και μου κοάζει:
«Θα τυφλοθεις! Λυπήσουμε, παιδίμου!»
μα εγω, συνεπαρμένος απ' τη μοίρα,
τρέκλιζοντας στις πέτρες, μεθησμένος
απ' του θεου την άγρια παρουσία,
«Να δω! να δω! βογγούσα, κι ας πεθάνω!»
Κ' είδα!

ΠΑΝΑΣ

Δυστυχισμένε, τί;

ΣΙΑΗΝΟΣ

Για σκύψε

δέσε το νου σφιχτα να μη σκορπίσει:
της αστραπης τη ρίζα, το σκοτάδι!
Και πια να δω δεν καταδέχουμαι άλλο.

(Δυο Πανόπουλα που έχουν ωστόσο σκαρφαλώσει σε δυο αντι-
κρουτους βράχους και βιγλίζουν, σέρνουν φωνη).

ΒΙΓΛΕΣ Α', Β'

Έρχεται!

ΠΑΝΑΣ

Μόνος;

ΒΙΓΛΑ Α'

Δρασκελάει τους βράχους,

κορφη κορφη πηδάει, με οργη ζυγόνει
κι ανηφοράει καπνος απ' τα μαλιάτου.

ΠΑΝΑΣ

Μόνος; Δε βλέπεις πίσωτου κοπάδι
αντρεμένο να χοιμάει το γένος
του ανθρώπου;

ΒΙΓΛΑ Β'

Αχ ολομόναχος! Κανένας
μήτε θεος μήτε άνθρωπος μαζίτου!

ΠΑΝΑΣ

Κανένας! Βίγλισε καλά!

ΒΙΓΛΑ Α'

Μονάχο

τον ήσκιουτου θωρω να τρώει τον κάμπο!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Εγω γρικω βαρη το στεναγμότου
πογύρισαν τα μάτια μου και μπήκαν
στα σωθικα και βλέπω στο σκοτάδι
γοργα, αρπαχτα, μια τίγρισα ζυγόνει
πεινάει, δεν είναι τίγρισα, είναι η Μοίρα!

(Προβαίνει ο Προμηθέας· ο χορος τον περικυκλώνει ανήσυχος.
Ο Προμηθέας τους αναμερίζει άλατος· ο Πάνας κάνει να παίξει
σουράβλι, χαιρετώντας τον ερχομότου, βγάνει δυο τρεις αλαφια-
σμένες νότες και βουβαίνεται.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όχι! Όχι! Όχι!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αλοίμονο! κ' οι πιο φριχτες δυνάμες
σκύψαν στη γης και κράζουν: Ναι! και τρέμουν
και μόνο εσυ βογγας το αδιάντροπο Όχι!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όχι! Όχι! Όχι!

ΠΑΝΑΣ

Κ' οι άνθρωποι; Δεν τους πρόλαβες; χαθήκαν;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ποτε, ψυχη, ποτέσου μην ξεχάσεις
την αδικια, την ατιμια, τη φρίκη!
(Κοιτάζει γύρατου σα να βλέπει για πρώτη φορα τα παγανα.)

Τί μαζοχτήκατε όλα τα δαιμόνια
τα μαλιαρα του δάσου ολόγυράμου;
Θέλω να μείνω μοναχος μαζί Του!

ΠΑΝΑΣ

Γιατί δε μου αποκρίνεσαι; Χαθήκαν;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τί θες; γιατί τα μάτιασου βουρκόσαν;
Ντροπη! ντροπη! Δε θέλω πια να βλέπω
ψυχες και σάρκες και μιαλα να τρέμουν!

ΠΑΝΑΣ

Συμπάθα, γιγαντάμου, με τραγούδια
λαχτάριζα αχ! να σε καλωσορίσω
μα τόρα βλέπω που γυρνας μονάχος,
όλος θυμο, καλ κόπηκε η πνοήμου.

Πνέμα αγαθο του κόσμου, Προμηθέα,
γιατί δε μου αποκρίνεσαι; Χαθήκαν;

(Ο Προμηθέας αμιλητος ανασπάει απο το βράχο μιαν πέτρα και
την πετάει στον γκρεμο· αφουγκράζεται τον αχότης.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όμοια κι Αφτος να γκρεμιστει στον Άδη!
Όμοια κι Αφτος να γκρεμιστει στο νούμου!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Γίγαντα, γιε του αστρώφουτου Ουρανού μας
και της πολυτεκνούσας Γης, της Μάνας,

πνέμα αγαθο που μπήκες στον αγώνα
κ' έδωκες νου θεου το αστροπελέκι,
τυφλόθηκα, δε σε θωρω, μα νιώθω
βαρης θυμος τα σπλάχνασου τυλίγει.
Μην τον κρατας βουβο· θεος δεν είναι
και θα σε ρήξει κάτω, Προμηθέα!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αί γέρο Σιληνε λιβαδογένη,
αί γέρο Σιληνε, καημος μεγάλος,
θυμος βαρης την ώρα που θα νιώσεις
πως στο θεο δεν έχεις μπιστοσύνη!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αν ξέπεσε ο θεος εντός σου, εχάθης
πού θα πιαστεις; πού θα σταθεις; ο κόσμος
στην άβυσσο θα ξαναπίσει πάλι.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ό,τι μπορούμε, γέρο — το κορμίμας,
τò νούμας, τις ελπίδες, την περφόνια,
ας βάλουμε αντιστύλι να μην πέσει!
(Στον Πάνα)

Χαθήκαν!

ΠΑΝΑΣ

Όλοι; Δεν απόμεινε ένα
ζεβγάρι, ούτε ένα, ζωντανο, για σπόρο;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όλος ο σπόρος χάθηκε του ανθρώπου!
(ο Πάνας κάνει να ξεσπάσει σε κλάμα· μα ο Προμ. του σφιγ-
γει τον ώμο)

Όλα τα χάσαμε, όλα· και μονάχα
το πείσμα κ' η περφόνια μας πομείναν
σώπα, μην κλαις, κι αφτα να μη χαθούνε!

ΠΑΝΑΣ

Νά, σφούγγιξα τα μάτιαμου, δεν κλαίω.
Φοβούμαι μα σε ντρέπουμε, άκουσέμε:
Εγω'μαι στα στοιχια της γης τσοπάνος·
η γλώσσαμου μπερδέβεται κι ο λόγος
σαν τράγος κουτουλάει την κεραλήμου·
μα δε βαστω και θα μιλήσω· οδήγα
κι όπου με πας, και στον γκρεμο θα πάω!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Λόγος παληκαρίσιος και μου αρέσει·
όμοια κ' εγω μιλω στο νούμου: Οδήγα,
κι όπου με πας, και στον γκρεμο, θα πάω!

ΒΙΓΛΑ Α'

Γλάρος μεγάλος έρχεται απ' το κύμα!

ΒΙΓΛΑ Β'

Δεν είναι γλάρος, είναι φως.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ας έρθει!

ΒΙΓΛΑ Α'

Δεν είναι φως· κάποιος θεος καινούριος
πάνω απ' τη θάλασα έρχεται ουρανόθε·
κ' έχει φτερα πα στα χρυσα σαντάλια.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Θάναι απ' τους νιους, αλοίμονο!, αφεντάδες·
φτερούγες στολιστήκαν και χρυσάφια,
ξαδιάντροπα κορδόνουνται και νάτους,

αρχίσαν κιόλα προσταγες να δίνουν
νου, μην ξεχνας Θεος και συ πως είσαι!

(Έρχεται ο Ερμής, χρυσοσάνταλος, φοράει στο λαιμό χοντρή
χρυσή αλυσίδα. Όμοια αλυσίδα κρατάει στο χέρι.)

ΕΡΜΗΣ

Το μέγα νου, το στήθος το γεμάτο
παληκαρια και φρόνηση κι αγάπη,
με σέβας χαιρετω του Προμηθέα.
Παρθενικια νογω χαρα μεγάλη,
την πρώτη πρώτη προσταγή τελώντας
του νέουμας τόρα Αφέντη και Πατέρα.
Νίκησε αφτος τις σκοτεινες δυνάμεις,
αντάρτισες, τυφλες, καταραμένες,
που σήκοσαν κεφάλι να χαλάσουν
την πιο μεγάλην αρετη, την τάξη.
Στα τάρταρα, δεμένες με αλυσίδες,
τις έρηξε και τόρα αναστενάζουν,
βογγουν και βλαστημούνε λυσιασμένες.
Χαρα! στη γης, στον ουρανο, στον Άδη,
μετα απο φοβερους αγώνες, νάτος
ο νους ανέβη του θεου στο θρόνο
κ' ένας μονάχα βασιλιας, ο Νόμος.
Χαρείτε, πλάσματα της γης, του αγέρα
και του νερου και παγανα της νύχτας,
ο μέγας νίκησε θεος, ο Δίας!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Νικήσαμε να λες, παρακαλώσε!
Μαντάτορας καινούριος είσαι ακόμα,
αμούστακος θεος, και δεν κατέχεις
τη γλώσσα με το νου να συντεριάζεις.
Νικήσαμε να λες, εγω, το ξέρεις
μα δεν το μολογας, με του μιαιλούμου
τις πλήθιες τέχνες τούφερα τη νίκη,
τον άμαθότου κεραβνο οδηγώντας.
Κι όντας στη μάχη, χόρεβαν τα ζύγια
και σκούζατε πνιμένοι απ' τους Τιτάνες,
εγω'μουν που άξαφνα πηδω και ρήχνοντας
στη ζυγαρια το νούμου, βιάζω απόφαση
η δίγνωμη μεμιας να πάρει Μοίρα.
Εγω, κι αν το ξεχνάει, του το θυμίζω!

ΕΡΜΗΣ

Το ξέρω, μη θυμόνεις, γίγαντάμου!
Δεν το ξεχνα ο θεος, ο νέος Αφέντης,
σκύβω και προσκυνω τη χάρητου! όχι,
δεν το ξεχνάει και νά, με στέλνει τόρα,
δώρο ακριβο κι αθάνατο στολίδι,
γιοντανί στο λαιμο να σου κρεμάσω
σημάδι υποταγης γλυκειας κι αγάπης

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τί; δώρο στο λαιμο αλυσίδα;

ΕΡΜΗΣ

Θείο
κι ασύντριφτο του νέου καιρου σημάδι.

(Ο Προμηθέας πετάει με οργη τη χρυσή αλυσίδα)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Του νέου καιρου σημάδι;

ΕΡΜΗΣ

Μην αγριέβεις!

δου γνώμες πια δεν έχει ο κόσμος' ένας
μονάχα ο Νους κ' εμεις θεοι, δαιμόνοι,
θερια, στοιχια κι άνθρωποι, οι στοχασμοί του!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δεν είμαι σκλάβος να του πεις: ψυχή'μαι,
της περηφάνιας αδερφη μεγάλη
για λεφτερια πολέμησα, χτυπώντας
τους ίδιουςμου τους αδερφους Τιτάνες!

ΕΡΜΗΣ

Όλοι οι θεοι...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μπορει οι θεοι αλυσίδες
στολίδι να φορου, να καμχρόνουν
μα εγω...

ΕΡΜΗΣ

Αστραπη τα μάτιασου σπαθίζει
μόνο τα μάτια του θεου ν' αστράφτουν
με τόση μάθε αποκοτια τεριάζει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τα μάτια του θεου και τα δικάμου!
Κ' εγω θεος' κ' εγω κρατω στο νούμου
μιαν τάξη πιο καινούρια, τη δικήμου!

ΕΡΜΗΣ

Μεγάλος είσαι νους, καλα ζυγιάζεις
το τί μπορείς, τί δεν μπορείς και ξέρεις
όσο κι αν θες το αδύνατο δε φτάνεις —
σκύψε λοιπον το σβέρκο στην ανάγκη!
Σκλαβικς δεν είναι τούτη εδω αλυσίδα:
χαλκας αγάπης, έρωτας, και δένει
γης κι ουρανο, ψυχες, καρδιες, τα πάντα,
σε σκλάβω αντάμα λέφτερη αρμονία
τούτος του νέου θεου'ναι ο μέγας Νόμος.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δεν καταδέχομαι, όχι, να δουλέβω
Θεο που λόγο και τιμη δεν έχει!
Γιατί τ' αγαπημένα να σκοτόσει
τα πλάσματα της λάσπης, τους ανθρώπους;
Μου ορκίστη, ναι, και πάτησε τον όρκο!
Πα στη κορφη που πιάσαν καταφύγι
χοιμω να τους λυτρόσω και τους βρήκα
τ' ανάσκελα στη γης κεραβνομένους.
Γιατί;

ΕΡΜΗΣ

Με τους τυφλους Τιτάνες, μάθε,
θεληματάροι πήγαν και τους δείχναν
τ' απάτητα κρυμένα μονοπάτια
στον Όλυμπο ν' ανέβουν να τον κάψουν.
Μην τους λυπάσαι και θερια'ταν, δίχως
υποταγη στο σπλάχνοτους κι αγάπη
τρίχες αποκορφης, βαρια σαγόνια,
λαιμοι χωρις γλυκεια φωνην ανθρώπου,
μιαλα γεμάτα φονικα και λάσπη.
Καινούριο ο νιος θεος ανθρωπολόι,
φωτερο, καλοπόταγο, θα πλάσει:
αντάρτες πια κι ορθους λαιμους δε θέλει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αντάρτες πια κι ορθους λαιμους δε θέλει;
Εγω τους αγαπούσα κι ας μουγκρίζαν
στα στήθια τους ακόμα μάβρα πάθη —

πέινα και δίψα και φιλι και φόνος.
Μα 'ταν βαθια στα σπλάχνατους μια σπίθα
κι αφτη μια μέρα τρώγοντας το κρέας,
θα γίνονταν μιαλο και φως κι αγάπη.
Θεοι δεν είταν, όχι' μα, ποιός ξέρει,
να γίνονταν μπορει καλύτερούτους.

ΕΡΜΗΣ

Καλήτερούτους τούτοι οι φαντασμένοι,
που μισερο'ταν πίσθηκοι αρωστιάροι
κι αδιάντροπα την κεφαλη σηκόναν,
στα πισινα ποδάριτους ολόρθοι,
τον ουρανο κατάματα να δούνε;
Τον είδαν, κι όλοι νά, γενήκαν στάχτη!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αί, μη γελας, χρυσαλυσίδοτέμου'
ακίνητοι οι θεοι στο τέρμα εφτάσαν
και πια να προχωρέσουν δεν μπορούνε
μα τούτοι εδω στη γης οι δόλιοι ανθρωποι
δεν είχαν φτάσει ακόμα στην κορφήτους.
Κι αγκομαχώτας όλο και μοχτούσαν
ν' ανηφορίσουν πιο αφηλα και νιόθαν
ανατριχίλες και χαρες και πίκρες,
που οι αθάνατοι να νιόσουν δεν μπορούνε.

ΕΡΜΗΣ

Μισερο'ναι το γένος των ανθρώπων.....

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μισερο'ναι το γένος των αθάνατων!
Τί καφκίστε; θα περάσει κι ο Δίας
κι άλος θαρθει, μετα καινούριος άλος,
ωσότου πια ο θεος να λαγαρίσει,
περνώντας απ' το νου και την καρδιάμου!

ΕΡΜΗΣ

Το νου και την καρδιάσου;!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Εμας, εμένα!
Μια δύναμη νογω στα σωθικάμου
κι αφτη και για θεους αποφασίζει!
Αί δούλε ταπεινε κ' εφτυχισμένη,
το πείσμα ασκόθη εντόσμου και φωνάζει:
θα πλάσω εγω με αφτα τα δυόμου χέρια
και με της μάναςμου της γης τη σάρκα,
καινούρια ανθρωποσύνη όπως τη θέλω
ελέφτερη!

ΕΡΜΗΣ

Καμια ψυχη δεν είναι
παρα ο θεος ελέφτερος στην πλάση!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αί σκλάβε, μια ψυχη μεγάλη, μάθε,
δε δύναται να νιόσει ελεφτερια,
τα πλάσματα όλα ελέφτερα αν δεν κάμει!
Έτσι οι ψυχες οι πέρφανες δουλέβουν:
βαθιάμου πήρα απόφαση και θέτε
δε θέτε εγω, θεοι, θα σας το μάθω!
Τα κούρσα ο νιος σας διαμοιράζει αφέντης:
τη θάλασα ένας παίρνει μερτικότου
κι άλος το βουρκιασμένο μάβρον Άδη
κι άλος τον ήλιο, το φεγγάρι, κι άλος
τον κεραβνο, τον έρωτα, το φόνο
και σκλάβου εσυ μαντάτορα σαντάλια.

Παίρνω κ' εγω το μερτικόμου' απλόνω
το χέρι ετούτο το δεξο και παίρνω
τη Γης!

ΕΡΜΗΣ

Δεν άκουσα, όχι, τη βλαστήμια
το λόγο που ξεστόμισες, αντάρτη,
δε θα τον πω του Αφέντη και Πατέρα
περίσια σε αγαπω και σε λυπούμαι.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δε θέλω αγάπες και συμπόνιες!

Μάνα,

αί, Μάνα γης, καινούρια αφεντικα' ναι,
μην τους ακους, κι ακόμα δεν εμάθαν
το πείσμαμας, την πομονη και πόσο
ασύντριφτη στους κεραβνους, μεγάλη
βουνοσειρα το ραχοκόκαλόμας
αί, Μάνα, υπομονη και θα το μάθουν!

ΕΡΜΗΣ

Βαρης, τυφλος ο λόγος, πάρτον πίσω
στον ποταμο της Λησμονιας ας πάει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Να του τον πεις! Μοιράζουμε τον κόσμο
παίρνω τη γης, τα χώματα, τα δέντρα,
τους ποταμους και τα βουνα, δικάμου!
Κι αν μάνητα με πιάσει γιά κι αγάπη
και πλάσω εγω με γης δικήμου ανθρώπους
όπως εγω τους θέλω θα τους κάμω
και δε ρωτω' περήφανους, αντάρτες,
με ορθο λαιμο και μέγα μέτωπο, όμοιους
με μένα, πεισματάρηδες! Να μάθει
το νιόσου αφεντικο πως δε φοβούμαι
να σπαταλω τη δύναμήμου πάσα
στα πλάσματάμου εγω κι ας με περάσουν!

ΕΡΜΗΣ

(στον Πάνα και στο Σιληνο)

Στοιχια της γης, ω ρίζες μες' στο χώμα,
που αθάνατα βυζαίνετε τη Μάνα,
και τα μεγάλα μυστικα με τρόπο
στον κόρφοσας κρατάτε, δεν ακούτε;
Το στόμασας ανοίξετε, μιλήστε
στοιχιάμου, λυπηθείτετον και πέστε
πόσο καλο να σοφιλις στον κόσμο.

ΣΙΑΗΝΟΣ

Χρυσοσάνταλε Ερμη ψυχαρπάχτη,
ναι, σωστα του τα λες, έχεις δικιο
μα η μεγάλη ψυχη, δεν το ξέρεις;
αχ ποτε στην ανάγκη δε σκύβει!
Τρισμαθος είμαι εγω, τί περίσια
στη ζωήμου παθος και σωπαίνω
τί κατέχω: μιλας γιά σωπαίνεις
ο καθένας γκρεμίζεται πάντα
τη δικήτου ακλουθώντας τη μοίρα!

ΠΑΝΑΣ

Μαλιαρος είμαι εγω μες' στα δάση
τραγοκένταβρος κ' έχω με τρόπο
στα καπούλια βαρια δοκιμάσει
τη γροθια, τη φωτια, την κατάρα
του παλιου του θεου και του νέου
μα ως σουράβλι νογω το κορμίμου

σουραβλάει τὸν ἀντάρτικο λόγο·
χρυσοσάνταλε Ἑρμῆ ψυχαρπάχτη,
λεφτεριὰ νὰ ὁ γκρεμὸς καὶ μου ἀρέσει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὁ υἱὸς ὁ στοχασμὸς με συνεπαίρνει
καὶ ρήχνουν τ' ἀκροδάχτυλάμου σπίθεις!
Πολλὴ δουλιὰ στη γῆς· καιρὸ δὲν ἔχω
σαν ἀνεργὸς θεὸς πιτήδια λόγια
για λεφτεριὲς καὶ για σκλαβιὲς νὰ κλώθω
Ἑρμῆμου, νιοξεπούλιαστο κοκόρι
στον ορνιθῶνα τ' οὐρανοῦ, τῆ χάρη
για κάμεμου τῆ γῆςμου ἐδῶ ν' ἀδιάσεις·
τί ναι καιρὸς νὰ σκύψω καὶ δουλέψω.

ΕΡΜΗΣ

Με χῶμα καὶ νερὸ θάρεις θὰ πλάσεις
ἀθάνατες ψυχές; Ἀλοίμονόσου!
Βαθιὰ ὁ θεὸς κρατᾷ τὸ μυστικόντου.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δουλέβοντας θὰ βρῶ τὸ μονοπάτι
ποὺ παίρνει καὶ ὁ θεὸς.

ΕΡΜΗΣ

Φριχτὴ βλαστήμια!

Πατέρα, παραθράσεψεν ὁ νοῦςτου·
πια δὲ βαστῶ καὶ σου τὸν παραδίνω!
(Σπαθίζει τὸν οὐρανό μεγάλη κίτρινη ἀστραπή).

ΠΑΝΑΣ

Τὸ μάτιτου ἐπαιξε ὁ θεὸς καὶ ἀστράφτει
καὶ γιόμοσε καπνοὺς τὸ κορφοβούνι·
ὠχού, θὰ ξαναρχίσει ἡ γῆς νὰ τρέμει!

ΕΡΜΗΣ

Σε ἄκουσε ὁ μέγας τ' οὐρανοῦ λατόμος
καὶ ἄσκοσε ὀρθὸ τὸ ἀστραφτερό τσεκούρι·
σα δρῆς θὰ γκρεμιστεῖς καὶ θὰ μουγκρίσεις!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κρατῶ κ' ἐγὼ τσεκούρι, τὸ μιालόμου·
θὰ δούμε ποιὸς τὸν ἄλομας θὰ ρήξει!
Στὸν οὐρανόσου τράβα νὰ τρυπόξεις
καὶ νὰ του πεις: Ἐδῶ μαι, ἐδῶ, στὸ χῶμα
καὶ κάθουμαι στῆς πομονῆς τὴν πέτρα,
σκυμένος, πεισματάρης, καὶ δουλέβω.
Χωρίσαμε· δικόντου καὶ δικόμου—
ἀφτὸς τὸν οὐρανό κ' ἐγὼ τὸ χῶμα!

ΕΡΜΗΣ

Τούτος ὁ λόγος ὁ στερνόςσου;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Φτάνει!

ΕΡΜΗΣ

Νογὰς ποιὸ δρόμο ἀνοίγεις μπρόςσου;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Παίρνω
στον ὄμομου τῆς γῆς τὸ βάρος· φέβγα!
(Φέβγει ὁ Ἑρμῆς)

ΧΟΡΟΣ

Φόβος, τρόμος τῆς Μοίρας τὸ πρόσωπο
καὶ τὸ γέλιοτῆς θάνατος!

Ἐνας δαίμονας σπρώχνει τὰ σύμπαντα
στον γκρεμὸ τὸν οὐρανίστο
καὶ ἀγκαλιὰ τραγουδώντας χανόμεσθε!

Συχναλάζει σουσούμια καὶ ονόματα—
Οὐρανὸς πρῶτα τρίπαπὸς
μὰ πλαντοῦσε καὶ ὡς Κρόνος ἀχόρταγος,
μὲ τὰ γένια ὀλομάτοτα,
τὸ γονιὸ στὸν γκρεμὸ καταγρέμισε!

Καὶ σα Δίᾳς νά, τὸρα μὰς πρόβαλε
κεραβνόχαρος ἀρχοντας·
«Μὰ πλαντῶ! δὲ χωρῶ! δὲ βολέβουμαι!»
τοῦ φωνάζεις, ὦ γίγαντα,
καὶ χοίμας λεφτεριὰ λαχταρίζοντας!

(Ὁ Προμηθεὺς σκύβει, παίρνει μιὰ φούχτα χῶμα, τὸ θρῦβει)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καλὸ τὸ χῶμα ἀφτὸ νὰ φτιάσει ἀνθρώπους·
μ' αἷμα ἀπο δράκους καὶ θεοὺς ζυμότη,
γεμάτο περηφάνια καὶ λαχτάρα,
Ὀμπρός, στοιχία τῆς γῆς, γοργὰ τὰ χέρια,
σκύφετε, πηλο μαζέφτεμου καὶ στάχτη·
πια δὲ βαστῶ, πονῶ, καιρὸ δὲν ἔχω·
ψυχές γυμνές πηδῶν στὰ σωθικάμου
καὶ ὄξω χοίμου τὸ χῶμα νὰ ντυθοῦνε.

(Ὁ Ἐπιμηθεὺς, τρομαγμένος, προβαίνει ἀπὸ τὴ σπηλιὰ).

ΠΑΝΑΣ

Ἀχ, τὸρα θὰ πιαστοῦν τ' ἀδέρφια· νάτος
ἀπ' τὴ σπηλιὰ σα φάντασμα προβαίνει
καὶ τρέμει ἀπ' τὴν οργήτου καὶ ἀπ' τὸ φόβο
ὁ φρόνιμος χλοῦμος Ἐπιμηθεὺς!

ΕΜΙΜΗΘΕΑΣ

Στάσου! πού πας καὶ πού μὰς πας, ἀντάρτη·
Στοιχία ἀγαθὰ τῆς γῆς, μὴν τὸν ἀκούτε!
μὰς σπρώχνει στὸ γκρεμὸ καὶ θὰ χαθοῦμε.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ποιὸς φώναξει; Ἄ! τὸ γάβρο παληκάρι,
ποὺ ὄντας θεοὶ καὶ δράκοι πολεμοῦσαν,
ἐσὺ, μεσ' στὴ βαθειὰ σπηλιὰ χωμένος,
μὲ δίβουλη προσδόκαες ἀναντρία
ποιὸ νικητὴ θὰ πας νὰ προσκυνήσεις!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Λυπήσου, μὴ μὰς παίρνεις στὸ λαιμόσου!
Μιαλοῦχες πιο πολὺ ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἀντρεῖς·
ἐγὼ ὁ ἀδελφόςσου ὁ πιο μικρὸς, ποὺ πάντα
στον ἥσκιου σου μέγιστον μὲ τρόπο
καὶ σώπαινα· μὰ τὸρα θὰ μιλήσω!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σύρε φωνὴ καὶ κίνησε τὸ κλάμα,
ὦ ταπεινὴ σκυφτὴ ψυχὴ ζητιάνια,
ν' ἀκούσουν οἱ θεοὶ νὰ σ' ἐλεήσουν!
Ντροπὴ! τὴν ἀστραπόδαρτὴ μολέβεις
τιτανικὴ ἀκατάδεχτὴ γενιά μὰς!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Κατάρια σε πλακόνει γενητάτα·
τὸ φῶς, ὡς πέσει ἀπάνωσου, ξαγριέβει
καὶ γίνεται φωτιὰ!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τὸ φῶς ἀφτὸ ναι

τὸ ἀληθινὸ, πάντα ἀσπλαγχνὸ καὶ καίει!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Γι' ἀφτὸ καὶ πάντα ἐσὺ πονᾷς καὶ οὐρλιάζεις·
μὰ ἤσυχα ἐγὼ, γλυκὴ σου ἀπηλογιέμαι·
τὰ σύνορα τῆς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου
νὰ σέβουσαι, μὴν τὰ πατάς· γενναῖος
ἀν εἶσαι ἀλήθεια νους, γὰρ νὰ δουλέψεις
καὶ τὸ ἀλωνάκι ἀφτὸ τῆς γῆς σε φτάνει.
Μὲ τοὺς τρανοὺς θεοὺς φιλιόσου, ἀντάττη·
χάρᾳ σε ἀφτὸν ποὺ τούλαχε σε ἀφέντῃ
πολὺ καλῆτερότου νὰ δουλέβει·
τούτῃ ἡ σωστὴ στὸν κόσμῳ ἐλεφτεριὰ.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μὲ ἀφτὴ τῆ φρονιμάδα ἐσὺ ποτέσου
τὰ σύνορα τοῦ νοῦ δὲ θὰ πλατύνεις·
σαλέβουν, μάθετο, καὶ ἀφτὰ καὶ τρίζουν
σε κάθε ἀναπνοῆ βαθεῖα τοῦ στήθους·
ἀνάσανε, ἀδέρφε, βχθιχ, νὰ σπάσουν!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Ἀγιάτρεφτο κακὸ, ἀδέρφε, σε τρώει
καὶ ὅλους ἐμὰς στὸν γκρέμο θὰ γκρεμίσεις·
ὅλα μετράς με τὸ δικόσου μπῶ!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἐτσι μονάχα ὁ κόσμος θὰ ψηλόσει!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Γιατί; Ψῆλος ὁ κόσμος, τοῦ μογογιόμας!
Ἄι, μὴν ἀητοπετάς· στὴ ζέβλια σκύψε,
θεὸς προστάζει, υπάκουσέτον· βάλε
τὴν ἀλυσίδα στὸ λαιμὸ καὶ ἀκούθῃ
μὲ ὑπομονὴ καὶ ὑποταγὴ τῆ Μοίρα·
ἀφτὸς τῆς ἐρτυχίης ὁ δρόμος.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅχι!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Πάντασὺ ἐσὺ τὸ σκληροτράχηλο Ὅχι
περίσιχ ἀπὸ περφάνια τὸ ἀγαπούσες.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἀρσενικὸς ὁ λόγος καὶ μου ἀρέσει!
(Ἀκούγεται μακρυνὴ βροντὴ· σκοτεινιάζει ἀγριεμένος ὁ οὐρανός).

Ἄι φρόνιμε, σπιθίζου τὰ μκλιάμου,
νογῶ τὸν κεραβνο μεσ' στὸν ἀγέρα·
τὸ πάλεμα δὲν τέλεψε· τὸ νιόθῳ
ἀπ' τὴν ὀρθὴ καρδιάμου ποὺ φωνάζει.
Πίσω, κιστῆ! στὴν ἀναντρη σπηλιάσου
στὰ χόρτα τυλιμένος ξαναχώτου·
πολὰ, θάρω, μου ἐβιάστης νὰ προβάλλει·
καὶ νὰ χαρεῖς ἀκίντυνα τὴ νίχη·
μὰ ἀκόμα ἡ γῆς δὲ στέριουσε, κουνιέται!

(Βροντὴ δυνατὴ, αἰετὴ ἡ γῆς· τρομαγμένος ὁ Ἐπιμηθεὺς σέρνει φωνὴ καὶ ζαρώνει ὀμπρός ἀπὸ τὴ σπηλιὰ· κατασκορπίζει οὐλύθε ὁ Χορὸς σκληρίζοντας. Μονάχα ὁ Πάνας καὶ ὁ Σιληνὸς ἀπομένουν ἀσάλεφτοι. Ἀστραπή μεγάλῃ, ξανακούγεται μπομπούνισμα δυνατὸ.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Βρόντα ὅσο θεὸς καὶ ρήχνε ἀστροπελέκια,
τὰ παιχιδάκια παίξε τὰ καινούρια,
ποὺ πέσαν στὰ χερσάκιασου, μαρόμου!
Ἐνητὸς δὲν εἶμαι γὰρ κακὸ· δὲν εἶμαι
σκλάβος θεόςσου ἐγὼ νὰ με τρομάξεις!

στέρεια πατῶ τῆ γῆςμου καὶ δὲν πέφτω.
Πομέσα ἀπὸ τὰ σύνεφα με βλέπεις,
σπῆδες πετάει τὸ γαλανόσου μάτι,
θεριὸ, θεὸς, τί νάναί ἐτούτος, κρᾶζει,
ποὺ κάθεται πα σ' ἕνα σβῶλο χῶμα,
θωράει τὸν οὐρανό καὶ τὸν μετράει,
τὴν ἀστραπή καὶ ἀναγαλιέει: «Θὰ βρέξει,
θα γινοθῶν τὰ πωρικὰ νὰ φάω!»
γελάει καὶ τῆ βροντῆ καλωσορίζει.
Σπῆρος κακὸς, μπορεῖ νὰ βγεῖ μεγάλος
στὰ χῶματα θεὸς, ἀς τὸν γκρεμίσω!
Πάντα, θεοὶ, σὰς ἐτρωγὴν ἡ ζήλια,
πανόργοι, σφιχτοχέρηδες, κιοτήδες,
χωρὶς ποτε τὴν ἀρχοντίσια χάρη
νὰ δίνετε διπλόφουχτα τὰ ἐλεῖ
καὶ πλερομὴ ποτε νὰ μὴ ζητάτε.
Δὲ θέλω ἐγὼ, καινούριε Ἀφέντῃ, χάρες!
Εἶμαι γυμνός, δὲν ἔχω παρὰ τούτα
τὰ χέριαμου τὰ δυο· μὰ δὲν τ' ἀπλόνω
στον οὐρανό νὰ σου κλαφτῶ τὰ ρήχνω
μὲ ὀρμὴ στὴ γῆς καὶ πελεκῶ τις πέτρες!
Τὸ ξέρω, εἶναι ἀξεθύμαστῃ καὶ βράζει
ἡ δυνάμεις ἀκόμα καὶ θὰ κρούσεις
ἀλύπητα τὴν κεφαλῆμου ἐτούτῃ
τὸ ξέρω· υἱὸς δὲν εἶμαι ἀλαφρονοῦσης,
ὁ πόλεμος βαρῆς, τραχῆς ὁ δρόμος
καὶ μὲ ἀλαφρία καρδιὰ, τὸ λέω, δὲν μπαίνω·
μὰ λεφτεριὰ ζητῶ με σπρώχνει ἡ Μοίρα,
τῆ σπρώχνω, ναι, κ' ἐγὼ, τραβούμε οἱ δυόμας
τὸ φοβερόν ἀνήφορο στὶς πέτρες.
Ναι, ξέροντας καὶ θέλοντας τὸν ρήχνω
τὸ νοῦ καὶ κἄνω κατοχὴ στὸ χῶμα·
δικόμου πια, κανέναν μὴν τὸ ἀγγίξει!
Ἡ φούχτα γῆς ποὺ κάθουμαι Ὀλυμπέμου·
δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ θεοὺς· ὦ Μάνα,
ἕνα μονάχα θέλω· τὴν ἐφάσου!

ΣΙΛΗΝΟΣ

Τῆς Μάνας τὴν ἐφκὴ τὴν πιο μεγάλη
δὲ θὰ χαρεῖς ποτέσου, Προμηθεῖα·
στον κερφο τῆς νὰ μπεις καὶ νὰ ξαπλώσεις!
Ἀθάνατο γραμμένο σ' ἔχει ἡ Μοίρα,
ἀλοίμονόσου!

ΠΑΝΑΣ

Ἀθάνατῃ ἡ χαράτου,
ἀθάνατος καὶ ὁ πόνος καὶ τοῦ πρέπει!
Ἄι Σιληνε, τέτιες ψυχές σωστοῦναι
νὰ χαίρουνται καὶ νὰ πονοῦν αἰώνια!

(Ὁ Προμηθεὺς ὠστόσο σκύβει φιλάει τὸ χῶμα· ἀφουγκράζεται. Ὁ Πάνας παίζει μαβλιστικὸ σουράβλι. Τὰ Πανόπουλα γκαρδιόνοντας ξεπροβαίνουν ἕνα, ἕνα. Ὁ Προμηθεὺς βυθίζεται στὴν ὀμορφία τῆς γῆς.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καλὴ ναι ἡ γῆς, καλὸ τὸ πρόσωπότης·
καλὰ μαι ἐδῶ, δὲ θέλω τίποτα ἄλο...
Δὲ θέλω τίποτα ἄλο; Ἐντόμου φλόγα
σηκνέται ἀνεχόρταγῃ καὶ θέλει
ν' ἀρπάξει χῶμα κ' αἱμάτα κ' ἰδρώτα
καὶ μιὰ σταλιὰ δροσιὸ νερὸ, νὰ πλάσει
κορμια τραχιά στ' ἀχνάρια τοῦ κορμιόμου.
Παιδιὰ πολὰ πα στ' ἀκροδάχτυλάμου
πὺς μερμηδῶν καὶ θεν νὰ δουν τὸν ἥλιο!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Είναι καιρός ακόμα, Προμηθέα·
αξόδεφτη τη δύναμήσου βάστα!
Το θλίβερο μη θες να ξαναφέρεις
μεσ' στο άγριο φως ανθρώπινο κοπάδι.

ΠΑΝΑΣ

Πού θα πιαστεί χωρίς γυναίκα ο σπόρος;
πού θα θραφεί και γιος θα ξεπροβάλει;
Όλες τις στάμνες έσπασε ο θεός,
το αθάνατο νερό που κουβαλούνε!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Χαμήλωσε την κεφαλή μη σπάσει
βράχος ο μπλάβος ουρανος, το νούσου!
Αποκοττα μεγάλη ετούτη, ανθρώπους
όξω απ' τη στράτα του θεού να πλάθει;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ω τιμημένα αργατικάμου χέρια,
απλοκαμοι του πέρφανου μιαλούμου,
ομπρος, την αρχοντιάσας τώρα δείχτε!
Τα θάρημου έχω πια σε σας μονάχα·
χωρίς κορμι και πρόσωπο το χάος—
δόςτετου εσεις εβγένεια, στερεόστε
την άβυσο με χώματα και πέτρες·
και ρήχτε απάνω τις ψυχες, να δέσει!
Τρίζει απ' την πλήθια δύναμη ο μιαλόσμου·
αί, Πάνα αλαφρογήςκιότε, μαγέφτρα
φωνη του καλαμιου, πκλιέμου φίλε,
θυμήσου την αγάπημας και βόηθα·
με τον αχο συντρόφεβε το νούμου,
βαρεια η στιγμη! να μην παραλοήσει!

ΠΑΝΑΣ

Τα τραγίσια ποδάριμου ετούτα,
το φαρδι τραγοχειλαρο στόμα,
το σουράβλιμου ανέμους γιομάτο
κ' η ψυχήμου κι αψη τραγοπόδα,
σε ακλουθου οπου πας, γίγανταμου!

(Ο Πάνας παίζει σουράβλι· τα Πανόπουλα χορεφτα κουβαλούνε
λάσπη, τραγουδώντας· ο Προμηθέας, ακυμένος, πλάθει αμιλητος.
Ακούγονται μακρυνες βροντες, σύνεφα μαζόνουνται, θαμπόνει ο
ήλιος. Ολοένα γρηγορέβει ο σκοπος του σουραβλιου· ολοένα γρη-
γορέβει κι ο ρυθμος που δουλέβουν ο Προμηθέας και τα Πανό-
πουλα.)

ΧΟΡΟΣ

Χατήρι δε χαλω
και λάσπες κουβαλω
και πέτρες και πελέκια!

Τα χέρια εμεις του νου
κι αρπούμε τ' ουρανου
τα μπλάβα αστροπελέκια!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Σκοτεινιάσε ο θεός, εκρύφτη ο γήλιος!
Ανόσιο δρόμο ακολουθας· ξεκρίνω
μεσ' στις φαρδειες παλάμεςσου να πλάθει
τη λάσπη· πόδια, χέρια ξεχωρίζω
και δυνατα λασπονεφρα και στήθι·
κι απα σε ορθο λαιμο κεφάλι ανθρώπου!
Τί θες; Πού πας; ψυχη δε θα τους δόσεις!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ψυχη;

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Πνοη, να γίνει η λάσπη πνέμα.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πρώτα ας στεριόσει το κορμι και θάρθει
μετα η ψυχη, θα δεις, να κατοικήσει·
κι αν δεν ερθει, με βιας θα τήνε φέρω!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Στο σκοτεινο του θεου αργαστήρι εμπήκες·
μετάστρεψε το λογισμο, σταμάτα·
έργο θεου, και θάνατο ο χαλασμόςσου!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αί φρόνιμε, η ψυχήμας σα δουλέβει
μεθάει, καταφρονάει τη φρονιμάδα!
Μην τον ακούτε εσεις, στοιχια του κόσμου·
ζυμόνετε τη λάσπη να προφτάσω·
ορθα τα πλάσματάμου εδω να στέκουν,
ο γήλιος σα θα βγει, να τα ζεστάνει!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αχ ονειράτα πλάνα του ανέμου!
τόρα ο γάβρος Αφέντης που ορίζει
τα ολοσκότεινα νέφη, θα ρήξει
δυο σταλιες μονάχα μια βροχούλα·
και θα γύρει χαρούμενη η λάσπη,
αχ στη λάσπη ξανα τη μεγάλη!

(Σκίζει ο ήλιος τα μάβρα σύνεφα· πέφτουν οι αχτιδεςτου στα
δυο πήλινα αγάλματα που στέκουνται ορθια, ασάλεφτα, ανάμεσα
στους βράχους: Ένας νέος και μια κοπέλα. Ο Προμηθέας σηκό-
νει τα χέρια και χαιρετάει τον ήλιο).

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ήλιε αδερφε, παλια μας σμίγει αγάπη
και πάντα εσυ με βόηθαες να τελέψω
όποιο τη νύχτα αρχίνιζε έργο ο νούσμου·
μεγάλη μέρα σήμερα, για ρήξε
στά πλάσματάμου αφτα τη ζεστασιάσου,
δόςτους ζωη κι ό,τι έβαλα βαθιάτους
περήφανα στο φώσσου να καρπίσει!

ΧΟΡΟΣ

Τί φωτια, τί χαρά· ναι μοιρόγραφτη,
πα στη γης την πετρόραχη
μοναχα το απροσκύνητο μέτωπο
λεφτερια να στοχάζεται,
τους θεους πολεμώντας αντάρτικα!

Ποιός γενάει μεσ' στο σπλάχνομας, σπέρνοντας,
Αρετη, τον πιο πέρφανο
στοχασμο κι ανεβαίνει τις πάναγνες
κορυφες της λαχτάραςμας;
Μοναχα που θεους καταφρόνεσε!

Τί φωτια, τί χαρά· ναι το αμάρτημα,
προσκυνώτη τη χάρητου!
το στρατι να μου ανοίγει της λύτροσης!
Αδερφάκιμου πήλινα,
απ' το κρίμα καλως μας ορίσατε!

(Ο Προμηθέας στέκεται μπροστα απο το πρόπλασμα του έφηβου)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Το σώμα το γερόσου καμαρόνω,
το εφηβικο, γιομάτο ανθο και σπόρο!
Κολόνα μεσ' στο φως χαριτομένη,

τον ουρανο πα στο σγουρο κεφάλι
κρατας, στη γης απάνω να μην πέσει·
κολόνα εσυ του νιου σφιχτοδεμένη,
πέρφανη, ορθη, κρατήσου, μη λυγίσεις!
Την τέχνημου όλη εγω και την ελπίδα
σπατάλεψα, παιδίμου, να σε πλάσω!
Στήθια πλατια, τον πόνο να χωρέσουν,
μπράτσα γερα, γιατι σκληρες οι πέτρες,
που θα βαρας για σύνεργα του αγώνα·
διπλα νεφρα, γιατι γλυκος ο μόχτος
με τη γυναίκα αντρίστικα να παίζεις·
μα πρέπει πιο αψηλο το μέτωπόσου!
(Μαλάζει πηλο και του υφώνει το μέτωπο)

Ακόμα πιο αψηλο, φαρδι, μεγάλο·
ο φοβερος εδω φωλιάζει λιόντας,
ο νους· και θέλει απλοχωρια κι αγέρα.
(Ζυγόνει το πρόπλασμα της κοπέλας)

Και συ, σγουρη κοπέλαμου, καλη·σαι·
ορθο, κρουστο, το στήθος που μια μέρα
την πιο τρανην ελπίδα θα βυζάζει,
το γιο· μα ακομα πιο φαρδια μου αρέσουν
τα θολοτα, φιλόξενα λαγόνια·
δω θα κονέψει ο μέγας μουσαφίρης!

(Φαρδαίνει τα λαγόνια της κοπέλας· χαδέβει αργα το γυ-
ναίκιο κορμι)

Γλύκα και πείσμα, υπομονη, κυράμου,
μεσ' στης καθημερνης ζωης τη λάτρα·
δάκια, παιχνίδια, μοργιολιες και λόγια
να σιγολες ανίκητα τη νύχτα·
μάνα, κυρα, συντρόφισα, γυναίκα
πάνοπλη νά, σε ρήχνω στον αγώνα!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

(γελώντας σαρκαστικά)
Λάσπες ορθες, και δόςτου καμαρόνει
θολο του Πρωτομάστορα το μάτι·
μα των αθάνατων εγω θαμάζω
την άγια υπομονη και τη σοφία.
Αρμονικα πώς παίζουν το φεγγάρι
και δυσκοβόλοι σφεντονουν τον ήλιο
και στέλνουν τις βροχες για να βυζάζουν
τα μωρουδάκια σπέρματα στο χώμα.
Αγέρας, Γης και Θάλασσα και Φλόγα,
οι τέσερεις αρχοντικες δυνάμεις,
τα τέσεράτους άλογα και σέρνουν
το αμάξιτους στον καρπισμένο αιθέρα·
Και τόσο δυνατοι οι θεοι· ναι αρχόντοι,
που ακόμα στην κορφη μπορούν να φτάσουν
της δύναμης, που πιο αψηλη δεν έχει:
να βάλουν χαλινο στη δύναμήτους.
Και νά, δεν καταδέχουνται να ρήξουν
στον παραβάτη αφτον το αστροπελέκι!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Μη βιάζεσαι· οι θεοι, καλα τους ξέρω,
βαρια μισουν της αρετης το μάτι,
που απο τη γης αθλότο τους βλέπει·
θαρθει καιρος να τυφλοθει και τούτος!

ΠΑΝΑΣ

Αί, παιδια, μην ακούτε τους γέρους!
Σαν το ρίφι πηδάει και χορέβει
στο λαιμο, στο μιαλο, στα λαγόνια,

το ζεστο παιχνιδάτους αίμα!
Αί, παιδιάμου, τα πήλινα ετούτα
τ' αδερφάκια στη λάσπη κρούνουν·
αί, φιλήστετα στόμα με στόμα
και γλυκα τ' όνομάτους φωνάχτε·
η ψυχη σα γυναίκα προσμένει
τρυφερη μια φωνη να ζυπνήσει!

(Τα Πανόπουλα χοιμου κύκλο απο τα δυο προπλάσματα,
τ' αγχαλιάζουν, τα φιλουν και χορέβουν γύρατους)

ΧΟΡΟΣ

Νιογένητα χλομα αδερφάκιμου,
με τα βαρια κλειστα ματόφυλα,
μπροστα απ' το μάβρο σπήλιο,
περίσια η δύναμήμου, πάρτετη
κι ανοίχτε, αδέρφια, τα ματάκιασας
να πλημυρίσουν ήλιο!
Απλόνω σας το χέρι·
απο τη λάσπη πια ζυπνήσετε,
καλο το φως, καλο το φίλημα
και το δροσάτο αγέρι!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τα χέρια απλόνω, σε βλογω· με πόση
πίνεις χαρα τις πρώτες ηλιαχτιδες,
αγαπημένου έργο χωματένιο!
Το ξέρω, κακοτράχαλος ο κόσμος,
πίκρες πολες, χαρες γοργες, ιδρώτας
πολυ αρμυρος να βγάνεις το ψωμίσου·
μα μη φοβάστε κ' έχω εγω σφηνόσει
δυο φοβέρες στο σπλάχνοσας δυνάμεις—
την άγρια περηφάνια και το πείσμα·
κι ακέριο θ' ανεβείτε το ανηφόρι,
που απο το ζώο στον άνθρωπο ανεβαίνει.
(Στέκεται ομπρος απο τα προπλάσματα και τα χαδέβει)

Ποτέμου δεν προσκύνησα κανένα
θεο στη γης, στον ουρανο, στον Άδη·
σα να κρατούσα μεσ' στα χέρια ετούτα
και στην καρδια τη δύναμη την άγια
που τους θεους και πλάθει και ξεπλάθει·
μπρος στο νιογένητο όμως η καρδιάμου
με σεβασμο κρυφο χτυπάει και τρόμο·
δεν είναι ετούτο ένα κορμι—μα κόσμος
αλάκαιρος, με τα βουνα, τα δάση,
τους ποταμους και τους θεους, και παίζει.
Αχ άνοιξε το στόμαμου, παιδίμου,
και το μεγάλο λόγο πες, τον πρώτο,
που σκίζει γαληνα τα εφτυχισμένα
τα σπλάχνα του γονιούτου· αχ, πες: Πατέρα!

(Περιμένει με αγωνία. Κολνάει τα χείλια του στα χείλια του
νέου και του φυσάει την πνοήτου. Σιγη. Ακούγεται σουριχτικο το
περιπαιχτικο γέλιο του Επιμηθέα).

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Του κάκου εσυ τα χείλια προσθηλιάζει,
τα πήλινα τα χείλια να ζεστάνεις·
φύσα το χνότσου όσο θες, σκυμένος
στο στόμα, στα ρουθούνιατους, στ' αφτιάτους
και την καρδιάσου απήθονε στη λάσπη·
λείπει η ψυχη κ' η λάσπη απολασπόθη.

ΣΙΑΗΝΟΣ

Μόνο ο θεός ψυχες κρατάει κι ορίζει·
εμεις κρατούμε τον πηλό· μονάχα

ο κεραβνος, το θείο πουλι της φλόγας,
αχ, τόδε με τα μάτικμου, το ξέρω,
μπορει και τον πηλο να ζωντανέψει
μα ποιός τολμάει το χέριτου ν' απλόσει;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ο λόγος σου έσκισε αστραπη το νούμου!
(Στον Επιμηθέα)

Ναι, ναι, σωστα τα λες, σωστα, αδερφέμου
δεν πέφτει ως φως μονάχα η πάσχ αλήθιη
παρκα κι ως φλόγα εντόςμου και με καίει!
Αί γέρο Σιληνε, για ξαναπέστο
ο κεραβνος, ο κεραβνος μονάχα
μπορει ψυχη μεσ' στα κορμια ν' ανάψει;

ΣΙΑΗΝΟΣ

Μην προχωρας και μη ρωτας πιοπέρα
μουντο θεριο το μυστικο του κόσμου
κι αλοίμονο στο νου που θα το αγγίξει!
Το χέρι μην απλόνεις πα στην άβυσσο
αιώνες κρεμασμένος θα μουγκρίζεις.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αιώνες κρεμασμένος ας μουγκρίζω!
Ζωη να δώσω μοναχα στη λάσπη,
ζωη και λεφτερια στης γης το χώμα.
Για χάρησας, ω πήλινα παιδιάμου,
του κεραβνου θα κόψω τις φτερούγες!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αντίμαχος με τους θεους μη βγαίνεις,
παιδίμου· στου γκρεμου τα χείλια στάσου.
Κρίμα βαρι ψυχες να θες να πλάσεις
μόνο ο θεος μπορει τραβήξου πέρα!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καλα'μαι εδω πα στου γκρεμου την άκρα
μονάχα εδω να πολεμώ μου αρέσει!
Θα βρω, θα βρω δουλέβοντας, τό μέγα
το μυστικο: ψυχη να γίνει η λάσπη!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Τρεις πατοσιες μεγάλες είναι ο κόσμος
κ' η καθεμια κρατάει το μυστικότης.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τρεις πατοσιες κ'εγω νογω βαθιάμου,
νεφρα, καρδια και νους, να με πυργόνουν·
μολόγα, γέρο Σιληνε, μην τρέμεις!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Δεν τρέμω' θα το πω κι ας γκρεμιστούμε!

Στη ρίζα χαμηλα, τα ζα μονάχα
με χώμα και νερο ναι ζυμομένα·
στη μέση στέκεται η ψυχη του ανθρώπου,
μια σπιθα ουράνιου κεραβνου που καίει
στο χωματένιο τζάκι του στηθιούτου·
κι απάνω στην κορφη κορφη του κόσμου
λάμπει ο θεος αστροπελέκι ατόφιο!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Γέρο, σοφο, τυφλο στοιχιο της πλάσης,
τα λόγιασου αστραπες, μου ανοίγουν δρόμο·
τη στράτα του θεου θ' ακολουθήσω,
του κεραβνου πηθόνοντας το σπόρο,
στη λάσπη, η λεφτερια να ρήξει φύτρο·
συ κεραβνο, κ'εγω ψυχη τη λέω.

ΣΙΑΗΝΟΣ

Παιδίμου, μη ζητας περίσια δώρα
στα χώματα να δώσεις· δεν αντέχουν!
Πολυ βαρεια αλυσίδα η λεφτερια· ναι
φωνη γλυκεια αποπάνωσου αφουκρούμαι:
«Για πέσε και προσκύνα, Προμηθέα,
αν θες ψυχη να δώσω στα παιδιάσου!»

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ποτε! Καλια'χω εγω να πέσουν πίσω
στου ανύπαρχτου τη μάβρη καταβόθρα!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Ω μην το λες, μη βλαστημας, αντάρτη·
το πιο τρανο αγαθο να ζήσουν!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σκλάβοι;

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Να ζήσουν!

ΠΡΟΘΗΘΕΑΣ

Α, του νέου μαντέβω αφέντη
την πονηρια στη σουριχητη φωνήσου!
Σκλάβοι;

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Μη με ρωτας! Με την αγάπη,
με τη δουλια, με το φαί, τον ύπνο,
γλυκα και τη σκλαβια θα συνηθίσουν.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ποτε· ποτε· ποτε! Κ'εγω και τούτα
τα πήλινα παιδιάμου, εμεις μονάχοι,
μὲ πείσμα ορθοι στη γης θ' αγωνιστούμε.

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Αγάπη!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ελεφτερία!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Κουνιέται η φλούδα
της γης, ο γήλιος κρύφτη και την άγρια
νιόθω αναπνια του κεραβνου στο αγέρι·
κορφη της γης, αχ παραπήρες μπό·
κι ο κεραβνος απάνωσου θα πέσει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Το χέρι απλόνω το δεξόμου· ας πέσει·
τόρα νογω το μυστικο του κόσμου!

ΠΑΝΑΣ

Πνέμα αγαθο, μην πας, μην πας πιοπέρα!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Στην άβυσσο, θυμήσου, κρεμασμένος,
χιλιάδες χρόνια θα βογγας, αντάρτη·
στον κεραβνο το χέρι μην απλόσεις!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ξέροντας, ναι, το χέριμου το απλόνω·
ο στοχασμος κι ο κεραβνος αδέρφια!
Με λαγαρο σκληρο μιαλο διαλέγω
τη φοβερη της λεφτεριας τη στράτα.

ΣΙΑΗΝΟΣ

Ποπάνωσου νογω το αστροπελέκι·
περ λόγο αγάπης να φιλιόσετε!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όχι!

(Βροντη τρομερη, πέφτει κεραβνος, παίρνει φωτια η αγριλια
μπροστα απο τη σπηλια. Όλοι κατασκορπίζουν και σκεπάζουν τα
μάτια σκληρίζοντας. Ο Προμηθέας χοιμάει στην αγριλια που
καίγεται, ανασπάζει κλαρι αναμένο).

ΧΟΡΟΣ

Ω! ω!

ΠΑΝΑΣ

Τη φλόγα τ' ουρανου κρατάει στα χέρια!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Όχι! αδερφόςμου αφτος δεν είναι, αρνιέμαι!
Ποτέμου δεν τον είδα, δεν τον ξέρω!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Τη σκουνηξες, την ξύπνησες τη Μοίρα
και πια μην προσδοκας να σ' ελεήσει·
όλη θα πιεις της αρετης την πίκρα!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πάνα αδερφέμου, μη δειλιας· οι δυόμας
θα δέσουμε τη φλόγα, να μη φύγει!
Βόηθα, ψυχες να πλάσουμε με χώμα!

ΠΑΝΑΣ

Φοβούμαι!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Στήτε εδω δυο πέτρες, φέρε
δαβλια και σώριασέτα, κάμε τζάκι
να χώσουμε τον κεραβνο, μη σβήσει!

ΠΑΝΑΣ

Ω δεν μπορω! τη θεία φωτια τρομάζω!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

(στον Πάνα)

Μην πας, μην πας, κ' η φλόγα θα σε κάψει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αί, μοναχόςμου απάνωμου το κρίμα,
αν είναι κρίμα, ακέριο θα το πάρω·
κανεις μη με ζυγόσει· μοναχόςμου!

ΠΑΝΑΣ

Στους ώμουστού, στα γένια, στις μασκάλες
σουρίζοντας γλυστράει και τον αγκλείφει
το φίδι της φωτιας και θα τον φάει!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Μην τον πονας· παράτατον, τον πήρε
της Μοίρας ο τροχος και δε γλυτόνει
μην πας κοντα τυφλη ναι, ξαγριεμένη,
χιλιάδες έχει χέρια, παίρνουν φόρα
κ' ένα απο αφτα θα σε σκορπίσει στάχτη!

ΧΟΡΟΣ

Ωχ! ωχ! το θείο πουλι
με αποκοτια πολη
το πιάνει απ' το λαρύγγι!

Στηρηιάζει βραχνερα,
του πέφτουν τα φτερα
μα άσπλαχνα αφτος το σφίγγει!

ΠΑΝΑΣ

Το στρίμωξε στις πέτρες με τη βία!
στρουφιίζεται, φυσομχνάει, σφυρίζει!

μα αφτος ξερα κλάρια αγκαλιες του ρήχνει
να φάει να ξαπλοθει και να μη φύγει,

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πιάστη ο θεος εδω στη γης, στις πέτρες!
Καιρος να μπει κι αφτος στη δούλεψήμας,
αντάμα εργάτης σαν κ' εμας κι αφέντης.
Ομπρος, ουράνια φλογα, αργάτισάμου,
πέσε στα πήλινα παιδιάμου απάνω,
τη λάσπη παραμέρισε και ρήχτους
μιαν άγρια σπιθα αθάνατη στο σπλάχνο!

(Ο Προμηθέας παίρνει αναμένο δαβλο, τρέχει στα δύο πήλινα
προπλάσματα, τ' αλείφει γοργα αρπάχτα με φλόγες. Τα κοιτάζει
με αγωνία. Σιγα, σιγα, ζωντανέβουν, παίρνουν αναπνοη, αναστε-
νάζουν, παίζουν τα βλέφαρα, κουνουν τα χέρια, κάνουν τρεκλι-
ζοντας ένα βήμα).

ΧΟΡΟΣ

Χαρα! η ψυχη τη λάσπη εκούνησε
και το άγριο το πουλι κατέβηκε,
το θάμα, απα στο χώμα!
Νά, τα πηλόπλαστα αδερφάκιαμου
κουνουν τα χέρια, τα ματόφυλα,
κι ανοιγοκλιουν το στόμα!
Καινούριο ανθρωπολόι!
Ελάτε, αδέρφιαμου, να παίξουμε,
στις μάβρες πέτρες να χορέψουμε
κι στην καινούρια χλόη!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κουνήθηκην! τα μάτιατους ανοίξαν
και πρώτο νά, χαιρετισμο στη ζήση
μεγάλο βγάλαν στεναγμο τα χείλια.
Καλως ορίστε απ' της σκλαβιας τον κόρφο,
απ' της μεγάλης νύχτας την αγκάλη,
ελέφτερα, γιομάτα φως, παιδιάμου!
Ανοίξετε τα μάτιασας, κοιτήτε
τούτη είναι η γης, η μάναςας, παιδιάμου·
τούτη το σπίτι, η κούνιασας, το μνήμα·
όλες τις πίκρες και χρες θα βρείτε
στον πράσινο τον κόρφοτης κι ανάγκη
δεν έχετε ως ζητιάνοι εσεις ν' απλόστε
στον ουρανο τα δυνατάσας χέρια.
Χώμα η καρδια κ' εδω στο χώμα απάνω
θα βρει του κάθε ποθουτης θαράπιο.
Ω πήλινα κορμια, ψυχες φλογάτες,
φάτε και πιέτε, φιληθείτε, κάντε
με την εφκήμου κατοχη στον κόσμο!
Και σεις, ω τριχοτα της γης δαιμόνια,
που ξέρετε όλα τ' άγια κατατόπια,
πάρτε τα νέα τ' αδέρφιασας αγκάλια
και δείξετέτους όλα τα μεγάλα
και τα μικρα τα μυστικα του κόσμου!
Τούτοι είναι πια της γης οι βασιλιάδες,
με σέβας σεργιανίστετους στο νιότους
πο πατρικη κληρονομια ρηγάτο!

(Ο Χορος περικυκλώνει χαρούμενος τους δυο νιογένητους ανθρω-
πους, τους αγκαλιάζει, τους βοηθάει να περπατήσουν, τους δίνει
νερο να πιουν, καρπους να φάνε, πηδουν, γελουν, στολίζουνται με
άνθη, χορεβει μαζίτους.)

ΧΟΡΟΣ

Πέτρη το λεν αφο και τούτο χώμα·
κι αφο που κακαρίζει

στη γης, το λεν νερο
σκύψε και βάλε απάνωτου το στόμα
να δεις το κόκαλόσου να γεμίζει
πνέμα μεγάλο δροσερο!

Πήδα και μη φοβάσαι το κορμίσου
βαρης πηλος· μα αλήθεια
μια φλόγα μοναχη
την είδα εγω ν'αρπάει την κεφαλήσου
και να πηδάει στα μπράτσασου, στα στήθια,
και τήνε λεν ψυχη!

Άντρας, γυναίκα, οι δόσας· στα χορτάρια
για σμίξετε εδω κάτω,
αχ τί γλυκο μεθήσι!

Φιλι το λεν, μην κλαις· σ'ενια φεγγάρια
θα κάμεις γιο ν' απλόσει τα φτεράτου
ανατολή και δύση!

(Ο Προμηθέας τους κοιτάζει με συγκίνηση και τους καμαρώνει.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Παιδιάμου, ας είναι πάντα βλογημένος
του μόχτουςας και της χαρας ο ιδρώτας!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Ανεμάρπ· στο γένος του ανθρώπου,
της βρεμένης της γης δροσουλίτες,
στη δροσούλα προβαίνετε κι αγέρι
αχ, μια στάλα φυσάει και σας λιώνει!
Το αγεράκι σηκόθηκε κιόλα·
κι ω! φτερούγες εκρούσαν τ' αφτιάμου
κι ανάπνια μια νογω θυμομένη!

(Έρχεται ο Ερμης αγριεμένος· αναμερίζει βίαια τον Πάνα και τον Σίαηνο, που έτρεξαν να τον υποδεχτούν, χτυπάει με το ραβδί του τη γης.)

ΕΡΜΗΣ

Ένας στη γης, στον ουρανο ν'αι αφέντης,
ένας, και μοιρασίες αφτος δε θέλει·
ο μέγας Νους που νίκησε το χάος
και τις τυφλες σφιχτόδεσε δυνάμεις
κι ως κεραβνο αφήλα κρατάει το Νόμο.
Ποιός σήκωσε στο κράτοςτου κεφάλι;

(Κοιτάζει γύρω του αγριεμένος· το μάτι του στηλώνει τον Επιμηθέα.)

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Δεν είμαι εγω, σου ορκίζ·μαι, δεν είμαι
πάν·α πισ·ος εγω της Μοίρας σκλάβος,
σκυμένος προσκυνω τους νιους αφέντες·
δεν είμαι εγω πδου σήκωσα κεφάλι·
δεν είμαι εγω, μη με κοιτάζεις, νάτος!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

(ανασηκώνεται απο το τζάκι όπου συμπαίνει τη φωτια)

Εγω!

ΕΡΜΗΣ

Σφαλνω τ' αφτια, καιρος ακόμα
το λόγο το θραση να πάρεις πίσω·
καλος είναι ο θεος και θα ξεχάσει.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ο αδικητης ξεχνάει, μαθες, του αρέσει·
μα ανύπνοτη κρατάει τη θύμησήτου
κι άλλο αγαθο δεν έχει ο αδικημένος!

ΕΡΜΗΣ

Η μοίραςου τυφλα θωρω σε σπρώχνει,
δεν έχεις λυτρομο — και πιχ δε φέρνω
αντίσταση· ας γίνει το θελημάτης!
Απ' τ' αφήλα ο θεος στις πέτρες μέσ·χ
βίγλισε λάμψη ακοίμητη να τρέμει —
την άγρια θυγατέρατου τη φλόγα.
Μεσοφρυδις τινάχτηκε ο θυμός του
κι αρπώντας με με μάνητα απ' το σβέρκο,
με ρήχνει καταπάνωσου, αποστάτη!
Πού βρήκες και το σκλάβοσες στο τζάκι
το θείο πουλι το μυστικο, που μόνο
κουρνιάει στη φούχτα του θεου, δικότου;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Το βρήκα· φτάνει.

ΕΡΜΗΣ

Τόκλεψες!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Το πήρα!

Μου χύθηκε, παλ' ψαμα, χτυπούσε
τα κόκκινα φτεράτου να με κάψει·
απ' τα μαλιχ πηδούσε στο λαιμόμου,
στηνιάζοντας μου ξέσκιζε τα στήθια·
μαδιούνταν τα φτεράτου και μου καίγαν
τ' ακροδαχτύλια, κόιτα! και τις φτέρνες·
μα εγω με βικς το φούχτοσα απ' τα πόδια
και τόρηξα στη γης και μεσ' στις πέτρες
το μάντροσα και τούδοκα να φάει
το πήρα με το μπράτσουμου, δικόμου!

(Ακούγονται γέλια και φωνες· ο Ερμης τινάζεται ξαφνιασμένος.)

ΕΡΜΗΣ

Τί ν'αι τα γέλια κ' οι φωνες;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ανθρώποι.

ΕΡΜΗΣ

Ανθρώποι;! λέγε πού βρεθήκαν; Όλους
τους σκότοσε ο θεος ο δικαιιοκρίτης!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όσο έχει η γης πηλο κι όσο στο αγέρι
γιομάτο σπορικα φυσάει το πνέμα.
ανθρώποι θ'α φυτρώνουν απ' το χώμα·

(Ακούγονται ανθρωπινες φωνες ολοένα και πιο κοντα.)

ΕΡΜΗΣ

Τί λένε;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τραγουδούνε.

ΕΡΜΗΣ

Τί τραγουδία;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ελεφτεριας.

ΕΡΜΗΣ

Και γιχ θεους;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δε μάθαν.

ΕΡΜΗΣ

Για τους θεους που κυβερνουν τον κόσμο!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Για ποιούς θεους; Σαν άνοιξαν τα μάτια
είδαν τη γης μονάχα και τον ήλιο
κι ομπρόστους τον πατέρατους να στέκει
με τα βραχιόνια ακόμα λαοπομένα.
Ζεστάθηκαν στον ήλιο, εσκύψαν χάμω,
ήπιαν νερο, δροσέρεψαν κι απλόσαν
τα χέρια, τον πατέρα εφχριστώντας,
εμέν· και θεους δεν ξέρουμε άλλους.

ΕΡΜΗΣ

Κρίμα σωριάζεις σε άλο κρίμα, αντάρτη!
πια δεν μπορω· η φριχτη με πνίγει βόχα
της γης· στον ουρανο χοιμω ν' ανέβω,
τις άνημες ντροπες να μντατέψω
και τότε πια, αδερφε δυστυχισμένα,
και να χωθεις στον Άδη δε γλυτόνεις!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δε χώνουμκι μη χαίρεσκι· μου αρέσει
στο φω· να πολεμω πκληκαρίσιχ.

(Ανθρώποι και Πανόπουλα κυνηγιούνται γελώντας και τριγυρουν τον Προμηθέα.)

Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Πατέραμου, διψούσκι και δροσάτο
ήπια νερο κ' είταν κκλο περίσιχ!

Ο ΑΝΤΡΑΣ

Κ' εγω πεινούσκι κ' έφγκια απ' τα δέντρα
γλυκους καρπους και χάρηκε ο λαιμόςμου·
κκλη ν'αι η γης, σ' εφχριστω, Πατέρα!

Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Γοργα γοργα χορέψαμεν οι δύομας,
στήθος με στήθος, στόμα με το στόμα
κι όπου πατούσαμε άνθιζαν οι πέτρες·
γυναίκα εγω, μου λεν, και τούτος άντρας.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ω λάσπη, λάσπη και φωτιχ, παιδιάμου!
(Ζυγόνουν ο άντρας κ' η γυναίκα τον Ερμη ανέφοβα· θέλουν να του πάρουν το ραβδι και να του λύσουν τα σαντάλια. Η κοπέλα του κόβει μια φτερούγα απο το δεξο σαντάλι, την καρφώνει στολίδι στα μαλιάτης και φέβγει τρέχοντας. Ο Ερμης σηκώνει το ραβδι και την κυνηγάει κουτσαίνοντας. Ο Προμηθέας ξεσπάει στα γέλια.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Γύρνα στον ουρανο, του αφεντικούσου
να πεις πως σε μαδήσαν τα παιδιάμου!
Συμπάθχτους, Ερμη, και μη θυμόνεις·
νά, τόρχ δ'α γενήθηκαν, δεν ξέρουν
τί πολυσέβαστο όρνιο σ'ακοφάγο
και κακοτήμαδο ο θεος — κι απλόνουν
χωρις να φοβηθουν και τον μαδούνε·
καλα αρχινουν, ας έχουν την εφκήμου!

ΕΡΜΗΣ

Στον ουρανο γυρίζω, αλοίμονόσου,
και θα τα πω του Αφέντη...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ορθάνοιχτη είναι
μπροστάτου η γης στους τέσερεις ανέμους·
και μεσ' στο φως ξεσκέπαστα δουλέβω.

ΕΡΜΗΣ

Πόλεμο θέλεις;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όχι, ελεφτερία
ήσυχα εδω στο χώμα να δουλέβω.

ΕΡΜΗΣ

Ελεφτερία; Φωτια στην κεφαλήσου!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Έτσι οι θεοι απαντούνε διχως σέβας
στην πιο βαθεια λαχτάρα της καρδιάμας·
μα το άδικο φουντόνει και μια μέρα
πέφτουν κι αφτοι στα τάρταρα του νούμας.
Αθάνατοι οι θεοί; Τον Κρόνο ρώτα,
τον Ουρανο, τους γέρους κοσμοκράτες·
θαρθει, θαρθει η σειρα και του καινούριου!
Θαρθει, θεοι, μια μέρα να σας ρήξω
μεσ' τ' άγια τάρταρα του σπλάχνουμου όπως
στα σπλάχνα ρήξατε και σεις της Μάνας
τ' αδέρφιαμου τα μάβρα, τους Τιτάνες!
Αί σκλάβε, ομπρος! στον Όλυπόσου ανέβω
και πες ορθα κοφτα στο νιόσου αφέντη:
Στέκουμαι εδω στα χωματένια αλώνια,
στο σπιτίμου, και πόλεμο δε θέλω·
μα αν κατεβει στη γη, θα πολεμήσω!

ΕΡΜΗΣ

Στη γη ο θεος δεν κατεβαίνει μόνο
σαν κεραβνος παρα, μπορεί, κι ως μέλι·
απ' τη φριχτη φωτια γιν' απ' το φιλίτου
μια μέρα, θα το δεις, δε θα γλυτόσεις!

(Ο Ερμης εξαφανίζεται. Το δειλι αρχίζει και πέφτει, ήσκιω γαλάζιοι και τριανταφυλένιοι γλυκαίνουν τα βουνα και τη θάλασα. Ο Πάνας παίζει σιγανο, μαβλιστικο σουράβλι. Ο Προμηθέας βυθίζεται στην ομορφια της γης.)

ΣΙΑΗΝΟΣ

Βαρης ο λόγος του θεου ν'αι ετούτος!
Τον κεραβνότου τρέμω εγω, τον είδα·
μα ακόμα τρέμω πιο πολυ τη νύχτα
το σκοτεινο μαβλιστικότου χάδι·
τί παίρνει αφτος με μαργιολια την όψη
που λαχταράει, κουφα πολυ, η καρδιάμας!

(Το νιόπλαστο ζευγάρι ζυγόνει αγκαλιασμένο τον Προμηθέα)

Ο ΑΝΤΡΑΣ

Πατέρα, φέβγουμε, έχεις γεια!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πού πάτε;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Δεν ξέρουμε· να παίξουμε! Καλύβι
στην ερημια να φτιάσουμε να μπούμε!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Και δε φοβάσαι τα θερια;

Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Μαζίτου

μήτε θεριο μηδε θεο φοβούμαι·
θ'αγκαλιαστούμε οι δύομας στο καλύβι
κι όλος, Πατέρα, ο κόσμος θα μερόσει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Και δε λυπάστε αφήνοντας τον κύρη;

Ο ΑΝΤΡΑΣ

Τόσο η χαρα κ' η δύναμη πληθαίνουν,

το χρώμα τούτο αγγίζοντας, Πατέρα,
που ένα μονάχα λαχταρούμε οι δούμας:
να φύγουμε, να μείνουμε μονάχοι.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Απλώνωσας τα χέρια, στην ερκήμου!
Μονάχα πάρτε πριν φωτια απ' το τζάκι
το πατρικό μια σπίθα συντροφιάσας
ανύπνοτη κρατάτετη στις πέτρες
και θρέφετέτη με κλαριά, ποτέτης
μην πάψει να φωτάει και να ζεσταίνει
την αρετή και τη ζωή του ανθρώπου!
Ελάτε, γονατίστε: την ερκήμου!
Αγάπη, πόνος, σπειροτος ιδρώτας,
πέισμα κ'υπομονη και περηφάνια,
ανθρώπινο ζεβγάρι, τα προυκιάσου!
Κι ο θάνατος σαν έρθει, μη φοβάστε:
σκλάβος κι αφτος θα μπει στη δούλεψήμας,
ξεφράζοντας τη σπράτα να περάσουν
οι νέες γενιες, οι γιοι κ' οι θυγατέρες!

Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Μέσαμου κιάλα ο γιος βογγάει: «Παπούλη!»

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κ' εγω βαθια φωνάζωτου: «Εγγονέμου,
βάστα σφιχτα τη γης, μη με ντροπιάσεις!»

Ο ΑΝΤΡΑΣ (γελώντας)

Έγνιασου, αφτος θα βγει καλήτερόμας!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ομπρος, αντέστε στο καλο, παιδιάμου!

(Ο Άντρας κ' η Γυναίκα, κρατούμενοι χέρι χέρι, φέβγουν
ο Προμηθέας τους παρακολουθεί να χάνονται ανάμεσα απο τους
βράχους, ανηφορίζοντας.)

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Το μέγα αρχίζει ανέβασμα του ανθρώπου,
η ατέλειστη για την κορφη πορεία!
Χτυπάει γλυκα η καρδια, μερόνει ο νούσμου
πολέμησα και νίκησα και τόρα,
συχώρεσέμε, αδάμαστη ψυχήμου,
πεθύμησα κ' εγω μια στάλα ανθρώπινη,
μια στάλα μοναχα, χαρα να νιώσω!

(Πίσω απο τον Προμηθέα προβαίνει πεντάμορφη, στολισμένη με
ανθους, μια γυναίκα, η Πανδώρα).

ΠΑΝΑΣ

Ω γίγαντα πατέρα των ανθρώπων!
Μεσ' στο γαλάζο σούρουπο ένα δέντρο
βεργόλιγνο σαλέβει ολανθισμένο
και κατα σε τα κλώνιατου τινάζει:
βαθια πανούργος ο θεος, το νούσου!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Κρατάτεμε, παιδια, ξαναγυρίζει
πάλι στη γης η μυρωδια της σάρκας!
Δεν είναι τούτο δέντρο στον ανθότου,
δεν είναι τούτο θάλασα δροσάτη:
γυναίκιου κόρφου μυρωδια 'ναι, θέμου!

(Ο Προμηθέας γυρνάει και βλέπει τη γυναίκα να τον ζυγώνει σιγα).

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όνειρο τούτο που διανέβει ομπρόςμου;

Γιά κ' έκρουσε ο θεος με αστροπελέκι
γλυκο, μεθυστικο πολυ, το νούμου;
(Παίζει ο Πάνας σουράβλι: η γυναίκα τραγουδάει).

ΠΑΝΔΩΡΑ

Δεν ξέρω πώς, δεν ξέρω τί,
μα χαιρέται η καρδιάμου
τον κόσμον όλο σαν παιδι
κρατω στην αγκαλιάμου!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τόση ομορφια, ψυχη, ποτε δεν είδες,
τέτοια φωνη δεν άκουσες ποτέσου!
Γυναίκα αφτη κι απάνωτης χαδούσα
περιπλοκάδα η γης τηνε τυλίγει:
Μάνα, θαρω, μου στέλνεις τήν ερκήσου!
Άς την καλωσορίσουμε ως τεριάζει
σε μια μεγάλη δύναμη ανθισμένη!
Κυρα, στην άγρια μπήκες ερημιάμου
σα δροσερο γοργο νερο που παίζει:
ποιός σ' έστειλε και ποιό το θάμα ετούτο;

ΠΑΝΔΩΡΑ

Δεν ξέρω πούθεν έρχουμαι, πού πώω
βρέθηκα νά, στον εβωδάτο αγέρα,
απόκρυφη χαρα με συνεπαίρνει,
φτεροκοπουν τα στήθημου στον ήλιο
κι ανέβη ξαφνικα στα χείλημου ένα
πολυ γλυκο κι αβάσταχτο τραγούδι.

(Ξανατραγουδάει κι ο Πάνας σουραβλίζει)

«Δεν ξέρω πώς, δεν ξέρω τί,
μα χαιρέται η καρδιάμου
τον κόσμον όλο σαν παιδι
κρατω στην αγκαλιάμου!»

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πιο φανερο, πιο μυστικο τραγούδι
και πιο μαβλιστικο δεν κελαηδήθη
απο λαίμο ποτε και σπλάχνο ανθρώπου!

ΠΑΝΔΩΡΑ

Άλον κανένα εγω σκοπο δεν ξέρω
κι αφτος τα χείλιαμου άνοιξα και βγήκε.

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

(που όλο ζύγανε την Πανδώρα με λαχτάρα)

Αχ, χρόνια σε περίμενα, γυναίκα!
Όλα, θαρω, της γης κρατας τα δώρα,
θλίψες, χαρες και γιους και θυγατέρες,
στα στήθια, στο λαιμο και στα λαγόνια!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τα χέρια μην απλώνεις, αδερφέμου!
Δώρο λαμπρο, κ' η Μάνα μου το στέλνει
γλυκα να ξαποστάσω απ' τον αγώνα
κιντύνεψα πολυ και μου τεριάζει.

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Είναι δικόμου δώρο: μου το στέλνει,
της καλοπόταγήςμου φρονιμάδας
ξαντίμεμα τρισάγιο, ο νιος αφέντης:
στη γης παιδια να σπείρω να μου μιάζου.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δικήμου! Παραδίψασε η καρδιάμου
να πιω κ' εγω νερο να δροσερέψω!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Τα δυο τ' αδέρφια τόρα σα λιοντάρια
μπρος σε πηγη νερο θα χτυπηθούνε:
γειάσου, λουλούδι του γκρεμου, γυναίκα!

Όχι δεν είσαι ανθος εσυ του γκρέμου:
είσαι ο γκρεμος, ας γκρεμιστούμεν όλοι!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Αθάνατοι, φωνάζω, ακούσετέμε:
στην αγκαλιάμου δόστεμου τη νύχτα
το αφράτο αφτο κορμι να το καρπίσω,
κι ορκίζουμαι να βγουν καινούριοι ανθρώποι,
με υποταγη να σκύβουν πα στο χρώμα
και να τηρουν τον ουρανο με τρόμο!
Ναι, λεφτερια κ' εγω ζητω και βρίσκω
δουλέβοντας στον εδικόμας Νόμο!
Και συ, ορθοβύζα κράχτισα γυναίκα,
που όλα της σάρκαςμας κρατας τα δώρα
κ' είναι παιδια τα στήθιασου γιομάτα,
του οργίστηκε ο θεος, μην πας μαζίτου:
τί κιάλας νά, ξεκίνησε απ' τα νέφη
κι απάνωτου χοιμάει το αστροπελέκι!
Έλα, παιδια να κάμουμεν οι δούμας
πρηγα και καλοπόταγα κι ο κόσμος
στη φούχτα του θεου να γαληνέψει!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σωστα, αδερφε, τα λες, σοζυγιασμένα:
μα αν σε άκουγε η ψυχη η μεγάλη, ακόμα
θα σούρνουνταν στη λάσπη σα σκουλήκι,
χωρις ελπίδα φτέρουγας ποτέτης:
μα για φτερα γενήθηκεν ο κόσμος!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Όχι! φτερα δε θέμε εμεις, αντάρτη
αφτέρουγη γενήθη η γης η Μάνα
σκυμένη να γενάει και πάλι πίσω
στο μητρικο τον κόρφοτης να παίρνει
και ν'αρμολιώνει αγάλια τα παιδιάτης.

ΣΙΑΗΝΟΣ

Οι άντρες για τις τρανες μαλόνουν έγνιες:
γιατί και πώς γενήθη τάχα ο κόσμος
μα ανάμεσάτους στέκεται η γυναίκα
και βιαστικα τα γόνα κρυφανοίγει.
Γιατί και πώς γενήθηκεν ο κόσμος;
στα γόνατάτης μέσα θα το βρείτε!

ΠΑΝΔΩΡΑ

(κοιτάζοντας με πόθο τον Προμηθέα)

Κουράστηκα: μακρης περίσια ο δρόμος,
κινω με φως και φτάνω με σκοτάδι
κι ωιμέ! τη μοναξια πώς τη φοβούμαι!
Ποιός είσαι εσυ; και πούθε τέτοιο θάμα
με δυνατο κορμι καθως μου αρέσει,
στην αγκαλιάμου πρόβαλε, ως αρχίνα
καημος της μοναξιας να με πλακόνει!
Για σένα κίνησα ναρθω, για σένα
γενήθηκα, στολίστηκα και τόρα
πολη χαρα απ' τη γης στα σωθικάμου
κι απο τα σωθικα γοργα ανεβαίνει
στα μάτιαμου και στο φλογάτο στόμα:
πρώτη βολα γενιέται ομπρόςμου ο κόσμος!
Ω, τί 'ναι ετούτο;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πέτρα.

ΠΑΝΔΩΡΑ

Κ' εκεί κάτω

το σκοτεινο θεριο που στραφταλίζει;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Η θάλασα.

ΠΑΝΔΩΡΑ

Και συ, θεος;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δεν ξέρω:

θεος, τιτάνας, άντρας συχναλάζου
στο στήθοςμου κι αντίμαχοι και φίλοι.
Μη με ρωτεις: τη γης θαρω κι αγάπη
με αρπάει σα νάμουν άντρας της και θέλω
παιδικ πολα μαζίτης να γενήσω:
μικ δύναμη είμαι αρσενικια μεγάλη.

ΠΑΝΔΩΡΑ

Πάρμε!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ωχού, της Αθηνας τη γνώση,
τη μαστορια, τη μαργιολια, ξεκρίνω
στα λόγιατης τ' απλα, καλοπλεμένα:
και τη σγουρη θεα τη χιλιαντρούσα
να κάθεται θαρω στον ανοιγμένο
σαν τον γκρεμο, λουλουδισμένο κόρφο.
Φοβούμαι, οι Χάρες όλες τη στολίσαν
τον πέρφανο το νου να παραλύσει:
το γέλιο, το χαμόγελο, η μκτιάτης.
το σείτμα του κορμιου κι ο λάβρος κόρφος,
που στέκει ορθος και πολεμάει τους άντρες...
Ψυχη, κυράμου, ανθόπλεχτη παγίδα
σου στήνει ο νιος ο δολερος αφέντης:
καινούριος τούτος κεραβνος, περίσια
κι απο τον άλο πιο φριχτος, το νούσου!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Άγριο θεριο στα μάτιατης γαλιίζει:
δόστε, θεοίμου, εγω να το μερόσω!

ΠΑΝΔΩΡΑ

(ρίχνοντας ερωτικα τα χέρια γύρα απο τον Προμηθέα,
Στενάζει.)

Δεν είμαι εγω θεριο, γκρεμος δεν είμαι:
είμαι ένα πλάσμα αδύναμο, κρυόνω:
τη μοναξια φοβούμαι, μη με αφήνεις!
Δεν ξέρω, μα θαρω μεγάλη γλύκα,
άντρα, μπορω τη νύχτα εγω να δόσω!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Μην του μιλας: πέταξε κιάλα ο νούστου
μακρια απο σε: με τους θεους παλέβει
και δε σε καταδέχεται, κυράμου!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κορμι της γυναικος, χνουδάτο θάμα,
πολυ, ψυχανεμίζουμαι, μεγάλη
η γλύκα που μπορεις και θες να δώσεις!
Τη δύναμήμας συ, την περηφάνια
και το θυμο μπορεις, χαμογελώντας,
να γαληνέψεις κι άνεργο να σβήσεις
τον κεραβνο στα νιοπλασμέ α στήθη.

Δὲ θέλω!

Μην απλόνεις, αδερφέμου,
το χέρισου στο σώματης απάνω
παιδίδα του θεου και θα μας πιάσει!
Τους γιους του κεραβνου φοβήθη
και στέλνει τόρα αφτη τη σάρκα ο Δίας
να κάμουμε παιδια της αρεσκιάςτου
σκλάβους!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Γυναίκα, απλόνωσου το χέρι
κι αν σ' έστειλε ο θεος να μας πλανέσεις,
χιλία κλωσ μας όρισεις· μαζίσου
απο το δρόμο το γλυκο της σάρκας
με το φιλι θα ξαναϊόνσει ο κόσμος.
Άσστον τούτον να μοχτάει καινούριους
ανόσιους δρόμους της ζωής ν' ανοίξει·
σώμα, ψυχη και λεφτεριχ κι' αγάπη
όλες τις πεθυμιέςμου εσυ χορταίνεις.

ΠΑΝΑΣ

Στέκει η γυναίκα αναμεσός και ρήχνει
κρυφές ματιες, ζυγιάζοντας τους άντρες·
τον άγριο κι ακατάδεχτο να πάρει
για στου πραχου την αγκαλια να πέσει;

ΣΙΑΗΝΟΣ

Σωπάσετε, στοιχια· στιγμή μεγάλη!
τον κύρη τόρα αφτη διαλέει του γιούτης

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Δυο'μαστε αδερφια, διάλεξε· με τούτον
ανάπαψη ποτε δε θα γνωρίσεις·
σα λαγονιάρα ο κυνηγός, αιώνια
θα σε τραβάει πα στα γκρεμα, ξεχνώντας
πως έχεις στήθια δυο γιομάτα γάλα·
όμως μαζίμου θα χαρεις τις άγιες
ζεστες κ' ειρηνικες χαρες του ανθρώπου.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Γυναίκα, χώμα οκνο, μαργιολεμένο,
τα κόκκινα χελλάκια πριν τ' ανοίξεις,
νογω στους γιούσσου ποϊόν διαλέγεις κύρη·
φρόνηση δεν και σιγουράδα οι μάνες.
Ελέφτερη δε σ'έκαμην η Μοίρα·
το γιο κρατας κ' είναι μεγάλο βάρος·
πάρε το δρόμο το στρώτο της μάνας·
Μιαν αστραπη γητέφτηκε η ψυχήμου·
την εφτυχια και τη χαρα του κόσμου
λαχτάρισα κ' εγω συμπάθησέμε·
μα ασκόθη εφτυς ο μέσα καβαλάρης,
ο μουστικός μεγάλος Προμηθέας,
με το άγρυπνο μαστίγι και μου κράζει:
«Ομπρος! καιρο δεν έχεις, ακαμάτη,
για τις γλυκειες χαρες να σπαταλιέσαι·
πολη δουλιχ στη γης και δεν προφταίνεις!»
Ω θυγατέρα τ' ουρανου Φωτιάμου,
συ να γενεις γυναίκαμου τεριάζει, —
γυναίκα, συνεργάτισα, κυράμε·
μαζίσου θη νικήτω το σκοτάδι,
τ' άγρια θερια, την πχγονια, την πείνα·
μαζίσου θα νικήσω και του ανθρώπου
τη γλύκα, τη χαρα, την εφτυχία!

Θα κάμουμε παιδια να μπουν μπροττάροι
στα πήλινα στροτέματα του ανθρώπου·
κι όλοι μαζί, παιδια και δισαγγόνια,
μια μέρα θ' ανεβούμε αρματο ένοι
στον ουρανο, κι ορθη, χυ·ομαλούσα,
Φωτιχ εγδικήτρα ετυ, θ' ανοίγεις στρίτα·
γιατι, το ξέρω, θάρθει κ' η σειρήμας!

ΠΑΝΔΩΡΑ

(στον Επιμηθέα, απλόνοντας τα μπράτσα)

Έλα!

ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ

Να δόσει η Μοίρα το φιλίμας
γλυκο πολυ να βγάλει ανθρωπολόι!

(Φέβγουν αγκαλιαστα και χάνονται πίσω απο τους βράχους.
Ο Προμηθέας τους κοιτάζει αμίλητος· μάχεται να πνίξει ένατου
στεναγμο. Σηκώνει τα χέρια).

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Άλη χαρα δε θέλω κι ούτε πρέπει!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Αί, στοιχια· μαλιαρα, νεραδιάρικα,
πχ στις πέτρες τα πόδια χτυπάτε
με ουρλιχτα μουγκρητα και γαβγίσματα,
τα κορμιάτους τα δυο μην ακούω
μεσ' στα σκότεινα ανθρώπους να σπέρνουν!

ΠΑΝΑΣ

Τί'ναι αφο το μεγάλο το θάμασμα;
Δεν μπορω κ' η χαρχ θα με πνίξει·
ξανασμίγουν οι σάρκες στα χώματα,
ξανακνοίγει η γυναίκα τον κόρφο —
ο κυρ θάνατος τόρα πεθαίνει!

Ομπρος, παιδια, σηκόστε τις ουρέςσας
και πέστεμας τρυ γάμου το τραγούδι —
μέλι κ' εμεις μια σταλα να γεφτούμε!

ΧΟΡΟΣ

Μάβρος ανθος φαρμακερος,
μα δε με μέλει!
και μέτα τούβαλε ο θεος
μια στάλα μέλι!

Μια στάλα μέλι κ' ένα γιο,
γεια και χαράτου!
και το θεο, το νεο θεργιο,
θα ρίξει κάτω!

(Ακούγεται βαθεια απελπισμένη φωνη· κόβεται το τραγούδι.)

ΜΑΝΑ

Παιδιάμου!

ΠΑΝΑΣ

Η Μάνα στη βαθεια σπηλιάτης
θα οσμίτηκε τον κίντυνο και βγαίνει,
τα βράχια πασπατέβοντας με τρόμο!

ΣΙΑΗΝΟΣ

Δριμειχ εβωδια χωμάτου νιοσκαμένου
τ' αρθούνιαμου χτυπάει, νογω τη Μάνα

με τα πικρα βοτάνια στα μαλιάτη;
(Προβαίνει η Μάνα, γρια πολυ, τυφλη)

ΜΑΝΑ

Παιδιάμου!

ΠΑΝΑΣ

Ομπρος, Πανόπουλα, τρεχάτε
με σεβασμο κρατάτετη, μην πέσει·
είναι η χαροκαμένη Γης, η Μάνα!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σκύβω και προσκυνω τα αιματομένα,
γιομάτα λάσπη πόδισου, Μητέρα!
Σε αγγίζω και το γέρικο κορμίσου
σαν το κλάμι τρέμει και ραίζει·
αχ, κράτα ορθη την περηφάνειχ, Μάνα·
ένας υγιόσσου οπόμεινε μα φτάνει
την αρετη στη γης να ξεναφίρει
και να κριτάει ψηλα και τιμημένα
την αρχοντιχ και τ' άγια γερατιάσου.
Έλα και σου άναψα φωτιχ στο τζάκι,
με βιες την πήρα απ' το θεο, μην τρέμεις!
γικ το χατήρι το δικόσου, Μάνα·
έλα να ζεσταθουν τα γόνιτάσου!

ΜΑΝΑ

Πίς μπόρεσαν τα σπλάχν ετούτα, γιέμου,
τέτοιο να βγάλουν φοβερον αντάρτη!
Εγω, σκυφτη στων βοτχνικων τις ρίζες,
τις αδικιες, τις ατιμιες, τους φόνους,
με τρόπο του θεου νογω και κλαίω
βουβη τα σκοτομένα τα παιδιάμου·
και ρήχνεις τόρα εσυ φωνη μεγάλη!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Έβγαλε πια φωνη η ψυχη, φωνάζει!

ΜΑΝΑ

Σώπα κη σε άκουσε ο θεος, παιδίμου!
Ρήξαν καπνους τα φρένχτου κι ασκόθη
της γδίκητης ο αητος στα σωδικάτου·
πήρε βαρειαν απόφαση και τόρα
τρεμάμενη σου φέρνω το μαντάτο!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καλως ναρθει κι ορθος το περιμένο·
καλως ναρθει το φοβερο μαντάτο!

ΜΑΝΑ

Μεγάλη αποκοτιάσου, γιε, την ώρα
που στέριονε στη γης ουράνια τάξη
και μπαίναν όλα στο ζυγο, ν' ασκόσεις
εσυ την κεφαλη ν' αποζεβλίσεις!
Πολυ σε αγάπησε ο θεος, μα τόρα
σου οργίστηκε πολυ, το χέρι ασκόνει
να σε συντρίψει, γιέμου, απχ στους βράχους!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κ'εγω τα χέρια απλόνω, απο τους βράχους
με πείσμα να πιαστω και να ριζόσω.
Παιδι και εγω δικόσου, μη φοβάσαι·
και σε κρατω και με κρατας αιώνια.

ΜΑΝΑ

Αχ! Αχ!

Μην καμαρόνεις, γιέμου, και γδικιέται,
δε συχωρα ο θεος ποτέτου· ανοίγω
τ' ανήλιαγάμου μάτια κι αγναντέβω:
Στου Κάφκισου αχ! τους χιονισμένους βράχους
θωρω κορμι γιγάντιο καροφομένο.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κ'εγω νογω στις φούχτεςμου, στχ πόδια,
τα αιματράτου αγκρίφια και τις σφήνες!
Απ' τη στιγμή που σήοτα κεφάλι,
στις Ασετης κροφόθηκα το βοάχο·
όλα θα πιω, το ξέρω τα φαρμάκια.

ΜΑΝΑ

Σύριζα τρέμει το βουνο κι αχνίζει!
Κρύφτηκε ο γήλιος να μη δει και φάνη
ψηλάθε οπο τα σύνεφα μεγάλος
αητος να χυταρόνει λιμασμένος...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μάνα, τί σταματας; βχρια, το ξέρω,
που κάνει το καλο, βαρια πλερόνει.
Είμαι έτοιμος· τί βλέπεις στον αγέρχ,
Μάνα, και τρέμεις;

ΜΑΝΑ

Γιέμου, το άγριο τ' όρνι
χτυπάει με το ραμφι, με τ' ακρανύχια,
ξαναχτυπάει, συντρίβει τα πλεβράσου
και χώνει το λαιμο βαθια στις σάρκις.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Λέγε!

ΜΑΝΑ

Τα σπλάχνασου όλα τ' αντριομένα
με λύσα τα ξεσκίζει και τα τρώει
μπουκια, μπουκια, και πασπατέβει ολόθε
σκότι, νεφρα, καοδια μην απομείναν.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κ'εγω;

ΜΑΝΑ

Τί με ρωτας;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κ'εγω, για πέσμου,
σούρνω φωνη για πέρφανα σωπαίνω;

ΜΑΝΑ

Δε με ρωτας ο πόνος πώς θα πάψει,
μόνο ρωτας πώς τον κρατας τον πόνο!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αφο με νιάζει μοναχα· η ψυχήμου!

ΜΑΝΑ

Τα χειλιασου στο τρομερο μαρτύριο
τα σφίγγεις ακατάδεχτα, με πείσμα.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όλα καλα, η ψυχη σα μένει ολόρθη!

Μα, πέσμου, τ' όρνιο σύριζα όντας φάει
τα σωθικά, θχ φύγει πια για πάντα;

MANA

Ω, μέ, σαν ξημερώσει η μέρα πάλι
ψηλάθε θχ χυθεί, να ξαναφάει
νύχτα τα σωθικά ξαναφυτρώνουν.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Άγιχ δροσάτη Νύχτα, εφχαριστώσε,
που θρέφεις κι ανανιώνεις την καρδιάμας,
για να ξανάρθει τ' όρνιο να μας φάει
ποτε, ποτε, να μη σχολάσει ο πόνος!
Ναι, τούτος είναι ο δρόμος!

MANA

Ποιός;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ο δρόμος
ο μυστικός, μα μη ρωτας πιοτέρα.
Ένα μονάχα θέλω ακόμα: Μάνα,

ΧΟΡΟΣ

Μια φωνη καρφομένη στον άνεμο
τις ψυχες τις αδάμαστες
μεσ' στο φως το μεγάλο αρματόνει!

Η Λαχτάρα του ανθρώπου του ανέλπιδου
ζεβγαρώνει ορθοστήθοτη
με το Νου τον αντάρτη στο χάος!

Και προβαίνεις μεσ' στο έρμο το σπλάχνο μας,
ω ξανθη θυγατέραμας,
Λεφτερια, και χτυπας τις φτερούγες!

Νίκος Καζαντζάκης

πότε θ' ανοίξει ο νιος αφτος Αφέντης
τη φούχτατου να μου αμολήσει τ' όρνιο;

MANA

Σαν όλα αλυσοδέσει μεσ' στο μάβρο
τον Άδη τα στοιχεία τα μανιασμένα
κι αντίτρα πια απομείνετε στον κόσμο,
στήθος με στήθος, πολεμάρχοι οι δούσας!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Όλα καλά! προφταίνω να δουλέψω.

Ω Μοίρα αγαπημένη, που τυφλώνεις
και τους θεους, γιατί δικούσου δρόμους
συ περπατας και το καλο το βγάνεις.
δακρυόλουστο στο φως και πληγωμένο,
το χέρισου στον ώμομου το νιόθω.
Τυφλήσαι σαν τη Μάναμας, μπιστέψου
στα μάτιαμου τα δυο και θχ σε βγάλω
εκει που θες, στο φως το αιματομένο,
στο γλυκοχάραμα του νου του ανθρώπου!

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΖΩΝΗ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΙΕΡΚΕΓΑΑΡΔ

Ένα φαινόμενο άξιο να μελετηθεί από πολλές πλευρές, είναι η άνησυχία και η επιθυμία προσεγγίσεως που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σε διάφορες χώρες, ακόμη και στη δική μας, του Δανού φιλόσοφου Soeren Kierkegaard, ένενήντα χρόνια ύστερ' από τ'ό θάνατό του. Φιλόσοφος, και ειδικώτερα θρησκευτικός φιλόσοφος χαρακτηρίζεται' δεν με ίκανοποιεί όμως καθόλου τούτος ο αποκλειστικός όρισμός. Ο ίδιος θεωρεί τόν έαυτό του ποιητή. Η αισθητική ήταν ένα από τ'ά πάθη της ζωής του. «Μυστικός» υπήρξε και με τ'ό πάρα πάνω. Η ειρωνεία, άσχετ' αν μ' αυτήν θέλει να διαφυλάξει μυστικά άλλα του έσωτερικώτερα συναισθήματα, γαμίζει τις σελίδες των έργων του. Τραγικός στην ίδια την ύπαρξή του, σ'ό σύνολο της σύντομης ζωής του, έδωσε τ'ό παράδειγμα μιάς άπαρνήσεως τών πάντων, για χάρη ενός ίδανικού που μόνος του διαμόρφωσε και τ'ό έταξε σκοπό της ζωής του, παρούσας και μέλλουσας. Άσυμβίβαστος πρ'ός ό,τιδήποτε δεν ταυτιζόταν με την αύστηρότητα της ένιαίας βιαικής γραμμής που ακολουθούσε, άποξενωμένος από τούς σύγχρονούς του, πολεμικός πρ'ός ό,τι συμβατικά ή κοινωνικά θεωρείτο πρότυπο της φιλοσοφίας ή της εκκλησιαστικής πολιτικής ή της κοσμικής εξουσίας σ'όν καιρό του, πολλαπλασίαζε την τραγικότητα της ύπαρξέας του, προκαλώντας μόνος του όχι την έχθρότητα, αλλά κάτι πολ' μικρότερο, τ'ά σκώμματα τών πλησίον του. Ηρωας της άπελπισίας και της άποδοχής της. Νά γιατί μιά τέτια προσωπικότητα μου φαίνεται φτωχ'ό πρ'άγμα να την κλείσω σ'έναν όρισμό τόσο ψυχρ'ό και περιορισμένο, λέγοντας τον σύμφωνα με τ'ά παραδεγμένα «φιλόσοφο» ή «θρησκευτικό φιλόσοφο», έν'ω συναντ'ω μελετώντας τον κάτι πολ' σπανιώτερο σ'τά πολύπλοκα όσο κ'ένιαία φανερώματά του, τόν ολοκληρωμένο, τόν τελειωμένο Άνθρωπο.

Άν παρήθεσα όλ' αυτ'ά τ'ά ποικιλόμορφα δ'ώρα που παρουσιάζει η ιδιότυπη τούτη φυσιογνωμία, τόκαμα για να ξαναέλθω στην άρχική μου παρατήρηση, π'ός είναι άξια πολλής προσοχής και πολύπλευρης μελέτης η στροφή τ'όσων στοχαστ'ών τών καιρών μας άκριβ'ως πρ'ός μιά τέτια τραγικά ανθρωπινή προσωπικότητα, δηλαδή σε μιάν έποχή που έξωτερικά και φαινομενικά κοντεύει να πιστέψει κανείς π'ός με καλπασμόν άπομακρυνόμαστε από τ'ό είδους αυτ'ού τις ψυχικές άγωνίες τών ατόμων. Όπου και να στραφ'ουμε γύρω μας, έχομε την έντύπωση π'ός καλπάζομε πρ'ός την έξόντωση τ'ού ατόμου και την άποθέωση της ομαδικότητας' μιάς ομαδικότητας που μ'ας παρουσιάζεται με διάφορες μορφές, αντιτιθέμενες μέχοι τ'ού άπειρου μεταξύ τους, αλλά που τις συνδέει τ'ό ίδιο τυφλ'ό και παμφάγο έλατήριο, της έξολοθρεύσεως με μίσος και πάθος της άτομικότητας. Έντούτοις ό Kierkegaard υπήρξε έκείνος που έδειξε, όχι μόνο με τ'ό έργο του, αλλά με τ'ή θυσία της ζωής του, την άποκλειστική, την άπόλυτη

σημασία τ'ού ατόμου και της ψυχής τ'ού ατόμου, τ'ού υποκειμένου. Αυτ'ός άγνόησε, υπερβάλλοντας ίσως, αλλά με τόση τραγική ανιδιοτέλεια, την κάθε προσέγγιση ατόμου με άτομο, της άρνήθηκε την οποιαδήποτε οργανική ύπαρξή και τοποθέτησε τ'ό υποκείμενο τ'ό άπομονωμένο, σαν κάτι πολ'ύτιμο και τ'ό μόνο δημιουργικό, στην άγκαλιά και στην καρδιά τ'ού ίδιου τ'ού Θεού. Αυτ'ός αισθάνθηκε την άγάπη και τ'ή στοργή τ'ού δημιουργ'ού πρ'ός τ'ό καθένα του δημιουργήμα χωριστ'ά και όχι στις συλλογικές ομάδες τών δημιουργημάτων. Αυτ'ός ηρθε σε ρήξη με την οργανωμένη Έκκλησία, άκριβ'ως έξαιτίας της ομαδικότητάς της, και διακήρυξε, σωστ'ά η όχι δεν τολμ'ω να έκφρασθ'ω, π'ός η θρησκευτική άγωνία είναι υπόθεση τραγική που άφορ'ά άποκλειστικά τ'ή σχέση τ'ού υποκειμένου πρ'ός τ'ό Θεό, υπόθεση άγάπης, υπόθεση μπορεί κανείς να πει έρωτική, και όχι υπόθεση στεγνής και στεγνής πίστewος, καθ'ώς την κατάντησε ό στεγνός και στεγνός Λούθηρος, ούτε υπόθεση κηρυγμάτων άπ' τόν άμβωνα πρ'ός ποιμνία. Άμα λοιπόν σκεφθ'ει κανείς, π'ός στους καιρούς μας, που δεν είναι μόνο αντιθρησκευτικοί, αλλά, καθ'ώς έπαμε, είναι και έξοντωτικοί τ'ού ατόμου, παρατηρείται μιά στροφή άγωνιώδης, μιά διάχυτη δίψα για τ'ήν μελέτη και τ'ήν προσέγγιση τ'ού θερμότερου κήρυκα της υποκειμενικής κυριαρχίας, δεν μπορεί παρ'ά ν' άπορήσει και να τ'ού κινηθ'ει η περιέργεια να ψάξει να βρει τ'ά αίτια ένός τέτιου βαθειού φαινομένου, μιάς τέτιας αντιδράσεως ίσως η νοσταλγικής φυγής.

Σκοπός όμως τούτης της μελέτης δεν είναι η έρευνα αυτ'ού τ'ού προβλήματος' άλλ'ά και μόνο τ'ό θέτω, για όσους άποτελεί πρόβλημα. Όμολογ'ω π'ός για μένα δεν είναι καν πρόβλημα. Σκοπός μου είναι να κάμω μιάν άλλη παρατήρηση, άλλου περιεχομένου και προχωρώντας να υποδείξω κάτι, που θ'ά διορθώσει ένα άτοπο, που βγαίνει σαν συμπέρασμα της παρατηρήσεώς μου. Άφ'ού διαπιστώθηκε η τάση για τ'ήν μελέτη τ'ού έργου τ'ού Δανού φιλόσοφου, άξίζει να κυττάζομε π'ός, με ποι'ά μέσα έχει επιχειρηθ'ει αυτ'ή η μελέτη και αν αυτ'ά τ'ά μέσα είναι τ'ά καταλληλότερα για να επιτύχομε τ'ό σκοπό που επιδιώκομε. Πρέπει να παραδεχθ'ει κανείς, παίρνοντας παρ'άδειγμα τόν τόπο μας, τ'ήν Έλλάδα, π'ός ό φιλόσοφος αυτ'ός, η προσωπικότητά του και τ'ό έργο του, είναι χωρίς άμφισβήτηση terra incognita. Είδα λοιπόν τ'ώρα τελευταία μέσα σ'όν κατακλυσμό τών έκδόσεων των πολεμικών μας ήμερών να μεταφράζεται τ'ό «In Vino Veritas» τ'ού Kierkegaard και μ' έρωξε αυτ'ή η ανακάλυψη σε πολλούς στοχασμούς. Τ'ό «In Vino Veritas» είναι βέβαια ένα ποιητικό - φιλοσοφικό έργο αυτ'οτελές. Είναι ένας άγώνας μεταξύ έρωτισμού και άσκητισμού. Μορφικά είναι άπήχηση και τελείωση τ'ού πλατωνικού Συμπόσιου. Είναι κάτι όχι μόνο άξιο να διαβασθ'ει, αλλά και, καθ'ώς όλα τ'ά έργα τ'ού Kierkegaard, τραγική διαγραφή τ'ού υποκειμενικού του σάλου, της άπελπισμένης άγωνίας τ'ού

ποιητή. Σκέπτομαι όμως: είναι τούτος ο καλλίτερος τρόπος για να γνωρίσουμε την ίδια την προσωπικότητα ενός τόσο σημαντικού και ολοκληρωμένου τύπου ανθρώπινου; Και σκέπτομαι ακόμη: κατά κάποιον σύμπλοκο, έδω και δέκα χρόνια, πήρα το ίδιο έργο μόλις δημοσιεύθηκε σε γαλλική μετάφραση των Αντρέα Babelon και C. Lund. Και για μένα, όπως τώρα για πολλούς Έλληνες, ήταν το πρώτο έργο του Κ. που έλεφε στα χέρια μου. Το διάβασα κ' ένθουσιάζθηκα, κάπως προπαρασκευασμένος και με δξυμένη την ανήσυχη περιέργειά μου, από μερικές μελέτες που είχα διαβάσει γι' αυτόν. Αργότερα όμως που θέλησα να έμβραθύνω στην απολαυστική αυτή σπουδή και να ολοκληρώσω τα συναισθημάτά μου, αργότερα που βρέθηκα κάτοχος δεκάδων έργων του σε μεταφράσεις αγγλικές, γερμανικές και γαλλικές, τότε μόνο ανακάλυψα πόσο λεύγες μακριά βρισκόταν η αρχική μου κρίση, και πόσο σε αρκετά άπροσανατόλιστο κ' έσφαλμένο σημείο, εκείνη που βασιζόταν στην αίσθητική εντύπωση ενός και μόνου έργου και όχι από τὰ βασικότερα. Μοιραία στην ίδια μειονεχτική θέση θα βρεθούν και όσοι σήμερα διαβάζοντας τη μετάφραση την ελληνική, θα νομίσουν πως κατέχουν κάτι από το τεράστιο έργο του φιλοσόφου, κ' έντούτοις θα βρίσκονται τέλεια ανερωμάτιστοι, με μισερές κρίσεις και με σφαλερά και μονόπλευρα ή και αυθαίρετα συναισθήματα. Και σε ακόμη χειρότερη θέση θα βρεθούν, όσοι απ' αυτούς δεν θα τους τύχει στη ζωή τους να διαβάσουν κάτι συμπληρωματικό και θά μείνουν στην έλλειπτική αυτή κατάσταση. Τους αισθάνομαι πως θα πεθάνουν με κάτι σαν έλλειψη ή κηλίδα, με κάτι που θα τους μείνει μισερό και μετά θάνατο.

Θά ρωτήσει ίσως κανείς: ώστε κακά έκριναν αυτοί που θέλησαν, μέσα στις τόσες δυστυχώς αηδίες που εκδίδονται, να προσθέσουν επί τέλους και κάτι εκλεκτικότερο; Κάθε άλλο. Μονάχα ένα έννοω, πως αν τὸ κἀναν με την πρόθεση να φέρουν το ελληνικό κοινό πιὸ κοντὰ στὸν δανὸ φιλόσοφο και τέλειον ἄνθρωπο και ὄχι σὲ ἕνα ἀπλᾶ ὠραῖο αἰσθητικὸ ἔργο, τότε δὲν διάλεξαν τὸν καλλίτερο τρόπο. Και θά ρωτήσουν ἀκόμη, ποιὸς εἶναι ὁ καλλίτερος τρόπος; Μήπως νὰ μεταφραστῆ ὀλόκληρο τὸ πολύτομο ἔργο του μονομιᾶς, πράγμα ἐκδοτικὰ ὄχι μόνον δύσκολο, ἀλλὰ ἀδύνατο γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ νὰ γραφῆ πρώτα μιὰ μεγάλη μελέτη ἀναλυτικὴ τοῦ ἔργου του. Ἀλλά, και τοῦτος δὲν θά ἦταν ὁ πιὸ ἔλκυστικὸς τρόπος, γιατί τί τὸ ὄφελος νὰ διαβάσει κανεὶς τὴ μελέτη, πὸν ἴσως δὲν θά ἦταν και ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὑποκειμενικὲς κρίσεις τοῦ μελετητῆ, και νὰ μὴν εἶναι ὕστερα σὲ θέση νὰ προσεγγίσει τὸν ἀμετάφραστο ὄγκο τοῦ ἔργου (μιλῶ πάντα γιὰ τὸν ἀναγνώστη πὸν δὲν ἔχει τὴν εὐχέρεια νὰ προσφεύγει σὲ ξενόγλωσσες ἐκδόσεις).

Εἰδικὰ ὁμως γιὰ τὸν Kierkegaard ὑπάρχει αὐτὸς ὁ τρόπος και ἂν μιλῶ, τὸ κἀνω γιατί ἡ προσωπική μου πείρα μοῦ τὸν ἔχει φανερώσει κ' ἔχει σταθεῖ χρησιμώτατος στὴν ἀτομική μου προσέγγιση πρὸς τὸν ποιητὴ και τραγικὸ τοῦτον ἄνθρωπο. Και πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὑπάρχει τὸ ἔργο τοῦ ἐξίσου τραγικοῦ ρώσου φιλόσοφου και νεοαπόστολου Λέοντα Σεστόφ «Ο Kierkegaard και ἡ ὑποστασιακὴ φι-

λοσοφία» ἢ «Φωνὴ βοᾶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» πὸν σὴν μεταθανάτιο τιμητικὸ μνημόσυνο τοῦ τὸ ἐξέδωκε ἢ «Νέα Γαλλικὴ Ἐπιθεώρηση» ἢ καλλίτερα «οἱ φίλοι τοῦ Λέοντα Σεστόφ» στὰ 1936. Ἡ μετάφραση ἐνὸς τέτιου ἔργου θά εἶχε τὸ διπλὸ και ἀνεχτίμητο πλεονέκτημα πὸν και τὸν Kierkegaard θά ἔκανε γνωστὸ με τὸν καλλίτερο δυνατὸ τρόπο, διὰ μέσου τῆς ἀγάπης ἐνὸς ὁμοίου του, ἀλλὰ και συγχρόνως θά ἔφερνε στὸ ἑλληνικὸ φῶς ἕνα ἀριστουργηματικὸ και βαθύτατο ρωσσικὸ ἔργο.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ, ὑπάρχει και ἄλλος ἕνας, πολὺ πιὸ ἄμεσος τρόπος, ἴσως ὁ ἀπόλυτος ἐνδεειγμένος σὲ τούτη τὴν περίπτωση. Ἐξήγησα πόσο στὸν Kierkegaard, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ποιητὴ ἢ φιλόσοφο, τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο, ἡ ἀποθέωση τοῦ ἀτόμου, ὁ ἐγωκεντρισμὸς, εἶναι ὄχι μόνον τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἔργου του, ἀλλ' αὐτὸ τὸ περιοχόμενὸ του. Στὸν ποιητὴ τοῦτον δὲν μπορείς νὰ ξεχωρίσεις τὸ ἔργο του, ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ζωῆς του. Τὸ ἔργο του εἶναι ἡ ἴδια ἢ πρόοδος τῆς τραγικῆς του ζωῆς πρὸς τὴν τελειώσή της, διαμέσου τῆς ἀγωνίας, τῆς ἀπελπισίας και τῆς θυσίας. Ἄν συζητῆται ἡ θεωρία, πὸς ἡ ἀτομικὴ ζωὴ, ἢ βιογραφία, ἢ ψυχανάλυση τῶν καλλιτεχνῶν δὲν συμβάλλει διόλου, ἢ συμβάλλει λίγο, ἢ εἶναι περιττὴ ἢ εἶναι βλαβερὴ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση τῶν ἔργων τους, μιὰ και τὸ ἔργο τέχνης μόλις τελειωθεί, εἶναι κάτι ἀνθύπαρχο και ἀποξενωμένο ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη του, πὸν ἀκολουθεῖ δική του πορεία μιὰ και σφεντονίσθηκε στὸ ἀχανὲς τῆς τύχης του, — ἔδω ὁμως, προκειμένου γιὰ μιὰ προσωπικότητα πὸν τὸ ἔργο της εἶναι ἡ ἴδια ἢ ζωὴ ἢ θεωρία αὐτὴ εἶναι ὀλότελα παράταιρη και ξένη. Ἀπόδειξη ἄλλως τε, πὸς τὸ πιὸ ζωντανό, τὸ πιὸ σπαραχτικὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα του μένει τὸ παραδοξώτατο και προσωπικώτατο Ἡμερολόγιό του, πὸν ἄρχισε στὰ εἴκοσι ἕνα του χρόνια γιὰ νὰ τελειώσει τις παραμονὲς τοῦ θανάτου του, (1834—1855) χωρὶς διάλειψη καμμιὰ, ὅσο και ἂν οἱ ἀναγραφὲς εἶναι ἔδω κ' ἐκεῖ, ἄλλοτε πικρότερες και ἄλλοτε ἀραιότερες. «Ὁ διαρκὲς στοχασμὸς πὸν συντρόφευε τὴ μοῖρα του» χαρακτηρίζεται τὸ Ἡμερολόγιο αὐτὸ ἀπὸ τὸν Alexander Dru, στὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἢ λαμπρὴ ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου*. Και σὲ ἄλλο μέρος τοῦ προλόγου του, ὁ ἴδιος μεταφραστὴς γράφει: «Ἀπὸ μιὰ συλλογὴ σημειώσεων χωρὶς σύστημα και χωρὶς προδιαγραμμένο σκοπὸ, ξαφνικὰ ἀναβλύζει τὸ καθαντὸ Ἡμερολόγιο, ἕνα μῆγμα σημειωματᾶριου και ἡμερολόγιου, μοναδικοῦ στὴ φιλολογία, με καθαρὸτα καθορισμένο ὕλικό, μιὰ αὐτοβιογραφία ἐν ἐξελίξει και κινήσει, πὸν μᾶς παρουσιάζεται κάτω ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς ἀναλύσεως τοῦ πονεμένου του στοχασμοῦ». Τὸ βιβλίο τοῦτο ἔπεσε στὰ χέρια μου ἀφοῦ εἶχα μελετήσει προηγουμένως ἕνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Κ. και ὁμολογῶ, πὸς ὅ,τι κέρδος εἶχα γιὰ τὴν κατανόηση και τὴν ἄμεση ψυχική μου προσέγγιση στὸν Κ., τὸ χρωστῶ ἀποκλειστικὰ στὸ φωτεινὸ τοῦτο βιβλίο τῆς ζωῆς του και ὄχι στὸ καθέκαστα ἔργο του.

* «The Journals of Soeren Kierkegaard», a selection edited and translated by Alexander Dru, Oxford University Press, London, New-York, Toronto, 1938.

Ἐκεῖ μέσα βλέπει κανεὶς ὀλόκληρη τὴν τραγικότητα τῆς ζωῆς του ὄχι μόνον στὴν έντασή της, ἀλλὰ και στὴν ἀπότατη προετοιμασία της ἀπὸ τις μοῖρες πολλὲς γενιὲς πρῖν. Ἐχουν ἐπικὸ μεγαλεῖο τ' ἀποσπάσματα πὸν ἀναφέρονται σὲ κάποιον παλιὸ πρόπατορα ἀπομονωμένο στοὺς χειρότοπους τῆς Γιουτλάνδης, τοὺς ἀκαρπούς και σκληροὺς, αὐτὸν πὸν κάποτε στὴν ἀπελπισία του καταράσθηκε τὸ Θεό, κ' ἔκτοτε ἢ κατὰρα τῆς «προπατορικῆς» αὐτῆς οἰκογενειακῆς ἀμαρτίας, βάραινε τὴν μοῖρα ὄλων τῶν ἀπογόνων, μὴ μπορώντας ποτε νὰ ἐξαλειφθεῖ οὔτε νὰ ξεαγορασθεῖ. Ἀκολουθεῖ τὸ στάδιο τῆς παιδικῆς ἡλικίας και τῆς πρώτης νεότητος, στὴ συντροφιά και τὴ λατρεία ἐνὸς ἀφύσικα ἡλικιωμένου πατέρα και στὴν ὀρφάνια τῆς μητέρας, στάδιο πὸν ἄρχισε νὰ διαμορφώνει μιὰ φύση, προικισμένη καθὼς ἦταν ἀπὸ ἐξαιρετὰ προσόντα, τὴ μοναχικότητα και τὸ στοχασμό, τὴ μοῖρα τῆς ἐξαιρέσεως ἀπὸ τὸν κανόνα και τῆς καταδίκης στὴν ἀσυνενοησία και στὴν ἐρήμωση τῆς ψυχῆς. Ὅποτε ἀνατέλλει ἢ φωτεινὴ στιγμή τοῦ ἔρωτα με τὴν Regine Olsen, στιγμή πὸν τὴ διαδέχθηκε σχεδὸν ἀμέσως ἡ ἀγωνία, ἢ τρικυμία τῆς ἀνήσυχης ψυχῆς, ἢ ἀμφιβολία, ἢ δυστυχία, στιγμή πὸν μόνος του τὴν κατάστρεψε, θέλοντας νὰ τὴ διαιωνίσει, δημιουργώντας μέσα του τὴν ἀκατανόητη και ἔξω ἀπὸ τοὺς φυσιολογικοὺς νόμους ἀνάγκη τῆς θυσίας. Θυσίας κρυφῆς, πὸν δὲν τὴν ἔμαθε κανεὶς, οὔτε ἢ Regine, ἀφοῦ ὁ ἴδιος θέλησε νὰ παραστήσει μπροστὰ της τὸν ἑαυτὸ του ἄστατο, ἐπιπόλαιο και ἀναξιὸ της, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν καταπληκτικὴ διάλυση τοῦ ἀρραβῶνα του μ' ἐκείνη πὸν έντούτοις λάτρευε και ἀπὸ τὴν ὁποία λατρεύετο. Πρέπει νὰ διαβάσει κανεὶς τις σελίδες τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ δράματος, γιὰ νὰ νιώσει τί θά πῆ ψυχικὸς και σαρκικὸς ἔρωτας, θυσία του και τελειωτικὸς σπαραγμὸς. «Ἡξερὰ πὸς ἀφίνοντάς την, διάλεγα μερίδιό μου τὸ θάνατο». Ἐτσι ἀνακράζει κ' ἔτσι πράγματι ἦτο ἡ ἐκλογή του. Θάνατος ζωντανός, δηλαδή ἀποξήρανση και μαρasmus και σπαραγμὸς. Τότε ἄρχισε νὰ διακρίνει πὸς ἡ ἀπόλυτη και ἡ ἀκύμαντη ἀγάπη εἶναι ἢ ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ ἐκείνου πὸν παρ' ὀλίγο νὰ καταραστῆ, σὴν τὸν μακρινὸ του πρόγονο. Ὅλο του τὸ κρυμμένο και θυσιασμένο πάθος πρὸς τὴ Regine μεταφρυτεύθηκε και ξέσπασε ἔκτοτε στὸ πάθος του πρὸς τὸ Θεό, πρὸς τὴν κατανόηση αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ἀγάπης, χωρὶς αἰτιολογίες και ἀποδείξεις, παρὰ με τὸν ἀγῶνα τῆς καρδιάς, πὸς νὰ τὴν τοποθετήσει ἐκεῖ μέσα. Φυσικὰ μιὰ τέτοια ἐσωτερικὴ πάλη τὸν ἀπομόνωνε και τὸν ἀποξένωνε ἀπ' ὅλα τ' ἄνθρωπινα τὸν κρατοῦσε ἀγέρωχα κλεισμένο ἀπ' ὄλους. Ἀκόμη και τὰ συγγράμματά του, ἔργα ὄλα τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς του, τὰκρυβα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του και τὰ δημοσίευσε ἕνα ἕνα με περιεργότατα μυστικὰ και μεσαιωνικὰ ψευδώνυμα (καθὼς Victor Eremita, Johannes de Silentio, Constantin Constantius, Nicolaus Notabene, Johannes Climacus, Hilarius Bookbinder, Frater Taciturnitus, Anticlimacus), και ὁ πόθος του ἦταν νὰ τ' ἀγαπήσουν ὀρισμένα ἄτομα, χωρὶς ποτε νὰ διανοηθεῖ νὰ τ' ἀπευθύνει στὸ μεγάλο κοινό, πὸν τὸ θεωροῦσε σὴν ἕνα ὁμαδικὸ κακοποῖο θηρίο, δίχως κατανόηση και ἀνάξιο προσοχῆς. Ἐξίσου φυ-

σικὸ ἦταν νὰ βρεθεῖ σὲ ρῆξη με ὄλες τις προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του, ὄσες ζοῦσαν μέσα στὴν κοινωνία και ὄχι στὴν ἀσκητικὴ ψυχικὴ ἐρήμωση τὴ δική του, ἀκόμη και με τὸν Andersen. Τὸ ἴδιο ἀξιοσημείωτη εἶναι ἢ στάση του με τὸ Βασιλῆ Χριστιανὸ τὸν 80. Διηγείται στὸ Ἡμερολόγιο τρεῖς συναντήσεις του με τὸν πιὸ ἀμίμητο τρόπο πὸς κατόρθωσε νὰ συνδυάσει ἕναν τυπικὸ σεβασμὸ στὸ ἀξίωμα και, τὸ κάτω κάτω στὴν καλωσύνη τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνα, με τὴν ἀνομολόγητη ἀναγνώριση τῆς ὑπεροχῆς του και τὴν ἐξίσου ἀνομολόγητη ἀηδία πὸν αἰσθανόταν πρὸς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τις συμβατικὲς ἐξουσίες. Σ' αὐτὲς τις διηγήσεις, καθὼς και ἄλλου, φαίνεται καθαρὰ ἢ σαρκαστικὴ του δύναμη, πὸν φαίνεται τόσο ξένη, και εἶναι ὁμως τόσο συγγενικὴ και ἀλληλένδετη με τοὺς μονήρεις τύπους και στοχαστικοὺς σὴν κι' αὐτόν. Ἐνα εἶδος ὄπλο και ἕνα εἶδος προσωπεῖο συνάμα, γιὰ νὰ κλεισθοῦν καλλίτερα στὸν ἑαυτὸ τους και νὰ προστατευθοῦν.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ σημεῖο τῆς δίψας του γιὰ μαρτύριο θελημένο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δξύτερο φυσικὰ και τὸ ὀδυνηρότερο παράδειγμα τῆς θυσίας τῆς Regine, εἶναι τὸ πόσο σχεδὸν μόνος του με τὴν στάση του, και τὴν πολεμικὴ του προκαλοῦσε τὸ σκῶμμα τῶν συγχρόνων του, γεμάτων φθόνου και ἐτοιμῶν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν κάθε του ἐκκεντρικότητα.

Ἐως ὅτου ἄρχισε πλέον ἢ καθαντὸ πολεμικὴ του, πὸν πρώτα στράφηκε με ἰδεολογικὴ γλῶσσα ἐναντίον σ' ἕνα ὑποπτο, δηλαδή κακῆς πίστεως και εὔκολης δημαγωγίας, δημοσιογραφικὸ ἑβδομαδιαῖο φύλλο «Κουρσάρος» και ἐναντίον στοὺς συνεργάτες του. Ἄς σημειωθεῖ πὸς τὸ φύλλο τοῦτο, πὸν εἶχε καταρρίψει πολλὲς ὑπολήψεις, εἶχε ἀρχικὰ ὄχι μόνον σεβασθεῖ, ἀλλὰ και κολακεύσει τὴν προσωπικότητα τοῦ Κ. Παρ' ὄλο αὐτὸ έντούτοις, γιὰ λόγους αὐστηρὰ συνειδήσεως, τίποτε δὲ σταμάτησε τὴν πολεμικὴ του πρὸς μιὰ δημοσιογραφικὴ μορφή πὸν τὴν θεωροῦσε ἀνήθικη και τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ γίνει ὁ στόχος τῆς ἀθλιέστερης σάτυρας και ὁ περιγελος ὄλων τῶν συμπολιτῶν του, ἀρκεῖ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς πὸς δὲν ὑπῆρχε κάτοικος τῆς Κοπεγχάγης πὸν νὰ μὴ διάβαζε, στὰ κρυφὰ ἢ στὰ φανερά, τὸ βρωμερὸ αὐτὸ έντυπο.

Και σὰ νὰ μὴν ἐφθάναν ὄλες αὐτὲς οἱ πηγὲς πὸν πολλαπλασίαζαν τὴν τραγωδία τῆς ψυχῆς του, δημιούργησε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του κάτι ἀκόμη πιὸ τολμηρὸ και φοβερό. Ἐστρεψε τὴν πολεμικὴ του πᾶ κατὰ τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τόπου του και κατὰ τῶν ἀρχηγῶν της, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δανικῆς ἐκκλησίας Mynster και τοῦ διαδόχου του Μάρτενσεν, ἄλλοτε στενοῦ του φίλου, γιὰ λόγους καθαρὰ ἰδεολογικοὺς ἢ καλλίτερα, γιατί στὴν Ἐκκλησία ἔβλεπε τὸ ἴδιο μισητὸ του θηρίο τῆς ὁμαδικότητος πὸν τὴ διευθύνει ἢ συμβατικότητα, αὐτὴ πὸν τὴ θεωροῦσε ἀσυμβίβαστη με τὴν ὑποκειμενικὴ θρησκευτικότητα, τὴ μόνη πὸν φέρνει κοντὰ στὴν ἐπίγνωση ἢ καλλίτερα στὴν «αἰσθηση» τῆς ἀπέραντης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους πολέμησε ἄγρια ἄλλωστε και τὴ μεταρρύθμιση τοῦ Λουθήρου. Ἴσως πρέπει νὰ θεωρήσει κανεὶς εὐτύχημα πὸς στὰ 43 του χρόνια ὁ θάνατος λύτρωσε

τὸν πονεμένο τοῦτον ἐρημικὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ δεινά του, γιατί με τὸν κατήφορο ποῦ εἶχε πάρει ἡ ἀδιαλλαξία του, πολλὰ ἀσφαλῶς κακὰ θὰ τὸν περιέμεναν.

**

Μαθαίνοντας κανεὶς ὅλες αὐτὲς τὶς περιπετειώδεις πνευματικὲς δραστηριότητες, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ παραπλανηθεῖ στὴν ἀκριβῆ φύση τῆς προσωπικότητας ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ. Πρέπει σ' ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα νὰ ξεχωρίσουμε μιὰ κάποια φυσιολογικὴ ἢ νευρασθενικὴ βουλητικὴ μείωση, κάτι τὸ ἀντιζωϊκό, τὸ ὀφειλόμενο σὲ λόγους καὶ κληρονομικοὺς καὶ συνάμα ἀτομικὰ ὀργανικοὺς (ἕνα πέσιμό του λ.χ. σὲ παιδικὴ ἡλικία ἀπὸ ἕνα ψηλὸ δέντρο, τοῦ κλόνισε τὴ βεβαιότητα στὴ σωματικὴ του ἀκεραιότητα). Ἐὰς σημειωθεῖ ἀκόμη ἡ ἀρκετὰ προχωρημένη ἡλικία τοῦ πατέρα του, τὴν ἐποχὴ τῆς συλλήψεώς του. Ἐὰς προστεθεῖ τὸ ψυχικὸ τραῦμα τῆς προγονικῆς κατάρας, ποῦ ἐπέεξε ὅλη τὴν οἰκογένεια, ποῦ μεταδίδετο σὰν τρομερὴ τύψη ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά. Ἐὰς αὐτὰ ἐκδηλωθῆσαν σὲ πολὺ πρόωρη καὶ τρυφερὴ ἡλικία μετὰ τὸ πλέγμα τῆς ἀνωτερότητας, ποῦ καταδικάζει στὴν ἀπομόνωση, ἀλλὰ ποῦ βαθεῖα μέσα του εἶχε κρυμμένο τὸ ἀντίθετο πλέγμα καὶ φοβερώτερο, τὸ πλέγμα τῆς φοβίας τῆς ὀργανικῆς κατωτερότητας, τῆς ἀναπηρίας τοῦ σώματος, αὐτῆς ποῦ καταδικάζει στὴν στέρηση τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς. Ἐὰς ἐκεῖ πηγάει, διυλιζόμενη καὶ ἀλλοιωμένη, ἡ δίψα τῆς ἀπελπισίας καὶ τοῦ μαρτυρίου, ποῦ, ἀφοῦ πέρασε τὴν τραγικώτερη μορφή της στὸ στάδιο τῆς ἐρωτικῆς

θυσίας τῆς Regine Olsen, βρήκε κάποια λύτρωση στὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰς σκεφθεῖ ὅμως ὁ καθένας, τὶ διαρκῆς πάλη καὶ ἀγῶνας χρειάζεται γιὰ νὰ μετατρέψει, σ' ἕναν τέτοιο μονήρη καὶ παραδομένο στὸ τριβέλι τῶν στοχασμῶν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν κατάρα καὶ τὸ ἀρχικὸ μῖσος ἢ τὸ δέος τοῦ Θεοῦ, σὲ βαθεῖα πίστη πὸς ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ οὐσία ἀγάπης πρὸς τὸ κάθε ἄτομο καὶ πὸς μόνον ἀγάπη ἐκ μέρους τοῦ ατόμου τοῦ πρέπει, καὶ πὸς ἀκόμη αὐτὴ μὴ ἄνεκμαντὴ ἀγάπη φέρνει τὴν γαλήνη καὶ δικαιολογεῖ καὶ μεγαλώνει τὸ θάνατο.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ μυστικο-ποιητικὰ ὑλικά εἶναι τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ ἔργου τοῦ Kierkegaard, στοιχεῖα ἄριστα καὶ ποιητικώτατα ἐπεξεργασμένα, μετὰ δόνηση ὅλης τῆς τραγικότητας, ποῦ τὸν φέρνουν παράλληλο καὶ ἰσοτίμο στοὺς ἐξίσου τραγικοὺς ὁμοίους του, τὸν Νίτσε καὶ τὸν Χέλδερλιν καὶ τὸν Μπετόβεν. Καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα στὴν ἀγνότερη καὶ πιὸ πηγαία οὐσία τους, παλλόμενα ἀπὸ τὸν πόνο, τὴν ἀγωνία καὶ τὴν θυσιά τὰ βρίσκουμε μονάχα στὸ Ἡμερολόγιό του. Προθέσή μου εἶναι σὲ ἐρχόμενο φύλλο νὰ μεταφράσω μερικὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς στοχασμοὺς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶχα ἄλλο σκοπὸ, παρὰ νὰ ὑποδείξω, πόσο πιὸ ὀφέλιμη θὰ ἦταν ἡ μετάφραση τούτου, ἀντὶ ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀποσπασματικὸ τμήμα τοῦ τεράστιου ἔργου του, ποῦ ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο μεγαλειότερο κακό, ὀψοσδήποτε θὰ εἶχε, γιὰ ἕνα κοινὸ ποῦ ὁ φιλόσοφος εἶναι ἀγνωστος, τὴ μονομέρεια καὶ ὅλα τὰ ἄσχημά της συνεπακόλουθα.

Τ. Κ. Παπατζώνης

ΜΑΤΑΙΟΝ ΟΝΕΙΡΟ

Ὅλοι Ἐσεῖς ποῦ ὅπως ζήσατε καὶ πεθάνατε μόνοι μὰ στὴ μνήμη ἐπιζήτε κάποιον τώρα ἐπειδὴ ἂπ' τὰ σπλάγχνα σας μπόρεσε νὰ ξεφύγει τ' ἀηδόνι, ποῦ φωνὴ σέρνει ἀθάνατη καὶ γλυκὰ κελαιδεῖ.

Ἄν ἡ μνήμη σας ἢ Ἄγια καρφωμένη παλεύει στῶν αἰώνων ἐπάνω τὸ μεγάλο σταυρὸ, εἶστε σεῖς, ποῦ τεράστια σὰς ἀκλουῦθαγε ἢ χλεύη καὶ σὰν μαῦρο περνοῦσε μπρὸς στὸν Ἥλιο φτερό. Εἶστε σεῖς, ποῦ, ἂν στὸ τέλος σὰς θυμῆθηκε ἢ δόξα, ἐνὸς κόρακα διάλεξε τὰ φτερά γιὰ νὰ ῥυθεῖ, κ' ἦταν τότε ποῦ ἀλάργευαν τὰ χαρούμενα τόξα καὶ ἀργοσβύνανε μέσα σὲ σκοτάδι βαθύ.

Χουσοχόοι στῶν ψυχῶν τὰ στολίδια, στὰ δῶρα τ' ἀπολλόνια, τῆς Τέχνης ὄλ' ἐσεῖς χουσαητοί, σὰς φαντάζομαι ὀμπρὸς μου, σὲ μιὰ σύναξη τώρα ἔξω τόπου καὶ χρόνου, νὰ περῶτε σκυφτοί.

Κι ὦ! φαρομάκια κι ὦ! πόνοι κι ὦ! βαθεῖα καρσάν πουλί πληγωμένο ποῦ θὰ πέση κοντὰ [διοχτύπια τὴ μαντῖα τοῦ Edgard Allan Poe τὴν τρύπια καὶ μιὰν ἄρρηθμη ἀρβύλα βλέπω ὀμπρὸς ποῦ βροντᾶ...

Ἄν κανένας τῆς Τέχνης δὲν μπορεῖ νὰ κοιτάξει τὴν κορφή κ' ἀτιμώρητα νὰ τὴ βάνει σκοπὸ, πὸς, ἢ Μοῖρα ἢ κακὴ—λέω—τοῦ κόσμου θ' ἀλλάξει;... Μάταιον ὄνειρο ἂς κάνω, μάταιο λόγον ἂς πῶ.

Γιώργος Λιάκος

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΛΙΟΥΣ ΦΙΛΛΑΝΔΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ

ΚΑΛΕΒΑΛΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στὰ χαράματα τῆς ἱστορίας τους οἱ Φίννοι, ὅπως κ' οἱ πιὸ πολλοὶ λαοὶ στὴν ἴδια περίοδο, ἔδωσαν ποιητικὴ ἐκφραση στὰ στοιχεῖα ποῦ τοὺς εἶχαν ἀπομείνει σὰ μακρυνὴ θύμηση ἀπ' τὴν προϊστορία τους καὶ ποῦ, μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, εἶχαν πάρει τὴ μορφή τοῦ μύθου.

Οἱ λαϊκοὶ ραψωδοὶ τῆς Σουομὶ, τῆς Χώρας τῶν ἑλῶν, τὰ τραγουδοῦσαν «γιὰ νᾶναι τὸ νυχτερὸν πιὸ χαρούμενο, μὰ καὶ τ' ἀπόβραδον γιὰ νὰ γιορτάζουμε τὴν δημοφιλῆ, ἢ καὶ τὸ γλυκοχάραμα ἢ καὶ τὸ φῶς τῆς μέρας». Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κ' ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, τὰ τραγούδια ποῦ ἔτσι γεννήθηκαν ἔφτασαν ἀγραφα ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἔννατου αἰῶνα.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὕστερα ἀπὸ μιὰ πρώτη συρραφὴ ποῦ ἔκαμε ὁ Δρ. Ζαχαρίας Topelius, ἕνας ἄλλος Φίννος, ὁ γιατρὸς Ἡλίας Lönnrot, φλογερὸς πατριώτης κ' ἀκούρατος ἐρευνητὴς τῆς λαογραφίας τοῦ τόπου του, δόθηκε ὀλόψυχα στὸν τεράστιον ἀγῶνα νὰ συγκεντρώσει τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς πατρίδας του καὶ νὰ τὰ συνενώσει σ' ἕνα ἐνιαῖο ἔπος. Ἐκαμε δηλαδὴ τὴν ἴδια ἐργασία, ποῦ ἐβδομήντα χρόνια πρὶν εἶχε κάμει ὁ James Macpherson μετὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Σκώτων Highlanders, παρουσιάζοντάς τα σὰν ἐνιαῖο ποιητικὸ ἔργο τοῦ μυθικοῦ βάρδου Ossian, μετὰ τὴν διαφορά πὸς ὁ Lönnrot οὔτε τὴν πηγὴ τοῦ ἔργου του κρῆνιζε κρυφῶς—αὐτὸ θὰ ἦταν κ' ἀδύνατο—οὔτε καὶ ζήτησε νὰ χαρίσει σ' ἄλλον δόξα ποῦ δικαιοματικὰ τοῦ ἀνήκε.

Στὰ 1835 ἔδωσε ὁ Lönnrot σὲ πρώτη ἔκδοσι 25 Ἄσματα (Runos), ποῦ ἦταν ὁ καρπὸς τῆς ἀρχικῆς τῶν προσπαθειῶν, καὶ λίγα χρόνια ἀργότερα, στὰ 1849, ἔβγαλε σὲ βιβλίο τὴν Kalevala, τὸ ἐθνικὸ φινλανδικὸ ἔπος, ποῦ αὐτὴ τὴ φορὰ, συμπληρωμένο, ἀπλώθηκε σὲ πενήντα ἄσματα. Κάλεβαλα θὰ πῆι χώρα τοῦ Κάλεβα, ποῦ εἶναι ὁ πατριάρχης τῶν ἡρώων τῆς φιννικῆς μυθολογίας. Τοὺς ἡρώες αὐτοὺς, ὅπως γράφει ὁ Καθηγητὴς κ. Ν. Λούβαρις στὸ βιβλίο του Ἐπὶ τὴν Χώραν τῶν χιλιῶν λιμνῶν καὶ τοῦ παραμυθιοῦ, «τοὺς εἶχε μετακαλέσει ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα τους ὁ ἱατρὸς Lönnrot, τοὺς εἶχε ἀποκαταστήσει εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς Κάλεβαλα, κρυπτομένους ἕως τότε δειλὰ ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν δασῶν τῆς βορείου καὶ ἀνατολικῆς Φινλανδίας ἢ περνεύοντες ὑπὲρ τὰς λίμνας τῶν κεντρικῶν ἐπαρχιῶν μέσα εἰς τὸ ἡμίφως τοῦ δειλινοῦ».

Ἐὰς σημειωθεῖ ἔδω πὸς ὁ τόνισμός τῆς λέξης Κάλεβαλα μιὰ συλλαβὴ παραπάνω ἀπ' τὴν προπαρλήγουσα δὲν εἶναι συνέπεια τυπογραφικοῦ λάθους. Ὅλες οἱ φιννικὲς λέξεις τονίζονται στὴν πρώτη τους συλλαβή. Τὸ πρῶγμα παρουσιάζει δυσκολία γιὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μέτρο στὴν ἑλληνικὴ ἀπόδοσι, γι' αὐτὸ καὶ σὲ πολλὰ σημεία στάθηκε ἀναπόφευκτη ἡ ἀποβολὴ τοῦ ε τῆς δεύτερης συλλαβῆς καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὀνόματος μετὰ τὸν τύπο Κάλβαλα. Ἐὰς κριθεῖ μακρόθυμα ἢ αὐθαιρεσία.

Ἡ Kalevala (γῆ τοῦ Κάλεβα - χώρα ἡρώων) μεταφράστηκε στὰ 1852 Γερμανικὰ ἀπὸ τὸν Schiefner, στὰ 1864 Σουηδικὰ ἀπὸ τὸν Collan καὶ στὰ 1889 Ἀγγλικὰ ἀπὸ τὸν John Martin Crawford. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κλασσικὲς καὶ πλήρεις αὐτὲς μεταφράσεις, δημοσιεύθηκαν κ' ἄλλες νεώτερες, καθὼς καὶ διάφορες ἐπιτομὲς κ' ἔκλογες κομματιῶν. Στὰ Ἑλληνικὰ, ἂν δὲν κάνουμε λάθος, δὲν ὑπάρχει ὡς τώρα μετάφρασις. Ἡ ἐργασία ποῦ ἀκολουθεῖ δὲν εἶναι κ' αὐτὴ μετάφρασις, ἀλλὰ περίληψις τοῦ φινλανδικοῦ ἔπους σ' ἐλεύθερο μέτρο.

Στ. Σπηλ.

Ἄσμα 1

Ἡ γέννηση τοῦ Βέναμένεν.

Τοῦ τόπου μου θὰ τραγουδήσω τὰ τραγούδια
καὶ τῆς πατρίδας μου θὰ πῶ τοὺς μύθους:
τραγούδια ποὺ μοῦ τάμαθεν ἢ παγωνιά
καὶ μύθους ποὺ μοῦ δίδαξε τ' ἀνεμοβρόχι
καὶ τ' ὠκεάνειο μοῦ τοὺς ἔφερε τὸ κῆμα
τραγούδια ποὺ μοῦ κλαδήσαν τὰ πουλιὰ
καὶ λόγια μαγικά,
ποὺ μοῦ τὰ ψιθυρίσαν οἱ κορφές τῶν δέντρων.
Καὶ θὰ τὰ τραγουδήσω,
γιὰ νᾶναι τὸ νυχτέρι πῶ χαρούμενο,
μὰ καὶ τ' ἀπόβραδον γιὰ νὰ γιορτάσουμε τὴν ὁμορφιὰ
ἢ καὶ τὸ γλυκοχάραμα ἢ καὶ τὸ φῶς τῆς μέρας.

Ἐρημες πέριναγαν οἱ νύχτες
κ' ἔρημες ἔφεγγαν οἱ μέρες
καὶ στὰ πλατιὰ κ' ἀπέραντα τ' Ἀγέρα τὰ παλάτια
παρθένα κατοικοῦσε ἢ θυγατέρα του,
τῆς Πλάσης ἢ πεντάμορφη κοπέλα,
ποὺ τ' ὄνομά της ἦταν Ἰλιματαο.

Ἡ μοναξιά τὴν κούρασε μὲ τὸν καιρὸ τὴν Ἰλιματαο,
τὰ πατρικά τὴν ἔκαμε ν' ἀφήσει τὰ παλάτια
καὶ νὰ ριχτεῖ στῆς θάλασσας τὸ κῆμα τ' ἀφρισμένο.
Ἄγριος ἐξέσπασεν ὁ αἰφύωνας
καὶ τὰ νερὰ τριγύρω της ἀφροκοποῦσαν
κ' ἀπὸ τῆς μιά σ' ἄλλη τῆ φέρινε μεριά,
ὥσπου τ' ἀνέμου καὶ τῆς θάλασσας ἢ δύναμη
ζωὴ καινούργια μέσα της ξυπνήσαν.

Αἰῶνες ὅμως ἀργοπέρασαν ἐφτὰ
καὶ γέννα δὲν ξαλάφρωσε τὴν κόρη,
ποὺ κολυμποῦσε πέρα - δῶθε στὰ νερά,
σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ βορρὰ καὶ νότο.
Μὲ θρήνους τότε καὶ μὲ μοιρολόγια
στὸ Θεὸ τὸν Οὔκκο* προσευχήθη:
«Οὔκκο, σὺ πρῶτε ἀπ' τοὺς θεοὺς,
τῶν οὐρανῶν ὃ κυβερνήτη,
τὴν προσευχή μου καλοδέξου
κ' ἀλάφρωσε τὸ πλάσμα σου ἀπ' τὸ βάρος
κ' ἀπὸ τὰ βάσανά του λύτρωσέ το».

Σύντομη πέρασε στιγμή
κ' ὁμορφο φάνηκε θαλασσοπούλι,
ποὺ πάνω ἀπ' τὰ νερὰ φτεροκοποῦσε
ζητώντας ποῦ νὰ χτίσει τὴ φωλιά του.
Ἡ Μάννα τοῦ Νεροῦ, τ' Ἀγέρα ἢ θυγατέρα,
σὴκωσεν ὄξω ἀπὸ τὰ κύματα τὸν ὄμο
κ' ἔβγαξε μέσ' ἀπ' τὰ νερὰ τὸ γόνάτο της,
γυρεύοντας νὰ δώσει ἦσυχον μέρος
νὰ κάτσει τὸ πουλί, νὰ χτίσει τὴ φωλιά του.

Τὸ γόνάτο της εἶδε τὸ θαλασσοπούλι
νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ κῆμα τὸ γαλάζιο
τὸ λόγιασε πὼς ἦταν βουναλάκι,
πράσινο ἀπ' τ' ἀνοιξιάνικο γρασιδί,
κ' ἀπάνω ἀλαφροκάθησε κ' ἔχτισε τὴ φωλιά του.

Ἀπ' τὰ ἐφτὰ ποὺ γέννησεν αὐγά,
χρυσὰ τὰ ἔξη βρέθηκαν καὶ τ' ἄλλο σιδερένιο.
Ἀπάνω τοὺς ἐκάθησε κ' ἄρχισε νὰ κλωσσάει,
ὥσπου ἐνίωσεν ἢ Ἰλιματαο ζεστὸ τὸ γόνάτο της
κ' ἀπότομα τὸ τίναξε.
Πέσανε στὸ νερὸ τ' αὐγά καὶ σπάσαν σὲ κομμάτια
κ' ἀπ' τὰ κομμάτια πλάστηκεν δλόκληρος ὁ κόσμος:
ἥλιος καὶ γῆ κ' οὐράνιος θόλος,
φεγγάρι, σύννεφα κ' ἀστέρια.

Ἐννιά περάσαν χρόνοι ἀκόμα
καὶ σὰν τὸ δέκατο ἦρθε καλοκαῖρι,
σὴκωσεν ἀπ' τὴ θάλασσα ἢ Ἰλιματαο τὸ κεφάλι
κ' ἔπιασε τάξη στὸν πλατὺ νὰ βάλει κόσμον.
Σκάρωσε τὶς στεριές καὶ τ' ἀερογιάλια,
τὶς θαλασσοσηλιές, τοὺς βράχους καὶ τοὺς κόρφους,
νησιὰ καὶ χῶρες κ' ὠκεάνεια βάθη.

Ὅμως ἀγέννητος ἦταν ἀκόμα ὁ ἦρωας,
ἀγέννητος ὁ ἀθάνατος ὁ βάρδος,
ὁ γιὸς τῆς Ἰλιματαο, ὁ Βέναμένεν.
Χειμῶνες τριάντα κ' ἄλλα τόσα καλοκαίρια
στὰ μητρικά τὰ σπλάγνα φώλιαζε.
Καὶ σὰν πᾶ δὲν μποροῦσε νὰ βαστάξει
στὴ σκοτεινὴ, στενὴ σπηλιὰ κρυμμένος,
μὲ τέτοια λόγια προσευχήθηκε:
«Ἦλιε, φεγγάρι, κ' ἄστρο τοῦ Βορρᾶ,
βοηθήστε ἀπὸ τὴν ἄγνωρη τὴν πύλη νὰ περάσω
καὶ νὰ γλυτώσω ἀπ' τὴν κατὰστενη φωλιά
κάμετε νᾶβγω στὴ στεριά καὶ στὸν ἄγρο,
νὰ δῶ τὸ φεγγαρόφωτο, νὰ δῶ τοῦ ἥλιου τὴ λάμψη,
νὰ δῶ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ τ' ἄστρα νὰ σιγοτρέμουν».

Μὰ τ' ἄστρα δὲν τὸν ἄκουσαν καὶ τότε κείνος μόνος
βιάζει τὴν πύλη τὴ στενὴ, παίρνει τὴ λευτεριά του.
Τὰ κύματα, μόλις γεννήθηκε, τὸν δέχτηκαν
κ' ὀλόκληρα ὄχτῳ χρόνια πέρασαν,
ὥσπου σ' ἓνα κατὰξερο κ' ἐρημικὸ νησί
νὰ βρεῖ στεριά ν' ἀράξει ὁ Βέναμένεν.

Ἐκεῖ πεσμένος, σὴκωσε τὰ μάτια
κ' εἶδε νὰ λάμπουν ψηλὰ τ' ἀστέρια
καὶ τὴν ἐφτάστερη εἶδε τὴ Μεγάλην Ἄρκον
καὶ χάρηκε τὸ ἠλιόφωτο καὶ τὶς φεγγαροχτίδες.

Ἔτσι ἀπ' τὴ θεϊκὴ του τὴ μητέρα,
τὴν Πλαστοργὸ τὴν Ἰλιματαο,
γεννήθηκεν ὁ ξακουστός μέσ' στοὺς αἰῶνες Βέναμένεν.

Περὶληπτικὴ ἀπόδοση
σ' ἐλεύθερο μέτρο ἀπὸ τὸν

Στάθη Σπηλιωτόπουλο

* Οὔκκο, ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς ἐπουράνιους θεοὺς, ποὺ ἢ
εἰδικώτερον ἀποστολὴ του νὰ κυβερνᾷ τὰ σύννεφα, τοῦ δίνει
δικαίωμα στὸ ἐπίθετο Νεφεληγερέτης, ποὺ χαρακτήριζε μαζὶ
μὲ τόσα ἄλλα τὸν Δία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ ΚΑΙ ΜΙΑ
ΑΠ' ΤΙΣ "ΕΚΑΤΟ ΦΩΝΕΣ", ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗ

Οἱ ὁμορφοὶ δεκατέσσερες στίχοι, ποὺ πῆραν
στὴν Παλαμικὴ συλλογὴ
«Ἐκατὸ φωνές (τῆς Μούσας)»
τὸν ἀριθμὸ 79, γιὰ
πρῶτη φορὰ τυπώθηκαν
στὰ 1904 στὴν πρώτη ἐγ-
δοση τῆς «Ἀσάλευτης Ζω-
ῆς» κ' ἀπὸ τότε οἱ στί-
χοι αὐτοὶ ξανατυπώθηκαν
πολλὰς φορὰς κ' ἀκόμα
ξαναφωτοτύπησαν ἀπὸ πιδέ-
ξιους τοῦ Λόγου τεχνίτες
καὶ σὲ ξένους Παρνασσούς².

* Ἄς ἀκούσουμε πρῶτα-πρῶτα τὴ Φωνὴ τῆς Μούσας:

Μὴ μοῦ κακιοῦσετε, μικρά, δειλὰ ταξείδια ἐρωτικά,
τὰ δυὸ τρανὰ ταξείδια μου θὰ διαλαλήσω τὸ ἓνα
σὲ κάποιους τάφους ἀττικοὺς πελεκητοὺς ἀρχονικά,
τᾶλλο σὲ κάποια μνήματα φτωχὰ καὶ ἀραχιασμένα.
Ὅλων τὶς πλάκες, χέρι μου θανατοῦργό, τὶς κύλησες,
κ' ἀνάστησες τὶς λιγερές καὶ πῆρες τὶς ὥραιες,
κ' εἶχαν τὰ φτωχομνήματα βυζαντινὲς βασιλίσες,
κ' οἱ πλοῦσοι τάφοι εἶχαν ἀπλὲς παιδοῦλες Ταναγραῖτες.

Ἐνας ἐπαγγελματικὸς Παλαμιστὴς, μὰ καὶ μερι-
κοὶ ἄλλοι, ποὺ δὲν ἔχουνε καθημερινὴ δουλειὰ τὴ
μελέτη τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, θέλησαν νὰ ἀναζητή-
σουνε στὸ τραγούδι τοῦτο ἀναμνήσεις ἀπὸ πραγμα-
τικά ταξείδια τοῦ Ποιητῆ μὰ δὲν ἔχουνε δικίον. Τὸ
παραπάνω τραγούδι πρέπει νὰ τὸ πάρωμε γέννημα
τῆς ἀσάλευτης ζωῆς, δηλαδὴ τοῦ γραφείου καὶ τῶν
διαβασμάτων τοῦ Παλαμᾶ, δὲν ἔχει καμιὰ σκῆση μὲ
ταξιδιωτικὲς ἀναμνήσεις.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαβαστές μου θὰ θυμοῦνται
— χωρὶς ἄλλο — τὸ μακαριτὸ Θεόκλητο Μηνόπουλο,
ποὺ χρημάτισε καὶ μητροπολίτης τῆς Ἀθήνας (γιὰ
πρῶτη φορὰ 4 τοῦ Νοέμβρου 1902 - 1917, γιὰ δεύ-
τερη φορὰ 16 τοῦ Νοέμβρου 1920 - Σεπτ. 1922)³.

¹ Βρίσκεται καὶ στὴν «Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο
τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ 1886-1936. Ἀθήνα τυπογραφεῖο Ἐστία
1937», σελ. 79.

² Πρβλ. Γ. Κ. Κασιμπάλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Πα-
λαμᾶ, Ἐκδόσεις καὶ δημοσιεύματα. (Ξανατύπωμα ἀπ' τὴ
«Νέα Ἐστία», τεύχος Παλαμᾶ, Χριστοῦγεννα 1943), Ἀθήνα
1943, σελ. 16 κ.έ.

³ Πρβλ. πρόχειρα «Χρυσόστομον Παπαδοπούλου, ἀρχιε-
πισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ἡ ἐκκλησία Ἀθηνῶν.
Πρόλογος Δ. Γ. Καμπουροῦλου. Ἐν Ἀθήναις 1928»,
σελ. 101-105. Ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος πέθανε στὶς 19

Ἐτοῦτος ὁ θεοφοβούμενος κ' ἀσκητικὸς κληρικὸς
γεννήθηκε τὸ 1847 στὴν Ἀρκαδικὴ Τρίπολη, κρα-
τοῦσε ὅμως ἀπὸ τὴν πατρικὴ του σειρὰ ἀπ' τὸ χω-
ριὸ Κούβελα (περίχωρο τῆς Ἀρκαδίας)⁴. Ὁ πατέ-
ρας του, ὁ καπετὰν Χρόνης Μηνόπουλος, στάθηκε
στὸν Ἱερὸ Ἀγῶνα λαμπρὸς ἀγωνιστής, τῷδειξε κιό-
λας τὸ χεῖνὸπωρο τοῦ 1825 στὴ μάχη τῶν Τρινή-
σων, ποὺ βρίσκονται στὴν Ἐξω Μάνη⁵. Δοιπὸν ὁ
Θοδωρῆς, τὸ μεγαλύτερο παιδί τοῦ καπετὰν Χρόνη
Μηνόπουλου, νέος γίνηκε καλόγερος καὶ κατὰ τὴν
καλογερικὴ συνήθεια ἀφῆκε τὸ λαϊκὸ του ὄνομα καὶ
νοματίστηκε Θεόκλητος⁶ σπουδάσε στὴ Θεολογικὴ
Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μας, ἔγινε γιὰ
λίγο καιρὸ γούμενος τῆς Ἀρκαδικῆς μονῆς «Γορ-
γοεπηκόου»⁷ κ' ἔπειτα πῆγε στὴ Γερμανία γι' ἀνώ-
τερες σπουδές⁸ γράφοντας μιὰ διατριβὴ «περὶ σοφι-
στῶν»⁹ πῆρε τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας
ἀπ' τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἐρλάγγης καὶ σὰν ἐξανα-
γύρισε στὴν πατρίδα ἔκαμε μερικὰ χρόνια διευθυντῆς
τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς¹⁰ στὴν Ἀρκαδικὴ Τρίπολη.
Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ τέτοια σταδιοδρομίαν, ὁ Θεόκλητος
Μηνόπουλος, τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1892, ἀξιώθηκε νὰ

τοῦ Δεκ. 1931. Τὴ χριστιανικὴ ζωὴ του μαύρισε τὸ κατα-
ραμένο πολιτικὸ Ἀνάθεμα τοῦ 1916.

¹ Κυπαρισσίας. Πρβλ. «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς
Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, συγγραφέντα μὲν ὑπὸ Φωτίου
Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου . . . , ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Σταύ-
ρου Ἀνδροπούλου . . . », τόμ. Β', Ἀθήνα 1899-1900, σελ.
232.— Ἡ καταγωγὴ τῶν Μηνόπουλων, τῆς Ἀρκαδικῆς Τρι-
πόλεως, ἀπ' τὸ Σούλι τῆς Ἠπείρου (ὅπως γράφει κ' ὁ Χρυσό-
στομος Παπαδόπουλος, ὅπου εἶπαμε παραπάνω, σελ. 102)
δὲ βεβαιώνεται.

² Πρβλ. Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Ἀπομνη-
μονεύματα, τόμ. Β', σελ. 232.

³ Τῆς Γληγοραπακούσας ὅπως ὁ λαὸς τᾶλλαξε τὸ Γοργο-
επήκοος, τ' ἀρχαῖκὸ παρᾶνομι τῆς Παναγίας. Γιὰ τὴ μονὴ
τῆς Γοργοεπηκόου δημοσίεψε καὶ κάποιο φυλλάδιον ὁ Θεό-
κλητος Μηνόπουλος.

⁴ Τυπώθηκε στὴν Ἀθήνα: «Θεοκλήτων Χ. Μηνόπουλου,
τέως ἀρχιεπισκόπου, νῦν δὲ ἀρχιεπισκόπου Μονεμβασίας
καὶ Σπάρτης. Πραγματεία περὶ σοφιστῶν ἐπὶ παραβολῇ
παρὰλλήλων Δημοσθένους καὶ Ἱμερίου καὶ Ἀριστείδου τοῦ
σοφιστοῦ . . . ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀλεξ. Παπαγεωργίου
Ὁδὸς ὀφθαλμιατρείου ἀριθ. 3 1893». Ἄλλο ἔργο «Θεοκλήτων
ἀρχιεπισκόπου Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Εὐφρετήριον ἐκκλη-
σιαστικῶν διδασχῶν. Ἐν Ἀθήναις, Τυπογραφεῖον Παλιγγε-
νεσίας Ἰω. Ἀγγελόπουλου, 1896».

⁵ Χρυσόστομον Παπαδόπουλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν,
σελ. 102.

χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος τῆς Μονεμβασίας¹ καὶ τῆς Σπάρτης «καταλαβὼν ἐπιφανῆ θεοὺς μεταξὺ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ποιμαντικῆς αὐτοῦ δράσεως, ἕνεκα τῆς ὁποίας μετὰ δεκαετίαν προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν».

Ἀνεβαίνοντας στὸν ἀρχιερατικὸ θρόνον τῆς Μονεμβασίας καὶ τῆς Σπάρτης ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος ἦτανε γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν του ἐπαρχίαν στὰ κρυφὰ πολὺ περήφανος, γιὰ τὴν ἡξίαν καλὰ τὰ τρισέξοντα περασμένα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας του. Μὲ τὴν μεγάλη συγκίνηση ὁ νεοχειροτονημένος δεσπότης ἐλειτούργησε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἀη-Δημήτριον, τὴν ἄλλοτε μητρόπολιν τοῦ Μυστρά, ὅπου στίς 3 τοῦ Γενάρου τοῦ 1449 ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, δέχτηκε στὴν κεφαλὴ του τὸ βυζαντινὸ αὐτοκρατορικὸ στέμμα², στέμμα ταπεινωμένο τότε, μὰ πού τὸ δόξασε ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλεὺς³. Καὶ μετὰ τὴν παλμοὺς γιὰ πρώτη φορὰ κατέβηκε στὴν ἱερὴ πόλιν τῆς Μονεμβασίας ὁ νεοχειροτονημένος δεσπότης Θεόκλητος Μηνόπουλος γιὰ νὰ λειτουργήσῃ καὶ στὴν καθεδρικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἐλκομένου Χριστοῦ, πού τὴν περιτριγυρίζουν τόσες καὶ τόσες ἐθνικὲς ἀναμνήσεις⁴. Καὶ τὴν αἰσθητικὰ γεμίσανε τὴν ψυχὴν του, ὅταν ὁ ἀγαθὸς λεβίτης βρέθηκε ἀνεπάντητα σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ πολιτεία, πού κοίταται πάνω σὲ δίκωρο βουνὸ τοῦ πολὺκλαδου Μαλεβοῦ⁵ καὶ νοματίζεται: *Γεράκι*⁶. Καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ἦταν ἡ χαρὰ τοῦ δεσπότη, ὅταν περιοδεύοντας τὴν ἀπέραντη καὶ πεντάκαλη πνευματικὴν του πατρίδα εὗρισκε σκεδὸν παντοῦ χριστιανικὲς ἀρχαιοτήτες πολὺ περισσότερες καὶ σπουδαιότερες παρ' ὅτι καὶ ὁ πρωτότερος φανταζότανε.

¹ Ὁ πῶς παλιὸς καὶ πῶς δημοτικὸς τύπος εἶναι: *Μονοβασία* (ὄχι: *Μονεμβασία*). Οἱ ντόπιοι σήμερα λένε τὸ ἱστορικὸ νησάκι τους: *Μονοβασία* (μὲ τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα).

² Πρβλ. τὴ μελέτη τοῦ *I. Βογιατζῆδη*, «Τὸ ζήτημα τῆς στέψεως Κωνσταντίνου Παλαιολόγου», στὸ περιοδικὸ «Λαογραφία», τόμ. Ζ'. (1923) σελ. 449-456, πρβλ. καὶ τὸ περιοδικὸ «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. ΙΗ'. (1924) σελ. 9. Ἄς σημειωθῶν ἐδῶ καὶ τὰ λόγια τοῦ *Φώτη Κώντολου* (Ταξείδια, Β'. ἔγδοση, Ἀθήνα 1928, σελ. 91: «Κεῖ μέσα [στὸν Ἀη Δημήτριον τοῦ Μυστρά] χρίστηκε βασιλεὺς τῆς Κωνσταντινούπολης ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Μάλιστα λένε πὺς πάταγε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ δύο κεφάλια ποῦναι σὲ μιὰ πλάκα κατ' ἄπ' τὸν πολυέλιον καὶ πού σώζεται ὡς τὰ σήμερα.»

³ Πρβλ. *Νίκου Α. Βέη (Bees)*. Περὶ τοῦ ἱστορημένου χρησιμοποιοῦ τῆς κρατικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου (Codex graecus Fol. 62-297) καὶ τοῦ θρύλου τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλεῦς. [Ἀπόσπασμα ἀπ' τὰ «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher», τόμ. ΙΓ' (1936/7)] Ἀθήνα 1937.

⁴ Πρβλ. *Νίκου Α. Βέη (Bees)*, Ὁ Ἐλκομένος Χριστὸς τῆς Μονεμβασίας μετὰ παρεκβάσεων περὶ τῆς αὐτοῦ Παναγίας τῆς Χρυσοφειτίας. [Ἀπόσπασμα ἀπ' τὰ «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher», τόμ. ΙΓ']. Ἀθήνα 1933.

⁵ *Πάρον* ἐλεγότανε ἀπ' τοὺς ἀρχαίους τὸ βουνό, πού στὴν ἀπλὴ γλῶσσα τὸ λέμε *Μαλεβό*.

⁶ Στὸ *Γεράκι* βρῆκε ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος ἀσύγκριτο λάτρην τῶν Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς πατρίδας του τὸ μακρὴν δῆμαρχο Γερονθῶν Γ. Α. Παπανικολάου (διάβασε τὴ νεκρολογία του, γραμμὴν ἀπ' τὸν *Π. Η. Πουλίτσα*, στ' «Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον», τόμ. Ε' (1919), παράρτημα, σελ. 47.

Λίγοι κληρικοί ἀπ' τὴν πρωτόθρονον τάξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱεραρχίας στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνα δέιξανε τόση μεγάλη ἀγάπη γιὰ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιότητα, ὅση ἔδειξε ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μ' ἔργα ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος καὶ πάντοτε καὶ ξεχωριστὰ στὴν ἐποχὴν, ὅταν ἦτανε δεσπότης τῆς Μονεμβασίας καὶ τῆς Σπάρτης¹. ἐσύστησε κιόλας τὴν τοπικὴ «Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία» τῆς Λακεδαιμονίας, πρωτοξεδέρφη τῆς δικῆς μας ἑταιρείας στὴν Ἀθήνα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα². Ἐπειτα ἀπ' τὸν Κ. Γ. Ζησίου³, τὸν ἀληθινὸ «διδάσκαλον τοῦ Γένους», πρῶτος Ἑλληνας μελετητὴς τῶν Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Μυστρά καὶ τῆς λοιπῆς Λακεδαιμονίας στάθηκε ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος· αὐτὸς ἐσύστησε τὴν πρώτην συλλογὴν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων στὸν Ἀη-Δημήτριον τοῦ Μυστρά⁴ καὶ αὐτὸς πάλι ἔκαμε ἀντίγραφα τῶν Βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἴδιας ορειωμένης καὶ ἔρημης πόλης, πού μερικοὶ πολὺ καλὰ τὴ νοματίσανε *Φλωρεντία τοῦ Μοριά*. Ὡς πρὸς τὸ μᾶζωμα τῶν βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Μυστρά ἀκολούθησε ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος τ' ἀγάρια ἐνοῦ ἄλλου ἀρχιερέα Λακεδαιμονίας, τοῦ Ἀνανία Λαμπάρδη⁵, τοῦ Δημητσανίτη, πού ξεσήκωσε καὶ αὐτὸς τὴν παλιὰ ἐπιγρά-

¹ Πρβλ. *A. Struck*, *Mistra, eine mittelalterliche Ruinestadt*, Βιέννα 1910, σελ. 87 (ἐδῶ ἀναφέρεται ὁ G. Millet πρῶτος ὁργανωτὴς τοῦ Μουσείου Μυστρά, προσηγήθηκε ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος. Πρβλ. καὶ *Cabriel Millet* στὸ «Bulletin de Correspondance Hellénique», τόμ. Α (1906) σελ. 453.

² Τῆς «Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» τῆς Ἀθῆνας ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος ἔκαμε πολλὰ χρόνια ἐπίτιμος πρόεδρος· αὐτὴ ἡ Ἑταιρεία συστήθηκε στὰ 1887, εἶναι λοιπὸν τ' ἀρχαιότερο σωματεῖο τῆς Ἀνατολῆς, πού καταγίνεται ξεχωριστὰ μὲ τὴν χριστιανικὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸς πού γράφει τὰ λόγια τοῦτα ἔχει τὴν τιμὴν καὶ τὴν χαρὰ δῶ καὶ δώδεκα χρόνια νὰ εἶναι ὁ ταχτικὸς πρόεδρος τῆς «Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» τῆς Ἀθῆνας.

³ Πρβλ. πρῶτα-πρῶτα τὸ ἔργο του «Σύμμικτα» (Ἀνατύπωση ἀπ' τὸ περιοδικὸ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας «Ἀθηνᾶ», τόμ. Γ', 1891 σελ. 419-518 Ἀθήνησιν... 1892), σελ. 18 κ.ε. Διάβασε καὶ ὅτι γράφει ὁ ἀξέχαστος μας *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, στ' ὄρατο του βιβλιαράκι «Τὸ Δαφνί» (Ἀθήνα 1920) σελ. 94: «εἰς Ἑλληνα ὀφείλεται καὶ ἡ πρώτη μελέτη διὰ τὸν Μυστράν, εἰς τὸν *Κωνσταντῖνον Γ. Ζησίου* (τῷ 1892)».

⁴ Πρβλ. παραπάνω, σελ. 5 ὑπόσημ. 1

⁵ Γι' αὐτόνε κοίταξε *Κ. Γ. Ζησίου*, Σύμμικτα, σελ. 20 κ.ε. (ἐδῶ καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία), *Νίκου Α. Βέη (Bees)*, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Θεράπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα (Ἀνατύπωση ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρθασσοῦ Ἡ' ἔτους). Ἐν Ἀθήναις 1904, σελ. 1 (καὶ ἐδῶ βρῖσκεται σχετικὴ βιβλιογραφία). *Π. Κοινογιάννη*, Οἱ Ἑλληνας κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β'. Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (Ἀθήνα 1903), σελ. 57, 512. *Π. Χ. Δούκα*, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Νέα Ὑόρκη 1922, σελ. 579 κ.ε., 670. *Μ. Β. Σακελλαρίου*, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie... herausgegeben von *Nikos A. Bees (Béhs)*, Nr. 33, Ἀθήνα 1939, σελ. 95, 133, 148, 154, *Φ. Κόντογλου*, Ταξείδια, Β' ἔγδοση, σελ. 79, 88.

φῆς ἀπ' τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μυστρά¹ (ἐπέθανε σὺν ἐθνομάρτυρας στίς 15 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1760)². Καὶ δὲν ἐστάθηκε ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος μόνον ὁ ἴδιος μελετητὴς στοχαστικὸς τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς πρώτης του ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, δηλαδὴ τῆς Λακεδαιμονίας, ἀλλὰ καὶ εὐκόλυνε καὶ ἐπροστάτευε μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ ὄλους ἐκείνους, πού θέλησαν νὰ μελετήσουν τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς ἴδιας ἐπαρχίας ἔτσι εὐκόλυνε καὶ ἐπροστάτευσε τὸν ἀκούραστο χριστιανολόγο Γ. Λαμπάρδη³, τὸν τρανὸ καθηγητὴ Gabriel Millet, τὸν ἱστοριογράφου τῆς Φραγκοκρατοῦμενης Ἑλλάδας W. Miller, τὸν καθηγητὴ Α. Ἀδαμαντίου, κλ. κλ. μὰ καὶ ἡ ταπεινότητά μου, ὅταν νέο παλληκαρόπουλο γιὰ πρώτη φορὰ κατέβαινε στὴ Λακεδαιμονία γιὰ νὰ μελετήσῃ τὴν βυζαντινὴν ἀρχαιότητα τοῦ Μυστρά καὶ ἄλλων τόπων τῆς ΝΑ. Πελοπόννησος ἔφερε μαζί του σωρὸν συστατικὰ γράμματα τοῦ μητροπολίτη τῆς Ἀθῆνας καὶ ἄλλοτε δεσπότη τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Μονεμβασίας⁴.

Ξεχωριστὰ βοήθησε ὁ καλόβουλος Θεόκλητος Μηνόπουλος τὸν πολὺξερὸ γυμνασιάρχου Παναγιώτη Ἀλ. Κομνηνὸ γιὰ νὰ γράψῃ τὸ βιβλίον του «Λακωνικὰ χρόνων προϊστορικῶν τε καὶ ἱστορικῶν»⁵, δίνοντάς του πολλὰ φιλολογικὰ ἐρανίσματα.

Καθὼς θυμᾶται ὁ διαβαστὴς μου, ὁ ὅσιος Νίκων μὲ τὸ παρανόμι *Μετανοεῖτε* († 998), πού κρατοῦσε ἀπ' τὸν Πολεμωρικὸ Πόντον καὶ δὲν ἦταν Ἀρμένιος, ἀλλ' Ἑλληνας Μικρασιάτης, εἶναι ὁ κυριώτατος τοπικὸς ἅγιος τῆς Σπάρτης καὶ τῶν περιχώρων της.

Ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος τὴν μισοβυζαντινὴν ἀναμνήσιν τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ *Μετανοεῖτε*, ἁγίου ὄχι μόνον τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ

¹ *J. A. Buchon*, *Recherches Historiques sur la principauté Française de Morée et ces hautes baronies*, τόμ. Α', Παρίσι 1845, σελ. LXXVII κ.ε. Πρβλ. καὶ *Νίκου Α. Βέη (Bees)*, Τὸ περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν, αἰ πηγαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ σημαντικότης αὐτοῦ (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «Βυζαντιδος», τόμ. Α'). Ἀθήνα 1909.

² *Γ. Α. Σταμίσης* στὰ «Σπαρτιατικὰ Χρονικά», τόμ. Γ', φυλλάδ. 34, (Μάης τοῦ 1940) σελ. 7. Πρβλ. καὶ *Νίκου Α. Βέη (Bees)*. «Ὁ Μυστράς καὶ ὁ Ἀνανίας Λαμπάρδης», στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀθῆνας «Πρωτὰ», ἀρθ. 17-251 (Κυριακὴ 23 τ' Αὐγ. 1942) σελ. 1.

³ Στὸ Δελτίον Ζ' τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (Ἀθήνα 1907) σελ. 5, ἐσημείωσε ὁ μακαρίτης Γ. Λαμπάρδης: ἐν Μυστρά τῷ 1888 (λοιπὸν πρὸ τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Θ. Μηνόπουλου) τὸ πρῶτον ἡμεῖς ἀνεύρομεν τὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσοβούλλα.

⁴ Ὁ μακαρίτης Θεόκλητος Μηνόπουλος ἦταν πατρωνικὸς φίλος τῶν γονιῶν μου.

⁵ Ὅπως νόμιζαν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ τρανὸς τῆς ἐκκλησίας μας συγγραφέας Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, πρβλ. τὸ σημεῖωμα *Σ. Π. Λάμπρου*, στὸ «Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ *Μ. Ι. Θεοδωρόπουλου*, ἔτος Β' (1907) σελ. 7 κ.ε. (= *Σ. Π. Λάμπρου*, Μικτὰ Σελίδες, Ἀθήνα 1905, σελ. 401. κ.ε.).

⁶ Τὸ βιβλίον τυπώθηκε κατὰ φυλλάδια (Ἀθήνα 1896-1900) καὶ εἶναι ἀφιερωμένο «τῷ πανιερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης κυρίῳ Θεοκλήτῳ Χ. Μηνόπουλῳ, πάντων ἕνεκα...»

Γένους, ἔναζωντάνεψε στὴ Λακεδαιμονία μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα θεάρεστα¹.

Στὴν ἔρευνα τοῦ Μυστρά εἶναι ὁ ἱερόκλητος πρωτολάτης καὶ μὲ τοῦτο: ὅτι ἔκαμε ἐκεῖ τὴν πρώτην ἀρχαιολογικὴν ἀνασκαφὴν, ἀναζητώντας τάφους βασιλικούς καὶ ἔργα τῆς χριστιανικῆς τέχνης². Ὡς πρὸς τοὺς βασιλικούς τάφους ἀκολουθεῖ ὁ δεσπότης καὶ τὴν γραφτὴν πηγὴν καὶ τὴν προφορικὴν παραδόσιν πού δὲν εἶναι δὲ πάντοτε ἀληθινὴς ἔτσι πιστεύει καὶ ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος, ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοί, σχετικὰ μὲ μιὰ εἰκόνα, πού τὴ βλέπουμε στὴν Παναγία τοῦ Μυστρά, στὸ καθολικόν, καὶ παριστάνει ἄντρα πλατυγένη, πὺς εἶναι τάχατες εἰκόνα Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· μὰ καθὼς μαθαίνουμε ἀπ' τὴν σχετικὴ ἐπιγραφή, ἡ εἰκόνα παριστάνει τὸν Μανουὴλ Λάσκαρη Χατζίκην († 1445)³, *δοῦλον* (= οἰκτεῖον, ὑπήκοον). «τοῦ π(αν)ευσεβ(ε)στάτου δ(ε)σπ(ό)του η(μ)ων Κ(ω)σταντίνου τοῦ Π(α)λαιολόγου»⁴.

Ἀπὸ διαβάσματα ἡξερὸ ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος, ὅτι ὑπάρχει σύντομο χρονικόν⁵, πού μᾶς λέει, ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Καντακουζηνὸς σὺν καλοῦρέφει πῆρε τὸ ὄνομα *Ἰωάσαφ*, κατέβηκε στὸ Μωριά καὶ ἐκεῖ πέθανε. Μὰ δὲν πιστεύει τὸ χρονικόν τοῦτο ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος, ἐνόμιζε σωστὴ τὴν πληροφορία τοῦ ἱστορικοῦ Δούκα⁶, ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Καντακουζηνὸς πέθανε στ' Ἀγιονόρος. Οἱ γιοὶ τοῦ αὐτοκράτορα, πού ἀναφέραμε παραπάνω, οἱ Καντακουζηνοὶ Μανουὴλ (1349-1380), Ματθαῖος (1380-1383) καὶ Δημήτριος (1383-1384),

¹ «Δόγος Θεοκλήτου Χ. Μηνόπουλου ἀρχιεπισκόπου Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε καὶ ἐπὶ τοῖς ἔγκαινις τοῦ ἐν Σπάρτῃ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἐδωγγελοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀλεξάνδρου Παπαγεωργίου 1894 σελ. 16, σκῆμα 8°. Πρβλ. *Σ. Π. Λάμπρου* «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Γ' (1906), σελ. 130. «Μελέτιον Ἐδωγγ. Γαλανοπούλου», Βίος, πολιτεία, εἰκονογραφία... τοῦ ὁσίου... Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε». Ἀθήνα 1933, σελ. 26, 134-135, 139-153.

² Πρβλ. «Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1906» Ἀθήνα 1907, σ. 173, καὶ παρακάτω, σ. 12.

³ Πρβλ. *Σ. Π. Λάμπρου*, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Γ' (1906) σελ. 233. *G. Millet*, *Inscriptions byzantines de Mistra* στὸ «Bulletin de correspondance Hellénique», τόμ. ΚΓ' (1899) σελ. 139 (ὅπου καὶ παλιότερες ἐγδόσεις τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρονται) πρβλ. καὶ *Κ. Ζησίου* στὸ περιοδικὸ «Βυζαντις» τόμ. Α', (1909), σελ. 441, *Π. Χ. Δούκα*, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, σελ. 583 κ.ε. *Φ. Κόντογλου*, Ταξείδια, ἔγδ. Β', σελ. 91. *Marie Sotiriou*, *Mistra*, Ἀθήνα 1935, σελ. 50 κ.ε.

⁴ Κράτησα παραπάνω τὴν ἀνορθογραφίαν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἄλλως Βυζαντινὸς μὲ τὸ παρανόμι *Χατζίκης* ἀναφέρει ὁ *M. Treu*, στὴ «Byzantinische Zeitschrift», τομ. ΙΗ' (1909) σελ. 481-489.

⁵ *J. Müller*, *Byzantinische Analekten*, στὰ «Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Wien», Philos.-hist. Cl., τόμ. Θ', σελ. 393. Πρβλ. *Νίκου Α. Βέη (Bees)*, στὸ περιοδικὸ «Βυζαντις», τόμ. Α' (1909) σελ. κη'.

⁶ Ἐγδοση τῆς Μπόνας, σελ. 43, Πρβλ. *Ν. Α. Βέη (Bees)*, στὰ «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher», τόμ. Γ' (1922) σελ. 387.

στάθηκαν οι πρώτοι χωροδеспότες του Μοριά¹ κι' αὐτῶν, ὄχι τοῦ πατέρα τους, τοῦ αυτοκράτορα μοναχοῦ, γύρευε τοὺς τάφους στὸ Μυστρά ὁ Θεόκλητος Μηνόπουλος, χωρὶς νὰ μπορέση νὰ τοὺς εὑρῇ.

Μιά βυζαντινὴ πηγὴ, τὸ χρονικὸ, ποὺ λέγεται τοῦ Φραντζῆ, στὰ χρόνια τῆς Τούρκικης σκλαβιάς πολὺ διαβαζότανε στὸ Μοριά καὶ ἐξέχωρα στὸ Μυστρά καὶ στὰ περὶχώρα του. Καὶ στὶς ἡμέρες μας αὐτὸ τὸ χρονικὸ καὶ τ' ἀπὸ αὐτοῦ καλογραμμένα βιβλία ἦσαν κ' εἶναι τοῦ Γένους μας ἀγαπητὰ διαβάσματα. Γράφει λοιπὸν τὸ χρονικὸ, ποὺ λέγεται τοῦ Φραντζῆ², πῶς δυὸ βασιλισσες, ποὺ φραγκογεννήματα ἦσαν, εἶχαν ὁμῶς παντρευτῆ μετὰ Παλαιολόγους, σὰν τὶς πῆρε τοῦ Χάρου τὸ δρεπάνι, θάφτηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ζωοδότου (Χριστοῦ), ποὺ δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ ἡ Παντάνασσα³ τοῦ Μυστρά⁴. Οἱ δυὸ βασιλισσες, ποὺ γιὰ αὐτὲς γράφει τὸ Βυζαντινὸ χρονικὸ, εἶναι ἡ Μαγδαληνὴ (ὡς Βυζαντινὴ βασίλισσα Θεοδώρα), κόρη τοῦ Φλωρεντινοῦ Λεονάρδου Β' Τόκκου († ἔπειτα ἀπ' τὸ 1414)· αὐτὸς στάθηκε κόμης παλατῖνος τῆς Ζάκυνθος καὶ τῆς Κεφαλλονιάς, δούκας τῆς Λευκάδας καὶ μετὰ πῶλο τ' ὄνομα ἀφέντης τῆς Ἀχαΐας). Κ' ἡ δευτέρη εἶναι ἡ Κλεόπα Μαλατέστα, ἡ πανώρια κ' ἐνάρετη.

Ἡ Μαγδαληνὴ-Θεοδώρα Τόκκου παντρεύτηκε μῆνα Γιοῦλη τοῦ 1428⁵ τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο, τὸ Μαρμαρωμένον Βασιλιά, ὅταν⁶ αὐτὸς ἦταν ἀκόμη εἰκοσιτεσσάρων χρονῶ καὶ νιόφερτος τότε χωροδеспότης στὸ Μοριά. Μὰ δὲ χάριξε πολὺ τὴν παντρειά τῆς ἡ ἀμοιρη Θεοδώρα Τόκκου· πέθανε στὸ Στάμηρο⁷ πάνω στὴ γέννα, αὐτὴ καὶ τὸ παιδί, πού-

φερε στὸν κόσμον, πέθανε μῆνα Νοέπη τοῦ 1429, κάπου ἐνάμισυ χρόνον ἔπειτα ἀπ' τὸ στεφάνωμά της μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο. Ὁ ἱερομόναχος Βησσαρίων, ποὺ ἀργότερα γίνθηκε καθολικὸς καρδινάλιος, ἔγραψε στίχους ἱαμβικούς ἐπιτυμβίους ἐπὶ τῇ μακαρίτιδι καὶ αἰοιδίμῳ κυρία ἡμῶν βασιλίδι¹ κυρία Θεοδώρα τῇ Παλαιολογίῳ², κι' ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός, ὁ νομοφύλακας, ἔγραψε στὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο, σὰν ἔχασε τὴν πρώτη του γυναίκα, τῇ Μαγδαληνῇ-Θεοδώρα Τόκκου, «λόγον παραμυθητικόν»³.

Ἡ πανώρια κ' ἐνάρετη⁴ Κλεόπα κρατοῦσε ἀπ' τὴ μεγάλη Ἰταλικὴ γενιὰ τῶν Μαλατεσταίων (ἀπ' τὸν κλάδο τῆς ἐπαρχίας Μάρκης). Πατέρα της ἦταν ὁ Μαλατέστα (Malateste) τοῦ Pesaro, μητέρα της ἡ Ἐλισάβετ Varano dei Signori di Camerino⁵. Ἡ Κλεόπα παντρεύτηκε στὰ 1419, τὸ Θεόδωρο Β' Παλαιολόγο (1407-1480), γιου τοῦ αυτοκράτορα Μανουὴλ Β', ἀδερφοῦ τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ. Σώζεται στ' ἀρχεῖο τ' ἀστικὴ τῆς Φλωρεντίας ἀργυρόβουλλο τοῦ Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου, γραμμένο στὸ Μυστρά σὲ λατινικὴ γλῶσσα τὸ μῆνα Μάη τοῦ 1419⁶. Μὲ τὸ ἀργυρόβουλλο τοῦτο ὁ Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐσεβῆς δεσπότης Παλαιολόγος ὁ πορφυρογέννητος⁷ δίνει τὸ λόγο του νὰ σεβαστῇ τῆς ἀραβωνιαστικῆς του Κλεόπας Μαλατέστα⁸ τῇ Ρωμαϊκοκαθολικῇ θρησκείᾳ καὶ τὰ λατινικά της ἔθιμα. Σὰν παντρεύτηκε ἡ Κλεόπα ἔγινε, καθὼς φαίνεται⁹,

¹ Κ' ἐδῶ κι' ἄλλοι ἡ Θεοδώρα Τόκκου ὅπου κ' ἡ Κλεόπα Μαλατέστα λέγονται βασιλισσες μολονόπου δὲν εἶχαν αὐτὲς παντρευτῆ μετὰ βασιλεῖαδες, ἀλλὰ μετὰ χωροδеспότες. Ὡς τόσο στοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους ὁ βασιλικὸς τίτλος δινότανε καὶ στοὺς χωροδеспότες καὶ στὶς γυναῖκες τους. Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρο, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Α', (1904) σελ. 39 κ. ἑ., τόμ. Α' (1907) σελ. 426, «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», τόμ. Δ', Ἀθήνα 1912-1923 σελ. λβ'.

² Κριτικὴ ἔγδοσι αὐτῶν τῶν στίχων ἀπὸ τὸ Σ. Π. Λάμπρο, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Δ' (1907), σελ. 424 κ. ἑ., (πρβλ. καὶ σελ. 466), «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», τόμ. Δ', σελ. 94-95 (πρβλ. καὶ σελ. ια').

³ Δὲς τοῦτο τὸ λόγο τοῦ Σ. Π. Λάμπρου, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Α', σελ. λβ', 56-61.

⁴ Ἐτσι τὴ χαρακτηριστίζει ὁ ἱστορικὸς Λαόνικος Χαλκωνδύλης, ἔγδοσι τῆς Μπόννας, σελ. 208, Darkó, τόμ. Α', σελ. 195. Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς ἱστορίας του ἀναφέρει Μαλατεσταίους, (ἔγδοσι τῆς Μπόννας σελ. 241, 302, ἔγδοσι Darkó, τόμ. Β', σελ. 19, 76).

⁵ Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρο, «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», τόμ. Δ' ις'.

⁶ Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. ιγ' κ. ἑ., 102-103.

⁷ Τὸ κείμενον τ' ἀργυρόβουλλου εἶναι λατινικόν, ὁμῶς ὁ Θεόδωρος Β' Παλαιολόγος ὡς χωροδеспότης τοῦ Μοριά (1407-1443) ὑπογράφει τ' ἀργυρόβουλλο του ἑλληνικά καὶ μετὰ τοὺς τίτλους, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

⁸ Ἐνα γράμμα τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν, ποὺ σκετίζεται μετὰ τὸ ταξίδι τῆς Κλεόπας Μαλατέστα ἀπ' τὴν Ἰταλία στὸ Μοριά, ὅταν αὐτὴ ἦταν ἀκόμη ἀραβωνιαστικῆ τοῦ Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου, βρῖσκεις στὸ Σ. Π. Λάμπρο, «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», τόμ. Δ', σελ. 143.

⁹ Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρο, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Δ' (1907) σελ. 421.

ἑλληνορθόδοξη. Μὲ τὴ δική της θέληση ἀλλαξοπίστησε; ἢ μήπως βιάστηκε σὲ τοῦτο ἀπ' τὸν ἄντρα της, τὸ Θεόδωρο Β' Παλαιολόγο; Δὲν ξέρει ἡ ταπεινότητά μου. Βέβαιο εἶναι πῶς ἡ Κλεόπα Μαλατέστα δὲ πέρασε πάντοτε καλὰ καὶ μονοιασμένα μετὰ τὸν ἄντρα της· μιὰ φορὰ χώρισαν, ὄχι δὲ κ' ἐπίσημα, μὰ τὰ ξαναφτείσανε τὸ φταξίμο στὰ μαλώματα τ' ἀντρογόνου δὲν ἦταν, φαίνεται, στὸ μέρος τῆς γυναίκας, τῆς πανώριας κ' ἐνάρετης. Ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος στὰ τέλη τῆς ζωῆς του γίνθηκε καλόγερος μετὰ τ' ὄνομα Θεοδώρητος¹, ἀφοῦ καὶ πρωτύτερα θέλησε νὰ πάρῃ τ' ἀγγελικὸ σχῆμα². Μὰ κι' ἡ Κλεόπα, φαίνεται, λίγο προτοῦ νὰ πεθάνῃ καλογέρεψε· πέθανε ἡ Κλεόπα Μαλατέστα τὸ χρόνο τῆς κοσμογονίας 6941 (=1 Σεφ. 1442-31 Αὐγ. 1443)³ καὶ στὴ θανάτῃ της ἔγραψαν λόγους κ' ἐγκώμια ἐπίσημοι ἄντρες, ὁ Νικηφόρος πρίγκηψ Χειλᾶς, ὁ ἐν ἱερῶσιν ἐλάχιστος Ἰωάννης, ὁ Γεώργιος Γεμιστός-ὁ Πλήθων⁴ κι' ὁ Βησσαρίων, πᾶναφέραμε παραπάνω⁵, ἔγραψε στίχους⁶. Θάφτηκε, καθὼς εἶπαμε⁷, στὸ μοναστήρι τοῦ Ζωοδότου Χριστοῦ, δηλαδὴ στὴν Παντάνασσα τοῦ Μυστρά, ἐκεῖ ποὺ θάφτηκε κ' ἡ Μαγδαληνὴ-Θεοδώρα Τόκκου, ἡ πρώτη γυναίκα τοῦ Κωνσταντῖνου Παλαιολόγου, ποὺ καὶ αὐτὴ—καθὼς φαίνεται—ἔπειτα ἀπ' τὸ γάμο της εἶχε πάρει τὴν ὀρθόδοξη θρησκεία. Τὸ χρονικὸ, ποὺ λέγεται τοῦ Φραντζῆ, ἀναφέρει⁸, πῶς ἡ Μαγδαληνὴ-Θεοδώρα Τόκκου, σὰν πέθανε, ἀφῆκε μεγάλη θλίψη στὸν ἄντρα της καὶ στοὺς δικούς του «διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην». Θάφτηκε—λέγει τὸ ἴδιο χρονικὸ⁹—πρῶτα σὲ μιὰ ἀπ' τὶς ἐκκλησιᾶς τῆς Γλαρέντζας κ' ἔπειτα τὰ λείψανά της τὰ πήγανε στὸ Μυστρά γιὰ νὰ τὰ θάψουνε κεῖ ποὺ εἶπαμε.

Τί λέγανε τὰ Βυζαντινὰ κείμενα γιὰ τὶς δυὸ βασίλισσες, ποὺ θάφτηκαν στὴν Παντάνασσα τοῦ Μυστρά, ἤξερε καλὰ ὁ σοφὸς ἀρχιερέας Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Μηνόπουλος. Ἀλλὰ μένοντας πολὺ συχνὰ κεῖ,

¹ Ὅτι σὰν καλόγερος πῆρε, τὸνομα Θεοδώρητος φαίνεται κι' ἀπ' τὴν ἐπιγραφή τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου (Ἀφεντικοῦ) στὸ Μυστρά· πρβλ. Κ. Γ. Ζησίον, Σύμμικτα, σελ. 40, 42, ἀρθ. 24. G. Millet, ὅπου ἀναφέραμε παραπάνω, σελ. 119.

² Χρονικὸ, ποὺ λέγεται τοῦ Φραντζῆ, ἔγδοσι τῆς Μπόννας, σελ. 123, 124, 129, ἔγδοσι Teubner, τόμ. Α', σελ. 126 κ. ἑ., 131 κ. ἑ. Ἱστορία Α. Χαλκωνδύλη, ἔγδοσι τῆς Μπόννας, σελ. 206, 239, ἔγδοσι Darkó, τόμ. Α', σελ. 193, τόμ. Β' σελ. 17 κ. ἑ. Σ. Π. Λάμπρο, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Β', Ἀθήνα 1912-1924, σελ. 179, στ. 14.

³ Χρονικὸ, ποὺ λέγεται τοῦ Φραντζῆ, ἔγδοσι τῆς Μπόννας, σελ. 158, τοῦ Teubner, τόμ. Α', σελ. 159.

⁴ Σελ. 9.

⁵ Τὰ κείμενα τοῦτα βρῖσκεις πρόχειρα καὶ καλύτερα τοῦ Σ. Π. Λάμπρου, «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», τόμ. Δ', σελ. ιδ', ις', ιζ', 144-176 (πρβλ. καὶ τόμ. Α' σελ. μβ', τόμ. Β' σελ. κς', 226 κ. ἑ.).

⁶ Παραπάνω σελ. 9. Πρβλ. καὶ Α. Struck, Mistra, σελ. 57 κ. ἑ., 128, Π. Χ. Λούκα, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, σελ. 58. Marie G. Sotiriu, Mistra, σελ. 57.

⁷ Ἐγδοσι Μπόννης, σελ. 154, ἔγδοσι Teubner, τόμ. Α', σελ. 156.

⁸ Στὸ ἴδιο μέρος.

στὰ ρείπια τοῦ Μυστρά, γίνανε σιγά-σιγά ζωηρότερες μέσα του οἱ σκετικὲς λαϊκὲς παραδόσεις. Γι' αὐτὸ ἄρχισε ὁ ἀρχιερέας τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ πρώτα-πρώτα ἀπὸ κείνους τοὺς τάφους τῆς Παντάνασσας, ποὺ τὸ λαϊκὸ στόμα, ἀπὸ πάπο σὲ πάπο, τοὺς ἤθελε βασιλικὸς τάφους. Μὰ δὲ σταμάτησε ὁ ἀρχιερέας τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ στὴν Παντάνασσα· οἱ λαϊκὲς παραδόσεις¹ τὸν ἐρέθισαν νὰ γυρέψῃ βασιλικὸς τάφους καὶ σᾶλλες ἐκκλησιᾶς τοῦ Μυστρά, στὴν Παναγία τοῦ Βροντοχίου (Ἀφεντικοῦ), στὴν Περίβλεψη, στὸν Ἀη-Δημήτρη, στὴν Ἀγία Σοφία κι' ἄλλες ἀκόμα². Μὰ τί βρέθηκε μέσα στοὺς τάφους τοὺς βασιλικὸς καὶ τάχατες βασιλικὸς, ποὺ μετὰ τόσο ζήλο ἔσκαψε στὸ Μυστρά ὁ καλὸς ἀρχιερέας, ποὺ τόσο πολὺ ἀγαποῦσε τὰ παλαιὰ; Τίποτε ἔξω ἀπὸ χόματα, λιθαράκια, τριμμένα κόκκαλα. Οὔτε κανένα στανουδάκι, οὔτε κανένα δαχτυλίδι, οὔτε κανένα πολύτιμο φόρεμα³, οὔτε ἀκόμη συνηθισμένα σάβανα βρέθηκαν μέσα στοὺς τάφους, ποὺ λέγονταν βασιλικοὶ⁴· ἀλήθευε γι' αὐτοὺς πέρα γιὰ πέρα τὸ νεκρῶσιμον τροπάρι: Σκολήκων βροῦμα καὶ δυσωδία! Τὰ σκουλήκια, ἡ μούχλα κι' ὁ καιρὸς, αὐτὸς πρώτος καὶ καλύτερος, εἶχαν ὅλα καταχωνέψει. Τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν στοὺς τάφους τοῦ Μυστρά, ποὺ ἡ πατρογονικὴ παράδοσις τοὺς ἤθελε βασιλικὸς, ξάφνισαν ὄχι τόσο τὸν ἀρχιερέα Θεόκλητο Μηνόπουλο, ὅσο τὸ πνευματικὸ του ποίμνιο, ποὺ μεγάλους θησαυροὺς ἀπάντεχε ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Δεσπότη του. Μεγάλῃ ἀπογοήτευσιν προξενήσανε τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν, ποὺ λέγαμε, καὶ στοὺς Λακωνικοὺς κήλους τῆς Ἀθήνας· ἔχλωριστὰ ἀπογοητέψανε τὸν πολὺν εἰσαγγελεῖα τ' Ἀρείου Πάγου Δημοσθένη Τσιβανόπουλο († 1921), ποὺ στὴ διοίκησιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἔπαιξε μεγάλο ρόλο⁵ κ' ἐφρόντιζε καὶ γιὰ τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Λακωνικῆς πατρίδας του.

¹ Κ. Γ. Ζησίον, Σύμμικτα, σελ. 35 κ. ἑ. Φ. Κόντογλου, Ταξίδια, ἔγδοσι Β', σελ. 91. Γιὰ βασιλικὸς τάφους τοῦ Μυστρά πολλὰ ἱστοροῦσε στὴν ταπεινότητά μου ὁ μακαρίτης Γεράσιμος Πετράκης, ἠγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἀγίων Σαράντα (τῶν Θεραπῶν, πρβλ. παραπάνω, σελ.).

² Πρβλ. «Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1906». Ἀθήνα 1907, σελ. 173.

³ Καὶ σ' ἀνασκαφὲς, ποὺ γίναν σὲ φράγκικους πριγκηπικοὺς τάφους στὴν Ἀντραβίδα, τίποτε πολὺτιμον δὲν βρέθηκε. Πρβλ. «Βυζαντινὰ Χρονικά», τόμ. Β' (1895) σελ. 427.

⁴ Σωστὴ εἶναι τοῦ Φ. Κόντογλου (Ταξίδια, ἔγδοσι β', σελ. 92) ἡ παρατήρησις γιὰ τὰ ρείπια τοῦ Μυστρά: «Πρῶτα ἔλυσον ὁ ἄνθρωπος, ποὺ τὰ ὄριζε, ὕστερα τὰ ρούχα του, ὕστερα τὰ ξύλα, κι' ὕστερα σκορπίσανε κ' οἱ πέτρες κ' ἔτσι κουραστήκανε οὐλοὶ τους».

⁵ Πρβλ. Π. Καββαδία, Ἱστορία Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Ἀθήνα 1900, σελ. 6, 9, 57, 89 κ. ἑ., 99. Ὁ Δ. Τσιβανόπουλος κι' ὁ Ἀρχιερέας Θεόκλητος Μηνόπουλος ἐφρόντισαν νὰ κάμῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὶς πρώτες ἐργασίαις στὸ Μυστρά γιὰ τὴν ἀνασκόπησιν τῶν πολυτίμων Βυζαντινῶν χτηρίων· ἔγιναν οἱ ἐργασίαις αὐτὲς στὰ 1895 ἀπ' τὸν ἀρχιτέκτονα Ἰ. Μούση, καὶ πάλι στὰ 1897, 1899, κ' ἔπειτα πρβλ. καὶ Ἀ. Ἀδαμαντίου στὰ «Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1906» (Ἀθήνα 1907) σελ. 173.

Ὁ μακαρίτης καθηγητής μου Ν. Γ. Πολίτης, ὁ ἀρχαιολόγος καὶ λαογράφος, πού ἔκαμε συμφοιτητής τοῦ δεσπότη Θεόκλητου Μηνόπουλου, μίλησε μιὰ φορὰ γιὰ τὶς ἀνασκαφές του στοὺς βασιλικούς τάφους τοῦ Μυστρά καὶ γιὰ τὴ φτώχεια τῶν τάφων αὐτῶν¹ καὶ ὠμίλησε ὁ Καθηγητής μου Ν. Γ. Πολίτης ἀπ' τὴν πανεπιστημική του ἔδρα σὲ δημόσιο μάθημά του, τὸ Γενάρη τοῦ 1903 (Θυμᾶμαι καλά).

Κι' ὁ Παλαμᾶς; Ἐπειτα ἀπὸ πάρα πολλὰ παραιοστρατίσματα ξαναγυρίζουμε καὶ πάλι στὸν Ποιητὴ! Στὸ μάθημα τοῦ καθηγητῆ Ν. Γ. Πολίτη, πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἦτανε παρῶν κι' ὁ μακαρίτης Παλαμᾶς, ὁ φίλος καὶ θαυμαστής τοῦ Ν. Γ. Πολίτη². Ἐτυχα σ' αὐτὸ τὸ μάθημα νὰ κάθουμὲ παράπλευρα κιόλας τοῦ Ποιητῆ κι' ὕστερ' ἀπ' τὸ μάθημα τὸν ἀκολούθησα ὡς τὴ κατοικία του στὴν ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ³ στὸ μικρὸ δρόμο ἀπ' τὸ

Πανεπιστήμιο ὡς ἐκεῖ ὁ Ποιητής, ὁ ὀλιγόλογος, μού εἶπε ἀπάνω-κάτω μονάχα τοῦτα τὰ λόγια: *Τί μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίους εἰδωλολατρικούς τάφους τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καὶ στοὺς τάφους τῶν Χριστιανῶν βασιλέων τοῦ Μυστρά!* Ὁ Ποιητής, πού τραγούδησε τὴν εἰδωλολάτρισσα ἄξινα⁴, καὶ τόσοις καὶ τόσοις πλούσιους τάφους τῆς Ἑλλάδας τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ φωτός, ὁ Ποιητής, πού γλυκασμός του ἦτανε νὰ θαυμάζη στὰ μουσεῖα μας τὶς Ταναγραῖες κόρες, μάθαινε τώρα, πὼς φτωχοὶ κι' ἐφτάφτωχοι ἦσαν οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Μυστρά!

Λίγες ἡμέρες ὕστερις ἀπ' τὸ διδαχτικώτατο κεῖνο μάθημα τοῦ Καθ. Ν. Γ. Πολίτη, μὲ τίμησε καὶ μευχαρίστησε ὁ Ποιητής. Πὼς; Καλῶντας με, μικρὸ κι' ἀνίδεο παιδί, στὸ κελλὶ του, γιὰ νὰ μοῦ διαβάσει μιὰ ἀπ' τὶς «Ἐκατὸ Φωνές», ἐκείνη, πού πήρε τὸν ἀριθμὸ 79⁵. Μὲ τέτοια καλέσματα ὁ Ποιητής εἶχε καλομάθει τὴν ταπεινότητά μου⁶.

Νίκος Α. Βέης (Bees)

Τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

¹ Διάβασε τὸ Παλαμικὸ τραγούδι «Οἱ Πατέρες» (Βωμοί, ἔγδ. Β', σελ. 13).

² Διάβασε τὴν Παλαμική «Ῥοδὴ» στὰ «Παναθήναια», τόμ. Ι (1905) σελ. 183.

³ Κοίταξε τὴν ἀρχὴ τ' ἄρθρου μου.

⁴ Πρβλ. «Νέα Ἑστία», Τεῦχος Κωστῆ Παλαμᾶ, Χρυσόγεννα 1943, σελ. 27 κ. ἑ.

ΒΟΡΙΑΣ

Θ' ἀνοίξει τὸ παράθυρο ὁ βοριάς,
νύχτα περνώγιας ἀπ' τὸ στενωπό σου
φύλλα θὰ ρίξει καὶ βροχὴ στὸ μέτωπό σου,
καὶ οὐ δὲ θὰ ξυπνᾶς.

Θὰ σὲ τυλίξει ὀλόκληρο, ψυχρός,
μεσάνυχτα διὰ θάνατο περασμένα,
καὶ τὰ μαλλιά θὰ σοῦ τραβᾶει τ' ἀπελπισμένα,
καὶ θάσαι σὰ νεκρός.

Καὶ θὰ σὲ πάρει, ὦ πέταγμα φοιχτό!
στὴ χώρα τοῦ Νοτιᾶ τὴ μαγεμένη.
Κάποιο μονάχα θὰ χτυπιέται, καὶ θὰ μένει
παράθυρο ἀνοιχτό...

Καὶ τὴν ἀγούλα θάρθει κάποια ἀβρὴ
νὰ σὲ ξυπνήσει, ὡς πάντοτε, ἡλιαχτίδα.
— Κρίμα στὴν τόση, πού γιὰ σὲ ἔτρεφεν ἐλπίδα —
καὶ πὰ δὲ θὰ σὲ βρεῖ...

Ἄντρεας Λεοντάρης

ΕΚΦΡΑΣΗ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

*Du, meines Liedes liebstes Ohr,
jetzt fühle ich: Mein Wort verlor
sich in dir wie in Wald.*

RILKE

T. T. 927, 4-4-1941

Σᾶς γράφω ἀπὸ μιὰ σχισμὴ εὐμοιρίας. Τὸ πνεῦμα τοῦ φίλου Σας, πού μῆνες τώρα εἶχε χάσει τὴν ἀρετὴ τοῦ μόχθου του, εἶδε σὲ μιὰ ἐπέροχη στιγμὴ ν' ἀνατέλλει τὸ σέλας τοῦ Λόγου, καὶ ἔζησε τὴν ἀνάταση καὶ τὴν ἀνάπαυση τοῦ δημιουργοῦ. Μέσα στοὺς ἄχρωμους ὀρίζοντες τῆς στέππας ἔνα ρόδισμα ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ Ὀλύμπου. Τί ἦταν; Μέσα στὸ χάος τῶν ὄλων ἔνα ἄρωμα, ἔνα ὄραμα, ἔνα νόημα, θελκτικό, ὑποβλητικό, ἐπιβλητικό καὶ ἔπειτα, οἱ ἀστραπὲς τῶν σκέψεων, καὶ οἱ λάμπεις τῶν ἐκφράσεων καὶ τὰ ὄνειρα, πού διαλύονται σὲ προβλήματα, τὰ συναισθήματα, πού διαφεύδονται στὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα τῆς στοργῆς καὶ τῆς μνήμης μου ἢ ἱστορία ἴσως ἀνερμήνευτη τοῦ προσώπου μου.

Ἡ στιγμὴ δὲν ἔφτασε νὰ περιλάβει ὅλα ὅσα ἔφερονε ἡ δύναμη τῆς στιγμῆς. Τὸ ἐγερτήριο βάρβαρο ἔκοψε τοὺς βλαστὸς καὶ σκόρπισε τὰ σπέρματα τῆς ὥρας. Καὶ ἔτσι ὅμως, πάμφωτη ἡ παρουσία τῆς στιγμῆς καταναγάζει τὸ στερέωμα τῆς μνήμης μου. Καί, διὰ θέλησά νὰ συνδέσω τὸ ἐκστατικὸ αὐτὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς μου μὲ μιὰ ὑπαρξὴ ἄξια νὰ τὸ ἀγαπήσει γιὰ πάντα, εἶδα, τότε, τὸ δωρικὸ αἶτωμα τοῦ προσώπου Σας νὰ προβάλλει σὰ νὰ μοῦ ζητάει μιὰ πορφυρῆ ἐπέκδυση. Δεχτεῖτε τὸ γράμμα τοῦτο σὰν ὀλοπόρφυρο χαιρετισμό.

Πρωτοχρονιά 1944

Τὸ μήνυμα τῆς παρουσίας Σου
Ἀρχαγγελικὸ σάλπιγμα

Ἡ διαύγεια τῶν ματιῶν Σου
Μεταφυσικὲς λίμνες
Στὴν ὄραση τοῦ προσώπου Σου
Ἐκεῖ οἱ ἀνταύγειες ἀπὸ τὶς λάμπεις
Καὶ οἱ φοικιάσεις ἀπὸ τὰ εἶγη
Τῆς ψυχῆς.

Πλάϊ Σου, τὸ πάθος θάλπος
Τὸ χρέος ἄρωμα

Εἶσαι ἢ χάρη τοῦ πόθου
Εἶσαι ἢ ἄρση τοῦ μόχθου
Εἶσαι ἢ στάση τῆς γοητείας
Εἶσαι ἢ δράση τῆς λατρείας
Εἶσαι ἢ γήινη αἰδρία
Εἶσαι ἢ οὐράνια εὐφορία

Πλάϊ Σου, ὁ κοχλασμός τῆς ζωῆς κατάνυξη
Ἡ μεταρσίωση τῆς ψυχῆς γλυκασμός

Εἶσαι ἢ χαρὰ τῆς ἐπιθυμίας
Εἶσαι ἢ αἴρα τῆς δημοφιλίας
Εἶσαι ἢ δὴν τῆς μέθης
Εἶσαι ἢ γαλήνη τῆς ἀρετῆς
Εἶσαι ἢ ἔξαρση τῆς ἀγωνίας
Εἶσαι ἢ ἐκσταση τῆς εὐδαιμονίας

Στὴν ψυχὴ μου ἐνσαρκώνεις τὸ θαῦμα
Τῆς πανταχοῦ παρουσίας
Στὴ ζωὴ μου συμβολίζεις τὸ ἄστρο
Τῆς ἀνέσπερης ἡγείας
Καὶ τὸ τελευταῖο κύτταρο στὸ σῶμα μου
Κραυγάζει τὸ ὄνομά Σου
Καὶ ἡ ἀμυδροτέρα ὄρα στὸ βλέμμα μου
Καταλάμπει ἀπὸ τὴν εἰκόνα Σου

Ἡ ἐπίγνωση τῆς παρουσίας Σου
Ἡ ἐπίσπεψη τῆς ἐλευθερίας μου

Εὐρύαλος

Στη χώρα των αγαιμάτων

Έτσι πού κατηφορίζει ο ήλιος κατά τον Αϊγάλεω, ένα μεγάλο κύμα χρυσαφί φως πέφτει κατάστημα πάνω στο Λυκαβηττό. Με μιὰ ανάφτου και πάλλονται ροδιές φλόγες μέσα στα τζάμια τῆς μικρῆς ἐκκλησιᾶς, ψηλά στην κορφή. Ο Ἀπόλλωνας ἀνεβαίνει νὰ σπενίσει με λαμπρὴ κεροδοσιὰ στο ἀσβεστωμένο ἱερὸ τοῦ Ἀη-Γιώργη.

Τὸ κύμα τοῦ ἡλίου σπάει πάνω στο γρίζο βράχο, ψιχουλιάζει και σκορπιέται.

Ἀπὸ κει κουρνελίζει, κατεβασιά, μέσ' ἀπὸ τ' ἀμέτρητα δρομάκια τῶν ἐρωτευμένων, πού γράφουν μιὰ στιγμὴ τῆς τριανταφυλλιῆς κορδέλλης τους μέσα στο ἄλλος τῶν πέφκων, και

πάλι χάνονται με διάκριση. Τ' ἀδύνατα δεντράκια ἀκίνητοῦν ἐξαυλωμένα μέσα στο ἴλαρὸ λάμπρος πού τὰ διαπερνᾶ, στέκονται και κρατοῦν με προσοχὴ πάνω στα λεπτὰ βελόνια τους σὰν πούλιες τῆς ψιχάλης τοῦ ἡλίου.

Ἰστερα ἡ φωτοπλήμμυρα κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς ὄμορφους σκαλωτοὺς δρόμους κατὰ τὴν πολιτεία. Ο ἡλιος ξεχειλίζει και χύνεται σκαλισκαλὶ πρὸς τὰ κάτω. Ἐτσι πάλι κατηφορίζουν τὸ χειμῶνα τὰ θολὰ βροχόνερα ἀπὸ τῆς πλαγιῆς τοῦ λόφου, ροβολᾶν με πολλὴ φλυαρία ἀπὸ τοῦτες τῆς ἴδιες σκάλες και γεμίζουν ἄμμο και κοκκινόχωμα τῆς γειτονιῆς.

Στὰ φαρδιά πλατύσκαλα πού σχηματίζουν τὰ σταυροδρόμια, ἀπλώνεται τὸ ἀπογεματινὸ φῶς, σὰ νὰ λιμνάζει μιὰ στιγμὴ πρὶν ξεχυθεῖ κατὰ τὴν κατηφοριὰ τοῦ Ἀη-Νικόλα. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι τόσο φαρδιά, σφαντᾶνε σὰ μικροῦλες πλατέες. Ἐκει γαυριάζει κᾶθ' ἀπόγεμα τὸ παιδομάνι τῆς γειτονιᾶς.

Πηδᾶνε δύο-δύο τὰ σκαλιά, ὕστερα τρία-τρία και βάλει. Καβαλλικέθουν τὰ χαμηλὰ πέφκα τοῦ Ἀη-Νικόλα, τὰ πληγώνουν και τὰ πιλατεῦουν. Εἶναι κᾶτι δεντράκια ψωριάρικα, ἀνυπεράσπιστα, πολὺ βασανισμένα ἀπὸ τὰ παιδιά, ἀπὸ τῆς κάμπιες και ἀπὸ τῆς γειτονισσες. Ἀπλώνουν στα κλαδιά τους τὴ μπουγάδα, κρεμάζουν κούνιες γιὰ τὰ μωρὰ και κάποτε, τοῦτες τῆς χρονιῆς τῆς δυστυχίας πού τὰ ξύλα στην ἀγορὰ εἶναι φωτιὰ και λόχη, κόθουν και κανένα κλαδὶ γιὰ προσάναμα.

Ἐκει στο πιδ φαρδι πλάτωμα τοῦ δρόμου, μαζεθετα γιὰ τὸ ἀπογεματινὸ παιχνίδι μιὰ παρέα ἀχώριστες μικρῆς φιλενάδες. Γεμίζουν με τὰ ξεφωνητὰ τῆς γειτονιᾶς. Πολλῆς φορῆς σκληρίζουν ὅλες μαζί, ἔτσι μονάχα γιὰ τὴ χαρὰ ν' ἀκοῦν ἀτές τους τῆς τσιριζιῆς τους. Δὲ σωπαίνουν παρὰ μονάχα σὰν καταλαγιάσουν ὅλα τὰ φωνακλάδικα σπουργίτια τοῦ Λυκαβηττοῦ, και ἀκόμα πιδ ὕστερα.

Τέσσερις εἶναι.

Ἡ Μπέμπα, ἡ Φώφη, ἡ Κατίνα, και ἡ Ματίνα. Κουτσιθελα τεσσάρω ἢ πέντε χρονῶ και οἱ τέσσερις, ὁμως χαλάει ὁ κόσμος ἀπὸ τὴ φασαρία τους.

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ

Ἡ καθεμιὰ εἶναι με τὰ ἰδιώματα και με τὸ χάξι τῆς.

Ἡ Μπέμπα εἶναι ἄσπρη, στρουμπουλὴ σὰ ροῖδι. Ἐχει μαλλιά ξανθὰ σὰν τὰ μουστάκια τοῦ καλαμποκιοῦ, πάντα σφιχτοπλεγμένα σὲ δυὸ κοντῆς κοτσίδες, πού ἀρχίζουν ἀπὸ πολὺ ψηλά, πρὶν ἀπὸ τ' ἀφτί. Θὰ τῆς τσιτώνουν πολὺ τὸ μαλλί, γι' αὐτὸ κάνει συχνὰ ἕνα ἀστεῖο μορφασμό. Τεντώνει και ξετεντώνει τὸ δέρμα στο κούτελο και ξυνίζει τὴ μύτη. Ἐχει και γαλάζια μάτια ἢ Μπέμπα, ἀληθινὰ γαλάζια, καθάρια ζερπουλιά. Μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας πὼς εἶναι ὅλη τῆς τριανταφυλλιά σὰν ροῖδοπαπούδα. Ἀφοῦ πιά και τὸ πανταλονάκι τῆς τὸ σφιχτό, πού φαίνεται σὲ κάθε κίνηση, εἶναι και αὐτὸ τριανταφυλλί.

— Εἶσαι μιὰ τριανταφυλλίτσα, τῆς εἶπε μιὰ μέρα κείνη ἢ νέα κυρία ἀπὸ τὴν πολυκατοικία.

— Ὅχι, ἀπάντησε με μιὰς, και σήκωσε πίσω ζωηρὰ τὸ κεφάλι. Μαρία εἶναι τὸ καλὸ μου τ' ὄνομα και με φωνάζουν Μπέμπα. Τριανταφυλλίτσα εἶναι τὸ δουλάκι τῆς κυρᾶ-Μερόπης.

Ἡ ἄλλη εἶναι ἡ Φώφη. Ψιλογραμμμένο μουτράκι μελαχροινὸ, μαῦρο μάτι πονηρὸ, μακρὰ λιγνὰ πόδια, ὅλο τσαγκρουνιῆς ἀπὸ τὰ πέφκα. Ἀδιάκοπα σκύθει και λῆει μυστικὰ μέσα στ' ἀφτί τῶν ἄλλωνῶν, πού τὴν ἀκοῦνε σοβαρὰ και κουνοῦν τὸ κεφάλι. Αὐτὴ εἶναι πού κάνει τῆς πιδ πολλῆς ζαβολιῆς, γι' αὐτὸ οἱ ἄλλες ἀδιάκοπα τὴν ἐπιβλέπουν στο παιχνίδι.

Ἰστερα εἶναι ἡ Κατίνα. Χλωμούλα, ἄχαρη, κουρεμένη σχεδὸν σὰν ἀγοράκι, με φτηνὰ σκουλαρίκια στα τρυπημένα ἀφτιά. Εἶταν μῆνες ἄρρωστη, κόντεψε νὰ πεθάνει. Οἱ ἄλλες πήγαιναν και τὴν ἔδλεπαν ἀπ' τὸ παράθυρο τοῦ δρόμου, τῆς χαμογελοῦσαν και τῆς ἔδειχναν τῆς φτηνῆς κοῦκλες τους.

Ἀπὸ μακρὰ τῶκαμαν, σκαλωμένες στα πέφκα, γιὰτ' εἶταν τύφος, κολλητικὰ ἀρρώστια. Τότες εἶταν πού τῆς ἐκοψαν σύρριζα τὰ μαλλιά. Ἰστερα σὰ γλύτωσε, ἔβγαине στο δρόμο κουτρούλα, μ' ἕνα πράσινο τουλπάνι σφιχτὰ δεμένο γύρω στο κεφάλι, στο χρῶμα τοῦ καρπουζιοῦ.

Ἡ πιδ μικρὴ ἀπ' ὅλες εἶναι ἡ Ματίνα. Πόσω χρονῶ νᾶναι αὐτὸ τὸ παιδί;

Εἶν' ἕνα πραγματάκι τόσο δά, ὅσο πὲς μιὰ μεγάλη κούκλα. Εἶναι καστανὴ με δυὸ βελουδένια μάτια μεγάλα, πεντακάθαρα, πού πεταλουδίζουν τὰ ματόκλαδα τους ἀνήσυχα. Πολὺ μικροκαμωμένη, σὰ νᾶτανε δυσεῦρετο τὸ ὄλικὸ πού τὴν ἔπλασε ὁ Θεός.

Τὰ νυχάκια τῆς, τὰ φρυδάκια τῆς, τὸ στόμα, ἡ μυτίτσα, ὅλα εἶναι φιλοσκεδιασμένα, φτηνά, τόσο λίγα ὅσο φτάνει νὰ μὴ λείπουν. Μόνο τὰ μάτια τῆς ἀνοίγουν δυσανάλογα, γεμίζουν τὸ μικρὸ τῆς πρόσωπο και τὸ φωτίζουν, ἔτσι ἔντονα, πού σταματᾶς και τὴν κοιτάξεις με ἀπορία.

Ἡ Ματίνα εἶναι νοστιμούλα, εἶναι τετραπέρατη, ψεύτρα, κοροῖδεύτρα και πολυλογοῦ. Γελά και πηδᾶ ἀδιάκοπα, σὰ νὰ κατοικοῦν ἕνα κοπάδι διαβολάκια μέσα τῆς, σὲ κάθε ἕνα μέλος, σὲ κάθε δάχτυλο, σὲ κάθε κοκκαλάκι και ἀπὸ ἕνα διαβολάκι, πού κάνει τὰ δικά του. Καὶ σὰν πρέπει νὰ σταθεῖ σὲ κάποια θέση μιὰ στιγμὴ, πάλι κᾶτι βρίσκει νὰ κουνᾶ, τὸ κεφάλι, τὰ χέρια τῆς, τὴ μέση ἢ τὸ ἕνα πόδι.

Σὰ δὲν κουνᾶ τίποτ' ἀπ' αὐτά, κουνᾶ δεξιὰ-ζερβά τὰ καστανὰ τσουλούφια τῆς. Ἔχει κ' ἕναν κουκουρικό στή μέση τοῦ κεφαλιοῦ, πού τότε δένει μὲ μιὰ κορδέλα κόκκινη, καὶ κουνιέται σὰν τὸ λειρὶ τοῦ πετεινοῦ.

Μιλᾶ περισσότερο ἀπ' ὅλη μαζί τὴν παρέα κι ἄς τρώει τὰ μισὰ σύμφωνα. Ἡ γλώσσα τῆς γλυστρᾷ καὶ φεύγει πάνω ἀπὸ τὰ ρώ, κάνει σίγμα ὅλα τὰ θήτα, ὅπως τὴ βολεῖ τέλος πάντων. Ἔτσι ὅμως προφταίνει καὶ λέει πολλὰ λόγια, ξεφωνίζει ἀπὸ τὸ πρωὶ καὶ γεμίζει τὴ γειτονιά μὲ τὴ φασαρία τῆς.

Σὰν προσέξεις τὸ προσωπάκι τῆς, κάτι εἶν' ἐκεῖ σὰ σφραγίδα μυστική, πού σοῦ μὴνᾷ πὼς ἀνάμεσα στὶς τέσσερις φιλενάδες, αὐτὴ θᾶναι ἢ πρώτη πού τῆς εἶναι γραμμένο νὰ τῆς ἀρπάξουν ἀπὸ τὰ χέρια τὴν παιδιάτικη χαρὰ τῆς, γι' αὐτὸ βιάζεται ὅσο προφτάσει νὰ τὴ γλεντήσῃ.

Εἶναι νιοφερμένη στὴ γειτονιά, μόλις γέμισε κᾶνας μῆνας πού ὁ σουβλερὸς τόνος τῆς μπῆκε στὴ συναυλία τῶν ἤχων πού συνθέτουν τὴ χαμοζωὴ τῆς Ἀθήνας ἐκεῖ γύρω στὸ δασάκι τ' Ἀη-Νικόλα. Μολαταῦτα κατάφερε νᾶναι πάντα αὐτὴ πού κυβερνᾷ τὸ παιχίδι, αὐτὴ κάνει τὸ διαιτητὴ, σὰν παρουσιαστὴ καμιά ὑποψία γιὰ ζαβολιά. Φορᾷ μ' ὅλη τὴ ζέστη ἕνα σοκολατὶ φουστανάκι μὲ τριμένο γουναρικό γύρω-γύρω. Εἶναι ἀπὸ μεταξωτὸ ἀποφόρι καὶ ἢ παρέα τὸ κοιτάζει, τὸ ἀγγίζει μὲ σεβασμό. Ἐχτὸς ἀπ' αὐτὸ ὅμως ἔχει κι ἀκόμα κάτι ἀσυνήθιστο γιὰ τὴ συντροφιά τῆς.

Μιλᾷ στὸν πληθυντικό.

— Ἐλάτε, καλὲ Κατίνα!

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο τῶφρε ἀπὸ τ' Ὀρφανοτροφεῖο, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ ποιὸ ὄρφανοτροφεῖο. Μῆτε καὶ τῆς ἀρέσει νὰ μιλᾷ γι' αὐτὸ.

Τὸ χειμῶνα τῆς πείνας, τῆνε βρήκαν τὴ Ματίνα νὰ κλαίει μὲ δυνατὲς φωνὲς στὸ χαμόσπιτό τους, ἐκεῖ κάπου στὰ Τουρκοβοῦνια. Εἶταν πολὺ πρωί, οἱ στριγγλιές τῆς ξεσήκωσαν τὶς γειτόνισσες μέσᾳ στὴν ἡσυχία πού ἀπλωνόταν, γεμάτη ἀπὸ τὸν ἀπελπισμὸ καὶ τὴν ἀνημποριά τῶν ἀνθρώπων πού πέθαιναν στὶς γωνιές. Ἐριχνε χιόνια ἔξω, εἶχαν σωριαστῆ μιὰ κουδᾶρα πάνω στὸ πισσόχαρτο τῆς στέγης, ἔμπαιναν ὡς μέσα κι ἀπὸ τὶς φαρδιὲς χαραμάδες καὶ στοιβάζονταν σὲ ἴσιες γραμμές. Ὁ ἀγέρας χτυποῦσε μὲ ἀργὸ ρυθμὸ ἕνα φύλλο γκαζοτενεκέ, κοκκινωπὸν ἀπὸ τὴ σκουριά, πού εἶταν ψευτοκαρφωμένος στὸ πρεβάζι γιὰ τὸ σπασμένο τζάμι.

Ἡ Ἀντιόπη τους, ἢ μεγαλύτερη ἀδερ-

φούλα, εἶταν πεθαμένη πλάι, μιὰ κουδαρίτσα κοκκαλάκια. Εἶχε τὰ γόνατα ἀναδιπλωμένα στὴν κούφια κοιλιὰ τῆς, τὸ κεφάλι χωμένο βαθειὰ στοὺς ὤμους, τὶς δυὸ χούφτες καθουριασμένες κάτ' ἀπὸ τὸ σαγῶνι. Εἶχε καὶ κείνη αὐτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα, μὲ τὰ πολλὰ, τὰ πηχτὰ ματόκλαδα. Ἀπόμειναν στυλωμένα νὰ βλέπουν κατὰ τὴν πόρτα, πού μπαίναν οἱ γειτόνισσες μία-μία κ' ἔκαναν τὸ σταυρὸ τους. Εἶταν τρομαχτικὰ ἀνοιγμένα, σὰν δυὸ ψεύτικα λουλούδια ἀπὸ κερὶ ἢ γαλαζωπὸ γυαλί, ἀνάμεσα σὲ κάλυκες ἀπὸ σκοτεινὰ ἀγκάθια.

Εἶταν κ' ἢ μητέρα πεθαμένη. Ἐσφιξε τὰ δόντια καὶ ξεψύχησε κι αὐτὴ, χωρὶς νὰ βγάλῃ μιλιὰ, μέσα στὴν ἴδια νύχτα. Ἔτσι καὶ ζώντας δὲν ἀκουγόταν ἢ μιλιὰ τῆς. Μόνο πάνω στὰ μάγουλα, πού εἶταν ρουφηγμένα ἀπὸ τὰ κόκκαλα τοῦ προσώπου, στάθηκαν δυὸ μεγάλα δάκρυα. Ἀπόμειναν καὶ πάγωσαν ἐκεῖ. Θὰ τῆς εἶχαν ἔρθῃ πάλι πολλὲς φορὲς κείνες οἱ λιγοθυμίες τῆς.

Εἶχε καθοδηγεμένα τὰ παιδιὰ κάθε πού θὰ τὴν ἔδλεπαν ἔτσι, νὰ μὴν τὰ χάνουν, μόνο νὰ τῆς δαγκάνουν δυνατὰ τὸ μεγάλο δάχτυλο γιὰ νὰ ξυπνᾷ. Αὐτὸς ὁ πόνος σούβλιζε μέσα στὸ κόκκαλο καὶ τὴ βοηθοῦσε νὰ τινάζει ἀπὸ πάνω τῆς τὴ νυστάλα τοῦ θανάτου, πού τὴν κατάπερνε προπάντων τὴ νύχτα, σὰ σταματοῦσαν στὸ στομάχι οἱ σφάχτες ἀπὸ τοὺς σπασμούς. Λοιπὸν βρήκανε καὶ τούτη τὴ φορὰ τὴ Ματίνα νὰ δαγκάνει τὸ δάχτυλο τῆς μανούλας, γι' αὐτὸ ἔκλαιγε μὲ πείσμα καὶ στρίγγλιζε, πού δὲν ξυπνοῦσε νὰ σηκωθεῖ, νὰ πᾶει στὴν Ἰταλικὴ στρατόνα νὰ φάξῃ τοὺς σκουπιδοτενεκέδες, γιὰ καμιά πορτοκαλόφλουδα, καμιά κοκκάλα ἢ τίποτα φλούδια ἀπὸ πατάτες.

Ἐξω ὀλοένα ἔπεφτε τὸ χιόνι καὶ σὰ χόρτασε πιά νὰ χιονίζει, στάθηκε μιὰ ἀκίνητη ἡσυχία πάνω στὴν ἄσπρη Ἀθήνα, ἀπλώθηκε ὡς τὶς πιδὲ μικρὲς γωνιὲς καὶ λούφαξε. Ὅλα τὰ πράματα εἶταν τυλιγμένα μέσα σὲ μιὰ παχειὰ φασκιά ἀπὸ κάτασπρη σιωπῇ.

Οἱ γυναῖκες ἀπ' τὴ γειτονιά σηκώθηκαν καὶ πήγανε στὴ Δημαρχία, νὰ περάσει τὸ κάρρο πού περιμαζεύει τὰ κουφάρια. Περίμεναν πολλὴν ὥρα, νᾶρθουν οἱ ὑπάλληλοι, ν' ἀνοίξῃ τὸ γραφεῖο. Εἶταν ἐκεῖ μόνο ἕνας κλητῆρας, τὸ κεφάλι του τυλιγμένο σὲ γυναικεία μαλλίνα. Καθόταν ἀσάλευτος πίσω ἀπὸ τὰ καγκελάκια, πεσοῖ καὶ κόκκαλο. Εἶχε ἕνα πρόσωπο κιτρινόμαυρο, τὰ χέρια τρυπωμένα μέσα στὰ μανίκια τοῦ παλτοῦ κ' ἔτρεμε. Πε-

ριμένετε, εἶπε στὶς γυναῖκες, ὥσπου νᾶρθῃ ὁ κ. Μανούκος. Αὐτὸς εἶνε πάνω σ' αὐτά.

Περίμεναν ὄρθιες στὰ μάρμαρα, κρύωναν καὶ τουρτούριζαν, καὶ ὁ κ. Μανούκος δὲν φαινόταν. Ὅπου στὸ τέλος ἀνοίξε μιὰ πόρτα καὶ μπῆκε ἕνας ἄνθρωπος ἀδύνατος καὶ μακρῆς σὰ σκελετός. Εἶταν χωμένος σ' ἕνα παλτὸ πού τοῦ κατέβαινε ὡς κάτω ἀπ' τὰ γόνατα καὶ πάλι σοῦ φαινόταν νὰ τούρχειται κοντό.

Ὁ κλητῆρας μεμιάς βγήκε ἀπὸ τὴν ἀκίνησία του. Σηκώθηκε ὄρθιος, ξετύρωσε τὰ χέρια, ἔκανε ὑπόκλιση καὶ τοῦπε τὴν ὑπόθεση. Ὁ κ. Μανούκος, πού ἔπιασε ν' ἀκούει μ' ἕνα μορφασιὸ πού τοῦ ξεσκέπαζε τὰ δόντια, ἔκανε μιὰ μικρὴ χειρονομία καὶ τὸν ἔκοψε στὴ μέση. Γύρισε στὶς γυναῖκες καὶ τὶς εἶπε νὰ βολέψουν τὴν κατάσταση ὅπως μποροῦνε. Δὲ γίνεται τίποτα. Ἡ Δημαρχία δὲν εἶχε στάλα μπενζίνα, μῆτε γιὰ τοὺς νεκροὺς μῆτε γιὰ τὰ σκουπίδια.

Ἔτσι τὰ λείψανα ἀπόμειναν ἐκεῖ κοκκαλωμένα καὶ περίμεναν ἡσυχᾶ ὡς τὸ βράδι. Τότες ἦρθε ὁ μπαρμπα-Στέφανος, πού δούλευε πρὶν στὸ σιδερωτάδικο «ἢ Ἀγνότης», στὴ γωνία, καὶ τώρα βόλεψε μιὰ κασόνα πάνω σὲ ρόδες ἀπὸ παλιὰ πατίνα κ' ἔκανε θελήματα: «Ἐκτελοῦντε μεταφορῆ». Φόρτωσε τὰ κουφάρια στὸ χεράμαξο, τὰ σκέπασε μὲ κάτι παλιὲς στρατιωτικὲς κουβέρτες καὶ ἔβαλε μπρὸς γιὰ τὸ νεκροταφεῖο. Τὸ βάρος τους τιποτένιο, ἴσαμε δυὸ μικρὰ παιδιὰ.

Ἡ Ἀθήνα, μὲ σβυστὰ φῶτα, βουλιαγμένη στὸν ἴσκιο τοῦ πολέμου, λούφαζε μέσα σὲ ἀγωνία γεμάτη πείσμα καὶ ἀσήκωτη θλίψη. Ἡ νύχτα κατέβαινε ἀπ' ἕναν οὐρανὸ γεμάτον λαμπερὰ ἀστέρια καὶ ἀπάθεια, κάθιζε πάνω στὰ βρώμικα χιόνια πού λάσπωνε ἢ μέρα μὲ τὰ καμιόνια καὶ μὲ τὶς «οὐρὲς» τῶν φούρνων. Ἡ ἀστροφεγγιὰ μόλις ἔφτανε νὰ ξεχωρίζῃ ἕνα διαβάτη ἀπὸ τὸ διακαμὸ του, ἄντρας εἶναι γιὰ γυναῖκα. Ὅσο νύχτωνε σώπαιναν οἱ θόρυβοι τῆς μέρας. Κι ὅσο καταλάγιαζε τούτη ἢ βουή τῆς ζωῆς τόσο σηκωνόταν ἢ φωνὴ τῆς πεινασμένης πολιτείας.

Εἶταν τὸ οὐρλιαχτὸ αὐτουνῶν πού ξεψυχούσανε στὰ μαρμαρένια πεζοδρόμια, στὰ σκαλοπάτια καὶ στὰ κατώφλια, στὶς ἀφώτιστες σοφίτες καὶ στὰ ὑπόγεια. Καὶ ὅσο τὸ σκοτάδι ἔσβυνε τὰ σχήματά τους, οἱ φωνὲς ἀνέβαιναν πιδὲ λαγαρές, πιδὲ ξεκαθαρισμένες ἀπὸ κάθε ἄλλο θόρυβο, ξεπηδοῦσαν ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ κάθε γωνιά, ἀπὸ κάθε τρίστρατο, ἀπὸ κάθε ἀπόμυρο

ἀποκούμπι. Τρυπούσαν καὶ ξέσκιζαν σὲ λουρίδες τὴ νύχτα, γέμιζαν τὴν ψυχὴν ἀγριάδα.

— Πεινάω... πεινάω...

Εἶταν φωνὲς παιδιῶν, σουβλερῆς, γεμάτες ἀπορία καὶ σπαραγμὸ, φωνὲς γυναῖκες ξεσυρτὲς σὰν ρέκασμα ἀπὸ ἄγριο νυχτοπούλι, καὶ φωνὲς ἀντρίκιες, σύντομες, βιαστικές. Τὶς ἀκουγες καὶ καταλάβαινες πὼς πιά δὲν ἀπόμειναν πολλὲς ὥρες οὔτε καὶ πολλὴ ἀνάσα σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, πού παρακαλιότανε νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὸ ξεροκόμματο πού τῆς ἔλειπε. Καὶ σὰν ἦρθε ἢ νύχτα καὶ ἔκρυψε ὅλα τὰ σχήματα τῶν ἐτοιμοθάνατων, οἱ φωνὲς αὐτὲς ἔχασαν πιά κάθε ἀτομικὸ χαραχτήρα καὶ ἔσμιξαν σὲ μιὰ πλεξούδα ἀπὸ παρδαλοὺς ἤχους, μιὰ πλεξούδα ἀπὸ βογγητὰ καὶ παρακάλεση καὶ ὀργή, πού ἔσερνε μιὰ λέξη, τὴν ἴδια, ὅλο τὴν ἴδια.

— Πεινάω... πεινάω... πεινάω...

Καὶ δὲν εἶταν τώρα πιά οἱ ξαπλωμένοι ἀνθρώποι πού φώναζαν μέσα στὴ νύχτα, εἶταν ἢ πολιτεία ἢ ἴδια, ἢ Ἀθήνα εἶταν, πού οὐρλιαζε ἀπὸ πείνα, καὶ φώναζε μὲ τὰ δέντρα τῶν κήπων τῆς, μὲ τὶς κολόνες τῶν ναῶν καὶ μὲ τ' ἀγκωνάρια, μὲ τοὺς σβυστοὺς φανοστάτες καὶ τοὺς σωροὺς τῶν σκουπιδιῶν, φώναζε μὲ τὰ ἀγάλματα τῶν ἡρώων καὶ τῶν εὐεργετῶν, μὲ τὰ μαρμαρένια στόματα καὶ μὲ τὶς σιδερένιες πόρτες, μὲ τὰ ἀετώματα καὶ τὰ στεγνὰ πηγᾶδια.

Καὶ τούτη ἢ λέξη ἔχανε τὴ μορφή τῆς, κατάπινε τὸ σκοτάδι τὴ μισὴ κι ἀπόμεινε ἢ ἄλλη μισὴ νὰ σέρνεται στὸ λασπωμένο χιόνι, νὰ κολλᾷε στοὺς τοίχους, νὰ μπερδεύεται στὰ κλαδιὰ σὰν οὐρλιασμα καὶ σὰν ἀναρθρο σύνθημα φρίκης.

— ἀάωω! ἀάωω! ἀάωω!

Ὁ μπαρμπα-Στέφανος ἔσπρωχνε τὸ χεράμαξο σταθερὰ καὶ ὑπομονετικά, μὲ μιὰ προσοχὴ ὀλότελα ἐπαγγελματική, ὅπως ὅλη μέρα σὰν κουβαλοῦσε γυλιὰ τῶν καταχτητῶν ἢ βαλίτσες ἀπὸ τὸ Σιδηροδρομικὸ Σταθμὸ.

Ὅπως ὅλοι, εἶχε πιά μπουχτίσει ἢ ἀκουὴ τοῦ ἀπὸ τὴν κραυγὴ τῆς Πολιτείας. Προσπερνοῦσε χωρὶς νὰ τὴν πολυπροσέχει. Στὸ Ζάππειο κίβλας ἢ φωνὴ λιγόστευε, πνιγόταν πίσω ἀπὸ τὶς τοῦφες τῶν δέντρων. Ἐκεῖ κοντὰ τότε σταμάτησε ἕνας παράξενος ἄνθρωπος καὶ πολὺ τότε τρόμαξε. Πετάχτηκε μπροστὰ του μὲσ' ἀπὸ κάτι λάκκους πού εἶχαν ἀφίσει οἱ ἀνασκαφῆς πλάι στὸ ναὸ τοῦ Ὀλύμπιου. Εἶταν τυλιγμένος σὲ κουρέλια, τὸ πρόσωπό του δὲ φαινόταν μέσα στὸ μισόφωτο, ὡστόσο θάταν καμιά τριανταπενταριά χρονῶ ἄντρας. Μεγαλόσωμος, μὲ τὸ κε-

φάλι χωμένο σὲ στρατιωτικὸ δίκωχο. Βαστοῦσε μιὰ μαγκούρα στὸ χέρι, τὴ σήκωσε καταπάνω στὸ μπαρμπα-Στέφανο καὶ τοῦκοψε τὸ δρόμο.

— Τί θέλεις, χριστιανέ! Ρώτησε κείνος καὶ τοῦ κόπηκαν τὰ γόνατα ἀπὸ τὴν τρομάρα.

— Ἄπ' αὐτὰ ποῦ κουβαλᾶς, μαυραγορίτη!

Ὁ μπαρμπα-Στέφανος δὲ μπόρεσε νὰ πεῖ λόγο μὲ τοῦτο τ' ἀνεπάντεχο. Ἀπόμεινε νὰ βλέπει τὸν ἀλήτη. Τότ' ἐκεῖνος ρίχτηκε πάνω στὴν κασόνα, τράβηξε τὶς κουβέρτες κ' ἔχωσε ἀχόρταγα τὰ χέρια μέσα. Τὴν ἴδιαν ὥρα τὰ τράβηξε πίσω, τινάχτηκε μὲ κίνημα φρίκης. Ὑστερα τραβήχτηκε πλάι. Ὁ μπαρμπα-Στέφανος ἐσπρωξε πάλι τὴν κασόνα.

Σὰν προσπέρασε ἄκουσε ἀπὸ πίσω του τὸν ἄνθρωπο νὰ κλαίει μ' ἀναφυλλητά.

Ἐξω ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο ἢ νύχτα εἶταν πιὸ διάφανη μέσα στὸ ξάγναντο τοῦ λόφου, πιὸ μαθιὰ ψηλά στὸν οὐρανό, πιὸ ἡσυχη χάμου στ' ἀπάτητο χιόνι.

Ἐκεῖ βρῆκε ἀραδιασμένους κατάχαμα ἕνα σωρὸ ἄλλους πεθαμένους. Μαυρολογούσαν οἱ μακρουλοὶ λεκέδες τους, δυὸ-δυό, τρεῖς-τρεῖς πάνου στὴν ἀσπράδα. Μέσ' ἀπὸ τὸ μισοσκόταδο μπρόδελναν κι ἄλλα χεράμαξα, ἀπόθεταν μὲ προφύλαξη χάμου τοὺς νεκροὺς κ' ἔφευγαν γρήγορα, σέρνοντας μακρὰ τοὺς ἤχους των. Εἶταν καὶ μερικοὶ ποῦ κουβαλοῦσαν τὸν πεθαμένο τους στὴ ράχη. Τόνε ξεφόρτωναν ὅπως ἕνα σακκί, ἔκαναν «ἄχ» σὰν τὸν ξαμολούσανε στὴ γῆς κ' εἶταν ἀπὸ τὴν κούραση ποῦδινε ἢ ἀνηφοριὰ στ' ἀνήμπορα γόνατα.

Ἐρχονταν μὲ πολλὴν κόπο καὶ κάτι γυναῖκες, ἔσερναν τὰ πόδια τους καὶ ἔφερναν τὰ πεθαμένα παιδιά στὴν ἀγκαλιά. Πέντε καὶ δέκα χρονῶ παιδιά. Τὰ κρατοῦσαν πάνου στὸν κόρφο σὰ νὰ τὰ βύζαιναν, κρέμονταν καὶ κουνιόνταν τὰ καλαμποπόδαρά τους.

Ὅλοι αὐτοὶ ἄφηναν χάμου τοὺς νεκροὺς κ' ἔφευγαν βιαστικοί, μὴν τοὺς δεῖ ξένο μάτι. Τὸ ἴδιο ἔκανε κι ὁ μπάρμπα-Στέφανος. Τὶς ἔβαλε μαζί πάνου στὸ χιόνι, μᾶνα καὶ κόρη, τὶς ἔσαξε τὴ μιὰ πλάι στὴν ἄλλη. Κατόπι ἔκανε τὸ σταυρό του, κουβάριασε μέσα στὴν κασόνα τὶς κουβέρτες, ἔφτυσε στὶς φουχτες καὶ τράβηξε γιὰ τὰ κάτω, πρὶν ἔρθουν οἱ ἀστυφυλάκοι καὶ πιάσουν ν' ἀνερωτοῦνε γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν πεθαμένων. Ὅλη ἡ ἱστορία εἶταν νὰ κρατηθοῦν γιὰ τοὺς ζωντανούς τὰ δελτία τῶν νεκρῶν. Τὰ τριάντα δράμια τὸ ψωμί.

Σὰν τοὺς ἄλλους κι ὁ μπάρμπα-Στέφανος

φραμελίτης ἄνθρωπος εἶταν, γυναίκα καὶ τέσσερα παιδιά εἶχε στὸ κεφάλι του. Τώρα αὐτοὶ ἐδῶ ἔφυγαν ποῦφυγαν, γιὰτὶ λοιπὸν νὰ πᾶν ἄδικα καὶ οἱ μερίδες τους, ἀμαρτία θάταν.

Ὑστερα γύρισε πίσω σπίτι, ξεκουράστηκε. Σὰν ἔφεξε καλὰ ἢ μέρα ἔβαλε καὶ τὴ Ματίνα στὸ καρότσι. Τὴν τύλιξε καλὰ-καλὰ μέσα στὶς ἴδιες μπατανίες, ἄφησε μονάχα ἔξω τὸ κεφάλι της καὶ τὸνα χεράκι, νὰ πιπιλαίει ἕνα βῶλο μμπομποτόψωμο.

Τὴν πῆγε στὴ Μητρόπολη, νὰ μὴν πεθάνει τ' ἀρρανὸ στὸ δρόμο.

Αὐτὸ τὸ ταξίδι μέσα στὴν κασόνα πολὺ τὴν παρηγόρησε τὴ Ματίνα.

Παντοῦ εἶτανε χιόνι, τὸ χεράμαξο πηδοῦσε πάνω στὰ χαλίγια. Ἐβλεπε τοὺς καμπουριασμένους ἀνθρώπους νὰ περνᾶνε πλάι, μπαμπουλωμένοι ὡς τ' ἀφτιά, νὰ φουσᾶνε τὴν ἄχνη τους ἀνάμεσ' ἀπὸ τ' ἀξούριστα γένια.

Ἡ Ματίνα καθόταν τυλιγμένη σὰν κουκουβάγια μέσα στὴ σταχτιά κουβέρτα, διασκεδάζε νὰ βλέπει. Σὰν ἔφτασαν στοὺς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους κύλαγε γρήγορα ἢ κασόνα τοῦ μπάρμπα-Στέφανου, αὐτὸς ἐσπρωχνε τώρα ἔφκολα καὶ φώναζε «μπρός! μπρός!» Εἶταν κάτι ἔξοχο.

Ἔτσι ἢ Ματίνα βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ πολλὰ παιδιά. Εἶταν φοβισμένα, ἀδύνατα πολὺ, ρουφηγμένα ἢ κοιλιὰ τους, ὄλο κοκκαλάκια. Λερώνονταν ἀπάνω τους, κλαίγαν ἢ κάθονταν κ' ἔβλεπαν τὰ χέρια τους συλλογισμένα. Ἔτσι, ὅσπου νᾶρθουν οἱ κυρίες μὲ τὶς ἀσπρες ποδιές νὰ τὰ γνοιαστοῦν. Πολλὰ σῶπαιναν ξαφνικὰ νὰ κλαῖνε. Τότες τὰ τύλιγαν καὶ τᾶπαιρναν. Ἀπόμεινε ἐκεῖ πολλὲς μέρες. Τὸ σπίτι εἶχε καὶ μιὰ μεγάλη αὐλὴ μὲ ψηλοὺς τοίχους καὶ στὴ μέση δυὸ κυπαρίσσια μεγάλα, θεόρατα. Ἀφοῦ ἔφταναν ὡς τὸν οὐρανό, ψηλά, ὡς τὸ Θεό! Ἡ Ματίνα τᾶβλεπε κάθε βράδι σὰν ἔκαναν προσευχὴ στὸν κοιτῶνα, ἀνάμεσα στὸ ἀνοιγμα τῆς μπαλκονόπορτας.

Μέσα στὴ σκοτεινὴ φυλλωσιά τους τσίριζαν τὸ δειλινὸ χιλιάδες σπουργίτια, ὅμως ἢ Ματίνα κανένα τους δὲν ἔβλεπε. Ἔτσι σὰ νὰ εἶταν αὐτὰ τὰ δυὸ μεγάλα δέντρα ποῦ μιλοῦσαν κάθε βράδι μὲ τὶς πουλίσιες φωνές τους, μὲ τὶς χίλιες πουλίσιες φωνές, καὶ γιόμιζε χαρούμενους ἤχους ἢ αὐλὴ.

Αὐτὸ γινόταν πάνω στὸ μούχρωμα σὰ χτυποῦσε στὸ πλαῖνὸ κλησάκι ἢ μικρὴ καμπάνα γιὰ τὸν ἑσπερινό. Θαρεῖς πῶς εἶταν τὸ σύνθημα

γιὰ τὴ σύναξή τους. Καταλάγιαζαν σιγὰ-σιγὰ ὅσο ἔπεφτε τὸ βράδι καὶ τότες γιόμιζε λύπη ἢ αὐλὴ. Ὅσο νύχτωνε, τόσο περισσότερο αὐτὴ ἢ λύπη, λίμναζε ἐκεῖ μέσα σὰ σκοτεινὸ νερό.

Ὑστερα, ἕνα πρωτὶ μὲ τὸ πολὺ κρύο, ἔπιασαν καὶ τᾶκοψαν ἀπὸ τὴ ρίζα τὰ δυὸ κυπαρίσσια, νὰ τὰ κάνουν ξύλα γιὰ τὸ πυρομάχι ποῦ ἔβραζε τὸ καζάνι γιὰ τὸ συσσίτιο. Τὰ χτύπησαν μὲ τσεκούρια, τὰ πριόνισαν μὲ μεγάλα πριόνια, ποῦ τᾶσερναν ἕνας ἀπ' ἐδῶ, ἕνας ἀπ' ἐκεῖ, ἀγκομαχοῦσαν καὶ σκοῦπιζαν τὸν ἴδρο τους. Εἶταν ὠραῖα σὰν τὰ τράβηξαν ἀπὸ τὴν κορφή, δεμένα μὲ κάτι μακρὰ σκοινιά — ἔεχεπ! ἔεχεπ! — ἔτριξαν σὰ νὰ φώναζαν οἱ ρίζες τους καὶ ἔπεσαν χάμου, πρῶτα τὸ ἕνα ὕστερα τὸ ἄλλο. Γκόπ! Καὶ πάλι. Γκόπ! Τὰ παιδιά τσίριξαν ἀπὸ χαρὰ καὶ τὶς δυὸ φορές.

Τότες ὁ οὐρανὸς ἄδειασε μεμιάς ἐκεῖ στὸν τόπο ποῦπιαναν ἀντικρὺ στὸ παράθυρο τοῦ μεγάλου κοιτῶνα. Τίποτα πιά δὲν εἶταν ἐκεῖ παρὰ μονάχα ὁ οὐρανός.

Ἀπὸ κείνη τὴ μέρα κάθε βράδι, ὠρα σπερνοῦ, δὲ μιλοῦσανε πιά μὲ τὶς χίλιες πουλίσιες φωνές τους. Μιὰ λυπητερὴ ἡσυχία γινόταν μέσα στὴν ἀτέλιωτη αὐλὴ, κάτι ἄδειο, ὅπως στὸ γαλάζιο τετράγωνο τοῦ παράθυρου.

Ὑστερα ἦρθε ἢ ἀνοιξη καὶ πήγαν τὰ παιδιά σὲ ἄλλο σπίτι, ἢ Ματίνα χωρίστηκε ἀπὸ τὶς φιλενάδες της. Ἐμεινε καὶ σὲ τοῦτο πολλὲς μέρες ὅσπου ἦρθε καὶ τὴν πῆρε μαζί της ἢ κυρὰ-Τασία, ἢ «μανούλα».

Ἔτσι βρέθηκε τώρα νᾶναι καὶ νὰ παίζει ἐδῶ στὸ πλάτωμα τοῦ Ἀη-Νικόλα, ψυχοπαῖδα, υἱοθετημένη ἀπὸ τὸ Διονύση (ποῦ τὸν κρᾶζουνε κιόλας τὸ «μινόρακι») καὶ τὴ γυναίκα του, τὴν κυρὰ-Τασία. Ἀντρόγυνο εἶναι, ἄτεκνοι μέσα στὴ γειτονιά.

Ὁ Διονύσης εἶναι μισόστραχος. Μόνον μὲ τὸ ἕνα του μάτι βλέπει κάπως, ὅσο φέγγει ἢ μέρα, τὸ ἄλλο εἶναι ὀλότελα σβυσμένο. Καὶ πάλι, γιὰ νὰ σὲ γνωρίσει, γυρίζει τὸ μάγουλο ἀπὸ τὸ μισοβλαμμένο μάτι κατὰ τὴ μεριά σου, ὅπως κάνει ὁ πετεινὸς σὰ θέλει νὰ κοιτάξει.

Εἶναι κιθαρίστας ὁ Διονύσης, «τὸ μινόρακι», τραγουδᾷ μερακλίδικους σκοποὺς στὶς ταβέρνες, ἀπὸ τὰ Ἐξάρχεια ὡς τὰ δυτικὰ περίγυρα τοῦ Λυκαβηττοῦ. Καμιά φορὰ ξεστρατίζει κι ὡς τὴν Πλάκα, ἄμα τότες τραβήξει μαζί της καμιά γνώριμη παρέα. Ἀγαπᾷ τὶς παλιές ρωμάντσες «μακρὰ εἰς τὴν ἔρημον — τὸν τάφον μου ἔσκαψα — ἔεσκαψα — διὰ νὰ ταφῶ — τααααφῶ!»

Ἡ πλερωμὴ κρασί καὶ ἀποφάγια. Ἔτσι νὰ περνᾷ ἢ κακὴ περίσταση κ' ἔχει ὁ Θεός.

Ἡ κυρὰ-Τασία στάθηκε πιὸ παλληκάρι σὲ τοῦτη τὴ δύσκολην ὥρα. Ἄρχισε στὰ Ἐξάρχεια μὲ τὰ ραδίγια. Πουλοῦσε μαζί κάθε λογιῆς πραινάδα ποῦ ἔβρισκε καὶ ξερίζωνε, ἀκόμα καὶ τρελοχόρταρο. Ἀφοῦ τὴν πήγανε μιὰ μέρα στὸ Ε' Τμήμα γιὰτὶ μιὰ οἰκογένεια ποῦ ἔφαγε ἀπὸ τὰ χορταρικά της, παραλόισε κι ἄρχισε νὰ λέει καὶ νὰ κάνει ἄλλα τῶν ἄλλῶ. Ὁ Θεὸς τὴ θέλησε καὶ δὲ βαστάει πολλὲς ὥρες αὐτὸ τὸ κακό, κ' οἱ ἀνθρώποι ποῦ ἀρρωσταίνουν ἀπὸ τὸ τρελόχορτο τοὺς περνᾷ σιγὰ-σιγὰ καὶ ξανάρχονται στὰ συγκαλά τους.

Ἀπὸ τότες ὅμως ἢ κυρὰ-Τασία γύρισε τὸ ἐμπόριο στὰ τσιγάρα — λιανοπούλι — ἔκανε κατόπι καὶ μπομπότες μὲ χαρουπάλευρο, στὸ τέλος βγήκε στὴν πιάτσα — μπάγκκος μὲ τροφίματα — σπουδαία μαυραγορίτισσα μὲ κατομύρια παραγεμισμένα τὰ μαξιλάρια της.

Τώρα πιά τᾶχε ὄλα ὅσα ποθοῦσε ἢ βασανισμένη καρδοῦλα της. Τὸ οὐζάκι μὲ τηγανιτὴ πατάτα, τὰ ψηλά φελλοπάπουτσα καὶ τὸ φωνόγραφο μ' ἕνα μεγάλο πράσινο χουνί. Γιατὶ ἀγαπᾷ κ' ἐλόγου της τὴ «μουζική», σὰν τὸ Διονύση, καὶ ψάχνει ναῦρει μισοτίμι κάνα καλὸ ραδιόφωνο, νὰ τὸ πάρει νᾶκούγει «τὸ Κάερο» μὲ τ' ἀράπικα λέλε-λέλιμ.

Τόσα χρόνια ὥστόσο ἄλλος εἶταν ὁ μεγάλος ὁ καημός της. Ἐνα παιδί ἤθελε καὶ τῆς τάρνηστηκε ὁ Θεός. Στὸ Θεὸ τῶριχνε ἢ κυρὰ-Τασία μπροστὰ στὶς γειτόνισσες, ὅμως κάθε φορὰ ποῦ πιάνονταν στὰ χέρια μὲ τὸ Διονύση, «ἀνεπρόκοπο» τὸν ἀνέβαζε, «ἀνεπρόκοπο» τὸν κατέδαζε.

Λοιπὸν τώρα ποῦ εἶχανε τὸν τρόπο τους εἶδε μπροστὰ της ὀλοζώντανο καὶ τοῦτο τὸ μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς της. Ἐνα παιδί ἔτοιμο, ὁμορφο, πρόσχαρο. Νὰ τᾶχει στὸ πλάι καὶ νὰ τὸ καμαρώνει, ὄλο χάξι, νὰ τὸ χτενίζει τὴν Κυριακὴ καὶ νὰ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία νὰ καμαρώνεται. Ἄς εἶναι δοξασμένος ὁ Μεγαλόδυναμος, ποῦ δὲν ἀφήνει ἀπαραπόνετο κανένα καλὸν ἄνθρωπο.

Ἡ κυρὰ-Τασία ὄνειροπολοῦσε τώρα κ' ἕνα σπίτι πιὸ παρουσιάσιμο, μιὰ γειτονιά πιὸ καθωσπρέπει, ὅμως ποῦ νὰ βρεθεῖ τώρα μὲ τόση προσφυγιά στὴν Ἀθήνα ξενοίκιαστο σπίτι. Ἔτσι ἀπόμειναν πάλι στὸ ἴδιο, ἐκεῖ στὴ φτωχογειτονιά τοῦ Λυκαβηττοῦ.

Τὴ νύχτα ἀνεβαίνουν μὲ τὸ Διονύση τὴν

άνηφοριὰ τοῦ λόφου. Ἄνταμώνουν κάτω, στήν πλατιά στα Ἐξάρχεια, στήν υπόγεια ταβέρνα. Ἐκεῖ ἡ κυρά-Τασία βάζει τὸνα πόδι πάνω στ' ἄλλο καὶ τὰ κοπανάει, περιμένοντας τὸ Διονύση νάρθει ἀπὸ τὸ μουσικό του γυρολόι.

Τὸν πέρνει μπράτσο κι ἀνεβαίνουν, γιατί τὴ νύχτα ὁ Διονύσης δὲ βλέπει νὰ περπατήσει, κι ἀκόμα πιὸ πολὺ σὰν τᾶχει κιόλας σουρωμένα μετὰ τις παρέες ποὺ συντροφεύει. Τότες ὁ ἕνας γίνεται ἀποκούμπι μαζί καὶ φόρτωμα τ' ἄλλουνοῦ, καί, σὰν τὰ φέρνουν δύσκολα, σταματᾶνε σὲ κανένα σκαλοπάτι τοῦ ὄρθου δρόμου γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἀνάσα τους καὶ γιὰ νὰ βλαστημήσουν σιγανὰ καὶ μετὰ πάθος ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

— Πόρνη, ποὺ νὰ σὲ κάψει ὁ Θεός.

— Ρεζίλη τοῦ κόσμου, σαράβαλο.

Ἄναστενάζουν ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια, ὕστερα ἀκουμπᾶνε πάλι ὁ ἕνας στὸν ἄλλο κι ἀνεβαίνουν τὰ σκαλιὰ ἕνα-ἕνα.

Στὸ σπίτι κουβαλᾶνε τῆς Μαρτίνας ἕνα σωρὸ καλούδια, ὠραῖες φέτες ψάρι τηγανιτό, τυλιγμένο σὲ χρωματιστὰ περιοδικά, ἀκόμα καὶ ἄσπρο ψωμί. Τῆς ἀπλώνουν πετσέτα, τὰ βάζουν μπροστά τῆς ἕνα-ἕνα, κατόπι ἀποτραβιοῦνται στὸ χαμηλὸν καναπέ, βγάζουν τὰ παπούτσια κι ἀρχίζουν νὰ βρίζονται. Πάντα μετὰ τὸν ἴδιο προσεχτικὸ τρόπο. Σιγανὰ, χωρὶς ξεφωνητά, μετὰ φωνὲς μουλωχτές, γεμάτες σκοτεινὴ, πολὺ-χρονην ἔχτρα. Οἱ βρισιές τους σβύνουν σὲ μουρμουρίσματα, σὲ ἀναστεναγμούς, ὑπάρχει ἕνα πάθος ἀνάμεσά τους, ἀψὶ σὰν τῶν ἐρωτευμένων.

— Μωρή, πρόστυχη, μωρή!

— Νὰ σκάσης, στραβόρνηθα, ἀχαῖρευτο κορμί!

Ἡ κυρά-Τασία πάχυνε ἀπ' τὴν καλοφαγία, ὁ κόρφος τῆς καρῦδωσε ὅπως στα νιάτα τῆς, χόντριναν οἱ γάμπες. Ἄρχισε νὰ πασαλιβεται καὶ κοκκινάδια.

Ὁ Διονύσης τώρα-τώρα τὴν ὑποπτεύεται πῶς τοῦ κάνει βρωμοδουλιές.

Ἡ Μαρτίνα τρώει τὸ φαγάκι καὶ τὸ πορτοκάκι τῆς μετὰ πολλὴν ὄρεξη, συνήθισε πιά νὰ τοὺς ἀκούει, δὲν τῆς κάνει ἐντύπωση. Σὰν τελειώσει, λέει δυνατὰ τὴν προσευχὴ. Πῶμαθε στὸ Ὀρφανοτροφεῖο, κουνώντας τὸ πόδι μπρὸς πίσω. Σταματοῦν κι αὐτοὶ καὶ κάνουν τὸ σταυρὸ τους μαζί τῆς. Ὑστερα τοὺς καληνυχτίζει στὸν πληθυντικὸ καὶ πλαγιαίνει.

— Μπαμπούλη, καληνύχτα σας! Καληνύχτα σας, μαμούλα!

Τότες τὰντρόγυνο σταματᾶ τὸν καυγά. Ἄναστενάζουν καὶ οἱ δύο συγκινημένοι ὡς τὰ δάκρυα, καὶ ρεύγουνται ρακίλες καὶ ρεπανάκια.

Σὰν ἀρχίζει νὰ ρουχαλίζει ἡ γυναίκα, ὁ Διονύσης, τὸν πέρνει τὸ μεράκι. Ἐκρεμάζει ἀπὸ τὸν τοῖχο τὴν κιθάρα κι ἀρχίζει νὰ βαράει λαφριά-λαφριά κανένα μινωράκι, νὰ ξεδόδει ἡ φουσκωμένη καρδιά του.

— Μακρὰ εἰς τὴν ἔ-τὴν ἔρημον, τὸν τάφον μου ἔσκαψα!

Τὸ πρῶτ' ἡ Μαρτίνα πίνει ἀκόμα καὶ γάλα τοῦ κουτιοῦ, σὰν πλούσιο μαυραγοριτάκι. Τὴν πλένουν, τὴ ντύνουν, τῆς χτενίζουν τὸν κουκούρι καὶ τὴν ξαπολνᾶνε.

Φεύγει τ' ἀντρόγυνο, ὁ καθένας στὴ δουλειά του, καὶ ἡ Μαρτίνα παίζει ὡς τὸ μεσημέρι, λεύτερη σὰν τὰ σπουργίτια τοῦ Λυκαθηττοῦ.

Συμμαζεύει τὴν παρέα τῆς, φωνάζει ἀπὸ μακρὰ «τί νὰ παίτσουμε, τί νὰ παίτσουμε». Μιλᾶει καὶ κουνιέται δλάκερη, νὰν τὴ βλέπεις νὰ ζαλίζεσαι.

— Νὰ παίτσουμε τ' ἀγάλματα!

Εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπημένο τους παιχνίδι, ὦρες δλάκερες τὸ παίζουν ἀνεθάρετες. Συμφωνοῦν μεμιᾶς καὶ οἱ τέσσερις. Καὶ παίζουν «τ' ἀγάλματα».

Ἡ «μάννα» γυρίζει τὸ πρόσωπο στὸν τοῖχο, κλείνει τὰ μάτια, βουλώνει μετὰ τὰ δάχτυλα τᾶφτιά, νὰ μὴν ἀκούει καὶ νὰ μὴ βλέπει. Ὑστερα, σὰν τὴν εἰδοποιήσουν οἱ ἄλλες πῶς εἶναι ἔτοιμες, ἀρχίζει ν' ἀπαγγέλνει ἀργὰ καὶ ρυθμικά. Κουνᾶ πάνω στὸ ρυθμὸ τὰ χέρια, τὸ κεφάλι.

— Ἐν, ντέ, τρουά, (τλουὰ τὸ προφέρουν καὶ οἱ τέσσερις) φασόλια καὶ κουκιά!

Ἡρθα στὴ χώρα

Τῶν ἀγαλμάτων!

Οἱ ἄλλες στέκονται πιά ἀμίλητες, ἀκούνητες, μαρμαρωμένες πές. Ἐχουν γίνει ἀγάλματα, ἡ κάθε μιὰ πέτρωσε στὴ στάση ποὺ διάλεξε, καὶ αὐτὴ ἡ στάση κάτι πρέπει νὰ παρασταίνει.

Συχνὰ συνεννοῦνται ψιθυριστὰ καὶ ποζάρουν ἕνα σύνθετο γροῦπο καὶ οἱ τρεῖς μαζί. Πέρνουν τὸ θέμα ἀπὸ τὰ κάδρα, ἀπὸ τὰ κόνισματα, κι ἀπ' τὴ ζωὴ τους. Ἡ «μάννα» τις περιεργάζεται, πηγαίνει ἀπ' ἐδῶ, πηγαίνει ἀπ' ἐκεῖ, στὸ τέλος διαλέγει ἀναμεσά τους τὸ ἀγαλμα ποὺ θὰ τῆς φανεῖ πιὸ πετυχημένο. Αὐτὸ γίνεται τότες «μάννα» μετὰ τὴ σειρά του.

Οἱ πόζες ποὺ πέρνουν εἶναι σημαδιακές.

Ἡ Μπέμπα τῆς ἀρέσει πολὺ νὰ κάνει τὴ μπαλαρίνα. Πιάνει ἀπὸ τις ἄκρες τὸ φουστανάκι τῆς μετὰ τὰ δάχτυλα, σηκώνει πίσω τὸνα πόδι καὶ πολεμᾶ νὰ ζυγιάζεται πάνω στ' ἄλλο. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει, κρεμάζει σὰν ἀντίβαρο τὴ γλώσσα ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα.

Ἡ Κατίνα δὲ χαμογελᾶ ποτὲς ὅσην ὦρα κάνει τὸ ἀγαλμα. Πέρνει πολὺ σοβαρὰ τὴν ὑπόθεση, κοιτάζει πέρα, κατὰ τὸν Κορυδαλλό, χωρὶς βλέμμα, ἔτσι ὅπως κοιτάζουν τ' ἀγάλματα.

Ἡ Φώφη ἀπεναντίας, εἶναι πονηρὴ ἀκόμα καὶ σὰν ἀγαλμα. Στάθηκε ἴσα, ἔνωσε τὰ πόδια, ἄπλωσε τεντωμένα τὰ χέρια δεξιὰ-ζεβὰ καὶ ἔγυρε τὸ κεφάλι στὸ δεξιὸν ὦμο. Εἶναι ὀλοφάνερο: ὁ Χριστὸς ὁ Σταυρωμένος. Στὰ πόδια τῆς κάθεται γονατιστὴ ἡ Μαρτίνα, μετὰ τὰ χέρια μπροστὰ στὸ πρόσωπο. Εἶναι ἡ Παναγία καὶ κλαίει. Ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δάχτυλά τῆς ὥστόσο βλέπει τί γίνεται. Γιατὶ ὁ Χριστὸς, ἡ Φώφη, ἀνοίγει σιγά-σιγά τὸ ἕνα τὸ ματάκι καὶ γνέφει μετὰ τρόπο στὴ «μάννα» νὰ τὴν προτιμήσει. Ζαρώνει τὴ μυτίτσα κοροῖδευτικά.

Αὐτὰ τὰ σύνθετα συμπλέγματα τις πιὸ πολλές φορές τὰ κανονίζει ἡ Μαρτίνα, σὰ λάχει καὶ δὲν εἶναι «μάννα».

— Ἐν, ντέ, τρουὰ φασόλια καὶ κουκιά.

Ἡρθα στὴ χώρα τῶν ἀγαλμάτων!

Αὐτὴ τὴ φορὰ «μάννα» εἶταν ἡ Κατίνα.

Ἡ Μαρτίνα πῆρε χῶρια τις ἄλλες δύο καὶ — ψίψιψι — τοὺς ξηγοῦσε τὸ σύμπλεγμα ποὺ θὰ κάναν. Τοὺς τᾶλεγε βιαστικά, τις καθοδηγευε μετὰ πολλές χειρονομίες καὶ μορφασμούς, στήν καθεμιὰ τὸ μέρος τῆς. Λοιπὸν σὰ γύρισε τὸ πρόσωπό τῆς ἡ «μάννα» ἀπὸ τὸν τοῖχο, βρέθηκε μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸ γροῦπο.

Ἡ Μπέμπα εἶτανε ξαπλωμένη στὸ πλατύ-σκαλο τοῦ δρόμου, τὸ κορμί τεντωμένο, τὰ μάτια κλειστά. Ἀσάλευτη, ἀγέλαστη, ἔτσι ὅπως εἶναι οἱ πεθαμένοι. Ἀπὸ τὰ δεξιὰ τῆς εἶταν γονατισμένη ἡ Φώφη καὶ τῆς δάγκανε τὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ χεριοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μιὰ κουδαρίτσα, μετὰ τὸ κεφάλι βουλιαγμένο ἀνάμεσα στοὺς ὦμους, μετὰ τὰ χέρια σταυρωμένα στὸ στήθος, τὰ γόνατα ἀναδιπλωτὰ στήν κοιλιά, ἔτσι στὴ στάση ποὺ ἔχουν τὰ ἔμβρυα, κοιτόταν ἡ Μαρτίνα. Εἶχε τὰ μάτια στηλωμένα, μεγάλα καὶ ἀσάλευτα, ὅπως ἀπόμειναν μέσα στὴ μνήμη τῆς νὰ κοιτάζουν τὰ μάτια τῆς πεθαμένης ἀδερφῆς.

Μόνο ποὺ σιγά-σιγά, μετὰ προφύλαξη καὶ χωρὶς νὰ μετασαλέψει μιὰ τρίχα τὸ πρόσωπο, γύρισε στήν κώχη τὸ μαυράδι τοῦ ματιοῦ καὶ παραφύλαγε τὴ Φώφη, μὴν τύχει καὶ γνέψει πάλι στὴ «μάννα», ὅπως τὸ συνήθιζε αὐτὴ ἡ ζαβολιάρρα.

Στρατῆς Μυριβήλης

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΕΙΠΑ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥ ΑΓΓΡΑ

Ἡ δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται γιατί δὲν θέλει νὰ συμβιβασθεῖ μετὰ τὴν ἐποχὴ του. Νὰ τῆς ζητήσῃ τις χαρές τῆς, ὅσες ἔχει. Παρὰ διαρκῶς νοσταλγεῖ τὸ παρελθόν.

★

Ὁ ποιητὴς δὲν συγκινεῖται πρὶν συγκινήσει. Διαλέγει τὰ μέσα καὶ ἐνῶ δονεῖ ἀποτελεσματικὰ τὸν ἀναγνώστη, μειδιᾷ μετὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ ὑπολογισμοῦ του ποὺ μοιάζει σὰν μαθηματικὸς.

★

Ἄλλοτε στήν ἀνάγνωση βρῖσκομε τὴν ἀνάλυση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἄλλοτε τὸ μέτωμά του. Ἄλλοτε σπῶρος καὶ ἄλλοτε καρπός.

★

Ἡ τέχνη εἶναι μία στιγμιαία σύλληψη καὶ ἀγωγή

εἰς τὸ καταλεπτόν, εἰς τὸ νοητόν, εἰς τὸ ἐπιστητόν, ἐνὸς μυριομόρφου ρεύματος, ποὺ κινεῖται χωρὶς νὰ τὸ νιώθουμε ὀλόγυρά μας. Ἀρπάζει μιὰ πτυχὴ του, ἕνα σημεῖο τῆς Ἐκτάσεως, τὴν ὀλοποιεῖ καὶ ὕστερα ἡ ροὴ ἐξακολουθεῖ πίσω του ἐπ' ἄπειρον, ἀτελεύτητα...

★

Ἐπάρχουν συγγραφεῖς τραχειοὶ καὶ σκληροί, σὰν ἕνα κομμάτι σκληρὸ-ψωμί, θρηπτικό, ποὺ σπάει τὰ δόντια, καὶ ποὺ ἡ πείνα μας καταβροχθίζει, τσακίζοντας τὰ δόντια μας ποὺ ἀνταγωνίζονται μετὰ τὴ σκληρότητά του· ψωμί ξερό, μὰ τόσο χορταστικό.

Ἐπάρχουν ἐμπνεύσεις ἀναστατωτικές, τρικυμικές, ποὺ πνέουν σὰν ἄγιες, παγερὲς πνοὲς ζωογόνες, ἐρχόμενες ἀπ' τὸ Ἄγνωστο.

Τέλλος Ἄγγρας

ΑΡΧΑΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΑΘΑΝΑΤΟΝ

Ἀνοικτὸ γράμμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου πρὸς τὸν κ. Κωνστ. Ι. Δογοθέτη, τακτικὸν καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

Περισπούδαστε Κύριε,

Δὲν ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς γνωρίζω προσωπικά, ἐδιάβασα ὅμως κατὰ καιροὺς κάμποσα ἔργα σας καί, τελευταία, στήν «Ἀντιδικία τῶν Τόνων», τὴ μεγάλη ἐκείνη, τὴν ἔξονυχιστὴ καὶ βαρυσήμαντὴ ὁμιλία σας γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἢ νὰ πῶ καλύτερα, γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀνακίνησε ἡ θλιβερὴ ὑπόθεσις Κακριδῆ. Σᾶς γνωρίζω λοιπὸν ἀπὸ τὴν καλὴ, καὶ μάλιστα σᾶς ἐκφράζω, μαζί με τὸ θαυμασμό, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη μου, γιὰ ὅσα ἄγνωστα μου πράγματα μ' ἐμάθατε — πολλὰ! — ἢ μοῦ δείξατε τὰ γνωστά μου ἀλλοιώτικα καὶ μ' ἐκάματε νὰ σκεφθῶ πάνω σ' αὐτὰ ὅπως δὲν σκεπτόμουν πρωτύτερα. Σεῖς, ὑποθέτω, με ἀγνοεῖτε ὀλότελα, ἢ δὲν γνωρίζετε παρὰ μόνο τὸνομά μου, ἐπειδὴ τυχαίνει νὰ εἶμαι κ' Ἀκαδημαϊκὸς (σὴν Τάξην Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ἔδρα Λογοτεχνίας). Ἐπομένως θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς αὐτοουστηθῶ, σὴν ἀρχή, με μιὰ σύντομη αὐτοβιογραφία.

Εἶμαι γέννημα καὶ θρόεμα τῆς Ζακύνθου. Στὴν πόλη αὐτὴ, εὐτυχισμένη ἐκεῖνα τὰ χρόνια — τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' — ἔκαμα τὶς σπουδές μου, ὡς τὸ 1883 ποὺ τελείωσα τὸ Γυμνάσιο. Δασκάλοι καὶ καθηγητὲς μου ἦσαν ὅλοι καθαρευουσιᾶνοι, κ' αὐτὸς ἀκόμα ὁ ἱστοριογράφος Π. Χιώτης, μολονότι στὰ νιάτα του εἶχε γράψει κ' ἓνα βιβλίον ποὺ ὑπερασπιζόταν τὴ δημοτικὴ. Καὶ γιὰ νὰ κρίνετε πόσο ἦταν ἀκραιφνεῖς, ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶ πὼς ἓνας ἑλληνιστὴς μας στὸ Γυμνάσιο ἐκφωνοῦσε ἐπικήδειους ποὺ ἀρχίζαν ἔτσι: «πένθος πένθιμον πενθεῖ ἢ πατρὶς ἡμῶν Ζακύνθος καὶ θαλερὸν ἅπασα καταχέει δάκρυ, βλέπουσα παρ' ἐλπίδα νεκρὸν τὸν λαμπρότατον αὐτῆς γόνον...» καὶ μιὰ περικοπὴ ἀπὸ τὴ βιογραφία τοῦ Ὀμήρου ποὺ εἶχε συντάξει ὁ ἴδιος, ἔλεγε: «ὅταν δὲ ὁ μεγαλοεργὸς Φειδίας ἠβουλήθη ἵνα ἐκ τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου καταβιάσῃ τὸν εὐρύωπα Κρονίδην, ἐπὶ τοῦ Ἴωνος ποιητοῦ ἐστηρίξατο». Ἀλλὰ κ' ἓνας σοφὸς κ' εὐγλωττότατος καθηγητὴς μας τῶν Γαλλικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας, ἂν καὶ δὲν ἦταν φιλόλογος-ἑλληνιστὴς, δὲν πῆγαινε παρακάτω: «Καὶ αὐτὰ ἀκόμη — μᾶς ἔλεγε μιὰ μέρα ἀπὸ τὴν ἔδρα — τὰ ὑπερῶνυλα, τὰ ὑπερνεφῆ, τὰ ἀστρογειτόνα ὄρη κάμπτονται, κατακρημνίζονται, ἰσοπεδοῦνται ὑπὸ τῆς βαρυσπύλαμου χειρὸς τοῦ πανδαμάτορος χρόνου!». Καὶ μεῖς ὅλοι τὸν ἀκούγαμε μ' ἀνοικτὸ στόμα...

Ἀπὸ τὰ γυμνασιακὰ θρανία εἶχα ἀρχίσει «νὰ μουντζουρώνω τὸ χαρτί». Ἀλλὰ οὔτε στιγμὴ μοῦ πέρασε ἡ ἰδέα πὼς μποροῦσα νὰ γράφω τὰ μυθι-

στορημάτά μου καὶ τὰ διηγήματα σὴν γλῶσσα ποὺ εἶχε γράψει τὸ «Διάλογόν» τοῦ ὁ Σολωμὸς, ἢ τὰ «Προλεγόμενά» τοῦ ὁ Πολυλάς σὴν πρώτη ἔκδοσι τῶν «Εὐρισκομένων» τοῦ Σολωμοῦ. Μοῦ φαινόταν μιὰ γλῶσσα, ἂν ὄχι καθαυτὸ «χυδαία», τουλάχιστο παράξενη, ἀμόρφωτη, ἀκανόνιστη καὶ τὰ ἔγραφα σὴν ὑπερκαθαρεύουσα ποὺ μάθαινα εὐσυνείδητα στὸ σχολεῖο, καὶ μοῦ φαινόταν, ὄχι μόνο εὐγενική, παρὰ καὶ διαμορφωμένη, κανονισμένη, ἔτοιμη. Ὅστόσο, ἂν καὶ δὲν ἤμουν ἐπαναστάτης ὅπως ἓνα-δύο συμπαθητὲς μου, δὲν ἤμουν οὔτε τόσο πειθῆνιος, ὑποτακτὸς, παθητικὸς, ὅπως οἱ περισσότεροι. Κάπου κάπου τολμοῦσα νὰ διατυπώνω παρατηρήσεις κ' ἀντιρρήσεις, ποὺ ξάφνιαζαν καὶ θύμωναν πολὺ τοὺς καθηγητὲς μου. Μιὰ μέρα, θυμοῦμαι, ἀρνήθηκα νὰ ποδείξω τὸ θεώρημα «αἰ κατὰ κορυφὴν γωνία εἶναι ἴσαι», λέγοντας πὼς ἡ Γεωμετρία ἔπρεπε νὰ τὸ ἔχει στὰ αὐταπόδεικτα ἀξιώματα. Ὁ μαθηματικὸς μας, ἓνας ὄχι τόσο purus, ποὺ ὅταν μάλιστα ὁ ἑλληνιστὴς ἦταν ἄρρωστος, μᾶς ἔκανε καὶ τὰ ἑλληνικά — δὲν εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ κ' αὐτό; — μοῦ φώναξε: «Εἶσαι ἀμελής! δὲν ἐμελέτησες τὴν ἀπόδειξη καὶ βρήκες πρόφασιν». Σηκώθηκα, ἔγραψα στὸν πίνακα ὅλη τὴν ἀπόδειξη, ὡς τὸ Ο.Ε.Δ., κ' ἀφίνοντας τὴν κίμωλία, εἶπα: «Εἶδατε ὅτι δὲν εἶμαι ἀμελής». Κι' ὁ μαθηματικὸς με ἀγανάκτησε: «Τότε εἶσαι ἀναιδῆς, ποὺ θέλεις νὰ διορθώσεις τὸν... Εὐκλείδην!». Ἄλλη φορὰ, ἐτόλμησα νὰ διορθώσω καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ καθηγητὴς μᾶς υπαγόρευε, γιὰ ὀρθογραφία, ἀπὸ τὴν «Κύρου Παιδεία» τὴν ἀρχή: «Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος παῖδες γίνονται δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κύρος». — «Πλεονασμός!» φώναξα ἀπ' τὸ θρανίον μου. — «Ποῖο;» ξαφνιασθήκε ὁ καθηγητὴς. — «Τὸ νεώτερος». — «Διατί, λογίωτατε;» — «Διότι, κύριε, ἀφοῦ οἱ παῖδες ἦσαν μόνο δύο, καὶ ὁ συγγραφεὺς μᾶς εἶπε ὅτι ὁ λεγόμενος Ἀρταξέρξης ἦταν ὁ πρωτότοκος, ὁ πρεσβύτερος, τὶς ἢ ἀνάγκη νὰ μᾶς πῆ ὅτι ὁ Κύρος ἦταν ὁ νεώτερος; ἔφθανε τὸνομα του». Δὲν ἐπρόφθασα νὰ τελειώσω, κ' ὁ καθηγητὴς, με ἀπερίγραπτη ἀγανάκτηση — ποῖος εἶδε τὸν Θεὸ καὶ δὲν τὸν φοβήθηκε; — ἀρχισε νὰ με «περιλουῆ» με τόσα ὑβριστικὰ ἐπίθετα, καὶ στὸν ὑπερθετικὸ πάντα βαθμὸν — ἀμαθέστατε! ἀμελέστατε! ἀναιδέστατε! αὐθαδέστατε! — με ὅσα δὲν ἄκουσε οὔτε ὁ κ. Κακριδῆς, γιὰ τὶς ἰδέες, τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ὀρθογραφία του. Κι' ἀφοῦ πῆρε τέλος ὁ καταγωνισμὸς, ὁ ἑλληνιστὴς ξεθύμωσε, γαλήνεψε, γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ

πόσο τέλεια, ἄρτια, στοργυλὴ, μεστή, ρυθμική, κλασσικὴ ἐπιτέλους, ἦταν ἡ περίοδος ἐκείνη τοῦ ἀπτικοῦ πεζογράφου, ὅπου ὄχι μόνο δὲν ἐπλεόναζε, δὲν ἐπερίττεινε τίποτα, ἀλλὰ κ' ἡ παραμικρὴ προσθήκη, ἀφαίρεσις ἢ κ' ἀπλή μεταθέσις λέξεων θάταν ἱκανὴ νὰ καταστρέψῃ ὅλη τῆς τὴν ἁρμονία. Αὐτὸ ἀναγκάσθηκα νὰ τὸ ἀναγνωρίσω κ' ἐγώ, καὶ μάλιστα ὅταν δοκίμασα ὑστερα νὰ νάσωνθῆσω τὴν περίοδο, ἀφαιρώντας τὸ περιττὸ τάχα «νεώτερος». Ἀδύνατο!...

Μ' ὄλ' αὐτὰ, τὸ ἀπολυτήριόν μου τὸ πῆρα με ἄριστα — καὶ θάμουν καλὰ καταρτισμένος, καὶ σ' ἄρχαία ἑλληνικά καὶ σ' ὅλα, γιὰ νὰ μοῦ δώσουν, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, τὸν ἀνώτερο βαθμὸν — κ' ἦρθα σὴν Ἀθήνα νὰ σπουδάσω Φυσικομαθηματικά. Ἀλλὰ ἐπειδὴ με τραβοῦσε πολὺ κ' ἡ Φιλολογία, ἀκολουθοῦσα καὶ μερικὰ φιλολογικὰ μαθήματα, τοῦ Κόντου προπάντων, ποὺ ἦταν τότε ἓνας ἀπὸ τοὺς «θεοῦς» μου — ὁ καθηγητὴς μας μάλιστα τῶν «ἀστρογειτόνων ὀρέων» στὸ Γυμνάσιον μᾶς τὸν ἔλεγε «ἡ καλλικέλαδος ἀηδὼν τοῦ Πανεπιστημίου» — καὶ μιὰ μέρα ποὺ εἶδα στὸν πίνακα τῆς εἰσόδου τὴν εἰδοποίησι: «Κωλυόμενος οὐ θέλω διδάξει σήμερον. Κ. Σ. Κόντος», ξεκόλλησα κρυφὰ τὸ γαλάζιον ἐκεῖνο χαρτάκι με τὸ «γράψιμο-μαργαριτάρι» τοῦ μεγάλου φιλόλογου, καὶ τὸ κρυψα σὰν πολῦτιμο αὐτογράφο, σὰν ἱερὸν κειμήλιον.

Φαίνεται ὅμως πὼς περισσότερον ἀπ' ὅλα με τραβοῦσε ἡ Λογοτεχνία, καὶ παράτησα, ὑστερ' ἀπὸ πέντε χρόνια, τὶς πανεπιστημιακὲς μου σπουδές, χωρὶς νὰ δώσω πτυχιακὲς ἐξετάσεις γιὰ νὰ γίνω «καθηγητὴς». Ἔτσι ἀπερίσπαστος κ' ἐλεύθερος ἀφιερῶθηκα σὴν «ἐλαφρὸν φιλολογίαν», ὅπως ἔλεγον ἐκεῖνο τὸν καιρὸ τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή, κ' ἔξακολούθησα, πῶς συστηματικὰ τώρα, καὶ σὲ λίγο ἐπαγγελματικὰ, νὰ γράφω διηγήματα, μυθιστορηματα, μελέτες, χρονογραφήματα, σὲ περιοδικὰ, ἔφημερίδες, ἡμερολόγια, ἢ καὶ νὰ τὰ τυπῶν χωριστὰ σὲ βιβλία. Ἐξακολούθησα, φυσικά, καὶ τὰ ἰδιαίτερα διαβήματα, γιὰ νὰ συμπληρώω τὴν ἀπαραίτητη γιὰ ἓνα λογοτεχνικὸν φιλολογικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μόρφωση, ποὺ μοῦ εἶχε δώσει τὶς βάσεις τῆς — καὶ γερὲς ὅπως ἐνόμιζα — τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον. Ἀλλὰ τὶς ἰδέες μου γιὰ τὴ γλῶσσα δὲν τὶς εἶχ' ἀλλάξει. Ἐγραφα ἀκόμα τὴν ἀπταιστὴν καθαρεύουσα τῶν μαθητικῶν μου πρωτολείων — «ἀπταιστὴ»... ὁ λόγος τὸ λέει, ὁ Κόντος ἔβρισκε «πταίσματα» στὰ γραπτὰ καὶ τῶν πῶ ὀνομαστῶν φιλόλογων — καὶ μάλιστα τὴ «φιλοτεχνουῖσα» ὀλοένα καὶ πῶ καθαρή, πῶ ἀμιγῆ, πῶ ἀρχαϊκή, με δοτικὲς, με γενικὲς ἀπόλυτες — εὐτυχῶς ὄχι καὶ σὲ «ταυτοπροσωπία», τέτοια «πταίσματα» δὲν ἔκανα — με ἀπαρέμφατα, με μέσους ἀορίστους, με μονολεκτικούς μέλλοντες καὶ με λέξεις πού, γιὰ νὰ τὶς καταλάβῃ κ' ὁ πῶ γραμματισμένος ἀναγνώστης, θὰ χροιαζόταν λεξικόν. Ἐφτασα, φαντασθῆτε, νὰ γράφω «ὑποκρῆσιον» — τὸ πατάκι τοῦ φλιτζανιοῦ! — κ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ὀμιλουμένην, στὸ διάλογον τῶν διηγημάτων μου, τὴ διόρθωνα ὅσο μποροῦσα κατὰ τὸ σύστημα περίπου τοῦ Κοραῖ! Τὸ συλλογιέμαι σήμερον κ' ἀπορῶ, μὰ τὴν ἀλήθεια, πὼς καὶ τὰ πρῶτα μου ἐκεῖνα βιβλία — «Τριακοσιδάραχμον ἑπαθλον», «Ἀνθρωπος τοῦ Κόσμου», «Νικόλαος Σιγαλός»,

«Μητροῦα» κλπ. — ἔβρισκαν τόσους ἀγοραστὲς κ' ἀναγνώστες, ὅστε νὰ θεωροῦνται καὶ «ἐκδοτικὲς ἐπιτυχίες»!

Μόνον ὅταν ἔπεσε σὰ μπόμπα τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, κλονίσθηκε ἡ πεποίθησί μου στὸ σύστημα ποὺ ἀκολουθοῦσα καὶ σκέφθηκα σοβαρὰ πὼς μποροῦσα καὶ νὰ τὸ ἀλλάξω. Γιατὶ μ' ἔκαμε νὰ ξαναθυμηθῶ τὸν Σολωμό, τὸν Πολυλά, τὴν Ἑπτανησιακὴ Σχολὴ καὶ τὸν πρόλογον τοῦ Ροῖδη σὴν ἔκδοσι τῶν «Παρέργων» του — προγενέστερον ἀπὸ τὸ «Ταξίδι» — ὅπου ὁ κατοπινὸς συγγραφεὺς τῶν «Εἰδῶλων» ἔξηγοῦσε γιὰ ποῖο λόγο, ὑστερ' ἀπὸ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα», εἶχε πάψει νὰ γράφῃ συστηματικὰ τέτοιον εἶδους ἔργα: γιὰτὶ δὲν εἶχαμε, ἔλεγε, γλῶσσα κατάλληλη καὶ γιὰ λογοτεχνικὴ πεζογραφία. Τὴν καθαρεύουσα, κ' ἂν τὴν καταλάβαινε, ὁ ἀναγνώστης δὲν τὴν αἰσθανόταν, ἀφοῦ, διαβάζοντας ἓνα διήγημα, ἔπρεπε νὰ τὸ μεταφράξῃ «ἐνδιαθέτως» σὴν ζωντανή, πρᾶγμα ποὺ ἐκμηδένιζε κάθε ἐνέργεια καὶ κάθε συγκίνηση. Ἡ ὀμιλουμένη πάλι, ἡ δημοτικὴ, ἀκαλλιέργητη ἀκόμα, ἀπλαστὴ, ἀκανόνιστη, ἀσυνήθιστη, σὴν πεζογραφία, θὰ ἐξάφνιζε πολὺ τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θάταν τὸ ἴδιον. Μόνον σὴν ποίησι εἶχε καλλιεργηθεῖ ὡς τότε κ' εἶχε γίνεαι ἀρκετὰ γνώριμη κ' ἀνεκτή. Γι' αὐτὸ, συμπέρανε ὁ Ροῖδης, καλοὺς ποιητὲς, καὶ μεγάλους ἴσως, εἶχε βγάλει μερικοὺς ἢ Νέα Ἑλλάδα πεζογράφου ὅμως λογοτέχνη κανένα, οὔτε μεγάλο, οὔτε μέτριον, οὔτε μικρὸ. Καθὼς σᾶς ἐξομολογήθηκα παραπάνω, μολονότι, σὰ Ζακυνθινός, ἤξερα ἀπὸ παιδί τὶς γλωσσικὲς ἰδέες τῆς Σχολῆς τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὶς ἔβρισκα ἴσως ὀρθῆς καὶ λογικῆς κατὰ θεοῖα, οὔτε στιγμὴ μοῦ ἔπρεπε ἡ ἰδέα πὼς μποροῦσα νὰ πεζογραφήσω σὴν δημοτικὴ — δὲν ἤμουν ποιητὴς — γιὰτὶ ἡ γλῶσσα τοῦ «Διαλόγου» καὶ τῶν «Προλεγόμενων» μοῦ φαινόταν ἀνακατωμένη, ἀκανόνιστη. Δὲν εἶχε «γραμματικὴ», νά! ἢ μᾶλλον εἶχε δύο γραμματικὲς, ποὺ τὸ ἔβρισκα παράξενο καὶ καθόλου πρακτικόν. Μόνον σὴν γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» ἔβλεπα, γιὰ πρώτη φορὰ, κατάπληκτος, καὶ γοητευμένος ἂν θέλετε, μιὰ δημοτικὴ κανονισμένη, συστηματοποιημένη, με τὴν γραμματικὴ τῆς, τὴ μιὰ γραμματικὴ καὶ τὴ μόνη, ἐπομένως καὶ με τὴν ὀρθογραφία τῆς, σύμφωνα με τοὺς κανόνες αὐτῆς τῆς γραμματικῆς. Ὁ Ψυχάρης, βλέπετε, μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν σπουδαῖος λογοτέχνης — διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, δραματοεργός — ἦταν ὅμως «φιλόλογος», ἐπιστήμονας, γλωσσολόγος, γραμματικὸς. Ἔτσι μ' ἔμαθε ποῖο εἶναι τὸ γνήσιον δημοτικόν, τὸ νεοελληνικόν, τὸ ρωμεικόν, καὶ ποῖο τὸ ξένο, τὸ νόθο — καὶ προπάντων μ' ἔμαθε πὼς πρέπει νὰ γράφω τὸ γνήσιον αὐτὸ δημοτικόν, ὅταν θάθελα ἢ γραπτὴ μου γλῶσσα νάχη τὴν ἐνότητα, τὴν ὀμοιομορφία, τὴ συνέπεια μιᾶς γλώσσας λογίας, πολιτισμένης. Μερικὰ παραδείγματα, γιὰ νὰ σᾶς δείξω τί ἐννοῶ: ὄχι ἡ πόλι, ἡ φύσι, ἡ βούσι — ὅπως τὰ ἔγραφαν κ' οἱ σολωμικοὶ — ἀλλὰ ἡ πόλη, ἡ φύσις, ἡ βούσις, ἀφοῦ ἡ γενικὴ τους σὴν τὴ νέα γλῶσσα κάνει τῆς πόλης, τῆς φύσεως, τῆς βούσεως. Ὅχι αἱ γυναῖκες, οὔτε ἡ γυναῖκες, οὔτε ταις γυναῖκες, οὔτε τῆς γυναῖκες — ὅπως τὰ ἔγραφαν κ' οἱ σολωμικοὶ — ἀλλὰ οἱ γυναῖκες, κατὰ τὸ οἱ ἄντρες, (ἀφοῦ ἡ νέα γλῶσσα ἔχει

ένα ἄρθρο γιὰ τὸ ἀρσενικό καὶ τὸ θηλυκὸ στὴν ὄνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ) καὶ *τις γυναῖκες*. Στὸν πληθυντικὸ τῶν θηλυκῶν τριτοκλίτων πού ἡ νέα γλῶσσα τὰ ἔκαμε πρωτόκλιτα, θέλεις νὰ πῆς *οἱ ἀνοίξεις - τῶν ἀνοίξεων, οἱ ἐξετάσεις - τῶν ἐξετάσεων, οἱ ἐξελίξεις - τῶν ἐξελίξεων*—ἀναγκαῖος κάποτε τραγέλαφος; — δὲν πειράζει νὰ ξέρης ὅμως, γιὰ νὰ τὸ μεταχειρίζεσαι ὅταν μπορῆς, πὼς τὸ γνήσιο δημοτικὸ εἶναι *οἱ ἀνοίξεις - τῶν ἀνοίξεων (ε), οἱ ἐξετάσεις (ἐξετάσεις τὸλεγε ὁ λαὸς στὴν πατρίδα μου), ἄρα κι' ἐξελίξεις, κι' ἀφαίρεσεις, καὶ συνάρτησεις, κι' ἐξάρτησεις* κτλ., γιὰτὶ κάθε ἀρχαία λέξη πὺν μπαίνει στὴ δημοτική, πρέπει νὰ συμμορφώνεται ἂν δὲν μπορῆ νὰ συμμορφωθῆ, δὲν πρέπει καὶ νὰ μπῆ. Τὸ *νοῦς*, ἀρχαία λέξη πὺν ἔμεινε ἀτόφρα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὅπως χίλιες ἄλλες, πληθυντικὸ στὴ νέα γλῶσσα δὲν ἔχει νὰ ξέρης ὅμως πὼς ὁ κανονικὸς δημοτικὸς θάταν *οἱ νοῦδες*, κατὰ τὸ *ὁ παππούς, οἱ παππούδες*. Σ' ἀρέσει νὰ γράφεις *ὁ δράκοντας, ὁ γέροντας, ὁ δρυμῶνας, ὁ Χάρωντας, ὁ Παρθενῶνας* καὶ νὰ ξέρης ὅμως πὼς τὸ ἴδιο κανονικὰ καὶ δημοτικὰ εἶναι καὶ τὰ *δράκος, γέρος, δρυμός, Χάρως, Παρθενός*... Ἔτσι γιὰ ὅλα, ἢ τουλάχιστο τὰ κυριώτερα. Γιατὶ μερικὰ ἀμφίβολα, διαφοροῦμενα, ἀκανόνιστα — πὺν ἄλλα κανόνιστηκαν κατόπι ἀπὸ ἄλλους γλωσσολόγους — γραμματικούς, μαθητὲς πάντα τοῦ Ψυχάρη, ἄλλα μένουν ἔτσι ὡς σήμερα — ἦταν ἀσημαντά, «ἐπουσιώδη», λεπτομερειακά. Τὴ Γραμματικὴ μου, στὶς μεγάλες, τὶς κύριες γραμμὲς τῆς, τὴν εἶχα. Μπορῶ μάλιστα νὰ πῶ, πὼς οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἦταν τὰ ὄρια, τὰ σύνορα πὺν τὴν ἐχώριζαν ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ τὴν ἔκαναν *μία καὶ μὴν*. Δὲν μοῦ χρειαζόταν τίποτα περισσότερο. Τὸ λεξιλόγιο, τὸ λεξικό, ἦταν δική μου δουλειά: δὲν θὰ μοῦ τὸ μάθαινε οὔτε ὁ Ψυχάρης οὔτε κανένας ἄλλος: παρὰ ὁ λαὸς πὺν ἄκουγα νὰ μιλή γύρω μου, τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, τὰ παραμῦθια, οἱ παροιμίαι καὶ... τὸ γλωσσικὸ μου αἴσθημα.

Τότε πὺν λέτε, περισπούδαστε Κύριέ μου, πῆρα τὴν ἀπόφαση νὰ πεζογραφήσω, νὰ λογοτεχνήσω, στὴ δημοτικὴ. Ἦταν γύρω στὸ 1890 ὅταν ἔκαμα τὶς πρώτες μου δειλὲς δοκιμὲς, μ' ἕνα διήγημα («Βορεινὸ Παράθυρο»), μ' ἕνα μυθιστορηματάκι γιὰ παιδιὰ («Ἡ Ἀδελφοῦλα μου») καὶ καθεξῆς. Ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ κοινοῦ μ' ἐνθάρρυνε νὰ ἐξακολουθήσω, ἀφοῦ κι' ὁ ἴδιος ὁ σοφὸς Γ. Χατζιδάκις, πὺν ἔρετε πόσο πολεμοῦσε τὸν Ψυχάρη καὶ τοὺς ψυχαρικούς, ἐπαίνεσε τὴ γλῶσσα κάποιου πεζογραφήματός μου στὴν «Εἰκονογραφημένη Ἔστια» τοῦ 1892-93. Ἐγγραφα τότε τὴν «Ἀθηναϊκὴ Ἠχώ» αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ μὲ τὸ ψευδώνυμο *Ἀντίλαος*. Τὸ κομματὶ πὺν εἶδε ὁ Χατζηδάκις ἦταν μιὰ ἐπίκαιρη ἀθηναϊκὴ ἱστορία, χρονογράφημα νὰ ποῦμε μὲ μορφὴ διηγήματος. Κι' ἔγραψε στὰ «Ἀκαδημαϊκά» του — λυποῦμαι πὺν δὲν ἔχω πρόχειρο τὸν τόμο, γιὰ νὰ παραπέμψω — πὼς ἡ γλῶσσα αὐτοῦ τοῦ πεζογραφήματος, ἂν καὶ δημοτικὴ, δὲν ἐξένιζε καθόλου, γιὰτὶ δὲν εἶχε ὑπερβολὲς καὶ προπάντων γιὰτὶ *εἰσάριζε μὲ τὸ θέμα*. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς στὴν ἀρχή, γιὰ «λόγους σκοπιμότητος», ἔκανα ἀρκετὲς ὑποχωρήσεις ἢ ἀπιστίαι στὴ γραμματικὴ μου, καὶ στὸ τυπικὸ καὶ στὸ φθογγολογικὸ τῆς μέρους. Ἀπόφραγα καὶ τὶς πολὺ χτυπητὰ λαϊκὲς λέξεις, ὅταν εἶχα ἄλλες, ἐπίσης δη-

μοτικὲς, πὺν ἐξάφνιαζαν λιγώτερο. Γι' αὐτὸ οἱ ψυχαρικοί, στὴν ἀρχή, δὲν ἤθελαν νὰ μακρύνουν, μ' ἔλεγα «μειχτὸ» καὶ μὲ θεωροῦσαν ἐχθρὸ τῆς ιδέας χειρότερο κι' ἀπὸ τοὺς καθαρευουσιάνους. Ἀλλὰ σιγὰ-σιγὰ, ἔκανα τὴ δημοτικὴ μου ὀλοένα πὺν καθαρή, πὺν λαγαρή κι' ἔφτασα νὰ τὴ γράφω — στὰ λογοτεχνικὰ μάλιστα ἔργα πὺν λογάριζα καὶ πρόσχερα περισσότερο, ὅπως τὸ μυθιστόρημά μου «Τερέζα Βάρμα - Δακόστα» — χωρὶς κανένα ξένο στοιχεῖο, χωρὶς κανέναν τύπο καθαρευουσιάνικο. Ἀπὸ τὸ 1895 ἔδωσα καὶ τὸ πρῶτο θεατρικὸ ἔργο στὴ δημοτικὴ, τὸν «Ψυχοπατέρα». Μὲ τὸν καιρὸ, ἔπαυα νὰ μεταχειρίζομαι σχεδὸν ὀλωσδιόλου τὴν ἄλλη γλῶσσα, ἀφοῦ καὶ τὶς μελέτες μου, τὶς κριτικὲς μου, τοὺς λόγους μου — ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς — τὰ ἔγραφα ὅλα στὴ δημοτικὴ. Ἐγείνα ἕνας πεζογράφος πέρα-πέρα δημοτικιστῆς. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Ἦταν ἐπόμενο, ἀφοῦ ἔμαθα πὺν μὲ τὴν τρόπο ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσω τὸ δῶρο πὺν μοῦ χάρισε ὁ Θεός: Τὸ ἀναγνωστικὸ μου κοινὸ διπλασιάσθηκε, δεκαπλασιάσθηκε, ἑκατονταπλασιάσθηκε, μέσα σὲ λίγα χρόνια! Κανένας νεοέλληνας λογοτέχνης-πεζογράφος δὲν ἐδιαβάσθηκε, δὲν κυκλοφόρησε σὰν καὶ μένα — δὲν τὸ λέω ἐγώ, τὸ λένε οἱ ἀριθμοὶ κι' ἡ Ἱστορία — ὄχι πὺν στὴν Ἀθήνα ἢ στὴν Ἑλλάδα, παρὰ στὸ Πανελλήνιο. Αὐτὴ «ἡ ἀγάπη τοῦ Κοινοῦ» ἔγινε ἡ «ἰσχὺς» μου, αὐτὴ, τὸ 1931, μ' ἔκαμε «διὰ κοινῆς βοῆς» κι' Ἀκαδημαϊκὸ... Καὶ τώρα, περισπούδαστε Κύριέ μου, θὰ σᾶς ρωτήσω: γράφοντας στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, δημιουργώντας πρώτος στὴν Ἑλλάδα διαβαζόμενο λογοτεχνικὸ βιβλίον, καὶ νεοελληνικὸ θέατρο προτιμώμενο κι' ἀπὸ τὸ ξένο δίνοντας ἀκόμα πρότυπα καὶ παραδείγματα στοὺς νεώτερους νὰ δημιουργήσουν ἀνώτερα καὶ καλύτερα ἀπ' τὰ δικά μου, ὥστε νᾶχουμε σήμερα νεοελληνικὸ διήγημα, μυθιστόρημα, θέατρο κι' ἕνα μεγάλο ἀναγνωστικὸ κοινὸ, ἔκαμα κανένα κακό; Μὲ θεωρεῖτε καὶ μένα ἀποστάτη, προδότη, ἐχθρὸ τοῦ ἔθνους μου, καταλυτὴ τῆς παράδοσης, τῆς συνέχειας, τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, τῆς ἱστορίας; Αἰσθάνεστε, τώρα πὺν διαβάσετε αὐτὰ, ὅπως θὰ αἰσθανόταν καὶ «ὁ πρῶτος τῶν ἀνθρώπων», τὰ δάκτυλα τῆς παλάμης σας νὰ σφίγγονται ἀθέλητα «εἰς πυγμῆν»;... Ἦσως ὄχι, γιὰτὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι καὶ «φιλόλογος», οὔτε καθηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς στὸ Πανεπιστήμιο. Ἀλλὰ κι' ἂν μὲ ὀνομάζατε «ὀλετήρα», δὲν θὰ μὲ πείθατε ποτὲ πὼς εἶμαι πραγματικῶς. Τότε θάταν, γιὰ τὴν Ἱταλία π.χ., κι' ὁ Βοσκάκιος, πὺν μετὰ τὸ Δάντη στὴν ποίηση — σὰ νὰ λέμε τὸν Σολωμὸ — ἔγραψε πρῶτος τὰ διηγήματά του στὴ ζωντανὴ γλῶσσα, τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, κι' ἔκαμε νὰ ἐγκαταλειφθῆ σὲ λίγο ἡ λατινικὴ, πὺν ὄχι τότε μεταχειρίζονταν κι' ποιητὲς — κι' ὁ ἴδιος ἀκόμα ὁ Πετράρχης — καὶ νὰ γράφουν ὄλοι τὴν Ἱταλικὴ, νᾶφήσουν δηλαδὴ τὴν «καθαρεύουσα» τους καὶ νὰ πιάσουν τὴ «δημοτικὴ» τους. Ἄν αὐτὸ δὲν ἦταν ἐθνικὴ προδοσία καὶ καταστροφή γιὰ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων, γιὰτὶ θάταν γιὰ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων; Γιατὶ ἐκεῖ τὸ μεγάλο ζήτημα εἶχε λυθεῖ ἀπὸ τὸν 15' αἰῶνα, ἐνῶ κοντεύει νὰ μεσοκοπήσῃ ὁ Κ' καὶ τὸ δικὸ μας δὲν ἐλύθηκε ἀκόμα; Τόσο τὸ χειρότερο γιὰ μᾶς!

Ἡ αὐτοβιογραφία μου, πὺν θὰ σᾶς θυμίσει ἴσως τὴ «γούνα» τοῦ Νιρβάνα, τελείωσε. Κι' ἔρχομαι τώρα στὸ κύριο θέμα αὐτοῦ τοῦ γραμματός, πὺν θὰ προσπαθήσω νὰ μὴν κατανήσῃ «ἐπιστολιμαία διατριβή». Ἀφορμὴ μοῦ ἔδωσε βέβαια ἡ σοφὴ ὀμιλία σας πὺν τὴ διάβασα στὴν «Ἀντιδικία τῶν Τόνων» (σελ. 303-399). Ἀλλὰ μὴ νομίζετε πὼς θὰ ὑπερασπισθῶ τὶς ιδέες τοῦ κ. Κακριδῆ ἢ θᾶντι-κρούσω τὶς δικὲς σας γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν «ιδανικῶν», τῆς ἐλληνικῆς κλασσικῆς λογοτεχνίας, ἱστοριογραφίας, φιλοσοφίας, κριτικῆς, τέχνης καὶ καθεξῆς. Δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ πῶ τίποτα γι' αὐτὰ μὲ γνώση καὶ πεποίθηση ὅπως συνηθίζω. Ἐπειτα, ποῖος θὰ μποροῦσε νὰ πῆ καὶ νᾶποδείξῃ μαθηματικῶς, πὼς ὁ Σαίξπηρ π.χ. εἶναι ἴσος, ἀνώτερος ἢ κατώτερος ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο, ὁ Δάντης ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ὁ Βάκκων ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, ἢ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἀπὸ τὸν Μύρωνα, ἀπόλυτα, ἀντικειμενικά, κι' ὄχι ἀπὸ τὴν πλευρὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πρῶμα πὺν τοὺς βλέπει; Ὁ μεγάλος Τολστόϊ, καθὼς θὰ ξέρετε, ἀρνήθηκε κάθε ἀξία στὸ μεγάλο Σαίξπηρ, ἐπειδὴ τὸν ἔκρινε μόνον μὲ γνώμονα τὴ χριστιανικὴ του φιλοσοφία, χωρὶς νὰ κοιτάξῃ οὔτε δραματικὴ τέχνη, οὔτε ποιητικὴ δύναμη, οὔτε τίποτ' ἄλλο. Δὲν θάπορῶσα καθόλου ἂν ὁ δικὸς μας Φώτης Κόντογλου, ἕνας ἔξοχος καλλιτέχνης καὶ διηγηματογράφος, πὺν ὥστόσο δὲν ἀναγνωρίζει ἀνώτερη τέχνη στὸν κόσμο ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ, ἔλεγε καμμιά μέρα πὼς ἡ Ἁγία Σοφία βάζει κάτω καὶ τὸν Παρθενῶνα. Ἐνας σημερινὸς τεχνοκρίτης θὰ μποροῦσε ἐξαιρέτα νὰ ἰσχυρισθῆ πὼς ἕνα γλυπτικὸ σύμπλεγμα τοῦ Ροντέν εἶναι πᾶρσο τοῦ ἀρχαίου Λαοκόοντα, ὅπως, ἂν σώζονταν πίνακες τοῦ Ἀπελλῆ, τοῦ Ξεῦξη, τοῦ Παροράσιου, νὰ τοὺς συγκρίνῃ μὲ τὸν Νταβίντσι ἢ τοῦ Ροῦμπενς καὶ νὰ τοὺς βρῆ κατώτερους. Αὐτὰ, τὸ ξαναλέω, εἶναι ὑποκειμενικά, ἀναπόδεικτα, ἢ τουλάχιστο συζητήσιμα, ὅπως κι' οἱ ἀνάλογοι ἰσχυρισμοὶ τοῦ κ. Κακριδῆ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γενικὰ κλασσικὴ ἀρχαιότητα: δὲν μποροῦμε ὅμως, νομίζω, νὰ τοὺς θεωροῦμε καὶ «βλασφημίες», μόνον γιὰτὶ ἕνας Ἕλληνας φιλόλογος καὶ καθηγητῆς δὲν ἐπιτρέπεται τάχα νᾶχη προσωπιχτὴ γνώμη γιὰ τίποτ' ἀπ' αὐτὰ, παρὰ νὰ δέχεται τυφλὰ καὶ παθητικὰ ὅσα λένε οἱ μεγάλοι ξένοι φιλόλογοι, π.χ. ὁ Βιλαμόβιτς... Ὅστόσο, πολλὲς ἄλλες ἀπορίες — γιὰ νὰ μὴν πῶ ἀντιρροήσεις — μοῦ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ διάβασμα τῆς ὀμιλίας σας. Κι' ἐπειδὴ θάταν ἀδύνατο νὰ μιλήσω σ' ἕνα γράμμα γιὰ ὅλες, θὰ περιορισθῶ σὲ μερικὲς, πὺν μοῦ φαίνονται — χωρὶς ἴσως καὶ νὰ εἶναι — οἱ σπουδαιότερες.

Ἐκθειάζετε τὴ μόρφωση, τὴ σοφία, τὴν ἀρετὴ, τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴ συμβολὴ στὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ τῶν ἄλλων φιλολόγων-καθηγητῶν, παλαιῶν καὶ νεώτερων, κατ' ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀντεθνικὴ, τὴν ὀλέθρια ἐργασία, ἢ ἐπίδραση, τοῦ κ. Κακριδῆ κι' ἄλλων ὁμοίων του. Καὶ τὸ ἐξηγεῖτε διαπιστώνοντας, πὼς μόνον ἐκεῖνοι μπόρεσαν νὰ καταλάβουν τὰρχαία βιβλία πὺν μελέτησαν, νὰ ἐμβαθύνουν στὴν οὐσία, στὸ πνεῦμα τους, καὶ νᾶγαλιάσουν, νὰ κάμουν δικὰ τους, τὰ μεγάλα, τὰ αἰώνια, τὰθάνατα «ιδανικά» πὺν διδάσκουν... Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐκφράσω τὴν ὑποψία πὼς αὐτὸ δὲν

στηρίζεται στὰ πράγματα. Ἀπεναντίας, τὰ πράγματα, τὰ γεγονότα — ἀποτελέσματα — θὰ μ' ἔκαναν νὰ πιστέψω πὼς ὄχι μόνον οἱ «μεγάλοι» πὺν ἀναφέρετε, παρὰ καὶ οἱ λοιποὶ νεοέλληνες φιλόλογοι, οἱ διδάσκαλοι, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ λιγοστοὺς, τοὺς ἀληθινὰ μεγάλους, δὲν κατόρθωσαν νὰ συλλάβουν τὸ πνεῦμα πὺν λέτε, περιορίσθηκαν κατὰβάθα στὸ γράμμα, στὴ γραμματικὴ, στὸ λεξικό, καὶ τὸ μόνον ἰδανικὸ πὺν μπόρεσαν νᾶγαλιάσουν, ἦταν καθαρὰ γλωσσικό: ὁ ἀττικισμὸς. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχαία «μεγαλεία» ἔμαθαν βέβαια. — Τέχνη, Φιλοσοφία, Ἀγωγή, Πολιτεία καὶ καθεξῆς — ἀλλὰ μὲ τὴ βοήθεια ἄλλων, δικῶν μας καὶ ξένων μελετητῶν, ἀρχαιολόγων, αἰσθητικῶν, φιλοσόφων, κοινωνιολόγων, ἱστορικῶν κτλ. πὺν ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐλληνικὴ κλασσικὴ ἀρχαιότητα, μὲ τὸ θᾶμα τοῦ κόσμου. Τὸ μόνον πὺν εἶδαν αὐτοὶ μὲ τὰ μάτια τους, πὺν ἔμαθαν μόνον τους, ἀπευθείας, ἦταν ἡ Γλῶσσα. Κι' ἐνῶ γιὰ κανέν' ἀπὸ τᾶλλα δὲν ἐσκοτίσθηκαν ποτέ, οὔτε ζήτησαν νὰ τὸ ξαναφέρουν πίσω — μόνον ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς μου Κυπάρισσος Στέφανος ὀνειρευόταν νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν ἀρχαία θρησκεία, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἦταν φιλόλογος παρὰ μαθηματικός — τὸνεῖρό τους, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς τους, ὁ ἀγῶνας τους, τὸ ἰδανικὸ τους ἐπιτέλους, ἦταν ὁ γυρισμὸς μας στὴ γλῶσσα τοῦ Ξενοφῶνα καὶ τοῦ Δημοσθένη. Ρωτῶ: θὰ ἔφταναν ποτέ σὲ τέτοιον παραλογισμό, σὲ τέτοιο, ὀμαδικὸ μάλιστα, παραλήρημα, ἂν εἶχαν ἐμβαθύνει στὸ πνεῦμα τῶν ἀττικῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων πὺν διάβασαν; Λέτε πὼς ὁ Μιστριώτης, ὁ Σεμιτέλος, ὁ Μωραΐτης, ἦταν σοφοὶ ἐρημνευτὲς, σχολιαστὲς, κι' εὐχεσθε νὰ ξανατυπωθῶν τὰ ἐξαντλημένα καὶ ξεχασμένα ἔργα τους. Δὲν ξέρω: θυμοῦμαι μόνον πὼς, στὸν καιρὸ μου, οἱ «ἐπαίοντες» δὲν εἶχαν σὲ μεγάλη ὑπόληψη τὶς ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων μὲ σχόλια καὶ προλόγους τοῦ Μιστριώτη, καὶ πὼς ὅταν ὁ Σεμιτέλος ἐξέδωσε τὴν «Ἀντιγόνη», μιὰ ἀθηναϊκὴ σατυρικὴ ἐφημερίδα, ἐπηρεασμένη ἀπ' ὅσα ἔγραφαν κι' ἔλεγον οἱ ἄλλοι φιλόλογοι, ἐδημοσίευσε τὴ γελοιογραφία του μὲ τὴ λέξάντα: «Ὁ διαφθορεὺς τῆς Ἀντιγόνης». Ἀδιάφορο, οἱ ἐκδόσεις αὐτὲς μπορεῖ νὰ εἶναι σπουδαῖες: ἄλλο ὅμως νὰ ξέρης τέλεια μιὰν ἀρχαία, κλασσικὴ γλῶσσα, κι' ἄλλο νᾶγωνίζεσαι γιὰ νὰ τὴ νεκραναστήσης. Ἄλλ' ἂς ἰδοῦμε τὸν Δημήτριο Βερναρδάκη. Οἱ ἐκδόσεις τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ φιλόλογου εἶναι ἴσως οἱ σπουδαιότερες ἀπ' ὅλες. Ἀλλὰ ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης ἦταν καὶ ποιητῆς, λογοτέχνης: καὶ πόσο εἶχε μπεῖ κι' αὐτὸς στὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ποιητῶν μᾶς τὸ δείχνουν, ὄχι τὰ φιλολογικὰ του ἔργα, παρὰ τὰ λογοτεχνικά. Πραγματικῶς, ὅταν θέλησε νὰ γράψῃ τραγωδίες, δὲν συλλογίσθηκε καθόλου πὼς ὁ Εὐριπίδης, πὺν τόσο τὸν ἐθαύμαζε, ἔγραψε τὶς δικὲς του στὴ γλῶσσα σχεδὸν πὺν μιλοῦσαν οἱ σύγχρονοί του, κι' ἀντὶ νὰ κάμῃ κι' αὐτὸς τὸ ἴδιο, ἔγραψε τὴ «Μερόπη», τὴ «Μαρία Λοξαπατρή» καὶ τὴ «Φαύστα» στὴ γλῶσσα σχεδὸν τοῦ Εὐριπίδη! Τὸ ἀποτέλεσμα, πὺν ἔπρεπε νὰ τὸ προβλέψῃ ἕνας φωτισμένος θαυμαστῆς καὶ μιμητῆς τῶν ἀρχαίων τραγικῶν, ἦταν νὰ φανῆ ἑλαττωμένο τὸ φυσικὸ του δῶρο, ὥστε πολλοὶ νὰ ἰσχυρίζονται κι' ἀπὸ τότε πὼς δὲν ἦταν ἀληθινὸς ποιητῆς: καί, τὸ

χειρότερο, μόλις πέρασαν πενήντα χρόνια από την πρώτη τους εμφάνιση, τα θεατρικά του έργα δεν μπορούν πιά να παιχθούν στο θέατρο αν δεν μεταφραστούν στη δημοτική (*), ενώ άλλα, καλύτερα ίσως, και αιώνες δολακέρους πιο παλαιά, παίζονται και σήμερα στη γλώσσα που γράφτηκαν χωρίς καμιά σχεδόν αλλαγή. Θα μου πείτε: κι αν ο Βερναρδάκης δεν ήξερε, δεν μπορούσε να γράψει στη ζωντανή γλώσσα, όπως δεν ήξερε κι ο Ροΐδης; Τότε έπρεπε να κάμει σαν το Ροΐδη: «να θραύση τον λογοτεχνικόν του κάλαμον» και να μās πη για ποιο λόγο. Αλλά δεν ήταν αυτό. Αν ήθελε, ο Βερναρδάκης μπορούσε να γράψει και στη δημοτική. Άλλωστε δεν έπρόκειτο για πεζογραφία παρά για ποίηση, κι είχε θαυμάσια πρότυπα τους στίχους του Σολωμού και του Βαλαωρίτη σ' έργα τους μάλιστα καθαυτὸ δραματικά («Λάμπρος», «Κυρά - Φροσύνη», «Ἐλευθεροί Πολιορκημένοι», «Θανάσης Διάκος»). Δυστυχώς, και γι' αυτόν και για μās, ὁ φιλόλογος-ποιητής αυτή τὴ γλώσσα τὴ θεωροῦσε χυδαία. Τὴν ἄλλη ἤθελε, τὴν ἄλλη ἐλάτρευε, με τὴν ἄλλη ἐπίστευε πὸς θὰ σωθῆ «ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Ἑλληνισμός», ἐνῶ μ' αὐτὴν δὲν ἐσώθηκε οὔτε κἀν μιά του τραγωδία. Τόσο ἦταν πιασμένος στὸ «ἀρχαῖον πνεῦμα» ὁ μεγάλος σας φιλόλογος, τόσο εἶχε καταλάβει τὴν ἐσῆμαινε τὸ «ῥῆμα τοῦ θεοῦ Πλάτωνος», πὸς μάθαινε νὰ «ἐλληνίζῃ» ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ συγχρόνου του ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ! Τὸ προσωπικὸ πάθος ἐναντίον τοῦ Ψυχάρη ἔκαμε κάποτε τὸν Γ. Χατζιδάκι — σά, «φιλόλογος» πὸς ἤξερε τί διάβαζε σὰρχαῖα βιβλία! — νὰ ξεχάσῃ πὸς ἡ ἐπιστροφή στὴ γλώσσα τοῦ Ξενοφῶντα θάταν «ἐθνικὸν δυστύχημα» ὅπως εἶχε πεῖ ὁ ἴδιος, νὰρνηθῆ ὅσα ἄλλα εἶχε γράψει εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ νέα ζωντανὴ γλώσσα, καὶ νὰ κηρύξῃ ἄσπονδο, ἀμείλικτο πόλεμο κατὰ τὸν «χυδαῖστῶν», πὸς ὑπονόμευαν τὴ μέση ἐθνικὴ γλώσσα, τὴν καθαρεύουσα. Ἀντίθετα, τὸ προσωπικὸ πάθος ἐναντίον τοῦ Κόντου, ἔκαμε τὸν Βερναρδάκη νὰ φανῆ μιά στιγμὴ δημοτικιστὴς («Ψευδαττικισμοῦ Ἐλεγχος») καὶ νὰ διδάξῃ πὸς μόνο ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καλλιεργηθῆ καὶ νὰ γίνῃ μιά μέρα ἡ ἐθνικὴ μας. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸ ἐπίστευε. Τὴ δημοτικὴ ποτὲ δὲν τὴν ἀγάπησε ἀληθινά. Δὲν ἦταν δημοτικιστὴς οὔτε κατὰ θεωρία.

Ἄς σταματήσουμε λίγο στὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ. Αὐτός, χωρὶς ἄλλο, ἦταν ὁ σοφώτερος ἀπὸ τοὺς σοφοὺς πὸς ἀραδιάζετε, ὅχι μόνο μεγάλος, φημισμένος σ' ὅλο τὸν κόσμον φιλόλογος — μολοντί εἶχε σπουδάσει γιὰ τὸν — παρὰ καὶ πεζογράφος λογοτέχνης. Τὰ προλεγόμενά του σὶς ἐκδόσεις τὸν ἀρχαῖον συγγραφέων, ὅπου βρίσκουμε καὶ κομμάτια σὰν τὴ χαρακτηριστικὴ ἱστορία τοῦ Παπατρέχα, τὰ γράμματά του πρὸς τὸν Πρωτοψάλτη, πολλὰ ἀπὸ τὰ «Ἄτακτά» του, τί ἄλλο εἶναι παρὰ λογοτεχνήματα; Ἀλλὰ καὶ μόνο τὸ συμπέρασμά του, πὸς γιὰ νὰ φωτισθῆ καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ Ἔθνος, χρειάζοταν πρῶτα-πρῶτα

(*) Κάποτε τὸ εὐχῆθηκα. Καὶ τελευταία διάβασα με χαρὰ μου, ἀνεκδοτὸς ἀκόμα, κάτι ωραιότατες μεταφράσεις τὸν τραγωδιῶν τοῦ Βερναρδάκη πὸς φιλοτέχνησε στὴ σημερινὴ λογοτεχνικὴ γλώσσα ὁ κ. Θ. Δουβαλατέλλης. Ἐτοίμοι μὲν εἶναι, καὶ τὸ ἐλπίζω, νὰ μās δώσῃ τὸ Ἔθνος τὸ θέατρο καὶ καμμιὰ «Μερόπη» ἢ καμμιὰ «Φαῦτα». Γρ. Σ.

νὰ φήσουν τὶς ἑλληνικοὺς οἱ σοφοὶ του, οἱ δασκάλοι του, οἱ ὀδηγοὶ του, καὶ νὰ γράφουν σὲ μιὰν ἀπλὴ γλώσσα πὸς νὰ τὴν καταλαβαίνῃ κι' ὁ πὸς ἀγράμματος ραγιάς, μās δείχνει πὸς εἶχε καταλάβει ὁ Κοραῖς τὴ σοφὴ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα καὶ πὸς βαθιὰ εἶχε μπεῖ στὸ πνεῦμα τῆς. Γιατ' εἶχε σκεφθῆ ἕνα σπουδαιότατο πρᾶγμα, πὸς λίγοι «φιλόλογοι», καὶ πρὶν κι' ὕστερ' ἀπ' αὐτόν, τὸ σκέφτηκαν σοβαρά: ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ μεγάλοι λογοτέχνες, ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς θὰ εἶχαν καμμιὰν ἐπίδραση, θάδιναν καμμιὰν ὄφελεια, ἂν ἔγραφαν σὲ γλώσσα πὸς νὰ μὴν τὴν καταλαβαίνουν οἱ σύγχρονοὶ τους; κι' ἂν δὲν τὰ διατηροῦσε ἡ κατανόηση, ἡ ἀγάπη κι' ὁ θαυμασμός τὸν συγχρόνων τους, πὸς θὰ ἐφθάναν ὡς ἐμās, μέσα σὲ τὸσους αἰῶνες, ἀθάνατα, τὰ ἔργα ἐκεῖνα;... Κι' ὁ Κοραῖς, με ἀντίθετο πιά πρὸς τὸ κοινὸ δασκάλιο, φιλόλογὸ ἰδανικὸ, βάλθηκε νὰ πλάσῃ, νὰ μορφώσῃ τὴν ἀπλὴ γλώσσα πὸς ἤθελε, κι' ὅχι τόσο γιὰ λογοτεχνικοὺς, ὅσο γιὰ σκοποὺς φωτισμοῦ. Γλωσσολογία δὲν ἤξερε ἢ ἐπιστήμη αὐτὴ ἦταν ἀγνωστὴ στὸν καιρὸ του. Κι' ἡ γλωσσολογία του προσπάθεια δὲν εἶχε βάσεις ἐπιστημονικῆς. Τὶς ζωντανὲς λέξεις τὶς διόρθωνε με τύπους νεκροὺς, ἀρχαίους. Τὸ μάτι π.χ. τὸ ἔκανε ὀμμάτιον, τὸ ποτήρι-ποτήριον, τὸ φίδι-φίδιον, τὸ σπίτι-δοπίτιον. Ἀλλὰ κι' ἔτσι ἡ γλώσσα του ἦταν ἀπλὴ, καταληπτὴ, καὶ με τὸν καιρὸ μπορούσε νὰ παλλαχθῆ κι' ἡ γραπτὴ ἀπὸ τὰ περιττά, ὅπως με τὸν καιρὸ εἶχε ἀπαλαχθῆ ἀπ' αὐτὰ κι' ἡ ὀμιλουμένη (καὶ μ' αὐτὸ ἴσα-ἴσα ἀποροῦσε ὁ Ροΐδης, πὸς «διέφυγε τὸν φιλόσοφον νοῦν τοῦ Κοραῖ» ὁ αἰώνιος νόμος τῆς ἀλλαγῆς, πὸς ἀφοῦ ἔκανε μιά φορὰ τὸ ὄμμα-ὀμμάτιον-μάτι, θὰ τὸ ξανάκανε καὶ πάλι...). Ναι, ἀλλὰ πὸς νὰ φήσουν οἱ ἄλλοι «φιλόλογοι» με τὸν καιρὸ καὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐπιστροφῆς! Ὁ Κοραῖς τοὺς ἔθιγε τὰ ἱερά καὶ τὰ ὅσια. Τοῦ ῥίχτηκαν ἀπ' ὄλες τὶς μεριές, τὸν εἶπαν χυδαῖστῆ, ἀγράμματο, φωτοσβέστη, ἐθνοκτόνο, μητρολοία. Τὸν ἔβρισαν χειρότερα ἀπ' ὅσο ἔβρισαν οἱ κατοπινοὶ τὸν Ψυχάρη. Κανένας σχεδὸν δὲν ἀκολούθησε τὸ σύστημα τοῦ Κοραῖ, τὰ «κοραϊστικά» ἢ «κορακίστικά», πὸς τὰ ἔκαμαν καὶ κωμωδία. Καὶ με διπλάσιο ζῆλο, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐργάζονται γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ γλωσσικοῦ καὶ μόνου ἰδανικοῦ τους, τὴν ἐπιστροφή στὴ γλώσσα τὸν προγόνων, γράφοντας μιά «καθαρεύουσα» ὀλοένα καὶ πὸς ἀρχαῖουσα, πὸς σὲ λίγο, ὅχι θὰ ἔφταγε, μὰ καὶ θὰ ξεπερνοῦσε, ἂν ἦταν δυνατό, τὴ γλώσσα τοῦ Ξενοφῶντα, σὰ νὰ λέμε «πὸς βασιλικὴ κι' ἀπὸ τὸν βασιλέα». Γιατὶ ἐπίστευαν εὐλικρινέστατα — sancta simplicitas! — πὸς ἡ τεχνητὴ αὐτὴ γλώσσα, ἢ καμωμένη ἀπὸ τὰ βιβλία, θάδειχνε πὸς εἶμαστε οἱ ἀπόγονοι τὸν ἀρχαίων, κι' ὅχι ἡ φυσικὴ, ἢ μητροδίδακτη, ἢ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ξεχνοῦσαν πὸς ὁ καθένας μὲν νὰ μάθῃ ἀρχαῖα ἑλληνικά, νὰ τὰ γράφῃ καὶ νὰ καυχίεται πὸς κατὰ γεται ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ἀλλὰ πὸς ἀληθινὸς ἀπόγονος, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καυχίεται, εἶναι μόνον ἐκεῖνος πὸς ἔχει γεννηθῆ καὶ ζῆ σ' αὐτόν τὸν τόπο, κι' εἶτε γραμματισμένος, εἶτε ἀγράμματος, λέει ἀκόμα οὐρανός, θάλασσα, πόντος, Θεός, ἥλιος, ψυχὴ, ποταμός, ὅπως τὰ ἔλεγε κι' ὁ Ὀμηρος...

Ἀλλὰ πενήντα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸν Κοραῖ,

φάνηκε ὁ Ψυχάρης. Αὐτὸς ἦταν ὁ πὸς μεγάλος, ὁ πὸς φωτισμένος ἀπὸ τὸ «ἀρχαῖον πνεῦμα ἀθάνατον» φιλόλογος πὸς εἶχαμε ὡς τώρα. Ὁ Ψυχάρης καταπίστηκε νὰ κάμῃ ὅ,τι κι' ὁ Κοραῖς, μὰ μ' ἐπιστημονικῆς βάσεις ἀκλόνητες. Ἐδῶσε τὸ σύστημα, τὸν κανόνα, νὰ δημιουργηθῆ μιά λογοτεχνικὴ γλώσσα πὸς ἐπιβλήθῃ σ' ὅλους τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς πεζογράφους. Τώρα ἄρχισαν νὰ τὴ γράφουν κι' ἐπιστήμονες. Καὶ πενήντα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ «Ταξίδι», πολλοὶ ἀπὸ τοὺς «φιλόλογους» τῆς καθαρεύουσας, χωρὶς νὰ φήσουν ὀλοένα τὸν καιρὸ τῆς ἐπιστροφῆς, ἀναγκάζονται νὰ ἀναγωνίζονται καὶ τῆς δημοτικῆς τὰ δικαιώματα καὶ νὰ λένε — ἀδιάφορο ἂν τὸ πιστεύουν ἢ ὄχι — πὸς οἱ δυὸ γλώσσες πρέπει νὰ φερθοῦν ἐλεύθερες νὰ ἀναπτυχθοῦν παρὰ ἄλληλα καί, με ἀμοιβαῖες ὑποχωρήσεις, νὰ πλησιάζονται ὀλοένα ὡς πού, με τὸν καιρὸ, νὰ γίνονται μιά. Μέγα τὸ κατόρθωμα τοῦ Ψυχάρη! Ὁ φοβερός κίνδυνος ἀποσοβήθηκε, φόβος ἀγλωσσίας δὲν ὑπάρχει πιά. Κι' ἐπειδὴ ἕνας «φιλόλογος» ἦταν κι' αὐτός, μπορούμε νὰ ποῦμε πὸς «δάσκαλος» πάλι, καὶ μάλιστα πανεπιστημιακός,

ἔσωσε τὸ Ἔθνος πὸς ἡ πλάνη τὸν ἄλλον κόντεψε νὰ τὸ καταστρέψῃ.

Ἀπὸ τοὺς φωτισμένους με τὸ «ἀρχαῖον πνεῦμα» φιλόλογους θεωρῶ τὸν κ. Τριανταφυλλίδη, τὸν κ. Δελμούζο, καὶ περισσότερο ἀκόμα, τὸν κ. Κακριδῆ. Λάθη καὶ πλάνες, γι' ἀνθρώπους πὸς εἶναι μέσα στὸ «ἀρχαῖον πνεῦμα», δὲν ἔχουν σημασία. Πλάνες εἶχε κι' ὁ Κοραῖς, λάθη ἔκαμε κι' ὁ Ψυχάρης... Ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι φωτισμένοι «φιλόλογοι», πὸς δὲν εἶναι ὅμως, ἢ δὲν εἶναι ἀκόμα, καὶ πανεπιστημιακοί. Ἐκτιμῶ ξεχωριστὰ τὸν κ. Γ. Μ. Παναγιωτόπουλο, λογοτέχνη καὶ κριτικὸ, κι' ἀπὸ τοὺς νεώτατους, τὸν κριτικὸ κ. Β. Λαούρα, — ἀδιάφορο ἂν δὲν με βρίσκουν πάντα σύμφωνο οἱ γνώμες τους.

Αὐτὰ εἶχα νὰ σὰς πῶ, περισπούδαστε Κύριέ μου, καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ συχωρέσετε τὴν τόλμη, ἀφοῦ ἄλλωστε ἐδήλωσα πὸς δὲν σὰς τὰ λέω σὰ γνώμες, σὰν ἀντιγνωμίες, παρ' ἀπλῶς σὰ σκέψεις κι' ἀπορίες πὸς τὶς ὑποβάλλω στὴν κρίση σας.

Με τιμὴ κι' ἐκτίμησι,
Γρηγ. Ξενοπούλος
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Αὐγουστος, 1944

ΑΠΟ ΤΗ "ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ",

I

Αὐτὴ τὴ νύχτα νὰ βαδίσεις, νὰ βαδίσεις,
στὸν ὠκεανὸ νὰ φτάσεις, νὰ σταθεῖς,
ν' ἀφουγκραστῆς τὰ μυστικά, πὸς κλεῖ βαθῦς,
τὰ πλοῖα θαμπὰ καὶ μακρινὰ νὰ προβοδίσεις,
τὰ θρυλικά καράβια, ἀχνὰ τῆς δύσης,
πὸς σ' ἄφησαν, γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ μείνεις
στὰ βράχια με τὸν πόθο τῆς γαλήνης.

II

Ρίξε τὰ πλοῖα τοῦ πόθου στὰ νερά,
πὸς καρτεροῦν νεκρά,
κι' ἀνάστησέ τα με φωνές, σημάτες καὶ πλῶρες.
Γέλα καὶ παῖξε με τὶς μπόρες,
κουρσάρος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας.
Μέσ' στὰ κοράλλια τῆς πνιγμένης Ἀτλαντίδας
αἷμα δροσίζει λαῦρο στόμα,
τὸ στόμα σου, Χαρά, βασίλισσά μας.
Πότε θάρθεις ἀπ' τὴ γαλένια σου σπηλιὰ
με τὰ ξευτεμένα τὰ πουλιά
στὴν ὄνειροδαρμένη ἀκρογιαλιά μας;

Ἄντρεας Λεοντάρης

ΤΑ ΔΕΚΑΤΡΙΑ ΝΤΟΜΙΝΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗ

Εΐταν περασμένα πιά μεσάνυχτα, — μπορεί και τρεῖς ἡ ὥρα, τὸ πρωί —, κ' ἡ τρέλα τοῦ χοροῦ εἶχε φτάσει πιά στὸ κατακόρυφο, ὅταν τὰ δεκατρία μαῦρα ντόμινα παρουσιάστηκαν στὴ σάλα, καὶ στάθηκαν μαζί, κάπως παράμερα, δίπλα στὴν τετράφυλλη τὴ θύρα ποὺ χάριζε τὴν κεντρικὴ, πλημμυρισμένη σάλα ἀπ' τὸ μακρὴν τεράστιο διάδρομο. Φορούσαν ἐντελῶς ὁμοιο κοστουμί, — μαῦρο, μὲ πυκνὲς νταντέλλες γύρω καὶ μὲ μεγάλη φουντωτὴ κουκούλα — ἔξδν ἀπ' τὸ μεσαῖο, τὸ ψηλότερο, ποὺ εἶχε, σὰ γιὰ διακριτικὸ του, στὸ πλευρό, στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια, πέντε μεγάλους φιόγκους ἀνοιχτούς, μ' ἕνα χρώμα κόκκινο σὰν αἷμα.

Πῶς μπῆκαν, δὲν κατάλαβε κανένας. Καθένας ὅμως ἀπ' τοὺς καλεσμένους σχημάτισεν ἀμέσως τὴν πεποίθησι, πὼς δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶταν, βέβαια, κάποιοι πολὺ οἰκείοι τοῦ σπιτιοῦ — πάρα πολὺ οἰκείοι τοῦ σπιτιοῦ — γιὰ νὰ ῥθοῦν μὲ τόσο θάρρος, τέτιαν ὥρα.

Κ' ἔξ ἄλλου στὸ λαμπρὸν αὐτὸ χορὸ οἱ καλεσμένοι εἶταν ὅλοι ἕνας κ' ἕνας. Ὁ ἀμφιτρῶν τῆς βραδιάς ἐκείνης — ἕνας γέρος ἀπ' τὴν Αἴγυπτο, βαθύπλουτος ἀλλὰ καὶ ξακουστὸς γλεντζῆς στὰ νιάτα του πασίγνωστος καὶ κοσμογυρισμένος, εἶχε τὴν πρόνοια, σ' ἐκείνη τὴ συγκέντρωσι — καὶ εἶχε καταβάλει πολλὴ μέριμνα καὶ προσοχὴ γιὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ — νὰ μὴ λείψει τὴ βραδιὰν ἐκείνην ἀπ' τὸ σπίτι του κανέν' ἀπ' τὰ ἐπίσημα ὀνόματα ποὺ φιγουράρουν στὶς ἐφημερίδες. Καὶ τὰ εἶχε καταφέρει τόσο τέλεια, ὥστε νὰ μαζευτεῖ μὲς στὰ σαλόνια του ὅλο σχεδὸν τὸ ἄνθος κ' ἡ ἀφρόκριμα τῆς «ἀνωτάτης ἀριστοκρατίας»... Γι' αὐτὸ, καθένας εἶχε λόγους νὰ πιστεῖται ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ δεκατρία ντόμινα, δὲν εἶταν δυνατὸ παρὰ ν' ἀνήκουν, ἄλλο τόσο βέβαια κ' ἐκεῖνα, σ' αὐτὴ τὴν περιζήτητην ἀφρόκριμα, — ἂν κανένας ἔκρινε, ἰδίως, ἀπ' τὶς πολὺ κομψές, λουσάτες καὶ ὁμοιόμορφες, τὶς ὑπερπολυτελεῖς περιβολές, μὲ τὶς ὁποῖες εἶταν ὅλα τους ντυμένα.

Ὁ οἰκοδεσπότης, ἀρχοντάνθρωπος, φιλομειδῆς καὶ φρακοφορεμένος, μὲ μιὰ μεγάλη καὶ βαρύντιμη καμέλια στὴν ἀνθισμένη πάντα μπουτονιέρα του, ἔτυχε ἐκείνη τὴ στιγμὴ νὰ εἶναι κάπως ἀπασχολημένος μὲ τὸ μαέστρο καὶ τοὺς μουσικούς, καὶ δὲν τοὺς εἶδε ὅταν ἔπιπαιναν στὴ σάλα, νὰ τοὺς προῦπαντήσῃ καθὼς ἔπρεπε. Ὅταν ξαναγύρισε στὴ σάλα, τὸ μαῦρο ντόμινο ποὺ εἶταν ἀρχηγός, προχώρησε μὲ θάρρος πρὸς τὸ μέρος του κ' ἔβαλε τὸ δάχτυλο στὰ χεῖλη. Κ' ἐκεῖνος χαμογέλασε συγκαταβατικά, κάνοντας ἕνα μορφασμὸ πολὺ-πολὺ ἄστειο, σὰ νὰ τὸν εἶχε τάχατες γνωρίσει, — ἂν καὶ δὲν εἶχε καταλάβει τίποτε, οὔτε κ' ἔβαλε μὲ τὸ νου τοῦ ποιοὶ νὰ εἶταν.

Ἀπόψε εἶταν ἄλλωστε βραδιὰ τοῦ μυστηρίου.

Δὲ θέλησε νὰ μάθει πιδὸ πολλά. Κ' ἔξ ἄλλου, εἶταν βέβαιος καὶ ὁ ἴδιος, πὼς ἡ παρέα μὲ τὰ μαῦρα ντόμινα θὰ εἶχε δώσει δίχως ἄλλο τ' ὄνομά της στὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ λευκὴ κορδέλλα, ποὺ εἶταν ἐξέπιτηδες βαλμένος νὰ παίρνει τὰ ὀνόματα, στὴ σκάλα.

Κι ὅμως ἡ σάλα, μ' ὄλη τῆς τὴν κίνησι, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχαν μπῆ, κάπως περίεργα, τὰ σιωπηλά ἐκεῖνα ντόμινα, εἶχε πάρει μιὰ καινούριαν ὄψη, χωρὶς κανέναν νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ γιὰτί: Τὰ φῶτα ἔλαμπαν πολὺ πιδὸ ζωηρά, ἡ ἀτμοσφαῖρα γιόμισεν ἀρώματα. Τὰ γέλια κ' οἱ κουβέντες τῶν ἀνθρώπων, εἶχαν πάρει κάποιον τόνο χαμηλότερο, σὰ μιὰ συνεσταλμένη ἐπιφύλαξι — κ' ἕνας τρελὸς πιερρότος, σκανταλιάρης, πιδὸ τολμηρὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες μάσκες, ποὺ θέλησε μὲ τρόπο νὰ πειράξῃ τὸ ψηλότερο μεσαῖο μαῦρο ντόμινο καὶ νὰ τοῦ ρίξῃ χαρτοπόλεμο στὸ στόμα, σταμάτησε λιγάκι σαστισμένος...

Ὡς κ' ἡ μουσικὴ, μὲ τὸ μαέστρο της, ποὺ σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξὺ ἔκαν' ἕνα σχετικὸ διάλειμμα, ἀντὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν πρεπούμενο χορὸ, καθὼς ἀναφερότανε στὸ πρόγραμμα, — ἄρχισε νὰ παίζει ἀπροσδόκητα ἕνα σκοπὸ πρωτάκουστο, βαρὴ ἐπίσημο καὶ κατασκευαστικὸ, μιὰ σοβαρὴ, καινούρια μελωδία, ποὺ δὲν τὴν ἔξαιρε κανένας ἀπ' τοὺς γύρω, καὶ θύμιζε σὰ νότες ἀρμονίου! Ἐπειδὴ ὅμως ὄλ' οἱ καλεσμένοι τῆς ἱστορικῆς βραδιάς ἐκείνης — καὶ ὁ ἴδιος ἴσως ὁ οἰκοδεσπότης — εἶταν κάπως προετοιμασμένοι γιὰ κάθε εἶδους ἐκπληξι καὶ ἰδιοτροπία — ἡ ἐφευρετικότητα τοῦ γερο-τραπεζίτη εἶταν πολὺ γνωστὴ καὶ σεβαστὴ καὶ δὲ χωροῦσε κὰν ἀμφιβολία γιὰ τὸ πετυχημένο της τὸ γούστο — κανένας τους δὲ θέλησε νὰ δώσει σ' ὄλ' αὐτὰ ἄλλη σημασία σοβαρώτερη...

Κι ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνη ὅλος ὁ κόσμος ἔλειπε στὸν πόλεμο. Τὴν ἴδια μάλιστα βραδιὰ τῆς ἐσπερίδος, εἶχ' ἔρθει, κάπως μυστικά, ἡ εἶδησι μιᾶς ἀληθινῆς καταστροφῆς: Δὲν ξέρω πόσες μεραρχίες πεζικοῦ εἶχαν ὑποστῆ πανωλεθρία. Οἱ ἀπώλειες δὲν εἶχαν μαθευτεῖ, ἀλλὰ φαίνεται νὰ εἶταν τρομερές... Δώδεκα χωριά εἶχαν καεῖ. Ὅλος ὁ τόπος εἶταν βυθισμένος στὴν ταραχὴ, στὴ λύπη καὶ στὸ πένθος... Τὸ καρναβάλι, μὲ τὴν εὐθυμία του, περνοῦσεν ἐντελῶς ἀπαράτηρητο, τὰ κέντρα, ὅλα, ἔμεναν κλειστά, — καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχαν μερικὰ μεγάλα πλουσιόσπιτα νὰ ἐξακολουθοῦν, ἔδῶ κ' ἐκεῖ, τὴν καλοπέρασή τους καὶ τὰ γλέντια τους, ὑπῆρχε φόβος τὴ χρονιά ἐκείνη ὄλ' οἱ καημένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, οἱ πλούσιοι, νὰ μείνουν δίχως νὰ διασκεδάσουν! Κι ὁ μόνος τρόπος νὰ διασκεδάξουν, εἶταν νὰ δίνουν μεταξὺ τους ἐσπερίδες, νὰ διοργανῶνουν συγκεντρώσεις μ' ὄλη τὴν παλιὰν ἐπισημότητα καὶ ν' ἀνοίγουν μιὰ χαρμόσυνη παρένθεσι — χαρμόσυνη γιὰ κείνους μοναχὰ — στὴ γενικὴ κατῆφεια καὶ θλίψη!

Κ' ἴσως αὐτὴ νὰ εἶταν ἡ καλύτερη, ἀπὸ ἀπόψεως καὶ γούστου καὶ σπατάλης, ἀπ' ὅλες τὶς ἐπίσημες ἐκεῖνες συγκεντρώσεις. Ὅλο τὸ μέγαρο, ἀπ' ἀκρὴ σ' ἀκρὴ ἔλαμπε, παρ' ὅλα τὰ κλειστὰ παράθυρά του. Ἐνα πλῆθος αὐτοκίνητα καὶ ἀμάξια (ὑπῆρχαν βλέπετε ἀκόμα καὶ τ' ἀμάξια), εἶταν παραταγμένα, δίχως φῶτα καὶ σὲ διπλὴ σειρὰ, μπροστὰ στὴν πόρτα, — καὶ μὲς' ἀπ' τὰ διπλὰ τριπλὰ παράθυρα, μὲς' ἀπ' τὶς κρυσταλλένιες μπαλκονόπορτες, παρ' ὄλο τὸ ἐριμητικὸ τους κλείσιμο, ἔφεγγαν οἱ μεγάλοι πολυέλαιοι: γιὰτ' οἱ παλιοὶ μεγάλοι πολυέλαιοι δὲν εἶχαν τότε ἐντελῶς καταργηθεῖ ἀκόμα. Ὁ μακρινὸς ἀντίλαλος τῆς μουσικῆς στὸ δρόμο ἔφθανε κάπως ἔξασθενημένος, δίνοντας στοὺς λιγοστοὺς ἀνήξερους διαβάτες, τοὺς βιαστικούς, τοὺς ἀργοπορημένους, τὴ στιγμιαία καὶ ἀκαθόριστην ἐντύπωσι δὲν ξέρω ποιοῦ ἀνευρεμένου παραδείσου κλειστοῦ γιὰ κείνους καὶ ἀπαγορευμένου...

Κ' ἔξ ἄλλου, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, τὸ μαντάτο τῆς καταστροφῆς εἶχ' ἔρθει τόσο ξαφνικά καὶ ἀργὰ ποὺ δὲν πρόφταινε κανεὶς νὰ κάνει τίποτε: Οἱ προετοιμασίες εἶχαν γίνει, οἱ προσκλήσεις εἶχαν μοιραστεῖ, οἱ κυρίες εἶχαν βάλει τὰ κοστουμίμα τους, — ἡ πολυέξοδη ἐκείνη ἐσπερίδα δὲν εἶταν τρόπος γιὰ ν' ἀναβληθεῖ! Δυὸ-τρία πρόσωπα ἐπίσημα, μονάχα, — ὑπουργοὶ καὶ πρέσβεις, δηλαδή, — εἶχαν εἰδοποιήσῃ, λίγο πρὶν, πὼς θ' ἄστελναν μονάχα τὶς κυρίες τους. Κ' ἔξ αἰτίας ἀκριβῶς ἐκείνης τῆς ἐξαιρετικῆς ἀνωμαλίας, καθένας πίστευε καὶ τὸ σιγοψιθύριζε, πὼς καὶ τὰ μαῦρα ντόμινα ἐκεῖνα εἶταν ἐνδεχόμενο νὰ κρύβουν κάποιους ἀπ' τοὺς μεγάλους ἐπισήμους ποὺ οἱ δυσάρεστες ἐκεῖνες περιστάσεις τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ῥθοῦν κάπως «ἐνκόγκνιτο», ἀνώνομα καὶ διακριτικά, καὶ νὰ κρατήσουν μερικὰ προσχήματα γιὰ ν' ἀποφύγουν σχόλια εἰς βάρος τους...

Καὶ γι' αὐτὸ, δὲν ἔβγαζαν τὶς μάσκες τους.

Εἶχαν σταθεῖ σιωπηλοὶ στὴν ἀκρὴ, καὶ κατὰ σύμπτωσι διαβολικὴ, ἀλήθεια — γιὰτί κ' ἐκεῖνοι εἶταν δεκατρεῖς! — μπροστὰ σ' ἕνα παλιὸ μεγάλο πίνακα, βαλμένον μὲσα σὲ χρυσὴ κορνίζα μὲ τὸ Χριστὸ καὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους, — ἀντίγραφο, δὲν ξέρω ποιοῦ ζωγράφου, τοῦ «Μυστικοῦ», τοῦ «Λείπνου» τοῦ Νταβίντσι. Καὶ κοίταζαν, ἀκίνητα, τὴ σάλα.

Σὲ λίγο ὅμως σιγὰ-σιγὰ, ὁ χορὸς ἄρχισε ξανά νὰ ζωηρεῖται.

Τ' ἀνθὴ καὶ οἱ χρωματιστὲς κορδέλλες ἄρχισαν πάλι νὰ διασταυρώνονται, ὁ χαρτοπόλεμος νὰ δίνει καὶ νὰ παίρνει, καὶ τὰ μπουκέτα μὲ τοὺς μενεξέδες νὰ πέφτουν καὶ νὰ ρίχνονται βροχή!

Οἱ μπουκάλεις τῆς σαμπάνιας ἀδειάζαν — καὶ ὁ μπουφές, μὲ τὰ λουσάτα του γκαρσόνια, δὲν πρόφταινε νὰ στέλνει παγωτά...

Κι ὁ μαέστρος μὲ τὸ χεῖρ σηκωμένο, ἔδινε τώρα, ξαφνικά, τὸ σύνθημα τοῦ πιδὸ τρελοῦ, γνωστοῦ, χοροῦ τῆς ὁδῆς!

Τὰ ζευγάρια γλυστοῦσαν στὸ παρκέτο μὲ κινήσεις ἀφηνιασμένες, — ὁ ἴλιγγος βασιλεὺς καὶ πάλι...

Ἐνας ἱππότης μάλιστα κομπότατος, μὲ μιὰ χαριτωμένη κολομπία εἶταν ἀνεβασμένοι στὸ τραπέζι, — ἕνα μακρὸν τραπέζι καρδένιο ποὺ ἀκουμποῦσαν τὰ ποτήρια τῆς σαμπάνιας, — καὶ χόρευαν ἐκεῖ μὲ τόση χάρι, ποὺ ὅλοι γύρω τοὺς χειροκρο-

τοῦσαν καὶ στὸ τέλος τοὺς σήκωσαν στὰ χέρια καὶ τοὺς ἔφεραν μὲ «ζήτω» στὸ μπουφέ!

Ἡ σάλα ὄλη ἔπαινε τὸν τόνο τῆς κραιπάλης... Πλησίαζε σχεδὸν νὰ ξημερώσει.

Σὲ λίγο στὰ παράθυρα, θαμπὸ καὶ μακρινό, πρόβαλε μὸλις ἀμυδρὰ τὸ χρώμα τῆς ἀγῆς.

Τότε ξαφνικά τὸ μαῦρο ντόμινο — ἐκεῖνο μὲ τοὺς κόκκινους, μεγάλους πέντε φιόγκους —, ἄφησε τὴ θέσι ποὺ στεκόταν, προχώρησε στὸ μέρος τοῦ μαέστρου καὶ ἀπότομα τοῦ κράτησε τὸ χεῖρ... Ἡ παγκέτα ἔπεσε στὸ πάτωμα.

Ἡ μουσικὴ σταμάτησε μὲ μιᾶς.

Τὰ ζευγάρια ἔμειναν ἀκίνητα.

Ἐπειτα προχώρησε στὸν τοῖχο καὶ σήκωσε τὰ μᾶτια του ψηλά.

Κ' ἔγινε τότε κατιτὶς ἀπίστευτο, κάτι ποὺ ἔμοιαζε πραγματικά μὲ θαῦμα.

Ὅλα τὰ φῶτα ἔσβησαν ἀπότομα.

Ὁ τοῖχος πῆρε βάθος ξαφνικά, καὶ μὲσα στὸ μεγάλο του τετράγωνο, — ἐκεῖ ποὺ εἶταν ἡ εἰκόνα τοῦ Νταβίντσι —, σὰ σὲ ὀθόνη κινηματογράφου, φάνηκ' ἕνα τοπίο χιονισμένο, τὸ κομμάτι μιᾶς βουνοπλαγιάς μ' ἕνα μουντὸ, σκοτεινιασμένον οὐρανὸ. Στὸ μπροστινὸ του μέρος ἀκριβῶς εἶταν σωριασμένα πλῆθος πτώματα πλαγιασμένα τὸν' ἀπάνω στ' ἄλλο, μὲ τὰ κρανία κατατσακισμένα καὶ μὲ σπασμένες ραχοκοκαλιές... Ὅπλα ματωμένα, λασπωμένα, μᾶτια, μυαλά, βγαλμένα καὶ χυμένα, χέρια, πόδια, δάχτυλα κομμένα, — ὅλα στοιβαγμένα, μερδεμένα, σ' ἕνα ἀπερίγραπτο σωρὸ!...

Κ' ἕνας βόγγος, ἕνας βόγγος μακρινός, μιὰ φοβερὴ καὶ ἀνήκουστη κατάρα, ἕνα μεγάλο τραγικὸ ἀνάθεμα, ἔβγαλε μὲς' ἀπ' τὴ μεγάλη μαύρη μάζα! Ἐνας μεγάλος βόγγος ἀτελεύτητος, σὰ μουγκρητὸ, μαζί καὶ σὰ φοβέρα ποὺ ξεπερνοῦσε πέρα τὸ διάστημα καὶ ἔφτανε ὡς τὰ βάθη τ' οὐρανοῦ!...

Κι ἕνα κρού, ἕνα κρού σουβλερό, — ἕνας ἄερας βουερός καὶ μολυσμένος — μιὰ μεγάλη μπόρα δυνατὴ, φύσηξε καὶ πάγωσε τὴ σάλα, κ' ἦρθε παντοῦ, καὶ ράντισε, πιτσίλισε μὲ λύσσα, τὰ στήθη τὰ γυμνά τῶν κυριῶν!...

Τ' ὄραμα δὲ βᾶσταξε πολὺ.

Τὰ φῶτα ἀναψαν καὶ πάλι ξαφνικά — κ' ἡ σάλα τοῦ χοροῦ παρουσιάστηκε καλοβαλμένη καθὼς εἶταν πρὶν, σὰ νὰ μὴν εἶχε τίποτε συμβῆ! Κ' ἡ περίφημη εἰκόνα τοῦ Νταβίντσι, μὲς' στὴ χρυσὴ βαρύντιμη κορνίζα της, βρισκόταν πάλι ἀπαράλλαχτα στὴ θέσι της...

Μὲς' στὴ φασαρία καὶ τὸν τρόμο, μὲς' στὴ γενικὴ ἀλλοφροσύνη, ὅλοι γύρω βάλαν τὶς φωνές:

— Τί τρέχει;!... Τί συμβαίνει;! τί συμβαίνει!;...

Πολλὲς κυρίες μὲ τὰ «ντεκολτέ» τους ἔπεφταν χάμο λιποθυμισμένες, ἄλλες ἐμπηχταν βαθιὰ ξεφωνητά.

Τώρα, ὅλοι τους, ποῖος λίγο ποῖος πολὺ, ἐνωθάν μὲς' στὴν πρώτη τους χαμάρα, ἀλλὰ μὲ τρόπον ἐντελῶς συγκεχυμένο, πὼς τὸ τραγικὸ ἐκεῖνο θαῦμα, ἡ τραγικὴ ἐκείνη ὀπτασία, δὲν εἶχε γίνει φυσικὰ καὶ ἀνθρώπινα, — ἀπὸ κάποιον κατεργάρη ἴσως, ἀπὸ κανέναν ἴσως λωποδύτη, ποὺ θέλησε νὰ φέρει ἀναστάτωση, νὰ δημιουργήσῃ πανικὸ, γιὰ νὰ

κάμει τὴ δουλειά του πὸ καλὰ (ἂν καί, κι αὐτό, πὼς εἶταν δυνατόν!;)... Ἐνιωθὰν πὼς αὐτὸ πού τοὺς συνέβη, δὲν εἶταν φάρασα τοῦ οἰκοδεσπότη, οὔτε κ' εἶχε ὄνομα στὴ γλώσσα τῶν ἀνθρώπων, — ἀλλὰ πὼς εἶταν κάτι τερατῶδες, ἀσύλληπτο καὶ ὑπερφυσικό!...

Ἡ παρέα μὲ τὰ μαῦρα ντόμινα ἦρθε στὸ μυαλὸ τοῦ καθενός: Ἡ παρέα μὲ τὰ μαῦρα ντόμινα κ' ἐκείνη τώρα εἶχε γίνει ἀφαντὴ!

Ὅλοι τότε τρέξανε παντοῦ, ρίχνοντας κάτω βάζα, πολυθρόνες, ἀναποδογυρίζοντας καρέκλες, ψάχνοντας πίσω ἀπὸ ἐπιπλα καὶ ροῦχα, πίσω ἀπὸ μπουφέδες καὶ καθρέφτες, νὰ βροῦν χωμένους σὲ καμιὰ γωνιά τοὺς ὑπερφυσικοὺς αὐτοὺς ἀγνώστους...

Ὁ οἰκοδεσπότης εἶταν ἔξαλλος κ' ἔτρεχε δῶθε-κεῖθε σὰν τρελλός... Ἐκαμὰν τὸ σπίτι ἄνω-κάτω.

Κατέβηκαν ὡς κάτω στὶς κουζίνες κι ὡς στὶς σκάλες τῆς ὑπηρεσίας.

Ὅλες οἱ πόρτες εἶταν κλειδωμένες.

Ἐφεραν γύρω σ' ὅλα τὰ πατώματα, ἀνοίξαν κάσες, ἔσπασαν λουκέτα. Δὲ βρῆκαν ἴχνος ξένου, πουθενά.

Ἐτρέξαν τότε στὶς κρεββατοκάμαρες, — καὶ πρῶτα-πρῶτα στοῦ οἰκοδεσπότη.

Ὅλα τὰ πράματα βρισκόντουσαν στὴ θέση τους — οἱ καναπέδες, τὰ ντουλάπια, τὸ κρεββάτι. Καὶ μοναχὰ στὸν τοῖχο, στὴ γωνιά, σκεπασμένος ἀπ' τὴν κουνουπιέρα, στὰ σίδερα τοῦ πρῶτου κρεββατιοῦ, — ἔργο παλιό, δὲ ξέρω ποιοῦ τεχνίτη — ἀπόμερος, ἐπίσημος καὶ μόνος, φέγγοντας μὲ μιὰ λάμπην ἀσυνήθιστη, γαλήνιος καὶ ὑπερφυσικός, — εἶταν ἕνας μικρὸς Ἐσταυρωμένος...

Ναπολέων Λαπαθιώτης

ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΙΡΓΚΙΖΙΚΟ *

Και γυρνώντας κατα την Ανατολή
αρματόνοντας το μάτι του
με το θαματούργο γιαλί
ο Χαν Μανας, αντρειομένος απο τους πιο αντρειομένους
τηράει ποληνώρα κατα την Ανατολή.
Λιόπαρδος — ρήγγει μια ματια
τίγρης — καρφόνει τα μάτια
λιόντας — αγναντέβει πέρα μακρια
το Μπεϊντζιν (1)
Κι αντικαθρεφτισμος εφτὺς μπροστά του
υψώνεται λαμποκοπόντας μεσ στην αντάρα, μεσ στη
το Μπεϊντζιν. [ζέστα
Κι ολομειμιας βλέπει κειπέρα, μακρια
τα σιδερένια προπύργια του Μπεϊντζιν,
τους αρίφνητους πύργους του Μπεϊντζιν,
καὶ βλέπει πλήμυρα κόσμο
σαν τα μερμήγκια, το Μπεϊντζιν.
Και βλέπει: ολοτρογύρα
υψώνονται χρουσα παλάτια
στους ὄχτους του αντικαθρεφτισμου — το Μπεϊντζιν.
Σκεπασμένα στο μεταξύ — κειπέρα
με χρουσα πέταλα — κειπέρα
με δαμασκηνα χάμουρα
βλέπει τ' ἄτια του Μπεϊντζιν.
Πάνω απο τη γης σαράντα αρισίνες
κάτω απο τη γης — σαράντα αρισίνες
βλέπει τις φυλακες του Μπεϊντζιν.
Βουερο σαν τη θάλασα του Ωκεανου
βλέπει το πλήθος του Μπεϊντζιν,
ἄγνωστα σ' ἄλες χώρες
βλέπει τα θάματα του Μπεϊντζιν.

* Το τραγοῦδι αὐτο γιὰ τὸ Μπεϊντζιν — (το Πεκίνο) — εἶναι τῆς φυλῆς των Κιργκιζ που κατοικοῦν στὴν Κεντρικὴ Ἀσία, νότια του Τουρκμενισταν.

(1) Πεκίνο.

Βλέπει το μεγάλο βουνο
το Καρα - Κιρ, την κλεισούρα του Μπεϊντζιν
Και βλέπει πού είναι οι κορφες
απο τα πολύχρωμα βουνα
και πὼς τα σαρκοβόρα πουλιάτους καταξερκίζου
τους θεριεμένους αγιούρες του Μπεϊντζιν.
Κι ακόμα τις κόκινες αιουδιες
και τους δρόμους δεξόδεξβα με φλάμπουρα
κι αρίφνητο σαν τ' ἄστρα
βλέπει το πλήθος του Μπεϊντζιν.
Βλέπει τὰ σπία του Μπεϊντζιν.
Τὴ μαγλινη ἀπλα του κάμπου
βλέπει γύρα απο το Μπεϊντζιν
χωράφι με χωράφι,
ἀλάκαιρη τὴ μεγάλη γης του Μπεϊντζιν.
Κ' οι Κινέζοι γενοβολουν τόσο
που δεν ξέρει πια κανεις καλα καλα πὸς να τους βάλει
και βλέπει μεσ' σε πυκνο σύννεφο
την πρωτέβουσα Μπεϊντζιν τὴν πιο τρανη
και ντυμένους σε χρυσόφαντο πλουμιστο μετάξι βλέπει
τόσους αρχόντους του Μπεϊντζιν
βλέπει τα πόδια τα τόσο μικρα,
τα μακρια πανταλόνια που φορουν οἱ γυναίκες
και τα μεγάλα τους σαν τῆς καμήλας μάτια
και βλέπει τις κοπέλες του Μπεϊντζιν.
Κι ως εἶδε τις κοπέλες τις ομορφομάτες
ο Μανας νιόθει το σπλάγχο του να ταραζεται
καίει, φρενιάζει,
δινα αίμα επιτέλους βρουχάται
και φωνάζει τούτα που θα πω:
— « Ἀλάμ - Μπεη, Σιργκάκ, Τσουμπάκ
θα καθόμαστε λοιπον να περιμένουμε
και να ξεκουραζόμαστε για πολυ ακόμα;
Θ' αποκοιμηθούμε λοιπον ὅλοι μας;
Γιατὶ να κουράζουμε τα σπαδιάμας;
Πιότερο αξίζει ἴσως να κουράζουμε τα πλεβρά μας
απο τον πολυ ὑπνο;
Ἡ μια καὶ μένομε ξαπλομένοι
να κάνουμε εμεις παιδια κι ὄχι οι γυναίκες;
Μα εἶναι τώρα ὥρα να κοιμόμαστε;
Και να κουράζουμε τα πλεβρά μας;
Δε βρισκόμαστε στὴν ανθισμένη Κενκολ
μουδε σε σκιαδερα περβόλια
μήτε στὴν Ταλαν μεσ στα χωράφια.
Ε, εον με τὴν κροσση ζώνη
χρυσοπλέξουδε, λοξομάτη
μοναχογιε του Αζ - Χαν,
ἀκουσε τα λόγια του Μανας.
Εἶδα κλεισούρες ἀπαρτες
κι ἀντρες που δε μιάζουν τους ἄλους:
σαραντάπηχους εἶδα και πέρα.
Και δίχως ἄλογα, δίχως μουλάρια
πεζοι που αναδέβουντιαν και πέρα
εἶδα και πλήθος ἀμέτροητο.
Στο δρόμο, πάνω απο τὴν ἄβυσσο
οδέβουν σαν τα μερμήγκια
οι καβαλάρηδες, συντροφιες - συντροφιες...
Εἶδα θάματα, Ἀλάμ - Μπεη.

Μετάφραση

Ἐλ. Σαμίου

Ἰούλιος 1944

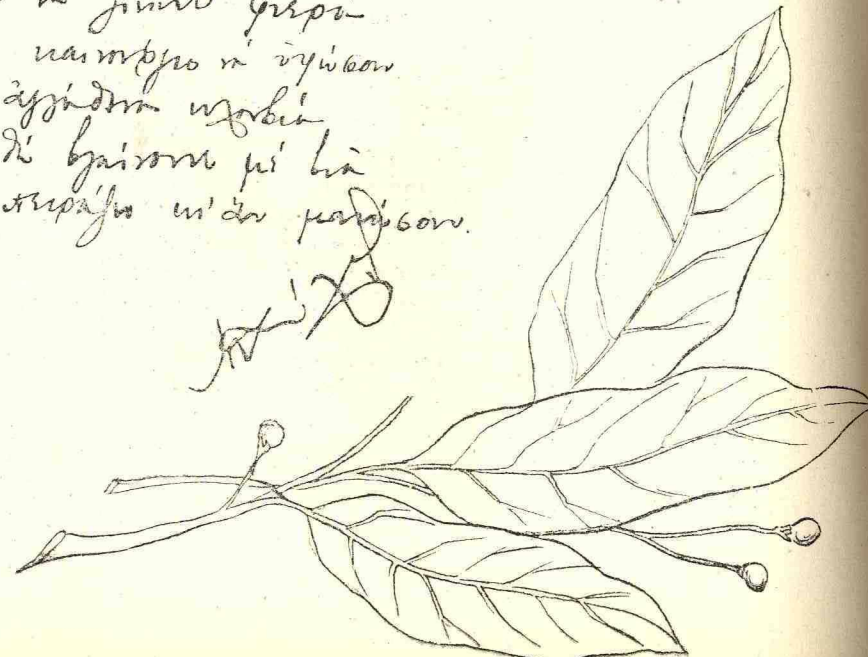

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΑΚΥΛΑ*

Εὐ Τραγῶδα τοῦ Τρωάδου.

— Ἄν' ἡ σπύρι στὴ κρασι
 στὴ μούρα ἢ Μοῖρα
 ἴσως ἡ κρασί σου, ὅτι καὶ γὰρ
 ἐκείνη ἡ σπύρι ἐν
 ἑστίαις ἢ φῆμα
 τὰ χέρια, ὅσοι αἱ κροῖαν.
 Ἄν' ὁ κροῖαν τῆς πορφυρῆς,
 αἰνῶς ὁ κροῖαν τῆς δεξιῆς.
 Ὁ ἴδιος ἔλαχε ἢ εἶνα.
 Ἔμεινε ἡ μούρα ἐξῆς
 Ἄν' ἡ σπύρι μανιόμοις ἐκείνη,
 χερσὶ φερῶν βίβλα κροῖαν.

— Ἄν' ἡ σπύρι στὴ κρασι
 στὴ μούρα ἢ Μοῖρα,
 ὅτι φῆμα ἡ κρασί σου μὲ κροῖαν
 ὅτι μὲ μούρα ἡ κρασι
 τὰ χέρια, ὅσοι αἱ κροῖαν.
 Ἄν' ὁ κροῖαν τῆς πορφυρῆς,
 αἰνῶς ὁ κροῖαν τῆς δεξιῆς.
 Ὁ ἴδιος ἔλαχε ἢ εἶνα.
 Ἔμεινε ἡ μούρα ἐξῆς
 Ἄν' ἡ σπύρι μανιόμοις ἐκείνη,
 χερσὶ φερῶν βίβλα κροῖαν.

* Κοίτα τὸ σχετικὸ ση-
 μείωμα γιὰ τὸν ποιητὴ στὴ
 διπλανὴ σελίδα.

Ἔνας ἥρωας λογοτέχνης

ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΚΥΛΑΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΜΟΥ

Μέσα στὸν πάταγο τῶν συλλαλη-
 τηρίων καὶ τῶν πολιτικῶν φανατι-
 σμῶν ποὺ ξεχαλινόθηκαν καὶ πήρανε
 τοὺς δρόμους ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ξεο-
 κίστηκε τὸ γερμανικὸ μαγάρισμα ἀπὸ
 τὴν πόλη τῆς Ἀθηνῶν, κοντεύουσε
 νὰ ξεχαστοῦν οἱ ἀληθινοί, οἱ ἔξω
 ἀπὸ πολιτικὲς ὁργανώσεις, οἱ ἔθνι-
 κοὶ ἥρωες. Αὐτοὶ ποὺ μᾶς ἔδωσαν
 τὴν Ἀλβανικὴ ἐποποιία, καὶ οἱ ἄλ-
 λοι οἱ ἀπίθανοι «οἱ τριακόσιοι» τῶν
 φρουρίων τῆς γραμμῆς Μεταξά, ποὺ
 τάβαλαν μὲ δάκαρη τὴ Γερμανία,
 καὶ κείνοι οἱ μυθικοὶ ἥρωες τοῦ πο-
 λεμικοῦ καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ,
 ποὺ ναυμαχοῦσαν μὲ τὰ καράβια τους
 χωρὶς πρῆμη, καὶ τοῦ Ἑλ-Ἀλαμῆν
 οἱ θαυμάσιοι Ἕλληνες, καὶ οἱ τρε-
 λοὶ ἱππότες τῆς ἀεροπορίας μας ἀπὸ
 τὸ 40 ἴσαμε σήμερα. Ὅλοι αὐτοὶ
 παραμερίστηκαν ἀπὸ τοὺς διαδηλω-
 τὲς καὶ τὰ ὀνόματά τους κοντεύουν
 νὰ σκεπαστοῦν ἀπὸ τὶς ἰαχές τῶν
 δρόμων καὶ ἀπὸ τὰ χουνιά τῶν ξε-
 φαντωτῆδων τῆς λευτεριάς.

Ὅμως δὲν παραμερίστηκαν ἀπὸ
 τὴν καρδιά τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ποὺ
 ζεῖ μὲ πάθος τὸ αἰώνιο ἱστορικὸ γε-
 γονὸς τῆς ἐνιαίας του καὶ ἀδιάσπα-
 στης ὑπαρξῆς. Ἐμεῖς τοὺς κρατᾶμε
 ἐκεῖ καὶ τοὺς λατρεύουμε. Καὶ ἀνά-
 μεσά τους τὸν Ἀκύλα, ποὺ βγήκε
 ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Ἑλλήνων
 Λογοτεχνῶν καὶ πέθανε ἔτσι ὡραῖο
 γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως πέθανε ὁ
 Μαβίλης.

Πολλὰ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε νὰ
 γράφουν στὰ φύλλα καὶ νὰ φωνάζουν
 στοὺς δρόμους καὶ στὰ μεγάφωνα
 οἱ λογοτέχνες μας ὅσοι κάνουν πολι-
 τικῆ. Κανέναν δὲν εἶδαμε, δὲν ἀκού-
 σαμε, νὰ θυμηθεῖ τὸν Ἀκύλα. Τὸν
 σεμνὸν Ἀκύλα μας.
 Εἶταν ἀπὸ κείνους ποὺ δὲν ἀνή-
 κουν σὲ καμμιά κομματικὴ ὁργάνω-
 ση, γιὰτὶ ἀνήκουν στὴν Ἑλλάδα τὴν
 δάκαρη, τὴν ἀδιαίρετη, τὴν πανελ-
 ληνικὴ Ἑλλάδα.

Ὁ Μιχ. Ἀκύλας γεννήθηκε στὴ Σαντορίνη τὸ 1899.
 Τὸ 1915 μπήκε στὴ Σχολὴ Ναυτικῶν Δοκιμῶν. Μὰ προτοῦ
 ν' ἀποφοιτήσει, τὸν ἀπέταξαν. Ἀφορμὴ στάθηκε τὸ παρα-
 κάτω περιστατικὸ, ποὺ μᾶς διαφωτίζει γιὰ τὸ χαραχτήρα
 τοῦ ποιητῆ.

Κεῖνὴ τὴ χρονιά (1917) ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση
 τοῦ Βενιζέλου εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα, ἀφοῦ εἶχε
 διαχωθεῖ ὁ Κωνσταντῖνος. Στὸ θέατρο «Ἀττικόν» ὅπου παι-
 ζόταν τὸ δράμα «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» οἱ βασιλό-
 φρονες ξαλάφρωναν ἀπ' τὸ μεράκι τους, χειροκροτώντας
 τὸν ἥρωα τοῦ δράματος.

Μιά παρέα Δόκιμοι, μαζί τους καὶ ὁ Ἀκύλας, πήγαν ἕνα
 βράδι στὸ «Ἀττικόν». Οἱ πρῶτοι ἔτυχε νάναί βασιλικοὶ
 καὶ ἔξεπασαν σὲ φιλοβασιλικὲς ἐκδηλώσεις μὲ μίαν πρόβαλε
 στὴ σκηνὴ ὁ Παλαιολόγος, χωρὶς νὰ δίνουν σημασία στους
 οἰκτιμοὺς καὶ τὰ περιγᾶματα τοῦ ποιητῆ, ποὺ δὲν ἀνακα-
 τευόταν σὲ τέτοιου εἶδους φασαρίες. Τὸ ζήτημα ὅμως πῆγε
 ὅς τὸ Ναυτοδικεῖο, ὅπου τοὺς κάθησαν ὅλους στὸ скаμνί,

μαζί καὶ τὸν Ἀκύλα, ποὺ ἀπὸ συνα-
 δελφικὴ ἀλληλεγγύη καὶ λεβεντιά,
 δήλωσε πὺς πήρε μέρος στὶς ἐκδη-
 λώσεις. Ἔτσι τοὺς ἀπέταξαν, «διότι
 ἐπὶ τῆ ἐμφανίσει Κωνσταντῖνου τοῦ
 Παλαιολόγου ποδοκροτοῦντες καὶ
 χειροκροτοῦντες ὑπενόουν τὸν ἐκ-
 πτωτὸν...».

Στὸ διάστημα 1917-20 ὁ Ἀκύ-
 λας ἀφοσιώθηκε στὸν Ἐρμη, τόσο
 τὸν Κερδῶ, ὅσο καὶ τὸ Λόγιο. Μά,
 σὰν ποιητῆς, δὲν τὰ πήγε καλά μὲ
 τὸν πρῶτο, καὶ αὐτὸ δυνάμωσε τὴν
 ἀγάπη του γιὰ τὸ δεύτερο.

Τὸ 1920, μὲ τὸ γυρισμὸ τοῦ Κων-
 σταντῖνου, τὸν ἀνακαλοῦν στὸ Πολ.
 Ναυτικὸ μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Σημαιο-
 φόρου. Τὸ 1923 ἡ Πολ. Ἀεροπορία
 προσκαλεῖ ὅσους ἀξιωματικοὺς τοῦ
 Ναυτικοῦ θέλουν νὰ καταταχτοῦν στὸ
 σῶμα τῆς. Ὁ Ἀκύλας, ποῦ στὸ με-
 ταξὺ εἶχε γίνει ὑποπλοίαρχος, ψυχῆ
 ορφοκίνδυνη καὶ ἀτρόμητη, μετατό-
 χηκε Παρατηρητῆς στὴν Ἀεροπο-
 ρία, ὅπου ἔμεινε ὡς τὰ 1932, ὅποτε,
 βαρυστιμῶν καὶ ἀηδισμῶν πιά
 ἀπὸ τὶς ραδιοφωνίες καὶ τοὺς φαιρα-
 σμοὺς τῶν στρατιωτικῶν, παρετήθηκε.

Τότε φεύγει στὸ Παρίσι, ὅπου
 γράφει ποιήματα καὶ κινηματογρα-
 φικὰ σενάρια. Μὰ ἡ νοσταλγία τὸν
 τρώει. Σὲ λίγο γυρίζει στὴν Ἑλλάδα,
 καὶ δημοσιεύει τοὺς δυὸ τόμους του:
 τὰ «Ποιήματα» καὶ τὶς «Τελευταῖες
 ἡμέρες τοῦ Ἰούδα».

Σὰν ἔξεσπασε ὁ τελευταῖος πόλεμος
 ἐναντὶα στὴν Ἑλλάδα τὸν ἀνακάλε-
 σαν στὴν ὑπηρεσία μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ
 ἐπισμηναγοῦ, καὶ τὸν ἔστειλαν ἀρ-
 χηγὸ τῆς Ἀεράμυνας στὴν Ἀλεξαν-
 δρούπολη. Μετὰ τὴ γερμανικὴ ἐπί-
 θεση καὶ τὴν καταστροφὴ ὁ Ἀκύλας,
 ἐνῶ εἶχε διαταχθεῖ νὰ κἀφει τὸ Ἀρ-
 χεῖο του, τὰ κατάφερε μὲ τὴν ψυχραι-
 μία καὶ τὴ διοικητικὴ του ἱκανότη, ν'
 νὰ φτάσει στὴν Ἀθήνα μὲ σῶμα ὁ
 Ἀρχεῖο του καὶ συντεταγμένους τοὺς
 ἄντρες του.

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀκόμα τῆς Κατοχῆς τρωγόταν νὰ φύγει
 στὸ Κάιρο, νὰ πᾶ νὰ βρεῖ τοὺς ἄλλους ποὺ εἰτοίμαζαν τὴν
 ἐκδίκηση καὶ τὴ λευτεριά.

Νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσει τὰ χέρια καὶ
 τὸ νοῦ του ἐναντὶα στὸν ἐθνικὸν ὄχτρο. «Ἄξια τὰ χέρια
 μου, γερὰ — ζητοῦν νὰ γίνουμε φτερά», λέει στὸ «Τραγούδι
 τοῦ Λυτρωμοῦ» ποὺ εἶναι τὸ προτελευταῖο τραγούδι τοῦ Ἀκύλα,
 καὶ τὸστελεε στὸ φίλο του καὶ φίλο μας κ. Ἡλία Ἡλιό-
 πουλο * πρὶν ξεκινήσει νὰ φύγει ἀπὸ τὸ ἀγκάθιο κλουβί
 του, ποὺ ἡ μοῖρα τῶραφει νὰ τοῦ γίνει τὸ ταξίδι τοῦ
 ὑπέριτατο λυτρωμοῦ.

* Ἐνα ἀνοιξιάντικο χάραμα, τὴν 1 Ἀπριλίου 1942, Με-

* Ἡ «Κ. Ἑλλάδα» ἐκφράζει τὶς εὐχαριστίες τῆς πρὸς τὸν ξεχω-
 ριστὸν αὐτὸν ἄνθρωπο γιὰ τὸ ἀπόγραφο τοῦ ποιητῆ ποὺ δημοσιεύ-
 εται σὲ φωτοτυπία σὰν πρῶτη - πρῶτη λογοτεχνικὴ συνεργασία τοῦ
 περιοδικοῦ καὶ σὰ σύμβολο τῆς πορείας τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων
 ποῦ τὸ γράφουν. Ἀκόμα εὐχαριστεῖ τοὺς ἀδελφισμῶντες κ. κ. Ἀντ.
 Ἀντωνόπουλο καὶ Γεω. Γενάτο, καθὼς καὶ τὸν ἀδερφικὸ φίλο
 τοῦ σκοτωμένου ποιητῆ κ. Παν. Λυκορέζο, ἐφεδρὸ πλοίαρχο, ποὺ μὲ
 τὴν καλοσύνη καὶ προθυμία μᾶς ἔδωσαν πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ
 σημερινὸ πνευματικὸ μνημόσυνο τοῦ ἥρωα.

γάλη Τετάρτη, δυο βενζινόπλοια έπαιναν κρυφά από το Τουρκολίμανο τόν 'Ακύλα μαζί με άλλους καμιά δεκαπενταριά άνθρωποι. 'Ο 'Ακύλας φορούσε παλτό αεροπορικό με προβιά, όπου είχε γράψει τις βέρρες του άρραβόνα του για ένθύμιο.

Στό Φαληρικό κόλπο τούς έπιασε μιá γερμανική βενζι-νάκατος, ύστερα από προδοσία, και τούς έκλεισαν στις φυ-λακές 'Αβέρωφ. Οί φίλοι του, πού, πιστοί στη μνήμη του, βρίσκονται σήμερα έπί τή 'ίχνη του φριχτού προδότη, είδο-ποιήθηκαν από τόν ποιητή την Κυριακή του Πάσχα για τό δυστύχημα, και παρ' όλες τις ένέργειές τους τίποτα δέν πέτυχαν.

Κόντευαν 40 μέρες από τότε πού τούς έπιασαν, όταν στην 'Αθήνα, στην όδο Κοραή, μπροστά άπ' την Κομμα-ταντούρ, βρέθηκε μιá βόμβα σε γερμανικό αυτοκίνητο, βαλμένη, καθώς είπαν οί Γερμανοί, από σαμποτέρ, ενώ στα Διόσια άνατιναζόταν μιá σιδηροδρομική γέφυρα. Τότε τούς μετάφεραν στις φυλακές της όδοϋ Βουλιγαμένης, και στα τέλη του Μάη, πιστοί στο άναντρο σύστημα της σφαγής τών άθώων, οί Γερμανοί τούς είπαν ότι θεωρούνται δημ-ροί, και θά έκτελεστούν για αντίποινα άν συνεχίζονταν τά σαμποτάζ. Στις 4-6-42 κάλεσαν τόν 'Ακύλα με 5 άλλους συντρόφους του. Τους: Καζάκο 'Ηλία, Πλωτάρη-Λιμε-νικό, Κοτούλα Γ., 'Υποπλοίαρχο-Λιμενικό, Θυμαρά Παναγ., ναύτη, Δημ. Γιαγκουδάκη και 'Ι. 'Αναγνωστόπουλο. Τό βράδι τούς ανέβασαν στις φυλακές 'Αβέρωφ, όπου τούς άπομόνοσαν, δυο-δυο δεμένους, σε ιδιαίτερα κελιά. Την ίδια μοίρα είχαν και δυο νεαροί (20-22 χρονών) φοιτητές, οί 'Ι. Μοσχόπουλος και 'Ελευθ. Κιοσσές. Οί Γερμανοί δή-μιοι ήξαιραν να διαλέγουν τά σφάγια τους.

Σταλμένοι άπ' την 'Αρχιεπισκοπή, έφτασαν και τέσσε-ρες Ιερείς, οί: Γ. Γιαννακόπουλος, Σπ. Γενάτος, 'Εμ. 'Αϊ-βαλιώτης, 'Αντόνιος 'Αντωνόπουλος, για τά θλιβερά τους καθήκοντα. Δέν τούς άφησαν όμως, όπως γινόταν σε τέτοιες περιπτώσεις, να έπικοινωνήσουν με τούς μελλοθάνατους στα κελιά τους, παρά τούς ύποχρέωσαν να περιμένουν στις γυναικείες φυλακές ίσαμε τις 3,40' τό πρωί. Τότε ένας γερ-μανός στρατιώτης κ' ένας δεσμοφύλακας τούς οδήγησαν στις φυλακές 'Αβέρωφ, στον άριστερό κάτω διάδρομο. Αυτού άλλη άναμονή.

Οί γέροντες κάθονται σ' ένα ξύλινο πάγκο, ενώ οί γερ-μανοί πλαινοβγαίνουν στο δωμάτιο. Τέλος στις 4,10' από τό πρώτο δωμάτιο δεξιά, άσφαλώς γραφείο, βγαίνουν μαζεμέ-νοι κάμποσοι γερμανοί αξιωματικοί και στρατιώτες. Πίσω τους έρχονται δεμένοι δυο-δυο οί μελλοθάνατοι. Φορούν τά πολιτικά τους ρούχα, κείνα πού είχαν όταν τούς έπιασαν.

'Ο 'Ακύλας ντυμένος άπλά, όπως πάντα, με σακάκι κανελί. Τό παλτό με την προβιά τό «κατέσχε» κάποιος γερ-μανός, πού φρόντισε να τόν λαφυραγωγήσει ζωντανό. 'Αν δέν είχαν τουλάχιστο τά ίερά δαχτυλίδια! 'Ο φοιτητής Μο-σχόπουλος, από την Κεφαλλονιά, φορούσε ένα σκέτο που-κάμισο. Κορμιά περήφανα, μέτωπα λαμπρά, χείλη θαρρα-λέα, πού χαιρετούν τούς παπάδες: «Καλημέρα σας...».

'Εξω τούς περιμένει ένα φορητό αυτοκίνητο. Τους βά-ζουν άμέσως μέσα, κατάδικους, παπάδες και σκοπούς με γυμνή λόγχη. Μπροστά τρέχει ή κούρσα με τούς αξιωματι-κούς. Οί μελλοθάνατοι ζητούν κρυφά από τούς Ιερείς χαρτί και μολύβι. Μά δε γίνεται τίποτα. Οί σκοποί άγρυπνούν. Σε λίγο σταματούν.

'Εθνικό Σκοπευτήριο. 'Εδώ θά έκτελεστούν. Τό έκτελεστικό άπόσπασμα, κα-μιá 40ριά νεαροί στρατιώτες, έχει φτάσει πριν άπ' αυτούς. Αυτή την αγγή είναι γραμμένο να έγκαινιστεί με άκριβο αίμα τό «Θυσιαστήριο της Λευτεριάς».

Στην είσοδο του Σκοπευτηρίου, εκεί στη σκοπιά, τούς δίνουν προθεσμία πέντε λεπτά (!), για να ξεμολογηθούν, να κοινωνήσουν, να γράψουν στους συγγενείς τους.

Τά θύματα ζητούν από τούς παπάδες μολύβι, χαρτί, καζέτο ταγάρα για να γράψουν. 'Ο Θυμαράς κι ο Κιοσσές δε γράφουν. Σε ποιόν να γράψουν; Θάναι φαίνεται έρη-μοί. Κάποιοι μακρινοί γνωστοί στον Πειραιά, πού να τούς βρει κανείς, δε βγαίνει.

'Ο 'Ακύλας γράφει στον ξάδερφό του κ. 'Αντώνιο Ρι-κάκη, 'Αντισυνταγματάχη 'Ιππικού έ. ά., πάνω σ' ένα κομμάτι γαλαζοπράσινο χαρτί με μολύβι και με χέρι βια-στικό μά σίγουρο. Να τό γράμμα, πού είχε την καλοσύνη να μäs επιτρέψει ν' αντιγράψουμε ο κ. Ρικάκης:

«'Αντώνη, σου γράφω άκριβώς λίγο πριν από την έκτέλεσή μου. Μόλις μäs διάβασαν την εϋχή. [Δέν] * μεταλάβαμε. Τέλος πάντων τί να σου γράψω πιδ επι-σταμένα... Αυτή τη στιγμή πού σου έγραφα μäs μετέ-λαβαν. Χαιρέτησέ μου όλους και πές τους ότι τούς σκέ-πτομαι. Γειά και εϋχομαι να δήτε ένδοξες μέρες. Μ. 'Ακύλας. Υ. Γ. Τό σώμα μου, άν δέν σäs κάνει κόπο, τό θάβετε στον τάφο του πατέρα μου και της μητέρας μου».

'Ακόμα έδωσε ο 'Ακύλας στον αιδεο. κ. Σπ. Γενάτο ένα κομπολόι από σπόρους κάποιου δέντρου για τόν ίδιον ξάδερφό του. Τά γράμματα από τά χέρια τών παπάδων τά πήρε ο διερμηνέας. Οί γερμανικές αρχές άφου τό λογόκριναν είδοποίησαν τούς ένδιαφερομένους.

Μετά τη μετάληψη οί Ιερείς θέλησαν να τονόσουν τό ήθικό τών μελλοθάνατων. Μά για άπάντηση αυτοί άρχισαν όλο μαζί μπροστά στα μάτια τών γερμανών να τραγουδούν τόν 'Εθνικόν 'Υμνο, έπαναλαμβάνοντας τέσσερις φορές τό «και σαν πρώτα άντρειωμένη». Στο τέλος φώναξαν: Ζήτω ή 'Ελλάδα!

Πάνω σ' αυτό ήρθε ένας γερμανός κι άρχισε να δια-βάσει τόν κατάλογο. Πρώτα φώναξε τρεις, τούς: Γ. 'Ανα-γνωστόπουλο, 'Ελευθ. Κιοσσέ, Ν. Μοσχόπουλο. Αυτοί, φεύ-γοντας, χαιρετούσαν σηκώνοντας τά χέρια τούς συντρόφους τους. Φώναξαν δυνατά: «Καλή αντίμωση!» και καταφι-λούσαν τά χέρια και τά μέτωπα τών παπάδων.

Οί δήμιοι τούς πήραν στο βάθος του Σκοπευτηρίου, τούς έστησαν στον τελευταίο μαντρότοίχο, κει πού έστησαν άργότερα και τούς διακόσους. 'Αντίκρου τους είκοσι προτε-ταμένες κάνες περιμένουν ένα μικρό σημείο. Τά μάτια δέν τούς τάδεσαν. Μήπως θά δέχονταν αυτοί τέτοια προσβολή; Οί άλλοι πέντε περιμένα ψυχραμοί, άτάραχοι.

'Ιδιαίτερη έντύπωση έκανε στους παπάδες ο 'Ακύλας. Χωρίς να ξαίρουν τίποτα για τόν άνθρωπο, τόν ξεχώρισαν μέσα στη μνήμη τους άπ' όλους. «'Ιδιαίτερος όφειλω να έξάρω, γράφει στη σχετική έκθεσή του στην 'Αρχιεπισκοπή ο αιδεο. κ. 'Αντ. 'Αντωνόπουλος, την στάση του άντισημηνά-ρχου 'Ακύλα, ο όποιος έδειξεν άπάθειαν και ψυχραιμίαν άληθούς στωϊκού φιλοσόφου».

'Η κραυγή «Ζήτω ή 'Ελλάδα» βγαλμένη άπ' τά στό-ματα τών τριών πρώτων συντρόφων τους και σφραγισμένη από την όμορφονία ήταν τό σύνθημα για τούς άλλους τρεις, πού φώναξε ο γερμανός: 'Ηλ. Καζάκος, Γ. Κοτούλας, Π. Θυμαράς. 'Υστερα άπ' αυτούς ύψωσε τό άγέρωχο μεγάλο μέτωπο μπροστά στο άπόσπασμα ο 'Ακύλας με τό Δημ. Γιαγκουδάκη.

'Ενα αυτοκίνητο γερμανικό με 8 φέρετρα, ενώ πιά είχε ξημερώσει για καλά, τούς πήγε στο Νεκροταφείο Κοκκι-νιάς, όπου σε κάθε φέρετρο έγραψαν με μολύβι πάνω στη σανίδα τόν αύξοντα αριθμό (1-8) και τ' όνομα του νεκρού. Πάνω στους νιοσκαμένους τάφους ο νεκροθάφτης είχε την εϋλάβεια να στήσει από έναν πρόχειρο από δυο ξυλαράκια δεμένα σταυρό, και πάνω στον καθένα να γράψει με μο-λύβι τ' όνομα του πεθαμένου.

'Εκει ήρθαν και τόν προσκύνησαν οί φίλοι του, σπα-ραγμένοι βαθιά για τό χαμό του, και μαζί περήφανοι για τη Μοίρα του. 'Ενας τέτοιος λεβέντης, ένας τέτοιος ιδεολό-γος, ένας αξιοπρεπής και καλός άνθρωπος σαν τόν 'Ακύλα, θά άπρεπε να πεθάνει τόσο άρραίο, όπως και πέθανε: «με άπά-θειαν και ψυχραιμίαν άληθούς στωϊκού φιλοσόφου» όπως έγραψε ο Ιερέας.

«Εϋτυχισμένοι όλοι πού πιστεύουν» και τελειώνουν «ντυμένοι μες στην πίστη των σεμνότατα».

* Τη λέξη «δέν» την έσβυσε κατόπι γρήγορα ο 'Ακύλας με μιá μικρή μουντζούρα.

ΑΥΤΗ ΠΟΥ ΕΖΗΣΕ ΤΟ ΔΡΑΜΑ

Να τώρα και μιá πολύτιμη αφήγηση, πού φωτίζει ως τις πιδ μυστικές πιυχές τη φοβερή αυτή τραγωδία, πού είναι μαζί μιá από τις πιδ χαρακτηρισ-τικές και τις πιδ ωραίες σελίδες της έθνικής αντίστασης πού έκανε ή 'Ελλάδα κάτω από τη σιδερένια σκλαβιά του κατακτητή.

Τούτο τό ωραίο χρονικό πού παραδίνουμε σήμερα στην 'Ιστορία τό χω-στάμε στη Δα Μαρίνα Περγιγγή, μιá συμπαθητικότερη κοπέλλα πού εργάζε-ται στην Τηλεφωνική 'Εταιρεία. Είταν ή αξία άρραβωνιαστικά του ήρωα-ποιητή πού θρηνούμε.

'Η ίδια μäs παράδωσε και τούς στίχους πού έγραψε ο 'Ακύλας στη φυλακή, λίγο πριν τόν σκοτώσουν.

Είναί γραμμένοι πάνω σε παλιοχαρτάκια, σε άδειανά κουτιά καμμένα από τά άποσίγαρα της φοβερής και παρατεταμένης «νύχτας του κήπου της Γεθση-μανή», πού δέν είχε ούτε τη στιγμιαία λιποψυχία του Χριστού.

Τά αντιγράφουμε όσο είναι μπορετό να διαβαστούν. Είναί με μολυβάκι όλα, και κάμποσοι στίχοι έχουνε σβύσει, έτσι όπως είταν τυλιγμένοι στα ρούχα του σκοτωμένου.

.....
Είταν Μεγάλη Τρίτη (31-3-42) τ' άπόγευμα σαν χωρίσαμε με τόν Μιχάλη έξω από ένα ζαχαρο-πλαστείο στην άρχή της όδοϋ 'Ακαδημίας.

Μούπε χαμογελαστά.

— «Θά λογαριάσεις από αύριο δυόμισυ μήνες... Σε δυόμισυ μήνες, θά έχεις γράμμα μου με τό ίδιο καίκι πού θά φύγω. Πρόσεξε καλά, θέλω σαν έρθω να εύρω την ίδια Μαρίνα πού άφίνω τώρα. 'Εχεις πολλά έλαττώματα, κοίταξε να τά κρατήσεις όλα!»

Κάποιο δάκρι μου ξέφυγε και τόν είδα να γίνε-ται σοβαρός, και να με τραβεί πλάι του μερικά μέτρα, ως τό 'Υπουργείο τών Στρατιωτικών.

Πάλι σταθήκαμε. Μούδειξε την 'Ακρόπολη.

— Κοίτα εκεί! Κάτω από τέτοιοι ούρανό, και σε τέτοιοι τόπο, ανεμίζουμε τά δυο σύμβολα της άπανθρωπίας και της άνανδρίας. Κατάλαβες τώρα γιατί φεύγω; Κατάλαβες γιατί σου είπα χτες ότι δέν θέλω σήμερα να κλαίς; Γιατί θέλω την τελευ-ταία εικόνα σου να γελάς; Γιατί θέλω να πάω ν' άγωνιστώ; Θέλω να έξρω πως είσαι πραγματικά ευχαριστημένη πού φεύγω. Πές μου πως είσαι ευτυ-χισμένη!

— Πιδ πολύ από κάθε φορά!

— Μπράβο σου! 'Ετσι θέλω να γελάς! Πές μου τώρα τί θά ήθελες να σου φέρω σε έξη μήνες πού θά γυρίσω; Τώρα-τώρα τί σου έρχεται στην επι-θυμία;

— Μιá μοτοσυκλέτα άσπρη!

— Χά! χά! Πολύ ωραία! Γειά σου, κυρά μου, και όπως είπαμε. Σε δυόμισυ μήνες... Θά σου στείλω και τρόφιμα με τό Τουρκικό βαπόρι, μόλις φτά-σουμε στη Μ. 'Ασία.

.....
Τη Μεγάλη Τετάρτη (1. 4. 42) κατά τά χαρά-ματα, ξεκίνησαν από τό Νέο Φάληρο δυο καίκια με 'Ελληνες αξιωματικούς και πολίτες πού θά πήγαιναν στην Αίγυπτο.

Αέ θά είχαν φτάσει έξω από τις «Φλέβες» και

μιá γερμανική βενζινακάτος φάνηκε να έρχεται κατ' έ-πάνω τους. Έκανε δυο γύρους γύρω από τό ένα καίκι — πού έπλεε πρώτο, σκεπασμένο με ένα μου-σαμά — του έριξε μιá θελειά και τό τράβηξε κοντά της. Σε λίγο μιá άλλη έκανε τό ίδιο και στο δεύ-τερο, πού είχε μείνει πιδ πίσω.

Σαν έφτασαν στην παραλία οί γερμανοί οδή-γησαν όλους αυτούς πού είταν στα καίκια στην Κο-μμαντατούρ για άνάκριση. 'Απ' τούς αξιωματικούς πρώτα άνέκριναν τόν Χριστόπουλο και τόν Πανά (άξιωματικοί του Ναυτικού). Αυτοί άπάντησαν άφοβα και περήφανα: «Είμαστε 'Ελληνες αξιωματικοί και πηγαίνουμε να καταταγούμε στο στρατό στην Αίγυ-πτο». Τό ίδιο είπαν και όλοι οί άλλοι αξιωματικοί.

'Απ' εκεί τούς οδήγησαν στις φυλακές 'Αβέρωφ. Παραξευέντηκαν σαν είδαν να λείπει άπ' άνάμεσό τους ένας από τούς επιβάτες, πού είχε παρουσιαστεί στο καίκι την τελευταία στιγμή.

Είταν ένας υπαξιωματικός του Ναυτικού. 'Από-ταχτος από χρόνια. Τόν έλεγαν Ρένο 'Αγγυρίου. 'Ας μείνει άξέχαστο τό άτιμο όνομα. Αυτός είχε πάει στο σπίτι ένους άπ' τούς αξιωματικούς, (έτυχε να είναι γνωστός στην οικογένειά του) και κατώρ-θωσε να τούς πείσει να του πούν πού πρόκειται να συγκεντρωθούν οί αξιωματικοί πού θά έφευγαν για την Αίγυπτο, για να φύγει κι αυτός μαζί τους. Τους έδειξε τά χαρτιά του και τούς έξηγήσε πως κάποιο σπουδαίο οικογενειακό του γεγονός τον κρά-τησε μακριά άπ' την 'Αθήνα μερικές μέρες και έτσι κινδύνευε να χάσει τώρα «την ευκαιρία να πολεμήσει τόν εχθρό της Πατρίδας μας, μὴν ξεροντας πού πρέπει να πάει να βρεί τούς συντρόφους του».

'Ετσι βρέθηκε και αυτός μαζί με τούς άλλους τη Μεγάλη Τρίτη τό βράδι στο πανδοχείο του Ν. Φαλήρου ή «'Ωραία Σελήνη». 'Εκει άκουσε τά σχέ-δια του ταξιδιού, μίλησε με τούς αξιωματικούς, πήρε τις πληροφορίες πού του χρειαζόνταν. Βγήκε για μιá στιγμή έξω, πού είχε «μιá έπίγουνσα δουλειά», και τά χαράματα είταν και αυτός πάλι μέσα στο

καίκι που πιάστηκε πρώτο απ' τους Γερμανούς.

* *

Στις φυλακές Αβέρωφ έμειναν κλεισμένοι κάπου 40 μέρες. Μπορούσαν να επικοινωνήσουν με τους δικούς τους. Μπορούσε κανείς να στείλει κανένα δέμα και να πάρει ή να δώσει κανένα σημείωμα. Όταν όμως έγιναν δυο σαμποτάζ, το ένα κοντά στα Λιόσια και τ' άλλο έξω από το Πανεπιστήμιο σ' ένα αυτοκίνητο γερμανικό, μετάφεραν τους φυλακισμένους στις φυλακές της οδού Βουλιαγμένης. Εκεί τους περιόρισαν όλους μέσα σ' ένα μεγάλο κελί (κάπου 60 ανθρώπους) και απαγόρευαν κάθε επικοινωνία. Δεν επέτρεπαν τώρα πια να στείλει κανείς κανένα δέμα και τους έδιναν συσσίτιο μιά φορά την ημέρα, κουρκοῦτι νερόβραστο.

Κατά τις 22-25 Μαΐου, έπειδή τα μικροσαμποτάζ εξακολουθούσαν (βρέθηκαν στην Καλλιθέα κάτι τηλεφωνικά καλώδια κομμένα), μπήκε μέσα στη σάλα που ήταν μαζεμένοι οι κρατούμενοι, ένας γερμανός αξιωματικός μαζί με τον Έλληνα διερμηνέα και τους είπε πως θεωρούνται όλοι τους όμηροι και αν τα σαμποτάζ εξακολουθήσουν ορισμένοι απ' αυτούς θα εκτελεστούν.

Σαν έφυγε ο γερμανός με το διερμηνέα, σηκώθηκε ένας από τους κρατούμενους αξιωματικούς, ο Γιώργος Κωτούλας, υποπλοίαρχος λιμενικός, και είπε στους συντρόφους του: «Όσοι από μās τους λάχει ή τιμή να βρεθούν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα, πρέπει να δείξουν θάρρος. Πρέπει να έχουμε όλοι μας στο νου πως το αίμα αυτό δεν πρόκειται να πάει χαμένο, απ' εναντίας θα τονώσει περισσότερο το εθνικό φρόνημα. Και έτσι μιά και δεν μπορούσαμε να προσφέρουμε με θετικό τρόπο τις υπηρεσίες μας στην Ελλάδα αγωνίζοντας να πολεμήσουμε, θα τις προσφέρουμε άρνητικά, δίνοντας το αίμα μας για τη λευτεριά».

Υστερ' απ' αυτόν τα ίδια πάνω-κάτω είπε και ένας άλλος αξιωματικός, ο Γιώργος Τούγιος. Δυο-τρεις άλλοι ακόμα μίλησαν με το ίδιο πνεύμα, τονίζοντας όλοι την αξία της θυσίας αυτής και συστήνοντας πως τα τελευταία λόγια τους θα ήταν ο εθνικός μας ύμνος και μιά ζητωκραυγή για την Ελλάδα.

Δυο νέα παιδιά (ναῦτες του καϊκιού) κλονίστηκαν σαν άκουσαν τα λόγια του γερμανού και ίσως δεν μπόρεσαν καλά-καλά να καταλάβουν τι είπε ο Κωτούλας και οι άλλοι.

Γύρισαν στο Μιχάλη Ακύλα, επισμηναγό, που ήταν και μεγαλύτερος σε βαθμό απ' όλους τους αξιωματικούς και του είπαν:

— «Το βρίσκετε σωστό σεις, κ. Ακύλα, να μās πάρουν και να μās σκοτώσουν έτσι στα καλά-καθούμενα χωρίς να κάνουμε τίποτα; Γιατί να πεθαίνουμε;»

Ο Ακύλας απάντησε:

— «Δεν είναι τίποτα παιδιά! Θα περάσετε απ' τη μιά ζωή στην άλλη χωρίς να καταλάβετε τίποτα. Περισσότερο θα υποφέρετε αν πηδήσετε μισό μέτρο, παρά αν πέσετε από τις σφαιρες του αποσπάσματος. Δεν είναι τίποτα».

Τα παιδιά τον κοίταξαν σοβαρά και δεν ξαναμίλησαν κανένα παράπονο.

Έτσι έμειναν εκεί κλεισμένοι, περιμένοντας την ώρα που θα φώναζαν μερικούς απ' αυτούς να τους οδηγήσουν μπροστά στο απόσπασμα, ως στις 4 Ιουνίου 1942.

Στις 4-6-42, την Πέμπτη τ' απόγευμα μπήκε στο κελί τους ο ίδιος γερμανός με τον διερμηνέα κρατώντας ένα χαρτί.

— «Όποιος άκούει τ' όνομά του να μαζεύει τα πράγματά του» μετάφρασε ο διερμηνέας και ο γερμανός άρχισε να φωνάζει τα ονόματα.

- 1) Ακύλας Μιχαήλ — επισμηναγός
- 2) Αναγνωστόπουλος Ι. — έμποροπλοίαρχος
- 3) Κωτούλας Γεώργιος — υποπλοίαρχος λιμενικός
- 4) Καζάκος Ηλίας — λιμενάρχος Μυτιλήνης
- 5) Γιαγκουδάκης Δημήτριος
- 6) Θυμαράς Παναγιώτης.

Τα μάτια του ήταν δακρυσμένα. Παράξενο, όμως αληθινό.

Φώναξε τα ονόματα και βγήκε έξω.

— «Λόξα τῷ θεῷ ἐπὶ τέλους νὰ τελειώνουμε», είπε ο Κωτούλας μόλις έκλεισε ή πόρτα.

Μάζεψαν τα πράγματά τους και ο Μιχ. Ακύλας είχε το κουράγιο να κοιμηθεί. Είδη μάλιστα και όνειρο και το διηγήθηκε στους άλλους, πως κάποιος του είχε άρπάξει τα χειρόγραφα του και φώναζε στον ύπνο του, «πιάστε τους, πιάστε τους!».

Το βράδι ήρθαν μερικοί γερμανοί στρατιώτες και τους πήραν. Αποχαιρέτησαν τους συντρόφους τους με τα λόγια: «Γειά σας παιδιά!» «Καλή αντίμωση τώρα ψηλά» είπε ο Ακύλας.

Από τις φυλακές της οδού Βουλιαγμένης τους πήγαν στις φυλακές Αβέρωφ. Εκεί τους πέρασαν χειροπέδες και έτσι δεμένους δυο-δυο τους έκλεισαν σε χωριστά κελιά.

Ο Κωτούλας και ο Καζάκος ήταν δεμένοι μαζί. Σε άλλο κελί ο Ακύλας με τον Γιαγκουδάκη και ο Αναγνωστόπουλος με τον Θυμαρά χωριστά.

Για μιά στιγμή έπειδή δεν είχαν τσιγάρα ο Ακύλας ζήτησε από το γερμανό φρουρό να τους φέρουν, να έχουν να καπνίσουν.

— «Σε καταδικούς όπως εσεῖς, απαγορεύεται και το νερό» του ξήγησε ο διερμηνέας.

Ξημέρωνε ή Παρασκευή της 5-6-1942. Η ώρα τέσσερις το πρωί άνοιξαν οι πόρτες.

Έτσι πάντα δεμένους δυο-δυο, τους έβαλαν στο αυτοκίνητο, μαζί με τρεις παπάδες του Αγίου Σπυριδώνα, του Αγίου Δημητρίου και της Αγίας Ζώνης, που τους ξεσήκωσαν βιαστικά-βιαστικά, νύχτα, απ' το σπίτι τους. Πήραν μαζί και δυο άλλους μελλοθάνατους από τις φυλακές Αβέρωφ, τους:

- 1) Ι. Μοσχόπουλο
- 2) Έλευθέριο Κιοσσε.

Είταν φοιτητές και οι δυο τους, είκοσι έως είκοσιδυο χρονώ παιδιά. Τους έπιασαν την ώρα που μοίραζαν «παράνομο τύπο».

Όλους μαζί τους οδήγησαν πριν καλοξημερώσει στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

Εκεί διάβασε ο γερμανός αξιωματικός τη διαταγή. Λίγα λόγια, που έλεγαν πως σύμφωνα με την προειδοποίηση του στρατιωτικού διοικητή, έπειδή

τα σαμποτάζ εξακολουθούν (και ως μην είχε γίνει πια κανένα κείνες τις μέρες) θα εκτελεστούν αυτοί. Τη διαταγή αυτή την ύπόγραφε ο Αντρέ, ο Αλσατός διοικητής της Κρήτης, που είχε ρθει εκείνες τις μέρες στην Αθήνα, για να φέρει την τάξη.

Σαν τελείωσε το διάβασμα της διαταγής, ο αξιωματικός τους είπε (πάντοτε μέσω του διερμηνέα) πως έχουν πέντε λεπτά καιρό, να ξεμολογηθούν, και αν θέλουν να γράψουν τις τελευταίες τους θέλησεις.

Ακόμη δεν είχε ξεμερώσει καλά-καλά. Οι παπάδες ήταν τρεις, οι μελλοθάνατοι οχτώ.

Άλλος γύρευε μολύβι, άλλος χαρτί, άλλος ήθελε να μιλήσει με τον παπά. Τα λεπτά όμως ήταν λίγα και περνούσαν. Ο διερμηνέας φώναζε πως πρέπει να κάνουν γρήγορα. Κάποιος έγραψε σ' ένα πακέτο από τσιγάρα τ' όνομά του και το έδωσε στο μανίκι του, φαίνεται για να γνωρίσουν το πτώμα του. Έτρεξε ένας γερμανός στρατιώτης και του το πέταξε, φωνάζοντας κάτι άκατανόητες κουβέντες.

— «Αυτό είναι πολύ προσβλητικό για το γερμανικό στρατό» ξήγησε ο διερμηνέας.

Τα πέντε λεπτά πέρασαν. Φώναξαν τους πρώτους: Καζάκος, Κωτούλας και ο ένας φοιτητής!

Προχώρεσαν με θάρρος τα παλληκάρια αυτά. Στάθηκαν στη γραμμή. Έψαλαν τον Εθνικό ύμνο, φώναζαν «Ζήτω ή Ελλάδα!» και πρότειναν περήφανα τα στήθη τους στα βόλια του αποσπάσματος.

Οι άλλοι τους έβλεπαν, περιμένοντας τη σειρά τους.

Τους είδαν να σωριάζονται χάμω από τις σφαιρες, να τρώνε τη «χαριστική βολή», να τους βάζουν στα φέρετρα και να τα καρφώνουν εκεί μπροστά τους.

Κατόπι φώναξαν τους: Αναγνωστόπουλο, Θυμαρά και τον άλλο φοιτητή.

Η ίδια διαδικασία και αυτή τη φορά. Πάλι άκούστηκε ο Ύμνος μας και τρεις ακόμη ήρωες έπεσαν σαρταρώντας μπροστά στο βωμό της εθνικής λευτεριάς.

Τελευταίοι έμειναν, αφού είδαν και τους εξη φίλους τους να πέφτουν, οι Ακύλας και Γιαγκουδάκης. Ο Εθνικός Ύμνος άκούστηκε για τελευταία φορά, κείνη τη μέρα, σ' αυτό το μέρος, αυτή τη φορά από δυο μόνο στόματα. Σε λίγα δευτερόλεπτα δυο κορμιά ακόμη καρφώνονταν μέσα στα φέρετρα.

Τους πήραν και τους έθαψαν όλους στο νεκροταφείο της Νέας Κοκκινιάς, στο 21 Τμήμα. Την άλλη μέρα όλες οι ελληνόφωνες εφημερίδες, χωρίς ν' αναφέρουν ονόματα, μιλούσαν για την εκτέλεση όμηρων, συνιστώντας στον κόσμο να συνειστέι. Είταν οι πρώτοι όμηροι που εκτελέστηκαν, οι «πρώτοι οχτώ» όπως τους είπε ο κόσμος.

* *

Όταν ύστερα από σαράντα μέρες είχαμε το μνημόσυνο του Μιχάλη, μαζί μας ήταν και ή χήρα του αξιωματικού Κατερίνη. Χήρα γιατί ο άντρας της αυτοχτόνησε από φιλότιμο και θλίψη λίγες μέρες μετά την εκτέλεση «των οχτώ».

Αυτός ήταν που διοργάνωσε τις αποστολές αυτές

στην Αίγυπτο και όταν του είπαν μερικοί του κύκλου αυτού, πως τους έχουν προδώσει και ν' αναβληθεί το ταξίδι, αναφέροντάς του μάλιστα κάποιες λεπτομέρειες και κατονομάζοντας και τον προδότη Ρένο Αργυρίου (που ήταν πράκτορας της Γκεσταπό), δεν έδωσε σημασία και επέμενε να φύγουν τα καίκια. Υστερα από την εκτέλεση των αξιωματικών — που χωρίς να θέλει πήρε στο λαιμό του — θεώρησε τον εαυτό του ύπαίτιο του θανάτου τους. Καταδίκασε τον εαυτό του, κλείστηκε στο δωμάτιό του και έκυψε τις φλέβες του με το ξυράφι.

* *

Σε μιά μικρή βαλίτσα που είχε βάλει ο Μιχάλης τα πράγματά του, όταν τα μάζεψε την τελευταία μέρα που άφησε τη φυλακή, ανάμεσα απ' τα ρούχα του, τυλιγμένα μέσα σε βρώμικα πουκάμισά του, βρήκαμε αυτά τα χαρτάκια. Τα έγραψε μέσα στη φυλακή. Είναι το τελευταίο τραγούδι του γραμμένο σε τσιγαροκούτια. Το κύκνειο του Μιχάλη Ακύλα.

*Έδώ ή ζωή μένει σταματημένη
στο άβυσσο ήμίφως
μακρινής ελπίδας.
Έμειναν έξω από τη θύρα
δία όσα αγαπούμε
τ' άφήσαμε εκεί
περνώντας το κατώφλι.*

*Εκεί στο κάθε δέντρο
του κήπου που ήμερώνει
τη θλιβερή όψη του κτιρίου
στος κλώνους κρεμασμένη...*

*Κι' ο πόθος μας κ' ή αγάπη
κι' ό,τι άλλο είναι δικό μας.
Ακόμη έχουμε αφήσει τον
ίδιο εαυτό μας. Εκείνον που ήταν τότε.
Κ' ελπίζουμε στη μέρα που, αν έρθει, πάλι ίσως
να βρούμε ό,τι ήταν πρώτα δικό μας:
την αγάπη, τη μοίρα την καλή,
τη λαγαρή μας σκέψη
και αυτήν τη θεία
απλότητα που δίνει ή αγαθοσύνη.*

*Μα ως τότε, ως ότου
πάλι διαβούμε το κατώφλι
της σιδερένιας θύρας
ή μικρή μας σκέψη τι θα έχει αλώσει επάνω.*

*Κ' είναι κρεμασμένη (...) στολίδια
Κ' είναι κρεμασμένα λαχταριστά παιχνίδια
καθώς στον Χριστουγέννων το δέντρο τα όσα βάζουν.
Μόνο που αυτά έχουν μάτια γλυκά που μās κοιτάζουν,
μόνο που αυτά έχουν χείλη που μās χαμογελούν
κι ακόμη έχουν καρδοσές μικροσές που ποτούν.*

*Έδώ ή ζωή μένει σταματημένη
στο άβυσσο ήμίφως
μακρινής ελπίδας.*

*Έμειναν όλα
έξω από τη θύρα
όσα αγαπούμε.
Πεονόνας το κατώφλι
τ' αφήσαμεν εκεί.
Εκεί, στο κάθε δέντρο
του κήπου που ήμερώνει
την όψη του κτιρίου.
Γιατί όλα που έχουμε αγαπήσει
έχουμε μείνει έξω από τη θύρα.*

Πάει τώρα καιρός
ἀφ' ὅτου ὁ χωρισμός
ἐστήθηκεν ἀνάμεσα

Κ' εἶναι ἡ κρεμασμένη στὴ θύρα τὴν κλειστὴ
σταλαγματιές βροχούλα, δροσιάς παρηγοριά!
Σὰν διαμάντια ἐπάνω σὲ βέρες στραβές
σὲ δάχτυλα ὄλο φέγγος.

Καὶ ἡ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ ποιητῆ προσθέτει
ἀκόμα:

Θὰ μοῦ μείνει ἀξέχαστος ὅσα χρόνια καὶ νὰ ζήσω
ὁ διερμηνέας τῶν φυλακῶν Ἀβέρωφ. Εἴταν ἕνας
ἄντρας 40 ὡς 45 χρονῶ, πού διαρκῶς γελοῦσε
χωρὶς καμιά αἰτία. Σὰν πῆγα μαζί με τὴν ἐξαδέρ-
φη τοῦ Μιχάλη γυρεύοντας τὰ γράμματα πού μοῦ
ἔγραψε ἐκεῖνος πρὶν πεθάνει, καὶ θὰ μοῦ ἔλεγε ἕνα
σωρὸ πράγματα ἀνεχτίμητα γιὰ μένα καὶ γιὰ κείνον
καὶ τὰ ἔργα του, ὁ διερμηνέας αὐτὸς (κάποιος Οἰ-
κονόμου ἢ Οἰκονομόπουλος, καθηγητὴς λεγότανε τῆς
Γερμανικῆς) με ρώτησε ξεκαρδισμένος στὰ γέλια.

— Εἶσθε ἡ μνηστή του μήπως (Χά! Χά!) ἔχετε
δύο γράμματα:

— Ναί! εἶπα ἐλπίζοντας πὸς θὰ μοῦ τὰ ἔδινε.

— Χά! Χά! ὁ διευθυντής, ὁ κ. Γκαί, λείπει
στὴν Αἴγινα· ἔλατε σὲ δεκαπέντε μέρες.

Καὶ πάντοτε γελώντας σὰν τρελλὸς μᾶς εἶπε πὸς
αὐτὸς εἴταν μπροστὰ στὴν ἐκτέλεση, πὸς αὐτὸς ξή-
γησε στοὺς μελλοθάνατους τὴ διαταγή, πὸς αὐτὸς
ἔγραψε τὸ ὄνομα πάνω στὸ φέρετρο, καὶ αὐτὸς
ἔσβυσε μιὰ λέξη ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Μιχάλη ὅταν
τοῦ τὸ ἔδωσαν νὰ τὸ λογοκρίνει.

Στὸ τέλος μοῦ εἶπε πὸς αὐτὸς θὰ ἐλογόκρινε καὶ
τὰ δύο γράμματα πού ζητοῦσα καὶ κατόπι θὰ τὰ
ἔπαιρνα.

Πῆγα μετὰ δεκαπέντε μέρες, ὅπως μοῦχε πεῖ.
Τὸν ξαναβοῆκα πάλι νὰ ξεκαρδίζεται στὰ γέλια.
Τὸν ρώτησα σχετικὰ μετὰ τὰ γράμματα· μοῦ εἶπε πὸς
ὁ Δ/τῆς δὲν γύρισε, ἀλλὰ γιὰ μιὰ στιγμή καθὼς
τὸν ρώταγα πότε νὰ ξανάρθω.

— Εἶσθε ἡ Μαρίνα; με ρώτησε.

— Μάλιστα!

— Εἶσθε ἡ (εἶπε μιὰ χαϊδευτικὴ λέξη πού μ' αὐτὴ
με φώναζε μόνο ὁ Μιχάλης). Κατάλαβα τότε πὸς
τὰ γράμματα τὰ κρατᾷ αὐτὸς ὁ ἄθλιος. Τὸν παρα-
κάλεσα νὰ μοῦ τὰ δώσει νὰ τὰ δῶ μόνο.

Σπαρτάρησε στὰ χάχανα.

— Χά! Χά! Τὰ θέλετε νὰ τὰ δῆτε; Ὁχι! Ὁχι!
Ἀπαγορεύεται. Πρῶτα θὰ περάσουν ἀπὸ τὸν ἐλεγκ-
χά! Χά!

Ὅσο τὸν παρακαλοῦσα κλαίγοντας, τόσο ἐκεῖνος
γελοῦσε καὶ μοῦ πετοῦσε καὶ ἀπὸ καμιά λέξη ἀπὸ
τὸ περιεχόμενό τους, πού καταλάβαινα πὸς τὰ γράμ-
ματά μου τὰ ἔχει αὐτός.

Σὰν ξαναπῆγα μοῦ εἶπε πὸς ὁ διευθυντής δὲν
τὰ εἶδε ἀκόμη. Αὐτὸ μοῦ τὸ ἔκαμε καὶ τρεῖς φορὲς
ἀκόμη.

Τὴν τέταρτη φορὰ πού πῆγα νὰ παρακαλέσω
βοῆκα ἕναν ἄλλον στὴ θέση του. Ἀπ' ὅτι μοῦ εἶπε
αὐτὸς κατάλαβα πὸς ὁ Οἰκονόμου βρισκόταν φυλα-
κισμένος, ἐπειδὴ ἔκλεβε τὰ τρόφιμα πού πήγαιναν
στοὺς κρατούμενους οἱ δικοὶ τους. Ρώτησα γιὰ
τὰ γράμματα τοῦ Μιχάλη. Ἐμαθα πὸς ποτὲ δὲν τὰ
εἶχε στὰ χέρια του ὁ γερομανὸς Διευθυντής.

Ἀπὸ τότε κοντεύουν τρία χρόνια καὶ ὡς τὰ σή-
μερα δὲ βοῆκα τὰ γράμματα αὐτά, ἂν καὶ ἔτρεξα παν-
τοῦ ὅπου μποροῦσαν νὰ με βοηθήσουν.

Μαρίνα Περγιγγή

ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΚΥΛΛΑΣ

Ἰούλιος 1942

.....
κι ἀφοῦ πάνω σου χύμηξε καὶ ξεδίψασε ἡ
[λάμια

ποτιστήκανε ἄγρια θάμνια
ἀπ' τὶς στερνές αἰμοσταλιές.

Ποιὸ εἶν' τὸ χῶμα πού ἀπόγειρες; τοῦ ἄβροῦ
[λόγου κοχύλι!

Τὸν ἀφρώδη οἶνο γλύκανες γιὰ τοῦ Χάρου
[τὰ χεῖλη

σ' ὀλονύχτια κραιπάλη
μὲς στῆς γῆς τὴν ἀγκάλη.

Κι ἀπὸ τ' ἄλιωτα κόκκαλα κι ἀπὸ τ' ἄφαντο
[λιῶμα

ἀπ' τοῦ νοῦ σου τὸ ξάχνισμα κάτι ποῦμινε
[ἀκόμα

—σὰν ἀνθῶν ξεφανέρωμα, ἀπὸ εὐώδιασμα
[νάμα—

γλυκανάσσα πλανήθηκε, σιγανῆς πηγῆς
[κλάμμα
(θὰ τρυγήσουν ποιὲς μέλισσες μέθου τόσο ἐ-
[λαφρό!)

Τ' ἀπαλά σου τὰ δάχτυλα ἐνὸς κύκνου κρα-
[τούσαν

τὰ φτερά καὶ μαδούσαν
προφητείες, ἐκπνοές.

Σκέψη στείρα δὲ σ' ἔσυρε σ' ἀποδείπνι τὸ
[βράδι.

Στῆς ἡμέρας τὸ χάδι
φῶς, ρυθμός, λευτεριά.

—Μ' ἀποθρόνισσε κ' ἔγειρες στὴν ὠχρὴν ἀν-
[τηλιά—

Ἔδονη κι ἀναστέναγμα ἀπ' τὴν ψυχὴ σου
[δοσμένα.

Εὐγενικὰ ἀγκαλιασμένα
ἐπιθυμιές καὶ φιλιά.

Κι ἕνας ἔρωτας διάφανος ἐκεῖ στὰ λείψανα
[σκύβει

(ἕνα σχεδίασμα ἀδύναμο ἀπ' τὸ φτωχό μου
[μολύβι).

Ἄγγελικὴ Κόντη

Ι Ε Ρ Ο

"Ἄσε τὶς εἰρωνεῖες, τὶς ἀδιαπάτες"
ὄρες βογγᾶνε γύρω μας ἱερός.
Μὴ θές νὰ τραγουδήσω τὶς χαρές,
ἀφοῦ οἱ στιγμές μας λίκρα εἶναι γεμάτες.

Στοὺς τόσους, πὸν χαιρέτησες, διαβάτες
ἕνα μονάχα ξένοιαστο ἔλα βρός,
πὸν νὰ μὴν πάει σὲ σκέψεις θλιβερός.
Οἱ πολιτείες, με θρούφαλα σὶς στρατές,

φλέγονται μέσ' στὴ νύχτα ἀμαρτωλές.
Κλαῖνε τὴ Γῆ περαστικοὶ κομηῆτες,
δειλιάζουν νὰ μιλήσουν οἱ Προφῆτες,

γυρτὲς κρατοῦν τὶς λύρες κι' οἱ Ποιητές.
Κι ἂν τὸ τραγούδι ἀκόμη στάζει κλάμα,
προσκύνα το βαθιά, θαμάτων θάμα!

Ἄντρεας Λεοντάρης

ΤΑ ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

«Τὴν ὥρα πού ξεσπερμεύονται οἱ λαοὶ καὶ ξεθεμελιώνονται οἱ πατρίδες», τὴν ὥρα πού κάθε συνείδηση, (ὅπου συνείδηση ὑπάρχει), ἀγωνίζεται νὰ δεῖ τὸ φῶς μὲς ἀπὸ τὸν ἀκατακάθιστο κουρνιαχτὸ τοῦ δρόμου, καὶ εἶναι ἀκόμα μωλωπισμένη ἀπὸ τὸ χτύπημα καὶ ἀπὸ τὴν ντροπή, τί ἄλλο τῆς ἀπομένει γιὰ νὰ λυτρωθεῖ παρά νὰ στρέψει ἄνω ποταμῶν, πρὸς τὰ πρῶτα νάματα, τὴν ἀρχικὴ πηγὴ, πρὸς τὴν κεντρικὴ οὐσία τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς; Γιὰ νάβρει ἐκεῖ τὸ λόγο τοῦ χρησιμοῦ, γιὰ νὰ ξαναρχίσει τὴν ἀναδόμηση ἀπὸ τὰ ριζοθέμελα, γιὰ νάβει ἀκέραιο καὶ τίμιο τὸ νέο τῆς ἔργου.

Καὶ τὴν κεντρικὴ τούτην οὐσία πού θὰ μᾶς ἀποδώσει στὴν πραγματικότητά τοῦ ἑαυτοῦ μας, πού μπρὸς στὰ ζῶφρενα παραστρατήματα θὰ ἀντισταθεῖ σὰ δικαιοκρίτης καὶ τιμητῆς καὶ στὴν ἀγωνία μας σὰν καθαρτῆς καὶ λύτης, πού ἄλλοι θὰ τὴν βροῦμε πῶς ἀμάλαγη καὶ φωτεινὴ παρά σὸ λόγο ἐκείνου πού συνείδησή του εἶχε κάνει τὴ συνείδηση τῆς φυλῆς του;

Ἡ γῆ μας, ὁ μεταφυσικὸς μας οὐρανὸς ἔχει καὶ ἄλλους χρησιμωδοὺς τρανοὺς κ' ἐκείνους, «Πατέρες μας» — ἡ ἐγκόσμια μοῖρα μας, ἡ ἱστορία μας, ἄλλο δὲ γνώρισε τρανώτερο ἀπὸ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ.

Τριῶν χιλιάδων χρόνων πορεία μὲ ἐξάρσεις πού ἀγγίζουν τὸ μυθικὸ καὶ ἐπεσομῶδες πού φθάνουν σὸ ἀκατανόητο, μὲ μιὰν ἀσύγκριτη πολυχρωμία φυτοσκοπῶσεων, μὲ ἀντινομίες σὰν αἰωνόβιες καὶ ἀνυπερνικητές, σχεδὸν μὲ ὅλες τὶς ἀντινομίες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ὅλα αὐτὰ συγκεφαλαιώνονται, συγκεντρώνονται καὶ ἐναγώνια συναίρουσιν μέσα στὴν τεράστια προσωπικότητά του καὶ βρίσκουν ἐκεῖ τὴ μοναδικὰ ἑλληνικὴ καὶ μοναδικὰ προσωπικὴν ἔκφρασή τους. Τὸ ἄθλημα τοῦτο — κάθε βαθιᾶς ἑλληνικῆς ψυχῆς ἄθλημα — τὸ ἀγωνίστηκε καὶ τὸ νίκησε μὲ τὸ ὀργανικὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ ὁ ποιητῆς, πλαταίνοντας τὴ συνείδησή του ὡς στὴ σύνθετη, καθολικὴ καὶ ἀκεραιωμένη συνείδηση τῆς φυλῆς του.

Διόνυσος καὶ Ἀπόλλωνας — Σάτυρος καὶ ἅγιος — παγανὸς καὶ χριστιανὸς — τοῦ νόμου καὶ τοῦ μέτρου Ἀσκράϊος καὶ Γύφτος τῆς ἀνομίας — γκρεμιστῆς καὶ οἰκοδόμος — ἱεροφάντης τῆς πίστεως καὶ σοφιστῆς τῆς ἀπιστίας. Καὶ ὄχι πού ὅλα αὐτὰ τὰ γεύτηκε μὲ τὴ σειρά σὰν περιηγητῆς ἰδεῶν καὶ συγκινήσεων. Μόνο τάρριξε σὸ χωνευτήρι τῆς μέσα του φωτιάς, — νὰ ἀναδευτοῦν ἐκεῖ καὶ νὰ παλέψουν — καὶ μὲς στὴν πύρα νὰ καθαρθοῦν ἀπὸ τὸ καιρικὸ περίβλημα καὶ νὰ φανερωθοῦν γυμνά στὴν ἀφθαρτῆ, ἐνιαία πρωταρχικὴ μορφὴ τους. Γιατὶ ὑπάρχει καὶ πρέπει ὄλο καὶ νὰ ἀνακαλύπτεται ξανά τοῦτο τὸ μόνιμο καὶ ἐνιαῖο στοιχεῖο, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ ροὴ καὶ τὴν παραπλανητικὴ πολυμορφία — τοῦτο τὸ μόνιμο καὶ ἐνιαῖο εἶναι πού συνεχίζει, μὰ καὶ πού στεριώνει τὴν ὑπαρξή μας μέσα σὲ τόσες θανάσιμα ἐπικίνδυνες παλῖρροιες — τοῦτο εἶναι καὶ ὁ χρησιμολύτης λόγος γιὰ τὰ προβλήματα

μας, μὰ καὶ γιὰ τὶς ἀμαρτίες μας, τὶς χτεσινές, τὶς σημερινές καὶ σὲ ὅλα τὰ μάρκη τοῦ χρόνου. Σὲ τοῦτο τὸ μόνιμο καὶ ἐνιαῖο πού διασώζεται κάτι ἀπὸ τὶς ἐναλλαγές τῶν καιρῶν καὶ τῶν διαθέσεων, ἀναγνωρίζουμε τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ μας. «Μιά εἶναι ἡ Ἑλλάδα καὶ παντοῦ» λέει ὁ ποιητῆς, καὶ ἡ κλασικὴ καὶ ἡ βυζαντινὴ καὶ ἡ νέα καὶ ἡ δεμένη ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο καὶ ἡ χτυπημένη ἀπὸ τὸ Βενετό, τὸν Τοῦρκο, καὶ τὸ Σλάβο. Ἀπὸ τὸν Προμηθέα σὸ Σωκράτη, σὸν Ἀλέξανδρο, σὸν Ἡράκλειο, σὸ Βουλγαροκτόνο, σὸν Κανάρη, ἡ Ἑλλάδα στημένη καὶ χρονικὰ καὶ τοπικὰ στοὺς πυλῶνες τῆς Εὐρώπης, τάχτηκε ἀπὸ τὴ Μοῖρα, Ἀκρίτας τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ τῆς ἡ λειτουργία θεμελιώνει τὴ συνέχειά τῆς τὴν ἀδιάπτωτη, αὐτὴ ἑντάσσει τὶς πολλαπλές τῆς φάσεις κάτω ἀπὸ ἕνα ἱστορικὸ νόμο, κάτω ἀπὸ μιὰν ἀνόλεθρη ἱστορικὴν ἀποστολή.

Καὶ ὁ ποιητῆς πού ζεῖ ἀπὸ τούτῃ τὴ συνείδηση καὶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀποστολή, τὴ γραμμένη ἀπὸ αἰῶνες, μὲ τὴν πειθαρχία τοῦ ἀσκητῆ, μοχθώντας χρόνια, χωρίς καμμιάν ἀναγνώριση, ὀδοιπόρησε μαζί μὲ τὸ λαό του καὶ μεράστηκε μ' αὐτὸν ὅλους τοὺς ξεπεσομῶδες καὶ ὅλες τὶς ταπεινώσεις. Ἀπὸ πόνου καὶ ἀπὸ ὄργη, ἀπὸ θρήνο καὶ ἀπὸ σάτιρα πλάθεται τὸ ἔργο του γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ ἕνα συναίσθημα ἀσήκωτης εὐθύνης πού ἐκτείνεται καὶ σκεπάζει ὅλων μας τὶς κακουργίες καὶ τὶς συμφορές. Ἐδῶ καὶ εἴκοσι τρία χρόνια, τὶς μέρες πού συντρίβονταν ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἡ Ἑλλάδα κοίτονταν σὲ συντρίμια καὶ εἶταν τὸ αὔριο προβληματικὸ ἕνα παιδί, μὲ τὴν ψυχὴ ραϊσμένη, οὔριο ἀπὸ τὴ σαλαγὴ τῆς φυγῆς καὶ τὴν κραυγὴ τῆς δυστυχίας ἔμπαινε ἕνα βραδάκι σὸ κελλὶ τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ κάθισε μόνον ἀπέναντι σὸν ποιητῆ, καὶ εἶταν σὰ νὰ τοῦ ζητοῦσε κάτι, κάτι πού τὸ ἴδιο καλὰ καλὰ δὲν ἤξερε τί εἶταν. Τοῦ λέει ὁ ποιητῆς μὲ τὸ παιδιᾶτικο ντροπαλὸ τοῦ ὕφους: «Νὰ σοῦ διασῶσω κάτι πού ἔγραφα σήμερα. Δὲν τέλειωσε ἀκόμη». Καθισμένος ὅπως πάντα στὴν κουνιστὴ καρέκλα, γέρνοντας λίγο πρὸς τὴ λάμπα τοῦ πετρελαίου, ἄρχισε τότε νὰ διαβάσει μ' ἐκείνη τὴ φωνὴ πού ἐρχόνταν σὰ βουητὸ ἀπὸ ἄδυτα βᾶθη, καὶ πού ὅποιος τὴν ἄκουσε, στίς καλές τὶς ὥρες, ποτὲ δὲ θὰ τὴν λησμονήσει. Τῆς βραδιάς ἐκείνης ἡ φωνὴ σὸν αἰῶνα δὲν ξεχνιέται

*Βοσκοὶ στὴ μάντρα τῆς Πολιτείας οἱ λύκοι! Οἱ λύκοι!
Στὰ ὄπλα, Ἀκρίτες! Μακριὰ καὶ οἱ φαῖλοι καὶ οἱ περσιτοί,
καλαμαράδες καὶ δημοκόποι καὶ μπολοβίτικοι,
γιὰ λόγους ἀδελφῆς ἢ γιὰ τὸν δέλεθρον τὰ ἔργα βαλτοί.*

Καὶ συνέχισε ἡ ὀργισμένη φωνὴ καὶ σὸ θαυμάσιο χέρι τρέμανε τὰ χαρτιά του. Τὸ παιδί σάσισε, δάκρυσσε, καὶ ἔνωσε κάποιο φῶς νὰ τὸ περιλούει. Καὶ ἴσως ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ βράδι, ἀπὸ τὴ θεία μετάληψη τοῦ τραγουδιοῦ, νὰ ριζοβόλησε μέσα του καὶ νὰ φύτρωσε

τὸ σταθερὸ θέμα τῆς ψυχῆς του: τὸ πάθος τῆς Ἑλλάδας.

Καὶ ὅταν, πᾶνε δυὸ χρόνια σήμερα, τὸ ἴδιο τὸ τότε παιδί κ' ἕνας λαὸς μαζί προβοδοῦσε τὸ λειψανὸ τοῦ σὸ τελευταῖο τοῦ ταξίδι, ὅταν ὑψώναμε τὸ φέρετρο γιὰ νὰ τὸ πᾶμε στὴ γῆ πού τόσο ἀγάπησε καὶ τόσο τραγούδησε, ὅταν μπρὸς σὸν ἀνοιχτὸ τάφο ψάλαμε μὲ μιὰ φωνή, ἕνας λαός, τὸν ὕμνο τῆς ἐλευθερίας, ξαφνικά, στὴν ὥρα τῆς πῶς μαύρης δουλείας, ἀνοιχτήκε ἕνα παράθυρο ἀπὸ φῶς σὸν ἀλυσοδεμένο ὄριζοντα καὶ γυρίσαμε σὰν νικητὲς θριαμβευτὲς στὴ σκλαβωμένη πολιτεία.

Τώρα σὸ βράχο τοῦ ἔργου τοῦ πρέπει νὰ ξαναγυρίσουμε γιὰ νὰ καθαρθοῦμε ἀπὸ τὸ μόλυσμα, γιὰ νὰ ἀρχίσουμε ξανά τὸν ἀγῶνα τὸν τίμιο, ὕστερα ἀπὸ τὸ ἐπονεῖδιστο ἄγος.

Στὸ βράχο τοῦ ἔργου τοῦ θὰ ξαναγυρίσουμε γιὰ νὰ καταντλήσουμε ἀπ' ἐκεῖ «τὴν παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρίμα ψυχῆς μας», μὲ τῆς Ἑλλάδας τὴ διδαχὴ πού, ἔμεις τὴν ἀπολησμονήσαμε, ἄλλοι ἀπὸ ἀπιστία καὶ ἀβουλία καὶ ἄλλοι παραδομένοι σὲ ὀθνεῖους θεοὺς.

Στὸ βράχο τοῦ ἔργου τοῦ θὰ ξαναγυρίσουμε, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ ψῆλος τοῦ θὰ ἀντικρύσουμε πάλι, ἀπάνω ἀπὸ τὸ συρφετὸ τῆς ἀγορᾶς, τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν πρωταρχία τῆς ἑλληνικῆς ιδέας, θὰ ἀναπνεύσουμε ἐκεῖ τὸ ἦθος πού ἀξιώνει ἡ λειτουργία τῆς, καὶ θ' ἀκούσουμε τὸ λόγο πού ὀρίζει τὸ ρυθμὸ τῆς. Στὴν ὥρα τῆς ἀνομίας ὁ Κωστὴς Παλαμᾶς ὀρθώνεται μπρὸς μας, ὁ τυρταϊκὸς ταγός, ὁ πνευματικὸς θεσμοθέτης καὶ γιὰ ὄσους τὸν εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους καὶ τὸν ἀγγίξαν μὲ τὰ χέρια τους γιὰ πάντα, ὁ πατέρας.

Κωνσταντῖνος Τσάτσος

Φ Ω Ν Η

I

Ἐνα σπίτι πού τῶβρισκαν — κάποιου καλοκαιριοῦ — ἀνοιχτὸ τὰ χρυσὰ τὰ βράδια καὶ οἱ φίλοι, ἕνα σπίτι στὴν ἄκρη ζοῦσε κάποιου χωριοῦ κ' εἶχε πρόσωπο ἀντίκρου σὸ γιὰλὸ καὶ σὸ δέλι.

Μιά, πού πρώϊμα τῆς πῆραν τὰ παιγνίδια οἱ Μοῖρες, ἀδερφοῦλα καὶ χάσαμε τὰ μεγάλα τῆς μάτια καὶ τὸ φῶς καὶ οἱ φωνοῦλες σταματήσαν τὶς γύρες τὶς γελοῦμενες πού ἔφεραν στοῦ σπιτιοῦ τὰ δωμάτια.

Μιά βραδιά, πού τ' ἀστέρια σκύβαν πάνου ἀπ' τὸν κῆπο καὶ στὰ δέντρα κρεμάστηκαν σὰν ἀνθοὶ ἔξωτικοί, κάτι θροῖζε πνίγοντας τῆς καρδιάς μου τὸ χτύπο κ' εἶταν σὰν ἀπὸ κάποια παρουσία μυστικῆ.

Κι ὅταν ἀνθῖσε τοῦ ὄρθου ἡ φλογάτη ἀνεμῶνα, κάθε ἀγρίμι, τὸ δρόμο πῆρε κάποιος σπηλιάς κι ἐγὼ φεύγοντας ἄκουα ν' ἀντηχοῦνε τὰ μόνια βήματά μου, στὴ φλοῦδα τῆς ὕγρης σιγαλιάς...

Ἄ, τι ζήσαμε μήπως θὰ τὸ τὸ ζήσουμε πιά; Στὰ ἴδια μέρη γυρνώντας, ἄλλα βρίσκουμε μέρη. Ποιὰ θὰ μπόραγε ἀγάπη καὶ μετάνοια μας ποιὰ σ' ἕνα ἀντίκρουσμα πάλι γλυκὸ νὰ μᾶς φέρει;

Γιώργος Λιάκος

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΠ' ΤΗ ΓΕΝΙΑ ΜΟΥ

Δ Ι Η Γ Η Μ Α

Παγωνιά. Παντού είναι χυμένη μι' απέραντη παγωνιά: στα μάτια, στα χείλη και στην καρδιά. Όλα τώρα είναι αδιάφορα. Και στα χείλη έχω τη γεύση της στάχτης.

Στ' άφτιά μου φτάνουν λόγια που κάποτε ειπώθηκαν σε χρόνια παλιά — άγάπη μου, χάρισέ μου αυτές τις στιγμές. Ύστερα ή μέρα που γύρισα από το Μέτωπο. Η μητέρα περίμενε να δει το παιδί της — ένα νέο παιδί, άκέραιο, γερό. Ήρθε στο θάλαμο 4 κι όταν πλησίασε:

— Όχι, δεν είναι ο γιός μου, λέει στην άδελφή με το γαλάζιο σταβρό. Ο γιός μου είναι ένας λεβέντης. Όχι όχι, πώς μπορεί νά'ναι...

Και πάει να φύγει...

— Μητέρα...

Θυμάμαι το Σεμινάριο του Σαιν-Ζοζέ ντε Μπώ. Ήσυχία. Μια μεγάλη μάντρα και λίγοι καλόγεροι. Μ' άρεσε νακούω κείνο τ' άτέλειωτο «amen deus... amen deus...» Άνοησίες... Πολλές φορές γίνομαι σαν τα μικρά παιδιά που όνειρέβονται μαγικά παλάτια, χώρες μυθικές, πλούτη και βασιλόπουλα που σκορπούν λεφτά στους φτωχούς.

Κι όταν πάλι ξυπνώ, ή καρδιά μου είναι φτωγή, γυμνή, και τρέμει άπ' το κρύο. Γι' αυτό ποτέ δε θέλω να όνειρέβομαι αυτή τη ζωή — έχω γεννήθηκα να βλέπω τους άλλους όλο χαρά και μέσα μου ν' άκούω ένα γκρέμισμα. Ένα γκρέμισμα τοίχων που ποτέ πιά δε θα χριστούν.

Πέριστο είμουν «καθηγητής Γαλλικών». Είχα δυο-τρία παιδάκια και τους έκανα μάθημα. Πηγαίναμε κεί στο πάρκο και κείνα ξεχνούσαν πώς ύπάρχω. Μόνο κάποτε,

— Μεσιέ, «τσίζ», έλεγε κείνος ο πεπονοκέφαλος γιός του ίδιοχτήτη μου, με τα ήλιθια μάτια.

Κ' έχω τον βοηθούσα να κάνει «τσίζ».

Ύστερα ύπηρει μι' άλλη μικρή που είχε τραλαθεί να διηγείται διαρκώς κινηματογραφικά έργα. Κ' έχω να την άκούω δυο ώρες να λέει. Στο τέλος έβγαζε ένα πακέτο κ' έτρωγε μι' ταρτίνα — μι' φέτα ψωμί άλειμένη με βούτυρο και ώραία μαρμελάδα.

Η μαμά της μπεμπέκας με βρίσκει πολύ καθώς πρέπει. Στο τέλος όταν έμαθε πώς πήγα και λίγο πιό έξω άπ' τον τόπο μου, μου ζητούσε να της διηγηθώ ταξίδια... Έτσι, μ' αυτά τα λεφτά ζούσα μι' φτωχή μα κανονισμένη ζωή.

Αυτό. Όταν τό σκέφτομαι τώρα άηδιάζω. Τι θα μπορούσα κ' έχω να προσφέρω στη ζωή...

Κι όμως είμουν ύποχρεωμένος να βγάζω περίπατο τα παιδιά, να διηγούμαι ταξίδια, να βοηθώ το γιό του ίδιοχτήτη να κάνει «τσίζ» και στο τέλος έπρεπε νάμαι ευτυχισμένος που ζούσα άπ' την έλεημοσύνη των ανθρώπων.

Γιατί μπορούσε κ' έχω νάχα πεθάνει όπως τόσες

χιλιάδες πεινασμένοι — και τότε ποιός θα σου διηγόταν κ' έσένα αυτά τα ήλιθια που διαβάξεις;

Ύστερα πήγα σε γερμανικό άεροδρόμιο, να σκάβω το σκληρό χώμα. Κάθε χτύπος της τσάπας κ' ένα άχ! άκουγόταν μέσ' άπ' το στήθος μου. Σκάβαμε όπως στα κάτεργα για ένα κομμάτι ξυνό ψωμί. Να δεις τι σκληρή ζωή που κάναμε σκάβοντας.

Δίπλα μας περνούσε το τραινάκι με τα βαγονέτα. Φορτώνουμε το χώμα που είχαμε σκάψει και πιάνουμε πάλι την τσάπα. Κι όταν ή γραμμή απομακρυνόταν πολύ, τότε, — εί-όπ, εί-όπ — κάναμε ρυθμικά και τραβούσαμε τη γραμμή πάλι κοντά μας.

Ο έπόπτης ήταν ένας κοντόχοντρος άντρας με μαύρες μπότες και κατεβασμένη ρεμπούμπλικα ως τα μάτια. Στα χέρια κρατούσε ένα κλαρί που όλο το λύγιζε. Όποιος κουραζόταν έστω για μι' μόνο στιγμή δεχόταν βροχή τις βρισιές του...

— Άντε χαραιοφάη, άντε... Το Χριστό σου... κουνήσου χτικιό... βρωμόσκυλα... όλο μπαρμπούτι και φαί; Άμ δέ!... παλιοκοπρίτες.

Και χράστ! μι' με τη βέργα στις μπότες.

Όλοι σκύβαμε τότε το κεφάλι και δουλέβαμε σαν τα σκυλιά.

Κάθε Σάββατο άπόγεμα δεν είχε δουλειά. Έρχόταν ένας ψηλός κύριος και μās μιλούσε για τη «Μεγάλην Γερμανίαν που πολεμά τον έχθρον του πολιτισμού και ενδιαφέρεται δια την ίσότητα και την έλευθερίαν των λαών».

Μās μάζεβαν στο προάβλιο κάποιου σχολείου και μās μιλούσαν. Στο τέλος τα χέρια χτυπούσανε ζήτω και τα χείλη σφιγγονταν όλο μίσος και έχθρα.

Άν μιλούσε κανένας τον περίμενε ή τύχη του Μαρινάκη.

Έτσι και τότε είχε έρθει κάποιος που μās μίλησε για τη «Μεγάλην Γερμανίαν». Ο Μαρινάκης — ένα νέο παιδί ως είκοσιπέντε χρονώ, δεμένος σαν άθλητης — ήταν μπρός-μπρός και τον κοιτούσε στα μάτια.

Σε μι' στιγμή παρουσιάζεται ένας στρατιώτης με ματωμένα τα ρούχα. Τον κοιτάζει κι αυτός καλά και,

— Γι' αυτόν σκοτωθήκαμε μεις; Είναι να λένε τα κλαμένα του μάτια. Και δε μιλάς;...

— Τι θέλεις να πώ; λέει μι' φωνή μέσα του. — Άϊσχος...

— Άϊσχος... λέει τότε κι ο Μαρινάκης κ' οι φλέβες του φουσκώνουν να σπάσουν. Τώρα, πάει πιά δεν μπορεί να κρυφτεί, τ'όπε, και θα το πει άκόμη πιό δυνατά όσπου να σπάσει ή φωνή του.

Τότε γίνεται αυτό: ένας κύκλος σχηματίζεται γύρω του που άραιώνει, άραιώνει, όσπου στο τέλος μένει μόνος ο Μαρινάκης.

Την άλλη μέρα δεν ήρθε στα έργα. Η μητέρα του έμαθε από τη διεύθυνση πώς ο γιός της τιμωρήθηκε γι' αυτό που έκανε και πώς μετατέθηκε σ' άλλη δουλειά.

Και νά'ναι καλά ο κύριος Χαρτμάγιερ που μεσίτησε και το Σάββατο θά'ρθε πίσω πάλι ο γιός της. Όμως αυτό να μη ματαγίνει.

Η μητέρα του είναι όλο ευχαριστίες.

Τί καλός κύριος αυτός ο Χαρτμάγιερ — ο θεός να τον φυλάει άπ' το κακό...

Πέρασαν όμως πολλά Σάββια κι ο Μαρινάκης δε μās ήρθε.

Τότε κ' ή μάνα του το πήρε άπόφαση κ' έβανε μαύρα.

Έτσι. Άηδία... Τότε είμαστε ένα κουρέλι από άκριβό ύφασμα πεσμένο μέσα στη λάσπη. Όποιος μπορούσε το πάταγε μι', και περνούσε.

Άλήθεια — κάποτε είμουν κ' έχω μι' ύπολογίσιμη μονάδα μέσα στο σύνολο.

Όσοι έχουμε μένει περπατούμε μ' ένα νεκρό στην καρδιά και κεφάλι σκυφτό.

Και μι' παγωνιά — μι' απέραντη παγωνιά είναι χυμένη παντού: στα χείλη; στα μάτια, στην καρδιά.

Στα χείλη έχουμε τη γεύση της στάχτης.

Μόνο καμιά φορά νοσταλγώ τις απέραντες θάλασσες που γνώρισα κάποτε. Και κάτι πουλιά που πετούνε ψηλά, χωρίς να κουνάν τις φερούγες. Στο νού μου έρχεται ή «Άτζουλέτα» με την περιστερένια καρένα, ο Χοντρο-Τόμ, το Σίντενι, ή Μπαρτσιελόνα με τους φαροδιούς ήλιόλουστους δρόμους...

Τώρα όμως πρέπει να τα ξεχάσω αυτά. Και σήμερα, κι αύριο, και πάντα... και πάντα...

1943

Σ. Μαράντος

Φ Ω Ν Η

II

Έτσι λοιπόν θα σκύβουμε χωρίς διαμαρτυρία, δίχως κ'ν ένα μάταιο κίνημα που μπορεί να δώσει αυτό τουλάχιστον, στη θλιβερή ιστορία που ζούμε, κάποιαν έξαρση στο τέλος της μικρή;

Άνάξιο είναι να σβύνουμε μες τη σιωπή μας δίχως, καθώς τριγύρω στους γιαιούς φρουμάζουν τα στοιχεία κι άναταράζονται οι βυθοί, φωνή να βγάινει ο σίχος, βόγγου φωνή, και τρέμουσα γροθιά στην προστυχιά.

Στα θλιβερά παράπονα λυγίσαμε, στα λόγια όπου στην έρημο βοούν την άσωστη πικρά και στ'ων μανάνων τ' άγρια που άκούμε μοιρολόγια, μα πιό πολύ, στην άδηλη του γέλιου μας χαρά.

Όχι. Όχι πώς μās δάμασανέμας του ανθρώπου οι νόμοι στρατιώτες τάχα ή συρφετός να γίνουμε ποτές, όμως, μπροστά μας τ' άρματα με την άντρίκια γνώμη μās λέν πώς είναι άθάνατη τούτ' ή στιγμή, ποιητές.

Άς τρέμει του άναντρου ή καρδιά στον όχτο σαν καλάμι τώρα που φλόγες άναψε ή νέα του κόσμου αυγή και στέγνωσε ως την κοίτη του το τρίσβαθο ποτάμι που κύλαγε τα δάκρυα μας σα μελωδιάν άργή.

Άπό τα βάθη φτάνουνε των αιώνων κι άντηχούνε δλόγυρά μας, των νεκρών παράπονα πικρά, εκείνων, που άγαπήσαμε κι όσων ψυχομαχούνε και με της ίδιας μας ψυχής χτυπιούνται τα φτερά!

Γι' αυτό, με νέους άνθους ενώ φωτάει το καλοκαίρι, του βόγγου ή τρίσβαθη φωνή που λύτρωση ποθεί, μέσα στα σπλάχνα μας καθώς στριφογυρνάει μαχαίρι, άπ' τ' άξιο χέρι, στη Στιγμή την Άξια, θα συρθεί!

Γιώργος Λιάκος

ΜΙΑ ΑΤΙΜΩΤΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

'Υπάρχουν στην ιστορία τῶν Ἐθνῶν καὶ μερικές ἐπέτειες θλίψεως καὶ ἀτιμίας, πού δὲν πρέπει νὰ περνοῦν ἀμνημόνευτες, γιὰ τοὺς ἴδιους παιδαγωγικούς σκοποὺς πού γιορτάζονται οἱ ἡμερομηνιακοὶ σταθμοὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξας μέσα στην ἱστορική ζωὴ τῶν λαῶν.

'Ἡ λήθη τῆς ἱστορίας εἶναι ὕπνος ἀκηδίας καὶ νυστάλα γεροντική, καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἐκφράζεται ἀδιάκοπα μὲ τὰ γνωρίσματα, πότε ἔξοχα καὶ πότε φριχτά, ἐνὸς ὀργανισμοῦ ζωντανοῦ καὶ νεανικοῦ. Νά γιατί ἡ «Κ. Ἑλλάδα» θέλει σήμερα νὰ ξαναζήσουν ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τὴν ἐπέτιο μιᾶς ἀτιμίας, καὶ σύγχρονα νὰ ζητήσουν τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τιμωρία.

***

Στις 23 τοῦ Δεκέβρη τοῦ 1941, μὲ ἀντιπρόεδρο στην Κυβέρνηση τοῦ στρατηγοῦ Τσολλάκογλου τὸν Ὑπουργὸ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Λογοθετόπουλο, ἔγινε τὸ πρῶτο γλέντι τῶν γερμανῶν στρατιωτικῶν μέσα στην "Αουλα, δηλ. τὴν ἐπίσημη αἴθουσα πνευματικῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας.

Τὸ πράγμα ἔγινε πολὺ γρήγορα, πολὺ εὐκόλα καὶ πολὺ ἀπλά. Οἱ Γερμανοὶ κόλλησαν πάνω στην πύλη τῆς αἴθουσας πῶς ἐπιτάσσεται ἀπὸ τὸ Στρατὸ τοῦ Ράιχ γιὰ νὰ κάνει τὸ χριστουγεννιάτικὸ του ξενύχτι. Ὁ τότε Γεν. Διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Πολυγένης, μᾶς βεβαιώνει πῶς ὁ κ. Λογοθετόπουλος, σὰν τοῦ εἶπαν πῶς ἔχει ἱερὸ καθήκον ν' ἀντιδράσει γιὰ τὴ βεβήλωση, ἀπάντησε πῶς «ἐπειδὴ φρονεῖ πῶς καμιά διαμαρτυρία δὲ θάφερνε ἀποτέλεσμα, καλὸ εἶναι νὰ μὴ διατυπωθεῖ καμιά ἀντίρρηση γιὰ τὴν ἐπίταξη». Φαίνεται ὅμως πῶς ὁ κ. Πολυγένης ἀπὸ δική του πρωτοβουλία ἔκαμε ἐνέργειες πού βγήκαν ἄκαρπες.

Τὸ μεθοκόπι ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἀποχτηνωμένους καταχτητὲς μέσα στην ἱερὴ αἴθουσα.

Οἱ γερμανοὶ βρῆκαν φαίνεται τὸ μέρος πολὺ κατάλληλο γιὰ γλεντοκόπι. Ἔτσι ξαναγύρισαν σὲ λίγες μέρες στην "Αουλα μὲ περισσότερο κέφι, γιὰ τὸ πρωτοχρονιάτικὸ φαγοπότι τους.

'Ἡ προετοιμασία ἄρχισε στις 27 τοῦ Δεκέβρη, ὅταν ἐπίασαν οἱ στρατιῶτες τους νὰ

κουβαλᾶνε ταβερνοτράπεζα, καρέκλες καὶ κάσες κρασιᾶ καὶ μπίρες. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἀληθινὸ ξενύχτι μεθυσμένων. Καὶ γιὰ νὰ μὴ λείπει τίποτα ἀπὸ τὴ μετατροπὴ τῆς "Αουλας σὲ καφωδεῖο, κάλεσαν καὶ τὸν κ. Γιοκαρίνη νὰ τοὺς βοηθήσει. Ὁ κ. Γιοκαρίνης, δημοσιογράφος, ἐκδότης τῆς «Ἑλλάς» μαζὺ μὲ τὸν Καμπάνη, συνεργάτης τοῦ «Κουαδρίθιο», ὑπάλληλος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διευθυντῆς τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου», φώναξε τὶς χορευτρίες καὶ τὶς τραγουδίστριες τῆς «Λυρικῆς Σκηνῆς» καὶ τὶς διέταξε νὰ πάνε νὰ διασκεδάσουν τοὺς καταχτητὲς. Οἱ «καλλιτέχνιδες» δέχτηκαν ὑπάκουγα τὴν προσταγὴ τοῦ ἀρχιευνοῦχου καὶ ὅλα εἶναι πιά ἔτοιμα γιὰ τὸ αἰσχρὸ ὄργιο.

Ὁ Γεν. Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μάταια ἔτρεξε πάλι δεξιὰ καὶ ἀριστερά, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς κάτι μποροῦσε νὰ γίνε. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Rohl, πού σ' αὐτὸν τὸν παρέπεμψαν, ἀπάντησε στις διαμαρτυρίες του:

— Λυποῦμαι, κύριε, πού ξεχνᾶτε ὅτι εἴστε νικημένοι καὶ μεῖς νικητὲς, καὶ δὲν περιμένουμε ἀπὸ σᾶς νὰ μᾶς ὑποδείξετε τί θὰ κάνομε. Ἡ γιορτὴ θὰ γίνε στὸ Πανεπιστημίου σας γιὰ τὴν ἔτσι τ' ἀποφασίσαμε. Ὁ Στρατὸς θέλει νὰ διασκεδάσει καὶ θὰ διασκεδάσει.

Καὶ ὁ Στρατὸς τοῦ Ράιχ διασκεδάσε. Πῶς διασκεδάσε; Μέθυσσε, οὐρλιασε, ξέρασε, τσάκισε τὶς προτομές καὶ ἀσχημόνησε μὲ κάθε λογῆς χυδαιότητα. "Ἄς ἀκούσουμε τὴν περιγραφή ὅπως τὴν κάνει μέσα σ' ἓνα σύντομο καὶ ζουμερὸ ἔγγραφο πού ἔστειλε πρὸς τὸν ἄξιο Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας ὁ κ. Γ. Α. Μπαλῆς, πού εἴταν κείνες τὶς ἡμέρες Πρύτανης. Αὐτοῦ μέσα φαίνεται καὶ ἡ εὐθύνη τοῦ Ὑπουργοῦ.

«Ἐν Ἀθήναις 3 Ἰανουαρίου 1942

Πρὸς

τὸ ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας Σὸν Ὑπουργεῖον

Ὡς εἶναι ὑμῖν γνωστὸν ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἐπετάχθη πρὸ μηνὸς ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ Κατοχῆς, ὡς δικαιολογία δὲ τῆς ἐπιτάξεως ἐφέρετο ὅτι ἡ αἴθουσα προωρίζετο διὰ δύο ἑσπερινὰς ἑορτάς. Τὸ Πανεπιστήμιον κατόπιν ἐντολῆς ὑμῶν πρὸς τὴν Πρυτανεῖαν οὐδεμίαν ἀντέταξε ἀντίρρησην εἰς τὴν κατάληψιν

ταύτην, διότι ἐπίστευεν ὅτι κατὰ τὰς δύο ταύτας ἑσπερινὰς ἑορτάς ἡ χρῆσις τῆς μεγάλης αἰθούσης θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπιβαλλομένην σεμνότητα τοῦ χώρου. Ἀντὶ τούτου τόσον κατὰ τὴν ἑσπεραν τῆς 23ης ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἑσπεραν τῆς 31ης λήξαντος μηνὸς καὶ ἔτους ἔλαβον χώραν γεγονότα ἅτινα ἀπετέλεσαν ὕβριν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον. Διότι ὄχι μόνον ἡ αἴθουσα μετετράπη εἰς ταβέρναν φαγητοῦ καὶ ἀκρατήτου οἰνοποσίας, ὄχι μόνον χοροὶ ἐξετελέσθησαν ἀπὸ ὀρχηστρίδας ἐπὶ τούτῳ προσκληθείσας καὶ ἄσματα ἀπηγγέλθησαν, ὄχι μόνον διάφοροι ἄλλαι ἀσχημίαι συνέβησαν καὶ ἄσμενοι λόγοι ἀπηγγέλθησαν, ἀλλ' ἐν τέλει οἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ φιλοξενούμενοι ἐξεληθόντες εἰς τὸν δυτικὸν ἐξώστην τοῦ Πανεπιστημίου κατεκρήμιναν ὅλας τὰς μαρμαρίνας προτομάς, αἵτινες πεσοῦσαι κατὰ γῆς ἀπὸ τοιοῦτου ὕψους μετεβλήθησαν εἰς συντρίμματα. Τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, κατάπληκτον ἐκ τῶν γεγονόντων τούτων ἐξαιτεῖται παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ διαβιβασθῇ ἡ ἐντονος αὐτοῦ διαμαρτυρία πρὸς τὰς ἀνωτάτας κορυφὰς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ Πανεπιστήμιον συναίσθανόμενον τὸ μέγεθος τῆς προσβολῆς ἐκ τῶν διαπραχθέντων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λησμονήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι μιᾶν τόσο βαρεῖαν ὕβριν.

Μετὰ τιμῆς

Ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Γ. Α. Μπαλῆς

(Σφραγὶς Πανεπιστημίου)

Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας τῆς Ἑλλάδος καὶ καθηγητὴς τοῦ μαγαρισμένου Πανεπιστημίου δὲ συγκινήθηκε αὐτὴ τὴ φορὰ περισσότερο.

Μόνον στις 16 τοῦ Γενάρη ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔστειλε ἔγγραφο πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὅπου τὸ πληροφοροῦσε πῶς ὁ Ἀνώτερος Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Νοτιοανατολικῆς Ἑλλάδος ἐξέφρασε τὴ λύπη του «διὰ τὰ λαθόντα χώραν ἔκτροπα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου» καὶ μὲ χαρακτηριστικὴν ἀφέλεια ὑποσχόταν πῶς «θέλει ἀποκατασταθεῖ πάσα ὑλικὴ ζημία προξενηθεῖσα ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων γερμανῶν στρατιωτῶν».

Τὸ ζήτημα ὅμως δὲ στάθηκε σὲ τοῦτο τὸ διάστημα πού εἶχε μιὰ δόση ἀντρίκειας ἐντιμότητος μὲ τὴν ὁμολογία πού περιεῖχε καὶ μὲ τὴν αἴτηση συγγνώμης.

Οἱ Γερμανοὶ σκηνοθέτησαν νέα ἔρευνα γιὰ τὰ γεγονότα, πού τὴ διεύθυνε ὁ Δικαστικὸς Σύμβουλος τῆς Ἀεροπορίας ἀντισυνταγματάρχης Δρ. Frowein. Αὐτὸς στὸ πόρισμα του διέψευσε μὲ τὸν πιὸ χυδαῖο τρόπο τὶς ἐκθέσεις Μπαλῆ καὶ Πολυγένη, πού ἐκλήθησαν κιάλας νὰ ἀνακαλέσουν τὰ ἔγγραφα τους μὲ τὴ φοβέρα νὰ παραπεμφθοῦν στὸ Στρατοδικεῖο. Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐν τῷ μεταξὺ ἀδιαφοροῦσε σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ζήτημα πού δὲν τὸν ἀφοροῦσε.

Στις 7 τοῦ Μάρτη 1942 ἡ Ἀνώτατη Στρατιωτικὴ Διοίκηση ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ πανηγυρίσει τὶς βαρβαρότητες καὶ τοὺς βαν-

δαλισμοὺς πού ἔγιναν στην "Αουλα, σκηνοθετώντας μιὰ νέα χυδαιότητα μὲ τοῦτο ἐδῶ τὸ ἔγγραφο πού ἔστειλε στὸν Πρύτανη. Τὸ βάζουμε σὲ ἀκριβὴ μετάφραση.

«Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Νοτ. Ἑλλάδος - III

Ε. Δ. Λ. 285)42

6 Μαρτίου 1942

Πρὸς τὸν κ. Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου

Καθηγητὴ Δρα Μπαλῆ ν-Ἀθήνας

Ὁ κ. Στρατιωτικὸς Διοικητὴς ἐπιθυμεῖ τὴν Τρίτη 10 Μαρτίου 1942 ὥρα II νὰ κάμει σημαντικὴ δήλωση μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς κ. κ. Καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ διατάζει:

1. Νὰ εἶναι συγκεντρωμένος ὁλος ὁ καθηγητικὸς κόσμος ὄλων τῶν Σχολῶν τὴν ὠρισμένη ὥρα στην αἴθουσα τῆς Αἴθουλας.

2. Γιὰ τὴν παρουσία ὄλων τῶν εὐθύνη φέρει ὁ κ. Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου.

3. Πρέπει νὰ γίνε πίνακας, πού νὰ ἔχει τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν Καθηγητῶν καὶ Ὑψηγητῶν χωριστὰ κατὰ Σχολές. Κάθε Καθηγητὴς πού εἶναι παρὼν πρέπει νὰ βεβαιώσει τὴν παρουσία του μὲ ἰδιόχειρη ὑπογραφή. Ὁ πίνακας αὐτὸς πρέπει νὰ παραδοθεῖ συμπληρωμένος στὸν ἀξιωματικὸ πού θὰ ῥθεῖ στίς 10.50'.

4. Ἄλλα πρόσωπα ἀποκλείονται.

5. Ἡ ἐξήγηση θὰ δοθεῖ ἀκριβέστατα στίς 11 ἡ ὥρα.

Γιὰ τὸ Στρατιωτικὸ Διοικητὴ Ν. Ἑλλάδος

(Ὑπογρ.) Δρ. ΦΡΟΒΑΙΝ

Ἀνώτερος Πολεμ. Δικαστ. Σύμβουλος τῆς Ἀεροπορίας»

Πραγματικὰ τὴν ὠρισμένη ὥρα μαζεύτηκαν οἱ Καθηγητὲς καὶ οἱ Ὑψηγητὲς στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ὑπόγραψαν σ' ἓνα βιβλίον παρουσίας. Κατόπι μπῆκε ὁ Δικαστικὸς Σύμβουλος μὲ ἀξιωματικούς. Οἱ καθηγητὲς τοὺς δέχτηκαν καθιστοί. Ἀνέβηκε στὸ βῆμα ὁ Γερμανός, χαιρέτησε φασιστικὰ χωρὶς νὰ τὸν ἀντιχαιρετήσῃ κανεὶς καὶ εἶπε στοὺς καθηγητὲς αὐτὰ τὰ λόγια στὴ γερμανικὴ γλῶσσα.

(Τὰ μεταφράζουμε ἀπὸ στενογραφεμένες σημειώσεις πού κράτησε ὁ γερμανομαθὴς ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Ζαννέτος). Ὁ ρήτορας πρῶτα προσπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴ γιορτὴ τῆς Πρωτοχρονιάς ὡς πνευματικὴ συναδέλφωση Ἑλλάδας-Γερμανίας κατόπι, φτάνοντας ἐπὴν οὐσία εἶπε:

«Ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου ὡς Στρατιωτ. Δικαστικὸς Σύμβουλος ἔκαμα ἐξονυχιστικὴ ἀνάκριση τόσο τῶν Γερμανῶν ὅσο καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἀνάκριση ἀπόδειξε τὰ παρακάτω:

1) Ἡ γιορτὴ τῆς 23-12-41 ἔγινε ἀπολύτως σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσταση καὶ τὴ σημασία τῆς αἰθούσης τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

2) Καὶ ἡ γιορτὴ τῆς 31-12-41 ἔγινε μὲ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις. Διότι σ' αὐτὴ τὴ γιορτὴ δὲ χρησιμοποιήθηκαν καλλιτέχνες τῶν θεά-

τρων ποικιλιών, αλλά έγιναν κλασσικές εκτελέσεις από το Μπαλέττο του Βασιλικού Θεάτρου και από σολιστ του ίδιου με τη διευθύνη του σκηνοθέτη του Θεάτρου. Όπως συνειθίζεται σε παρόμοιες Γερμανικές γιορτές, το πρόγραμμα χωρίζεται σε δυο μέρη: το ένα καθαρά κλασσικό και το δεύτερο ελαφρὸ εὐθυμο μέρος. Τη γιορτή συνόδεψε ὁ Γερμανὸς ὁμιλητὴς τοῦ Γερμανικοῦ στρατιωτικοῦ σταθμοῦ Ἀθηνῶν, γιὰ ν' ἀποφευχθεῖ κάθε τυχόν περίπτωση χαριτολογίας πού νὰ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια.

Σύμφωνα με τὰ Γερμανικά ἔθιμα, στή γιορτή τῆς 31-12-41 ὅσοι παρευρίσκονταν ἤπιαν κρασί, ἐνῶ στοὺς καλλιτέχνες προσφέρθηκε μόνο φαγητὸ (σημ. ἀνακρίβεια) κι αὐτὸ ἐν γνώσει τῆς ἐπισιτιστικῆς τους στενοχώριας!

Ὁ ἔρανος πού ἐγινε διατέθηκε ἐξ ἡμισείας γιὰ τὴ χειμερινή περίθαλψη στή Γερμανία καὶ γιὰ τὶς οἰκονόμιες τῶν πεσόντων στὸν πόλεμο Ἑλλήνων.

Δυὸ Γερμανοὶ στρατιῶτες ἔριξαν ἀπὸ τὶς προτομές πού βρίσκονται ἐξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τὶς 5' ἀπ' αὐτὲς 3 δὲν ἔπαθαν καμιά βλάβη, ἐνῶ γιὰ τὶς δυὸ πού ἔσπασαν δόθηκε ἀμέσως τὸ ἀντίτιμο καὶ ζητήθηκε συγγνώμη ἐκ μέρους τοῦ Διοικητοῦ Νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Πρυτανεία.

Ὁ Πρύτανης ἐζήτησε νὰ μὴ διωχτοῦν ποινικά οἱ φταίχτες στρατιῶτες, πού ὅμως τιμωρήθηκαν αὐστηρότατα διοικητικῶς γιὰ παραδειγματισμό. Ὑστερ' ἀπὸ τὰ πορίσματα αὐτὰ καὶ ὁ Πρύτανης καὶ ὁ Γεν. Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐξέφρασαν τὴ λύπη τους, γιὰ τὶς διαμαρτυρίες πού ὑποβλήθηκαν. (Διαβάζεται ἡ ἐπιστολή τῆς Πρυτανείας καὶ τὰ ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ 3-3-42 τοῦ κ. Πολυγένη).

Ὑστερὰ ἀπὸ τὶς παραπάνω ἐπιστολὲς ὁ Διοικητὴς Νοτίου Ἑλλάδος δὲν ἔκρινε σκόπιμο νὰ διώξει ποινικῶς καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς κυρίους γιὰ τὶς ψεύτικες δηλώσεις τους πού μὲ γνωστά μας πρόσωπα διαβί-

βάστηκαν στήν Ἀγγλία, ὅπου καὶ τὶς ἐχρησιμοποίησαν με εὐχαρίστηση γιὰ ὑλικὸ πρόστυχη προπαγάνδα: Καὶ νὰ τί ἀνακοίνωσε στὸν κόσμο ἡ Ἀγγλικὴ προπαγάνδα:

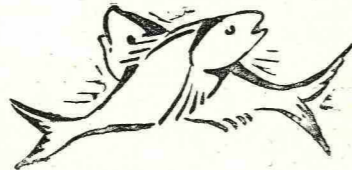
«Γιὰ νὰ δείξουν πιὸ πολὺ ἀκόμα τὸ μῖσος τους ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας οἱ Γερμανοὶ χρησιμοποίησαν τὴν ἱερὴ αἴθουσα τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου γιὰ τὶς ὀργιαστικὲς τους γιορτές. Ἄς ἐγκληματοῦν ὅσο μποροῦν. Ὅσο μεγαλύτεροι ἐγκληματίες εἶναι, τόσο πιὸ ὀλοκληρωτικὸς θὰ εἶναι ὁ πόλεμος».

Λυπούμαστε πού ἄνθρωποι τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας τῆς Ἑλλάδας γίνονται συνειδητὰ ἢ ὄχι ὄργανα μιᾶς τέτοιας κακόπιστης προπαγάνδας. Ὁ κ. Διοικητὴς ἐλπίζει πὼς μάλλον θὰ διαλυθοῦν αὐτὲς οἱ κακόβουλες φήμες, καὶ πιστεύει πὼς ἐσεῖς, οἱ ἀνώτεροι εκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ διανοούμενοι τῆς Ἑλλάδας θὰ προσπαθήσετε νὰ πάψουν στὸ μέλλον παρόμοιες κακόπιστες ἐνέργειες, καὶ ὅτι μάλλον θὰ βοηθήσετε, ὥστε στή νέα τάξη πραγμάτων πού ἐγκαινιάζεται στήν Εὐρώπη, ἡ Ἑλλάδα νὰ πάρει τὴ θέση πού τῆς πρέπει καὶ ἰδίως στὸ ἐπίπεδο τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἐπιστήμης.

Σὰς εὐχαριστῶ πού ἤρθατε καὶ διαλύω ἔτσι τὴ συγκέντρωση».

***

Ἔτσι τέλειωσε ἡ ἱστορία γιὰ τοὺς καταχτητὲς καὶ γιὰ τὸν Ὑπουργὸ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας τῆς Ἑλλάδας. Μηδὲ γάτα-μηδὲ ζημιά. Καὶ πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ ἡ διαγωγή τῶν γερμανῶν ἀξιωματικῶν ἀντίκρου στὶς κοπέλλες πού χόρεψαν καὶ τραγουδίσαν μπροστὰ τους. Σὰν μέθυσαν καλὰ-καλὰ ὡς τὸ βαθμὸ τῆς τέλειας ἀποχτήνωσης, ρίχτηκαν στὶς γυναῖκες, πού ἔφυγαν ἑξαλλες καὶ τρύπωσαν σὲ γειτονικὲς πόρτες ἀγνωστων σπιτιῶν ὥρα δύο μετὰ τὰ μεσάνυχτα, γυρεύοντας μιὰ γωνιά νὰ ξενοχτίσουν, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ ντουφέκια τῶν περιπόλων σὲ ὥρα πού εἶταν ἀπαγορευμένη ἡ κυκλοφορία.

Ο ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Πέθανε καὶ ὁ Τέλλος Ἄγρας. Στὶς δέκα τοῦ Ὀχτώβρη πού μᾶς πέρασε, γυρνώντας ἀπὸ τὴ δουλειὰ στὸ σπίτι του, χτυπήθηκε ἀπὸ μιὰν ἀδέσποτη σφαῖρα στὴ φτέρνα. Τὸν πῆγανε στὸν «Εὐαγγελισμό». Ἐκεῖ στὶς 12 τοῦ Νοέμβρη ξεψύχησε, στὶς 4 τὸ πρωῖ ξημέρωμα τῆς Κυριακῆς, μετὰ τὸ παράπονο τοῦ ἀδικοθανατιμένου στὰ χεῖλη.

Γεννήθηκε στὰ 1899 καὶ τὸν ὄνομά του εἶταν Εὐάγγελος Γ. Ἰωάννου. Τέλειωσε τὴ Νομικὴ Σχολὴ μετὰ διδαχτορικὸ δῖπλωμα. Ἀπὸ τὰ πρῶτα του νιάτα ὡς τὴν παραμονὴ πού χτυπήθηκε ἔγραφε τραγούδια, μεταφράσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Γάλλων ποιητῶν, αἰσθητικὲς μελέτες καὶ κριτικὰ σημειώματα. Τύπωσε δυὸ συλλογὲς δικὰ του τραγούδια, «Τὰ Βουκολικά καὶ τὰ ἐγκώμια» καὶ τὶς «Καθημερινές». Ἐβγαλε ἕνα τομάκι μετὰ μεταφράσεις ἀπὸ τὶς «Στροφές» τοῦ Μωραῆς. Ἐπιμελήθηκε ἀκόμα τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀνθολογίας Ἑλλήνων ποιητῶν «Νέοι».

Στὰ ποιήματά του, ὅλα γραμμένα σὲ χαμηλὸ τόνο καὶ μετὰ φανερὸ τὸ ἐπιμόνο δούλεμα τῆς φόρμας καὶ τὴν αἰσθητικὴ τῆς μουσικῆς τοῦ στίχου, φανερόνεται ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ του, προικισμένη μετὰ μιὰν αἰσθαντικὴ σχεδὸν ἀρρωστημένη. Ὑπάρχει παντοῦ διάχυτος ὁ τόνος τῆς μελαγχολίας μιᾶς ζωῆς, πού ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει τὶς φυσικὲς ἱκανότητες νὰ τὴν ἀδράξει, νὰ τὴν φιλήσει στὸ στόμα καὶ νὰ τὴν καταχτήσει. Μόνο στέκεται ἀπόμωρος, βασανισμένος ἀπὸ ἕνα πνιγερὸ αἶσθημα κατωτερότητας, στέκεται πεισιμωμένος, χλωμός, καὶ τὴν κοιτάζει μὲς ἀπὸ τὴ θλίψη του νὰ διαβαίνει.

Εἶναι ὁ δειλὸς Τέλλος Ἄγρας, ὁ προσεχτικὸς, ὁ ντροπαλὸς καὶ αἰσθητικὸς. Δὲν τραγουδαὶ τὴ γυναῖκα, δὲν πυρῶνει τὴν καρδιά του ἢ ἐρωμένη. Οἱ στίχοι του πηγαίνουν πρὸς τὰ κοριτσόπουλα, πρὸς τὶς ἀγουρὲς μαθητριοῦλες πού σχολῶνε. Κάθεται θαρετὸς μισοκρυμμένος σὲ μιὰ γωνιά τοῦ δρόμου, πρὸς ἀπὸν δέντρο τοῦ πάρκου, μέσα στὸν ἴσκιο ἐνὸς μισόκλειστου παραθυρόφυλλου. Τὶς κατασκοπεύει ἐρωτικά, τὶς παρακολουθεῖ τρυφερὰ, τὶς τραγουδᾷ ρομαντικά.

Τέτοια δειλὴ καὶ ἀπληρη καρδιά εἶταν ὁ Τέλλος Ἄγρας. Γιὰ τὰ τὰ πῆγε αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο; Κάποτε, γυρνώντας σὰ στρατιῶτη τὴ Μακεδονία, πῆγε σ' ἕνα χωριὸ πάνω ἀπὸ τὴν Ἐδεσσα νὰ προσκυνήσῃ τὸν τάφο τοῦ Μακεδονομάχου καπετάνιου πού πολέμησε καὶ πέθανε μετὰ τοῦτο τὸν ὄνομα. Σήμερα τὸ χωριὸ αὐτὸ ἔχει τὸν ὄνομά του. Ἄγρα τὸ νοματίζουν. Καὶ μοῦπανε οἱ χωριανοὶ γιὰ τὰ χαρίσματα κεινοῦ τοῦ πολεμιστῆ. Εἶταν ἕνας ἀμειπτος ἱππότης στὸν ἀγῶνα, λεβέντης καὶ ἄφοβος, τίμιος καὶ καλόπιστος σὰν παιδί, ὅπως

εἶναι ὅλοι οἱ τίμιοι. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἴσια ψυχὴ του προδομένος, πίστεψε σὲ ἕνα

φιλικὸ κάλεσμα τῶν Βουλγάρων γιὰ συνεννόηση. Πῆγε καὶ τότε σκότωσαν μετὰ φριχτὸ θάνατο.

Ὁ ποιητὴς Ἰωάννου ἀπὸ τὴ ψυχρότητα τὰχα σπρωγμένος πῆρε τὸν ὄνομα τοῦ ἥρωα Τέλλου Ἄγρα; Εἶταν ἡ λαχτάρα του γιὰ τὴν ἀντρίκεια λεβεντιά πού τοῦλεπε καὶ τὴν ποθοῦσε, ἢ ἀπλῶς τότε τράβηξε ἡ μουσικὴ τῶν ἤχων καὶ τοῦ τονισμοῦ πού περιέχεται στὶς τέσσερις συλλαβές; Πολὺ ἐνδιαφέρουσα θὰ εἶταν μιὰ ψυχαναλυτικὴ μελέτη πάνω στὰ λογοτεχνικὰ ψευδώνυμά μας.

Στὴν κριτικὴ του σημειωματογραφία ὁ Ἄγρας φάνηκε τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἀτολμος. Ἡ φυσικὴ του εὐγένεια καὶ δειλία δὲν τὸν ἄφιναν νὰ ἐκφραστῆ μετὰ διαύγεια, ἢ ἐκφραζότανε στανικά κάτω ἀπὸ λογιῆς-λογιῆς ἐπιδράσεις καὶ φόβους. Τώρα τελευταία μονάχα ἄρχισε νὰ διατυπώνει πάνω σὲ λογοτεχνικὰ βιβλία σκέψεις ἀπερίφραστες καὶ θαρραλέες. Καὶ εἶχε μιὰν ἱκανότητα καὶ μιὰν ὀσφρηση κριτικὴ πρώτης γραμμῆς. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους του δὲν ἔφτασε ποτέ τὴν κριτικὴ εὐαισθησία τοῦ Ἄγρα. Οἱ κεραίες τῆς αἰσθητικῆς του περιέργειας συλλάβαιναν ἀποχρώσεις πού οἱ ἄλλοι ποτέ δὲν τὶς ὑποπτεύτηκαν. Ὑπάρχουν μέσα στὶς παισιότερες σελίδες τῆς «Ν. Ἐστίας» καὶ ἄλλων περιοδικῶν σελίδες μοναδικῆς σὲ διείσδυση εἰς βάθος καὶ σὲ στυλ λογοτεχνικό. Μὰ καὶ κεῖ εἶταν μισὸς ὁ Ἄγρας. Τοῦλεπε ἡ ἱκανότητα τῆς γενικῆς ἐποπτείας πάνω στὸ θέμα του, ἢ δύναμη νὰ τὸ ἀδράξει ὀλάκερο καὶ νὰ τὸ δεῖ σρόγγυλα.

Ἀκούστε τὸ τέλος ἀπὸ ἕνα γράμμα του σχετικὸ μετὰ τὴ συνεργασία του στὴν «Καλ. Ἑλλάδα». Εἶναι ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ ψυχικὸ «πλέγμα» πού τὸν βασάνιζε.

«... Τὸ δεύτερο κομμάτι τῆς προχθεσινῆς ἐπιστολῆς μου (καὶ τῆς σημερινῆς ἀλλοίμονο!) ἀφοροῦσε (κι ἀφορᾷ) τὴ δική μου συνεργασία. Φίλε μου ἀγαπημένε, δὲν ἔκαμα ἀκόμα τίποτα τίποτα... Μπορεῖς νὰ φανταστῆς ἄραγε ὅτι ἀπὸ ἀμέλεια; ἀπὸ ἀδιαφορία; ἀπὸ ἀπλή συνήθεια ν' ἀθετῶ τὶς ὑποσχέσεις μου; Βέβαια ὄχι. Ὁ, τὸ πράγμα εἶναι πολὺ βαθύτερο καὶ — ἀληθινὰ — πολὺ διαρκέστερο. Εἶσαι ἀπάνω ἀπ' ὅλα καλλιτέχνης; ἀποτεινόμενος στὴν καλλιτεχνικὴ σου συνειδηση: περνᾷ κάποια κρίση — καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ — φαντάζομαι, ἐλπίζω, πὼς θὰ νὰ περᾷ σιτικῆ. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν περισινη χρονιά πού ἔκαμα τόσα πράγματα (πρὸς τί ὅμως; φέτως πού τὰ θυμοῦμαι μοῦ φαίνονται τόσο ἀσήμαντα!) ἢ φετινὴ πέρασε καὶ περνᾷ ἐντελῶς ἀγῶνη.

Δέν μπορώ νά κάμω τίποτε άλλο — παρ' αὐτό τὸ μοιραίο: νά περιμένω νά περάσει. Καί αὐτὸ τὸ γράμμα εἶναι περίπου θαῦμα πῶς τὸ γράφω. . . Παραχώρησέ μου λίγον (ἐλπίζω λίγον) καιρὸν ἀκόμη. *Αν μὲ καταλαβαίνεις, μού φτάνει. *Αν ὄχι, συχώρησέ με.»

Αὐτοῦ μέσα εἶναι ὀλόκληρος ὁ *Αγρας, καθρεφτισμένος μέσα σ' ἓνα μικρὸ θραῦσμα ἀπὸ καθρέφτη.

Ὁ *Αγρας ὁ τρυφερός, ὁ βασανισμένος ἀπὸ τὴν ἀρωστη φύση του, ἀπὸ τὴν κοριτσιίστικη καρδιά καί τὰ ἀπειθάρχητα νεῦρα.

Νά ἓνα τραγούδι τοῦ ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Καθημερινές», ἴσως τὸ πιὸ ὁμορφὸ ἀπ' ὅλα του. Εἶναι ἀκόμα μιὰ ἐξοχὴ μικρογραφικὴ αὐτοπροσωπογραφία του, σχεδιασμένη μὲ ἀχνὰ χρώματα πάνω σὲ μάγαρο.

*Ήταν, μὲς στὸν κόσμο ἓνα παιδί
ὄλο δέιλια κι ὄλο ἀνορεξιά·
τὰ παλιὰ τὰ σπιτία, τὴ σπουδὴ
ἀγαποῦσε καί τὴ μοναξιά.

*Αγαποῦσε οἱ ἄλλοι ν' ἀγαποῦν,
τὰ ὄργανα ἀγαποῦσε ἀπὸ μακριά,

Ο ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ ΣΥΝΘΕΤΗΣ

ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΣΠΑΝΟΥΔΗ

Παίρνοντας σήμερα τὴν πέννα γιὰ νὰ γράψω τὴ σύντομη αὐτὴ μελέτη πού εἶναι γιὰ μένα ἓνα ἱερὸ χρέος, ἀφοῦ τὸ ζήτησε στίς τελευταῖες του θελήσεις ὁ εὐγενικός ποιητὴς πού κλάψαμε ὄλοι τὸν ἄδικο χαμό του, νιώθω μέσα στὴν ψυχὴ μου μὴν ἀνήσυχη διαμάχη. Οἱ ἐκτελεστὲς τῆς διαθήκης τοῦ Λαπαθιώτη μούφεραν πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες ἓνα πλήθος μουσικῆς συνθέσεις του χειρόγραφες, τίς ὁποῖες μελέτησα ἀναλυτικὰ μὲ μὴν ἄδολη συγκίνηση καί μαζί μὲ ὅλη τὴν καλὴ πίστη. Ἡ θέληση τοῦ ποιητῆ εἶταν νὰ τίς «κρίνω» καί νὰ πῶ ἂν εἶναι ἀξίες νὰ ἐκδοθοῦν. Ἡ ἐμπιστοσύνη αὐτῆ στὴ γνώμη μου, πού δὲν σιγρίζεται σὲ κανένα φιλικὸ δέσμη οὔτε σὲ καμιά προσωπικὴ ἐπαφὴ μου μὲ τὸν ποιητὴ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, μὲ συγκινεῖ βαθιὰ καί μού ἐπιβάλλει νὰ πῶ ἀκριβοδίκα τὴν ἀλήθεια. Ὁ Λαπαθιώτης ἔδειχνε πάντα μιὰ τιμητικὴ προσοχὴ στὰ ὅσα ἔγραφα, καί πολὺ συχνὰ μούστελνε λόγια θερμὰ γιὰ τίς ἐπιφυλλίδες πού δημοσίευα. Κ' ἐγώ, χωρίς ν' ἀπαντῶ στὰ γράμματά του ἀπὸ μὴν ἀκατανόητη δειλία, χωρίς νὰ τὸν βλέπω ποτέ, τὸν θαύμαζα καί τὸν ἀγαποῦσα μὲ μιὰ στοργὴ πονεμένη.

Τώρα, ξεφυλλίζοντας τὰ μουσικά του χειρόγραφα «μὲ μιὰ εὐλαβικὴ ἐπιείκεια γεμάτη ἀγάπη» ὅπως συμβουλεύει ὁ Γκαίτε σ' ἓνα φίλο του κριτικὸ, εἰωθα πολλὲς φορὲς τὰ δάκρυα νὰ μού θολώνουν τὰ μάτια... Μιὰ θλίψη ἀπέραντη ἀναδίνεται ἀπὸ τὰ πεντάγραμμα πού χάραξε ἀπάνω τους τὸ χέρι τοῦ ποιητῆ τόσες νότες μὲ τόση αἰσθητικὴ φροντίδα, τόσο μάταιη — ἀλλοίμονο! — κι ἀνίκανη ν' ἀναπληρώσει τὴ δημιουργικὴ πνοή. Στὸ διάβασμά τους ἀναπολοῦσα παράξενα ψυ-

καί τὰ μάτια πού θαμποκοποῦν
μιὰ κρυφὴ, βαθιὰ παρηγοριά.

Τὰ κατάρτια ἐπρόσχε πολὺ,
κάθε πού ἔπιανε, ὄρες, νὰ φουᾶ
καί μακριά, στὸ τζάμι, στὴν ἀγλή,
χόρευαν, κομμένα, τὰ μισά.

Μὲς στοῦ κόσμου τὴν ὀχλαγωγὴ,
τί ν' ἀπόγινε τ' ὠχρὸ παιδί,
δίχως μοναξιά καί συλλογὴ,
ὄνειρα, ταξίδια, οὔτε σπουδὴ;

Τέλλος *Αγρας

Αὐτὸς εἶναι μὲ λίγα λόγια ὁ ποιητὴς, ὁ αἰσθητικὸς καί ὁ ἄνθρωπος. Τόνη χάσαμε ἀπὸ μιὰ τυφλὴ σφαῖρα πού τράβηξε τυχαῖα κάποιος φανατισμένος ἄγνωστος, καί τὸν ἀποτέλειωσε ἢ ἀνεμελιά γιὰ τὴ θεραπεία του.

Διάβηκε ἀνάμεσά μας «ὄλο δέιλια κι ὄλο ἀνορεξιά», ντυμένος τὴν εὐγένειά του, τὴν ἀθροπιά του καί τὸν λεπτεπίλεπτο στοχασμὸ του.

Θὰ τὸν ἀναπολοῦμε μὲ ἀγάπη.

M
Y

χικὰ τοπία — νερὰ τοῦ βάλτου, ἀκύμαντα, σκοτεινά, πού σκέπαζαν τὴν ἐπιφάνειά τους ὄλο κίτρινομένα φύλλα ἄπνοα καί νεκρολούλουδα μαραμένα... Ἐκατὸ πενήντα τέσσερις συνθέσεις. Οἱ περισσότερες γραμμένες γιὰ τραγούδι μὲ πιάνο καί πιάνο σόλο. Λίγες γραμμένες γιὰ μικρὴ συμφωνικὴ ὀρχήστρα. Σ' ὅλες αὐτὲς τίς σελίδες προβάλλει ἓνας ἐρασιτεχνισμὸς γεμάτος σεμνότητα καί μετριοφροσύνη, μὲ μιὰ ἰδιότυπη εὐγενικὴ σφραγίδα. Ὁ Λαπαθιώτης καί στίς κακόζηλες ἀκόμα σελίδες του — «χασικλιδικά», «χασάπικα» — δείχνει πῶς εἶναι πλασμένος γιὰ ν' ἀντιρρῶζει μόνο τίς ὁμορφιὲς τῆς ζωῆς, δείχνει πῶς οἱ ἀσχημίες της ματώνουν τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴ του.

Ὁ Λαπαθιώτης δὲν εἶναι μουσικὰ καταρτισμένος. Στίς συνθέσεις του βλέπεις φανερὰ τὴν ἀγνή καλλιτεχνικὴ του φύση νὰ κλυδωνίζεται μέσα σ' ἀντίποδες. Στὴ θλιβερὴ αὐτὴ διαμάχη ὁ ποιητὴς εἶναι βασικὰ νικημένος, ἀφοῦ τοῦ λείπει κάθε μουσικὸς ἐξοπλισμὸς. Ἡ γραφὴ του δὲν εἶναι συνειδητοποιημένη. Ὁρισμένα πράγματα, πολὺτιμα καί διαλεχτά, περνοῦν φευγαλέα μέσα ἀπὸ τὰ χέρια του. Ἡ μελωδία του δὲν ἔχει χαρακτηριστικὸ βάδισμα οὔτε πλαστικὲς καμπύλες. Οἱ τονικότητές του εἶναι ἀμφίβολες, οἱ συγχορδίες του μαρτυροῦν ξεπερασμένες κοινότοπες τεχνολογίες. Ἐπιζητεῖ σ' αὐτὲς ἀναστροφές χωρὶς νὰ ξέρει νὰ τίς πραγματοποιήσει. Εἶναι προφανὲς ὅτι μόλις σπούδασε τὴ στοιχειώδη ἁρμονία. Γράφει συνεχῶς τέταρτες καί ἕκτες χωρὶς βάδισμα ἀντίθετο. Συχνὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ δεσπόζουσα τὸ μπάσο. Γράφει δύο «Σκέρτσος» σὲ τέσσερα τέταρτα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν παρακολουθεῖ τὴ μουσικὴ ἐξέλιξη, γι' αὐτὸ μένει

πάντα στὸ ρωμαντικὸ ἐπίπεδο τῆς παλιᾶς σχολῆς. Ὁ ἄκρατος ρωμαντισμὸς εἶναι τὸ καθαυτὸ στοιχεῖο του, καί σ' αὐτὸ τὸν ἐξωθεῖ ἡ πονεμένη αἰσθητικὴ ποιητικὴ - συνθέτη. Γι' αὐτὸ οἱ τίτλοι τῶν κομματιῶν του, καί οἱ ὀδηγίες του γιὰ τοὺς χρωματισμοὺς καί τὴν ἐκτέλεσή τους, ἀποτελοῦν ὀλόκληρη φιλολογία: **Κλάμα. Ἐλεγεία.** Αἰσθητικὰ κι ἀπεγνωσμένα. — **Ὁ χορὸς τῆς Σαλώμης.** Ὑπνοβατικὰ καί νοσηρὰ. — **Κηδεῖα.** Μὲ συγγρατμημένο σπαργαμὸ καί νοσταλγία μακρινῆς ζωῆς. — **Χειμῶνας.** Ἀργά, βαριά, ἐπίσημα, μὲ κάποιο συναίσθημα κρυερὸ. Συρτά, νοσταλγικὰ, νοσηρὰ. — **Νυχτερίδες.** Βαριά καί νοσηρὰ σὰν ἀντιφραγίσματα τοῦ δειλινοῦ σὲ τέλματα. — **Ἐνας θρίαμβος ἀπάνω σ' ἓναν ὄλεθρο.** Δραματικὰ, ἐπίσημα, μοιραῖα. — **Πλήξη καί θλίψη τῆς ζωῆς.** Μονότονα, μουρμουριστὰ καί σὰν ἀπελπισμένα κ.ο.κ.

Δὲν μού εἶναι δυνατὸ ν' ἀναγράψω ἐδῶ τοὺς τίτλους ὅλων τῶν 154 συνθέσεων τοῦ Λαπαθιώτη. Μέσα σ' αὐτὲς μέτρησα τριάντα Ἐλεγείες, δεκαεφτά ἐπικηδεῖα Μάρς, δέκα *De Profundis* ἐφ' ἑπτὰ τριλογίες, τρεῖς Συμφωνικὲς μικρῆς Σουίτες, ἓνα πένθιμο ἐμβατήριον στὸ θάνατο μικροῦ πουλιοῦ, τρία πένθιμα Μυκηναϊκὰ ἐμβατήρια, οἱ κηδεῖες τῶν Ἀτρειδῶν, μιὰ προσευχὴ σὲ Σένα (γραμμὴν σὲ ρυθμὸ μάρς), ἓνα Θούριο (Ἦμος τῆς Δημοκρατίας), ἓνα Θούριο ἀντιπολεμικὸ, τὸ τραγούδι τοῦ ἐργάτη, τὸ τραγούδι τῆς κόκκινης παντιέρας, τὸ τραγούδι τοῦ φαντάρου, ἡ Διεθνής (Ἦμος ἐπάνω σὲ δικούς του στίχους Ἐλληνικοὺς καί Ρωσικοὺς), ἓνα Ave Maria, ἓνα ταγκὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Μορεὰς «*Mon âme est lasse*», ἓνα *Stabat Mater*, ἀρκετὰ Βάλς, Μπαρκαδόλλες, Σερενάτες κ. ἄ.

Σ' ὅλες αὐτὲς τίς συνθέσεις, ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ φανερώνεται ἀνώτερη καί ψηλότερη ἀπὸ τίς ψυχῆς ἄλλων μουσικῶν, τέλεια μνημένων στὰ μυστήρια κάθε τεχνικῆς ἐπιστημοσύνης, τόσο μάταιη — ἀλλοίμονο — ὅταν λείπει τὸ ἔνστικτο καί τὸ πάθος. Μὰ ἡ ψυχὴ αὐτὴ εἶναι ἀσθενικὰ, πονεμένη κι ἀδύναμη, γι' αὐτὸ εἶναι τὸ θῦμα τὸ ἄοπλο τῆς κάθε συγκίνησης πού τὴ δονεῖ, καί πού εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἐξουσιάσει καί νὰ τὴν καθοδηγήσει. Ψυχὴ παραδομένη χωρὶς ἀντί-

σταση στὴν κάθε πνοὴ τῆς μοίρας. Γιὰ τὴν ἄρωστη αὐτὴ ψυχὴ, κάθε προσπάθεια, κάθε δομὴ, κάθε ἀπόδραση εἶναι προκαταβολικὰ καταδικασμένη. Κάθε δυναμικὴ ἐξόρμηση ναυαγεῖ καί πνίγεται στὸ πέλαγος τῆς ἀνημπορίας. Κάθε προσπάθεια βούλησης δημιουργικῆς συντρίβεται καί πέφτει στὴν ἀβουλία. Μιὰ κάποια ἀντίδραση φανερόνεται σπάνια μόνο σὲ τινάγματα καί σὲ σπασμούς ἀγωνίας. Μὰ σύντομα ἐπέχειται ἡ κατάσταση τῆς ὑπνώσεως. . . Αὐτὴ εἶναι τὸ ψυχικὸ κλίμα τοῦ καλλιτέχνη πού φυτοζωεῖ μέσα στὴν ἐγκαρτέρηση, ἀναμένοτας τὸ τραγικὸ αὐριο, τὴν ἀναπόδραστη λύση τῆς θλιβερῆς ζωῆς του.

Παρόμοια θλιβερῆς κι ἀποκαρδιωτικῆς εἶναι ὅλες οἱ «λύσεις» τῶν μουσικῶν του φράσεων, ὅλες του οἱ «κατέντες. . .» Ἀριὰ καί σπάνια, κάποια χαμόγελα, κάποια χάρη ἐξαισία, φυσικὴ κι ἀβίαστη προβάλλει, μὰ πάντα ποτισμένη ἀπὸ βαθιὰ μελαγχολία. Ἐτσι στὴ μουσικὴ τοῦ Λαπαθιώτη ἡ ἀγιάτρευτη ἀποκαρδίωση πνίγει κάθε ζωὴ καί κάθε ἐλπίδα. Ἡ συμπυκνωμένη πίκρα χτυπᾷ τοὺς ἔμμοτους ρυθμοὺς σὰν σουβλιὲς πόνου πού διατρύπτουν τὴ σάρκα. . .

Κι ὅμως, ἀπὸ τίς ἄτεχνες αὐτὲς συνθέσεις ἀναδίνεται ἓνα μεγαλεῖο — τὸ μεγαλεῖο τῆς ὁδῆς τῆς ἀνεπιλήθευτης. Ἡ τόση ἀμετρηθὴ θλίψη φανερόνεται μιὰ ψυχὴ ποιητικὴ, ψυχὴ πού ἐμεινε περὶφραγὴ κ' εὐγενικὴ μέσα στὸν πλανημένο της δρόμο. Μιὰ τάση μυστικισμοῦ γλήγορα σβύνει στὴ γενικὴ ἀποκαρδίωση, στὴ γενικὴ ἐντύπωση ἀπόγνωσης καί μονοτονίας. Κ' ἡ ἀγνή μουσικὴ συγκίνηση, ἡ παρθένα ἀπὸ κάθε αἰσθητικὴ, προβάλλει κάποτε γυμνὴ, χωρὶς μελετημένη πρόθεση, ἐπιτείνεται μὲ μιὰ χαριτωμένη ἀπλοϊκότητα, καί χάνεται μέσα στὰ τόσα ἐμπόδια, στίς βασανισμένες ἔμμοτες στροφές, στίς κύκλους τῆς ἀδιάκοτης ἀγωνίας. . .

Πολλὲς θλιμμένες ὄρες ἔζησα ἔτσι μέσα στὴ μουσικὴ ἀτμοσφαῖρα τῶν ἔργων τοῦ Λαπαθιώτη. Οἱ ἀφρασιωμένοι φίλοι τοῦ ποιητῆ, ὅσοι τὸν ἐνωσαν καί τὸν ἀγάπησαν βαθιὰ, θὰ μποροῦσαν νὰ διαλέξουν, τώρα πού συμπληρώνεται ἓνας χρόνος ἀπὸ τὸ θάνατό του, μερικὲς ἀπὸ τίς πονεμένες αὐτὲς σελίδες γιὰ νὰ ἐκτελεστοῦν σ' ἓνα εὐλαβικὸ του μνημόσυνο.

Σοφία Κ. Σπανοῦδη

Ta Nea Belfgia

Μόνας Μητροπούλου: «Τὸ σπιτί μὲ τὸν κορδαλό». Διηγήματα. Ἐκδόση «Πηγάσου». Ἀθήνα. Σελ. 144.

Προσφέροντας «Τὸ σπιτί μὲ τὸν κορδαλό», αὐτὸ τὸν τόμο μὲ τὰ ἔντεκα διηγήματα, στὴ δημοσιότητα, ἡ κ. Μόνα Μητροπούλου κατόρθωσε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή νὰ ἐπιβάλλει στὸν ἀναγνώστη κ' αἰσθητικὰ νὰ δικαιώσει τὸ σύνθετο ἐκεῖνον τρόπο πού ἀντιρρῶζει τὴ ζωὴ σὰ μὴν ἐλεύθερη κι αὐθόρμητη συσχέτιση τῆς λογικῆς συγκίνησης, ἔστωρατισμένης μ' εὐλύγιστες καί ἀνεπαίσθητες κυμάνσεις στὰ δυσκολοπεράτητα μονοπάτια τοῦ ὄνειρου, πρὸς μιὰ *συμπνευτικὴ ἀντίληψη* γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί τὴ ζωὴ. Καί τὰ ἔντεκα διηγήματά της στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ ἐκείνη κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου καταλήγει ἡ θεώρηση ἑνὸς

κόσμου πικραμένου, τυρανισμένου ἀπὸ τὴ ζωὴ, πού πορεύεται μέσα στ' ἀνθρώπινα δίχως ἐφόδιο πραχτικὸ. Ὡστόσο ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν προβάλλεται ζωγραφισμένος ζωηρὰ μήτε παρουσιάζεται στὴν πραγματικὴ του ὑπόσταση καί ζωντάνια, ἔτσι ὥστε δικαιολογημένα ν' ἀποκαλύπτεται μιὰ στάση ἀπαισιόδοξη ἀντίκρου στὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ἀντίθετα μᾶς ὑποβάλλεται ἀχνὸς καί ἀπόμακρος, προσεχτικὰ διαλυμένος μέσα στὰ φανταστικὰ καί ἀραιὰ σύννεφα τοῦ ὄνειρου. Οἱ ἀμαρτωλὲς, οἱ ἀπροσάρμοστες στὴν πραγματικότητα, οἱ σακάτηδες, ἐκεῖνοι πού ἔχουνε σαλεμένο τὸ λογικὸ, οἱ ἀρωστοὶ καί οἱ ἀόμματοι πού διαβατικὰ καί φευγαλέα εἰκονίζονται στὰ διηγήματα τοῦ «Σπιτιοῦ μὲ τὸν κορδαλό» δὲν ἐπιδιώκουνε μὲ τὴν παρουσίαση τῆς ζωῆς τους νὰ προ-

καλέσυνε αποκλειστικά τὸν οἶκτο καὶ τὴ συμπόνια τοῦ ἀναγνώστη, μὰ πλάι στὰ πραγματικά καὶ λογικά καθωρισμένα τούτα συναισθήματα νὰ ἐλκύσυνε τὴ διάθεσή του πρὸς τὴν περιοχὴ ὅπου περιπλανιέται ἀόριστα ἢ λυρική οὐσία τῆς ζωῆς.

Συνέπεια τῆς πρόθεσης αὐτῆς τῆς κ. Μόνας Μητροπούλου ἴσως νὰ εἶναι τὸ γεγονός πὼς τὰ διηγήματά της δὲν ὀδηγοῦνε ἔστω καὶ τὴν ἐλάχιστη περιπέτειά τους πρὸς κάποιο τέρμα. Ὁ μῦθος παραμένει ἀτελής, ἢ ἐξέλιξη ἀνολοκλήρωτη, ἢ πλοκή ἀποσιμαίει ὀλοτέλα καὶ ὁ ἀναγνώστης ἐγκαταλείπεται μετέωρος ἀφοῦ δὲν τοῦ προσφέρεται τὸ θεμέλιο ὅπου θὰ στηρίξει τὰ συμπεράσματά του γιὰ τὴν ἀντίληψη τῆς πεζογράφου ἀντίκρου στὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς. Ἀλλ' αὐτὴ ἢ ἀβεβαιότητα, ἢ ἀδιαφορία γιὰ τὸ τί θὰ ἐπακολουθήσει καὶ ἢ ἀποκλειστικὴ προσήλωση στὴ φευγαλέα ἐντύπωση τῆς στιγμῆς, προδικάζουν ἀκριβῶς τὴ στάση τῆς πεζογράφου δηλ. τὴν ἔλλειψη τῆς συγκεκριμένης στάσης ἀπέναντι στὴ ζωῆ, πρῶγμα γνωστὸ ἄλλωστε στὴν ἱστορία τῆς σύγχρονης πεζογραφίας ἀπὸ κάποια διηγήματα τῆς Katherine Mansfield. Ἔτσι καὶ τὰ πρόσωπα μέσα στὸν τόμο τούτο δὲ διαγράφονται πλαστικά, μὲ μορφῆ, σχῆμα καὶ ἀνάστημα ἀπὸ μακρὰ ὄρατο καὶ μὲ ἀδρές γραμμὲς προσδιορισμένο, μὰ περισσότερο ἐνσαρκώνουν ἀβέβαιες λυρικές καὶ συναισθηματικὲς καταστάσεις πὼς κωματίζονται μουσικά καὶ πετοῦνε ἀνάλαφρα πάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς συνείδησης. Ὅταν δὲν εἶναι φανερὲς ὑποκειμενικὲς προβολὲς τῶν συναισθημάτων τῆς πεζογράφου καὶ ὅταν δὲν παρακολουθοῦνται σὲ πρῶτο πρόσωπο, ὅπως γίνεται σὰ περισσότερα διηγήματα, διατηροῦνε πάντοτε μιὰ σχετικὴ ἀσάφεια πρὸς τὴν διαγραφὴ τοῦ χαραχτήρα τους, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ Λίνο στὸ «Ἀντιφῆγισμα» καὶ μὲ τὴν Ἄγνη στὸ «Κλουβί». Καὶ τὰ δυὸ τούτα πρόσωπα, τὰ μόνια στὸ «Σπίτι μὲ τὸν

κορυδαλό» πὼς δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῆς κίνησῆς τους μέσα στὸ χῶρο καὶ ὄχι μονάχα ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τῆς πεζογράφου καὶ πὼς ἀγγίζυνε κάπως περισσότερο τὴ ζωῆ, μετεωρίζονται σὲ σφαίρες τῆς ἀκαταστάλαχτης ψυχικῆς ἐκβάσης.

Τέλος δὲν πρέπει νὰ παραλείψω τὴ παρατήρηση πὼς καὶ τὸ ὄρος τῆς κ. Μόνας Μητροπούλου εὐκολύνει τὴν εὐδωωση τῆς πρόθεσῆς της. Κινημένο μὲ λεπτοῦς καὶ τρυφεροῦς κωματισμούς, μαρτυρεῖ τὴν εὐαισθησία τοῦ γυναικείου χεριοῦ πὼς τὸ δημιούργησε καὶ παρὰ τὴν ἀπομάκρυνση, σὲ μερικὲς σελίδες, ἀπὸ τὴν ἀσφαλὴ γραμμὴ τῆς λιτότητας καὶ τὴν πληθωρικὴ παράθεση λυρικά συγκινημένων φράσεων, ὀδηγεῖ χωρὶς δυσκολία στὸ αἶσιο ἀποτέλεσμα: «Ἐχετε μυρίσει Ἀπορίλη μὴνα στὴν Ἀθήνα ἀγριοπασχαλιά; Ναι; Τότε μορδεῖτε νὰ μᾶς καταλάβετε. Ὁχι; Ἐλάτε μαζί μας, μαζί μὲ τὸ μαλακὸν ἀνοιξιάνικον ἀνεμο καὶ τὸν ἔσπερο τὸ λοξὰ κερφωμένο στὸ σκοῦρο γαλάζιο μαντύα τῆς Ἀπριλιάντικης νύχτας. Ἐλάτε μαζί μας ἔξω ἀπὸ κάποιο σπιτί στὴν Ἀκρόπολη. Ναι, ναι. Αὐτὴ ἢ ἀνάλαφρη καὶ διαπεραστικὴ εὐωδιά, πὼς ψάχνει βαθιὰ στὰ κατάβηθα τῆς ψυχῆς σας ζητώντας τὸ κρυμμένο ζαφειρί, αὐτὴ πὼς ξεγυμνώνει τὴν καρδιά σας καὶ τρυφερὴ καὶ ἀνυπεράσπιστη τὴν ἀφίνει νὰ τὴ σέρνουν οἱ ἀγέρες τοῦ πάθους καὶ τοῦ ἔρωτα, αὐτὴ πὼς μιλᾷει μιὰ γλώσσα γλυκειὰ καὶ ἀκατανόητη, αὐτὴ εἶν' ἢ μωροδιὰ τῆς ἀγριοπασχαλιάς. Γυρίζουμε καὶ ξαφνικά ἐνα πιάνο ἐσπάλυσε χιλιάδες ἀηδόνια πὼς ἀπ' τὰ λυρῦγγια τους ἀνάβλυζαν νόστε ἀπὸ μιὰν οὐσία σὰν τῶν ἀστεριῶν καὶ μυρισμένες ἀγριοπασχαλιάς. Εἶταν γλυκὸ νὰ νιώθει νὰ πετοῦν ἀηδονίζοντας πλάι σου, μέσα στὰ μαλλιά σου, πάνω στὴν παιδιὰστικη καρδιά σου, στοὺς ἀσχημάτιστους ὄμους σου, στὸ τρυφερο κλουβί τοῦ κορμοῦ...». Τὸ μικρὸ τούτο ἀπόσπασμα πὼς παραθέτουμε κατατοπίζει ἀπόλυτα τὸν ἀναγνώστη.

Ἀπόστολος Σαχίνης

Τὸ Βῆατρο

«Ἡ Θυσία» τοῦ Π. Κλωνιέλ στὸ «Πάνθεον» ἀπὸ τὸ θῆασο Ἀρώνη - Μανωλίδου - Χόρν

Ἡ θύελλα π' ἀκολούθησε τὴν ἀπελευθέρωσή μας, ἔβαλε ἕνα μεγάλο διάστημα, δυσανάλογα μεγάλο μὲ τὴ χρονικὴ τῆς διάρκειας, ἀνάμεσά μας καὶ σ' ὅλα κείνα πούχαμε νιώσει πρὶν ἀπ' αὐτὴν.

Μερικά ἔσθυσαν τέλεια ἀπ' τὸ νοῦ μας, ἄλλα ἀντίθετα τώρα π' ἀρχίζουμε νὰ γαληνεύουμε — ἀν μορδεῖ ποτὲ νὰ γαληνεύουν οἱ καρδιές μας — τὰ νιώθουμε πὼς δικὰ μας, πὼς ζωντανά, ἔτσι σὰ φίλους πὼς δὲ μᾶς ἄφησαν μονάχους, πὼς δὲν ἔπαψαν νὰ μᾶς παραστέκουν.

Ἔτσι ἀναλογίστηκα δυὸ τρία ἔργα ἀπ' ὅσα δόθηκαν σὲ τὴν Ἀθηναϊκὴ Σκηνὴς ἀπ' τὴς 12 τοῦ Ὀχτώβρη ὡς τὸ Δεκέβρη τοῦ 1944.

«Θυσία» εἶναι ὁ μεταφρασμένος τίτλος τοῦ «Ἡ κοπέλα Violaine» τοῦ Π. Κλωνιέλ, πὼς γράφτηκε σὰ 1910 καὶ διαδραματίζεται στὴν καρδιά μιᾶς οἰκογένειας στὴ Νορμανδία πὼς εἶναι κ' ἢ καρδιά τῆς Γαλλίας.

Ὁ πατέρας ἀφήνει τὸ σπιτικό του, τὴ γυναίκα του καὶ τὴς δυὸ θυγατέρες, τὴ Violaine πὼς εἶναι ὁ ἢλιος μέσα σὰ γηρατιά του καὶ τὴ Μάρα πὼς εἶναι κακὰ κ' ἐγωῖστρια, καὶ φεύγει γιὰ τὴν Ἀμερικὴ. Πρὶν φύγει ὅμως ἀρραβωνιάζει τὴ Violaine μὲ τὸν Ἰάκωβο πὼς τὴν ἀγαπάει. Αὐτὸ εἶναι ἢ ἀρχὴ γιὰ τὸ δράμα ἀνάμεσά οἱς δυὸ ἀδερφές, γιὰ τὴ Μάρα, πὼς σκληρὴ σὰν ἀτσάλι, ἀγαπάει κὶ αὐτὴ τὸν Ἰάκωβο κὶ ἀν τὸν χάσει θὰ σκο-

τωθεῖ. Ἡ μητέρα τους μιλᾷει στὴ Violaine γι' αὐτὴ τὴν ἀγάπη κὶ αὐτὴ θυσιάζει τὴν εὐτυχία της γιὰ τὴν ἀγάπη ἐνὸς περαστικοῦ ἔχουν σπείρει στὴν ψυχὴ της τὸ σπὸρο γιὰ τὸ σπάνιο λουλουδί πὼς εἶναι ἢ κατάχτηση τῆς ὑπέρτατης εὐδαιμονίας.

Ἡ Μάρα ὅμως, πὼς εἶναι ξένη σὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ κατάσταση, φοβάται ἀκόμη καὶ τὴν παρουσία τῆς Violaine στὸ πατρικό σπιτί πὼς τὴς ἀνήκει δικαιοματικά, τῆς πέρνει τὸ σπιτί καὶ τὴ δῶχνει.

Ἡ Violaine γυρίζει σὰν ἀγρίμι σὰ δάση καὶ τυφλώνεται μὰ, χάνοντας τὸ φῶς της, ἀποχτάει μιὰ δύναμη νὰ γιατρεύει. Μ' αὐτὴ τὴ δύναμη ξαναδίνει τὸ φῶς στὸ παιδί τῆς Μάρας καὶ τοῦ Ἰάκωβου πὼς γεννήθηκε τυφλό, μὰ ἢ Μάρα κακὰ κὶ ἀδυσώπητη ἔπειτα κὶ ἀπ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν καλοσύνη σκοτώνει τὴ Violaine.

Πεθαίνοντας ἔτσι ἢ Violaine δίνεται ὀλόκληρη στὴ θυσία κὶ ἀποχτάει τὴν ὑπέρτατη εὐτυχία.

Τὸ ἔργο τοῦ Κλωνιέλ εἶναι γεμάτο ποίηση. Τὰ λόγια τοῦ ἐρωτευμένου νέου στὸ ἀντίκρουσμα τῆς ἀγαπημένης του εἶναι γεμάτα βιβλικὸ λυρισμό. Ἡ ἀνοιξη τῆς Νορμανδίας τραγουδάει μὲς ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἐρωτευμένης Violaine. Ποίηση, ὁμορφιά ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος! Ὁ Κλωνιέλ εἶναι πρῶτα ποιητὴς κὶ ἔπειτα θεατρικὸς συγγραφέας.

Τὸ ἔργο του μοιάζει μ' ἕνα θαυμάσιο καρπό: ἕνα διάφανο τσαμπὶ ἀσημοκαπνισμένου σταφυλοῦ ἀπὸ τὰ

πλούσια ἀμπέλια τῆς καλῆς Γαλλικῆς γῆς, μὰ καθὼς τὸ κοιτάζεις προσεχτικὰ βλέπεις μερικὲς καστανὲς κηλίδες πὼς τονίζουν τὴ διαφάνεια τῆς κάθε ρώγας καὶ καταλαβαίνεις πὼς τὸ ζηλευτὸ τσαμπὶ εἶναι προσβλημένο ἀπὸ μιὰν ἀρρώστεια!

Ἡ ἀρρώστεια στὸ ἔργο τοῦ Κλωνιέλ, ὅπως καὶ σὲ πολλῶν μεγάλων Γάλλων συγγραφέων, εἶναι ὁ Καθολικισμός. Μὰ μήπως ὅπως ἢ κηλίδα στὸ σταφύλι, εἶναι κὶ αὐτὴ στὸ ἔργο τοῦ Κλωνιέλ ἢ αἰτία πὼς τονίζει τὴ λαμπρότητά του;

Ὁ τρόπος πὼς παίχτηκε τὸ ἔργο εἶταν μιὰ ἀποκάληψη γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Θέατρο. Ὁλοὶ οἱ ἢθοποιοὶ ἔπαιξαν καλὰ, μὰ οἱ δυὸ πρωταγωνίστριες εἶταν ἢ ἀποκάλυψη.

Ἡ κ. Μανωλίδου (ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἑθνικοῦ κὶ ὄχι σὲς ἀτυχεῖς συνεργασίες της μὲ διάφορους πρωταγωνιστὲς μᾶς εἶχε δώσει πολλές φορὲς τὸ μέτρο τῆς δυναμῆς της) ἢ πὼς ἰδανικὴ ἐνσάρκωση τῆς Violaine, ὡραίας, τόσο ὡραίας, γαλάζιας καὶ χρυσοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἢ κ. Ἀρώνη, μ' ὅλο πὼς στὴν ἀρχὴ τῆς καριέρας της βλέπαμε σ' αὐτὴν μιὰν ἄξια ἢθοποιό, μᾶς εἶχε συνηθίσει νὰ τὴν θεωροῦμε σὰν ἐρμηνεύτρια τῶν εὐκόλων ἔργων τοῦ μικροαστικοῦ ρεπερτορίου μὲ τὴς πασιφανεῖς συγκινησεις καὶ τοὺς ψεύτικους ρωμαντισμούς (Τελευταῖος Χορός, Ἀρχαιοδουροργὸς κλπ.) ἀποκάλυψε τὸν καλύτερο ἑαυτὸ της. Ἐδῶ εἶχε τὸν ἀχάριστο ρόλο, τὸ ρόλο τῆς κακιᾶς, σκληρῆς Μάρας καὶ γι' αὐτὸ ἴσως ὁ ἄθλος της εἶναι μεγαλύτερος. Ἐπαιξε σὰν πολὺ μεγάλη καλλιτέχισσα. Ἐπαιξαν καὶ οἱ δυὸ τόσο τέλεια, πὼς, καθὼς προχωροῦσε τὸ ἔργο, τὸ πνεῦμα τοῦ θεατῆ παραδινόταν σὰς χέρια τους καὶ τὸ μετέφεραν στὸ ψῆλωμα πὼς ἀνάσαινε τὸν ἀγέρα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ὁμορφιάς. Κὶ ὅταν φτάσαν στὴ σκηνὴ τῆς σπηλιάς, πὼς τὴν παίζουν οἱ δυὸ γυναῖκες καὶ τὸ τυφλὸ παιδάκι, ἢ δύναμη τῆς τέχνης τους εἶταν τέτοια, κ' ἔτσι εἶχαν δουλέψει πλατὰ τὴν κάθε λέξη, τὴν κάθε κίνηση, πὼς συλλογίστηκα μιὰν ἄλλη μεγάλη στιγμή, ἀπ' τὴν ψυχολογία αὐτῆ: τὸ θάνατο τοῦ Bergotte, ὅπως τὴ δίνει ὁ Προυστ, πὼς πεθαίνει κοιτώντας σ' ἕνα ταμπλό ἕνα μικρὸ κομμάτι κίτρινου τοῖχου κὶ ἀναφωνεῖ: «ἔτσι ἔπρεπε νᾶναι δουλεμένα τὰ ἔργα μου λέξη μὲ λέξη, φράση μὲ φράση, τόσο τέλεια σὰν ἕνας πολῦτιμος πίνακας!».

Ἀργότερα, καθὼς συλλογίζομαι τὴν παράσταση καὶ τὴ χαρὰ πὼς μοῦχε δώσει, ἀναρωτήθηκα ἀν πρέπει τάχα οἱ συγγραφεῖς νὰ μᾶς κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιό τους ἢ μήπως θ' ἀρκοῦσε νὰ μᾶς ὑποβάλλουν μόνο τὴν ιδέα τους καὶ δίνοντάς μας ἔτσι τὸν καμβὰ καὶ τὰ πολύχρωμα μετὰξια τῆς ποιήσεως τους νὰ μᾶς ἀφήνουν νὰ κεντήσουμε μονάχοι τ' ὄνειρό μας;

Μὰ κὶ ἀν θᾶπρεπε νὰ κηρύσσουν εὐαγγέλια, μήπως θᾶπρεπε νὰ λαμπρύνουν τὴ ζωὴ δοξάζοντας τὸ θάνατο ἢ ὕμνωντας αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ;

«Ἡ Μικρὴ μας Πόλη» τοῦ Θ. Γουίλντερ στὸ «Κεντρικὸν» ἀπὸ τὸ θῆασο Κατερίνας

Αὐτὸ προσπάθησε νὰ κάνει στὸ ἔργο του ὁ Ἀμερικανὸς συγγραφέας Θύρντον Γουάιλντερ. (Ὁπως ὁ μεγάλος Walt Whitman, ὅπως ὁ Dreiser, ὁ Steinbeik, ὁ Κάλντγουελ, ὅπως ὅλοι οἱ Ἀμερικανοὶ συγγραφεῖς, ἄλλοι συνειδητὰ, ἄλλοι χωρὶς νὰ τὸ πραγματοποιοῦν, ἀκόμη κ' οἱ πὼς ἀπαισιόδοσοι εἶναι ποτισμένοι μὲ τὴ βαθιὰ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν φέρνουν μέσα τους ὀρ-

γανικά). Τὴς ἀπλὲς χαρὲς τῆς ζωῆς θέλησε νὰ δοξάσει, τὴς καθημερινές, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο.. μὰ φοβᾶμαι πὼς δὲν τὸ πέτυχε!

Δὲν τὸ πέτυχε πρῶτα γιὰ τὴν ἀγνόησε αὐτὴ τὴ φύση τοῦ Θεάτρου, πὼς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Αἰσχύλου σημαίνει σύγκρουση, δράση κὶ ὄχι ἀφήγηση.

«Ἡ Μικρὴ μας Πόλη» ἢ «Gonev Amers» εἶναι ἢ ἱστορία μιᾶς πόλης κάπου στὴν Ἀμερικὴ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ὡς τὰ σήμερα, δοσμένη μὲς ἀπ' τὴ ζωὴ δυὸ οἰκογενειῶν.

Ἡ σκηνὴ εἶναι ἀνοιχτὴ κ' ὑποτίθεται πὼς εἶναι ἕνα μὲ τὴν πλατεία.

Λίγες καρέκλες κ' ἕνα δυὸ τραπέζια: Ὁ σκηνοθέτης μᾶς εἶναι τὰ πρόσωπα στὴ σκηνὴ χωρίζοντάς μας νοητὰ τὰ σπιτία, τοὺς δρόμους, τὴς αὐλές. Τὰ πρόσωπα παίζουν χωρὶς ἀντικείμενα, μὰ κάνουν ὅλες τὴς κινήσεις σὰν νὰ ὑπάρχουν, κὶ αὐτὸ δίνει στοὺς ἀσυνήθιστους θεατὲς ἕνα αἶσθημα κάπως παράξενο... Κὶ ὁ σκηνοθέτης ἐξακολουθεῖ νὰ διηγείται, νὰ διηγείται τὴ κάνουν καὶ τὴ θὰ κάνουν οἱ ἢρωες του καὶ τὴ νιώθουν καὶ τὴ θὰ νιώσουν, τόσο, πὼς οἱ πράξεις τους χάνουν κάθε σημασία. Κ' ἔτσι ἐξακολουθοῦν νὰ μεγαλώνουν, νὰ ἐρωτεύονται, νὰ παντρεύονται σὲς δυὸ πρῶτες πράξεις τοῦ ἔργου, χωρὶς οἱ θεατὲς νὰ ἐνδιαφέρονται, (ἐκτὸς ἀπ' τὴ σκηνὴ πὼς ἢ Τζούλια Γκίμπς ξεμολογιέται τὸν καμὸ της γιὰ τὸ ταξίδι).

Ἐρχεται ὅμως ἢ τρίτη πράξη: μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἢρωες εἶναι πιά πεθαμένοι καὶ κεί πάνω στὸ εἰρηνικὸ κοιμητήρι, στὴ μαλακὴ πλαγιά ἐνὸς τραγουδισμένου ἀπὸ τὴς ἀδρες λόφου, ἢ ζωὴ ἀρχίζει νὰ δοξάζεται καὶ, καθὼς κλείνει ἢ αὐλαία, ὁ συγγραφέας λέει αὐτὸ πὼς ἠθελε νὰ μᾶς πεῖ.

Κὶ ὅμως ὅσο βρισόμαστε στὸ θέατρο, κὶ ὅταν ἔκλεισε ἢ αὐλαία, κὶ ὅταν φύγαμε... κατὶ περιμέναμε: νὰ παίχτει τὸ ἔργο!

Ἡ ἀφήγηση αὐτῆ, ἢ τόσο ὡραία, ἢ τόσο μυθιστορηματικὰ ὡραία, δοσμένη, νὰ γίνεῖ ἔργο θεατρικὸ!

Νὰ μᾶς ὑποβάλλει ὁ συγγραφέας τὸν καμὸ καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν καθημερινὴ καὶ πάντα νέα σὰν καινούργιο θᾶμα ζωῆ, νὰ μᾶς τὴν ἐξηγήσει.

Ἴσως νὰ ὑποβάλλει θέλησε ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ περιορίστηκε στὴν ὑποβολὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, τῶν σκηνοκῶν. Μᾶς ὑποβάλλει τὴν ιδέα τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ κήπου, τῶν ἀνθισμένων ἢλιων μὰ σὰ νὰ μετάνιωσε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἢ σὰ νὰ ἀμφέβαλε γιὰ τὴν ἀνοχὴ τῶν συνοδοιπόρων του, ξαναπήρε τὸ μονοπάτι τῆς ἐξήγησης.

Ἀγαπᾷ τὴν Κατερίνα. Τὴν εἶχα δεῖ στὴν «Ἀμαξία» τοῦ Μεριμὲ καὶ στὴ «Λοκαντιέρα» τοῦ Goldoni. Κάθε φορὰ πὼς ἔχει μιὰν ἐπιτυχία χαίρομαι, σὰν ὅταν μαθαίνω ὅτι κάνει κατὶ κάποιος παλιὸς ἀγαπημένος κ εἶμαι σκληρὴ, πολὺ σκληρὴ μαζί της ὅταν παραστρατήσσει. Δὲν νομίζω ὅτι κράτησε τὸν τόνο ἐκεῖ πούπρεπε στὴ «Μικρὴ μας Πόλη». Εἶταν πολὺ ρεαλιστικὸ ὅλο τὸ παίξιμο σ' ἕνα ἔργο πὼς ἀπαιτοῦσε κατὶ τὸ ἀνάλαφρο, τὸ γεμάτο ἀποχρώσεις καὶ δόνηση ψυχικὴ. Ὁ κ. Κωτσόπουλος ἔδωσε ἴσως ὅτι μορδοῦσε καλύτερο. Λίγη προσπάθεια ἀκόμη δὲν θὰ μᾶς θυμίζει τὸν ἐξάγγελο τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἡ κ. Στεφανίδου, αἰσθηματικὰ ἀπλοϊκὴ καὶ στοργικὰ ἀληθινὴ, εἶταν ἢ μόνη πὼς μὲ τὸν κ. Ἀποστολίδη στάθηκαν στὸ ρόλο τους κὶ ἔπαιξαν μὲ ἀπόλυτη κατανόηση.

«Οι Χοηφόρες» του Αισχύλου στη
«Βρετανία» από το Θίασο Κ. Κούν

Θάθελα να μην είχα δει τις «Χοηφόρες» από το θίασο του κ. Κούν γιατί στενοχωρήθηκα:

Άπ' όλη την παράσταση: Τά σκηνικά, τους μπερντέδες με τὰ φωναχτά σαν έφιάλτης χρώματα, τὸ σκεπαστό νταβάνι, τὴ μουσική πὸ ἀφαιρούσε τὸ μεγάλο τοῦ ἀρχαίου θρήνου κ' ἔδινε ἕνα τόνο χαμηλό, κακομοίρικο, τὶς ἀρρυθμίες κι ἀσύνδετες κινήσεις τοῦ χοροῦ (γυναίκες καὶ φυσικά ἀκόμη ἄσχετες ἢ μιά με τὴν ἄλλη, μαυροντυμένες καὶ μαντηλοδεμένες, ὄχι σαν Μανιάτισσες ὑπερήφανες μοιρολογίστριες ἀλλὰ σαν παλιομερολογίτικες ἀπομιμήσεις τους), τὶς ἄγριες φωνές καὶ τὸν παραδαρμό (μιά μάλιστα ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ τὴ νόσο τοῦ Πάγκερσον) πὸ ἀντί για τὴ συμπῶνια καὶ τὴ συγκίνηση, προκαλοῦσε τὴ δυσφορία.

Στενοχωρήθηκα ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς πὸ οὐτε

μιά στιγμή δὲν μπόρεσαν νὰ μᾶς πείσουν κ' ἔκαναν τὰ λόγια τοῦ Μεγάλου Αἰσχύλου νὰ ἤχουν ψεύτικα ὅταν διατεινόνταν πὸς εἶταν βασιλοπούλα κι ἀητόπουλα.

Τοῦλάχιστον αὐτοὶ ἔδειχναν ὅτι ἀγωνίστηκαν ἕναν ἄγωνα ἀπελπισμένο, καταδικασμένο ἀπὸ πρὶν, μὰ εἶταν καὶ μερικοὶ σαν τὴν ἀνεκδιήγητη Κλυταμνήστρα καὶ τὸ φοβερό δοῦλο τοῦ Αἰγισθοῦ (κ. Καλλέργης) πὸ ὄσες παραχωρήσεις κι ἂν κάνουμε δὲν μπορούμε νὰ τοὺς συχωρέσουμε στὸν κ. Κούν.

Τὸ ὅτι ὁ κ. Κούν καταπιάστηκε με τὴν Ἀρχαία Τραγωδία εἶναι πρὸς τιμὴν του, κι ἀσφαλῶς οἱ προθέσεις του θάταν ἀγαθές κ' οἱ κόποι του πολλοὶ καὶ μεγάλοι, μὰ τὸ μόνο πὸ κατόρθωσε εἶταν νὰ ξεγυμνώσει τὴν τραγωδία ἀπ' ὅλη τὴς τὴν ἀγλή καὶ φουβάμα καὶ τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ κύρος του· κι αὐτὸ εἶναι πὸ με στενοχώρησε περισσότερο.

Μαρίνα Γεράνη

Ἡ «Ἐβδομάδα τοῦ Σαίξπηρ»

Στις 7 τοῦ Φλεβάρη ὁ θίασος Μανωλίδου-Ἀρώνη-Χόρν ἀνέβασε στὸ «Πάνθεο» τὴ σαίξπηρική κωμῶδια «Δωδέκατη Νύχτα», χαρίζοντας μιά σπάνια αἰσθητικὴ ἀπόλαυση καὶ λύτρωση στὸ κοινό, τὸ καταπονημένο ἀπὸ τὴ δυσανάλογη γιὰ τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις δοκιμασία τῶν δραματικῶν γεγονότων τοῦ Δεκέβρη, καὶ ἀνοίγοντας ξανά τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ θεατῆ, τοῦ κακομαθημένου ἀπὸ τὰ ἐπικαιρικά θεατρικὰ ἐξαμβλώματα τῶν πῶ πολλῶν θεάτρων μας, «σοβαρῶν» καὶ μὴ, πρὸς τὸ ἀγνὸ φῶς τῆς μόνης καὶ παντοεινῆς Τέχνης.

Πόσο ἀκοίμητο εἶναι στὸ λαὸ τὸ αἶτημα γιὰ μίαν ἀνώτερη, ἐξυψωτικὴ Τέχνη καὶ με πόση δίψα χαιρέται τὸ κοινὸ τέτοιες εὐσυνειδητές προσπάθειες, τὸ μαρτυροῦν, τόσο ἡ ἐπιτυχία τῆς «Δωδέκατης Νύχτας» ὅσο καὶ τὰ ἐνθουσιαστικὰ λόγια καὶ σχόλια τῶν θεατρικῶν κριτικῶν τοῦ καθημερινοῦ Τύπου.

Ἡ «Ἀνεξαρτησία» στις 8 τοῦ Φλεβάρη γράφει: «Ὁ θίασος Μανωλίδου-Ἀρώνη-Χόρν στὸ «Πάνθεο» τραβᾷ ἕνα δρόμο πὸ εἶναι χροῆς κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου νὰ υπογραμμίσουν καὶ νὰ βοηθήσει. Γιὰ τὴν ὥρα πὸ ἡ δεκαλογία καὶ ὁ πολιτικὸς καιροσκοπισμὸς ἔκαναν ἕνα σωρὸ ἄλλα θεάτρα νὰ προσφεύγουν στὰ κατάσκηνάσματα πὸ ὑπηρετοῦνε τάχα τὴν ἐπικαιρότητα, ὁ θίασος αὐτὸς ἔδειξε μιά συνείδηση. Ἀρχισ μὲ τὴ «Θυσία» τοῦ Κλωντέλ καὶ συνεχίζει με τὴν περίφημη κωμῶδια τοῦ Σαίξπηρ «Δωδέκατη Νύχτα». Ὁ καλύτερος χαιρετισμὸς πρὸς τὴ λευτεριά εἶναι νὰ κάνει τίμια τὸ χροῆς του. Καὶ τὸ χροῆς τοῦ καλλιτέχνη εἶναι ἕνα καὶ μόνο, νὰ κάνει Τέχνη».

Μ' ἐνθουσιασμὸ χαιρετίζει τὴν προσπάθεια τοῦ θίασου κι ὁ ἀρθογράφος τῶν «Καθημερινῶν Νέων» στις 11-2. «Ἀς χαιρετίσουμε, ἀρχίζεις, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονός δι' ἡ «Δωδέκατη Νύχτα» παριστάνεται, κι ἀπὸ θίασο μάλιστα τοῦ Ἐλενθέρου Θεάτρου. Ἐχουμε κάθε λόγο νὰ πιστεύουμε πὸς ἡ πρωτοβουλία τοῦ καινούριου ἀνεβασματῆς τῆς δὲν ὀφείλεται ἀλλῶς σὲ λόγους πολιτικῆς ἐπικαιρότητας. Ὁ θίασος τοῦ «Πάνθεου» εἶχε τὸ ὄρατο θάρρος, γιὰ πρώτη ἐμφάνισή του, ν' ἀνεβάσει φέτος τὴ «Θυσία» τοῦ Κλωντέλ, ἕνα ἔργο δηλ. καθαρὰ πνευματικὸ καὶ πὸ δὲν παρουσιάζει πολλὲς πιθανότητες ἐμπορικῆς ἐπιτυχίας. Τὸ προηγούμενο τοῦτο ἐξασφαλίζει ἐπὶ θίασο κάποιους τίτλους ἀνιδιοτέλειας, ὄχι πολλὴ συνειδησιμὸς στὸν καιρὸ πὸ ζοῦμε, καὶ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς πῶ τιμητικούς...»

Τὸ ἴδιο καὶ τ' Ἀθηναϊκὰ Νέα» βρίσκουν τὶς πῶ καλὲς

κ' ἐνθουσιαστικὲς λέξεις γιὰ νὰ ἐξάρουν τὸ ἔργο τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ θίασου.

Τὶς διαλέξεις αὐτὲς ἐγκαινίασε τὴν Κυριακὴ, 4 τοῦ Φλεβάρη, ὁ συνταγματάρχης Τζῶνστον, ἀντιπρόσωπος τοῦ Βρετανικοῦ Συμβολαίου, με θέμα: «Ἡ Δωδέκατη Νύχτα τοῦ Σαίξπηρ».

Τὴν πρώτη αὐτὴ διάλεξη τίμησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης καὶ τῶν Συμμάχων.

Ἡ ἐπίσημη ὁμιλία ἀναρχῆ τῆς «Ἐβδομάδας τοῦ Σαίξπηρ» ἔγινε τὴν Τρίτη, 6/2, ἀπὸ τὸν Ὑφυπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Γ. Μελά πὸ στὸν ἐναρκτήριο λόγο του εἶπε καὶ τὰ παρακάτω χαρακτηριστικά: «Δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀμφισβᾷσει δι' οἱ νέοι Ἕλληνες πὸς ἔχουν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκιδείξουν τὴν νέα τους Σαλαμίνα καὶ τὸ νέο τους Μαράθωνα στὴν Πίνδο καὶ τὰ ὄρη, γρήγορα θ' ἀνακηθόνουν τὴν τιμημένη θέση τους στὸ πλευρὸ τῶν μεγάλων συμμάχων τους, καὶ δι' ἀναμφισβῶτως θὰ συγκαταλεχθοῦν με τὴν ἐμφυτὴ ζωικότητά τους μεταξὺ τῶν ἀληθινῶν σημαιοφόρων τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν κυρίων παραγόντων «τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου» στὸ νοτιοανατολικὸ τμήμα τῆς Ἑυρώπης, ὅπως τοὺς δραματίστηκε ὁ μέγας φιλέλληνας Σέλλεϋ...». Ἐπειτα ἀνέβηκε στὸ βῆμα ὁ συνταγματάρχης Λάμπου. ἀρχηγὸς τῆς ΕΜ-ΕΛ καὶ ἀσχολήθηκε με τὸ θέμα «Τὰ Ἑλληνικὰ ἰδεώδη εἰς τὴν Μουσικὴν καὶ τὴν φιλολογογίαν».

Ἡ εἰκόνα τῆς Ἑλλάδας στὸ ἔργο τοῦ Σαίξπηρ» εἶταν τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Κ. Ροδοκανάκη, στις 9/2, Παρασκευῆ. Τὴν τέταρτη διάλεξη ἔδωσε τὴν Κυριακὴ, 11/2, ὁ κ. Κέντ, τέως Καθηγητῆς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου καὶ τὴν ἑκτοστὴ Ἀκόλουθος τῆς Πρεσβείας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, με θέμα: «Μορφὲς τῆς Σαίξπηρικής τραγωδίας». Ἡ διάλεξη τοῦ κ. Πάτμορ, θεατρικοῦ συγγραφέα καὶ ἐιδικοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Νταϊηλ-Μαϊηλ» πὸ εἶταν ἡ πέμπτη στὴ σειρά, δόθηκε τὴν Τετάρτη, 14/2, καὶ πληροφόρησε τοὺς Ἕλληνες «Πὸς παίζεται ὁ Σαίξπηρ στὸ πολεμικὸ Λονδίνο». Τὴν Κυριακὴ, 18/2, μίλησε ὁ Ἐπιτετραμμένος τοῦ Τύπου τῆς Βρετανικῆς Πρεσβείας κ. Λανγκάνστερ με θέμα: «Ἡ Τέχνη κατὰ τὴν Ἑλλησθετιανὴ Ἐποχὴ», καὶ τέλος τὴν Τετάρτη, 21/2, ὁ κ. Κ. Τρυπάνης, ὑφηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, ἔκλεισε τὸν κύκλο τῶν Σαίξπηρικών ὁμιλιῶν, ἀναπτύσσοντας «Πὸς παίζεται ὁ Σαίξπηρ στὴν Ἑλλάδα».

Ὁ Κινηματογράφος

Ἐνα Ἑλληνικὸ ὄνομα ἐμφανίζεται συχνὰ στὶς ἀμερικανικὲς ἐφημερίδες ἐδῶ καὶ κάμποσον καιρὸ. Εἶναι τὸ ὄνομα τῆς Κατίνης Παξίνου. Ποτὲ Ἕλληνας καλλιτέχνης δὲν ἀπασχόλησε τόσο πολὺ καὶ τόσο πλατεῖα τὸν Ἀμερικανικὸ Τύπο, ὅσο ἡ Παξίνου. Ἡ ἐφημερίδα «Νιού Γιόρκ Τάιμς» ἔγραψαν τελευταῖα: «Ἡ Παξίνου εἶναι σήμερα μιά ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες τραγωδοὺς τοῦ κόσμου.» Ὅταν ἐμφανίζεται στὴ σκηνὴ θυμίζει κάτι ἀπὸ τὴν πνοὴ πὸ ἐμπνέει τὶς τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου. Ἄν ἡ παγκόσμια δραματικὴ οἰκογένεια εἶχε ἀκόμη μιά Παξίνου, τὸ θέατρο θὰ κέρδιζε πολὺ...». Ἡ συμπάθεια αὐτὴ πὸ ἐκδηλώνεται ἀπὸ τὶς στήλες τῆς μεγαλύτερης Ἀμερικανικῆς ἐφημερίδας εἶναι γενικὴ. Οἱ Ἀμερικανοὶ συγκινήθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πὸ πάτησε τὸ πόδι τῆς στὴν Ἀμερικὴ. Ἐμαθάν τὴν περιπέτειά τῆς με τὸν τορπιλισμὸ τοῦ πλοίου τῆς στὸν Ἀτλαντικὸ, τὶς δοκιμασίες τῆς ὄσπου νὰ κατορθώσει νὰ ῥθει στὴ Νέα Ὑόρκη νὰ προπαγαντίσει γιὰ τὸν Ἑλλησθετικὸν Ἀγῶνα καὶ ὁ θεατρικὸς κριτικὸς Ἀντιτερ τὴ χαιρέτισε με τὸυτα τὰ λόγια κάτω ἀπὸ μιά ὀλοσέλιδη φωτογραφία τῆς: «Ἡ Παξίνου ἔρχεται ἰέρεια τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἑλλάδας ν' ἀνάψει στὴν καρδιά μας τὴ φλόγα τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος. Ἡ φῆμη τῆς, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή τῆς στὸ Λονδίνο, τὴν προέτρεξε. Τὴ χαιροῦμε με σεβασμὸ...» Ἐτσι μῆσα σὲ μίαν ἀτμόσφαιρα θαυμασμοῦ ἄρχισε τὴ σταδιοδρομία τῆς ἡ Παξίνου στὴν Ἀμερικὴ. Στὸ ξενοδοχεῖο τῆς καθημερινῶς τῆς ἔστειλαν ἀνθοδέσμες με τὶς περιφημότερες ὑπογραφές. Στὰ περιοδικὰ καὶ στὶς ἐφημερίδες τὰ πρῶτα τῆς ἄρθρα ἔκαναν μεγάλην ἐντύπωση καὶ μεταδίδονται σὲ διπλὲς ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές. Οἱ μεγαλύτερες φωτογραφικὲς ἐπιθεωρήσεις ἀφιέρωναν σελίδες με τίτλους: «Ἡ μέρα τῆς Κατίνης Παξίνου». Βέβαια μῆσα σ' αὐτὰ ὅλα δὲν ἔλειπαν τὰ δημοσιογραφικά... πυροτεχνήματα τῆς Ἀμερικανικῆς δημοσιογραφίας. Ἐνας δημοσιογράφος π.χ. ἔγραψε πὸς ἡ Παξίνου εἶχε πολέμησει με τοὺς Ἑλληνο-Βρετανοὺς στὶς... Ἐσμοπύλες καὶ ἕνας ἄλλος ὅτι οἱ Γερμανοὶ τῆς εἶχαν σκοτώσει τὰ... δύο τῆς παιδιά. Πάντως ἡ Παξίνου γιὰ καιρὸ εἶχε γίνε τὸ θέμα τοῦ Ἀμερικανικοῦ Τύπου. Ὅταν ξαφνικὰ ἡ Παξίνου χάθηκε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες! Πέρασε λίγος καιρὸς καὶ ἦρθε ἡ μεγάλη εἶδηση: Ἡ Παξίνου γύριζε στὸ Χόλλυγουντ ταινία με τὸν Γκάου Κοῦπερ! Αὐτὸ εἶταν ἕνα μεγάλο κατόρθωμα γιὰ τὴν ἑλλησθετικὴ καλλιτέχνηδα. Ὑποθήκες γιὰ συνεργασία με τὸν Γκάου Κοῦπερ εἶταν οἱ μεγαλύτερες «στὰρ» τοῦ Χόλλυγουντ, πὸ εἶχαν παίζει σὲ ταινίες καὶ εἶχαν κιάλας βραβευτεῖ. Νίκησε ὀστόσο ἡ Παξίνου. Ἡ ἐφημερίδα τοῦ Χόλλυγουντ «Ἀγγελιοφόρος» (ὁ ἕκτομ. κυκλοφορία) γράφει κείνες τὶς ἡμέρες: «Τὸ νέο ἄστρο τῆς Κινηματογραφίας Παξίνου δὲν εἶναι συμβατικὸ δημιούργημα τῶν στούντιο καὶ τοῦ μακιγιαζ, εἶναι ἡ αὐθόρμητη καὶ πηγαία Τέχνη τῆς Ἑλλάδας». Καὶ τὸ γύρισμα ἄρχισε. Ἡ Παξίνου ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ ἔργο «Γιὰ ποῖον χτυπᾷ ἡ καμπάνα» παρμένο ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῆς Ἰσπανίας. Ἡ ὑπόθεση τῆς

ΜΙΑ ΑΘΗΝΑΙΑ ΣΤΟ ΧΟΛΛΥΓΟΥΝΤ

ταινίας αὐτῆς εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ ἀμερικανοῦ συγγραφέα Ἐρνεστ Χεμινγκουαϊ, πὸ πολέμησε στὴ Μαδρίτη στὸ πλευρὸ τῶν ἀντιφασιστῶν. Τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου του αὐτοῦ (Ὀκτώβρης 1940, ἀντίτυπα 750 χιλ.) δανείστηκε ὁ Χαιμινγκουαϊ ἀπ' τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἄγγλου ποιητῆ τοῦ 16ου αἰῶνα Τζῶν Ντόν: «Ὁ θάνατος κάθε ἀνθρώπου με μικραίνει, γιὰτὶ ἀποτελῶ μέρος τοῦ Ἀθροῦσινου Γένους. Ἐτσι, μὴ στέλνεις νὰ ρωτήσεις: γιὰ ποῖον χτυπᾷ ἡ καμπάνα. Χτυπᾷ γιὰ σένα».

Τὴν ταινία σκηνοθέτησε ὁ Σάμ Γούντ, πὸ σὲ δηλωσε τὸν στοὺς δημοσιογράφους εἶπε ἀνάμεσα σ' ἄλλα: «...Τέλος τὸν Ἰούλιο τοῦ 1942 ἀνακαλύψαμε τὴν ἀπαράμιλλη Ἑλλησθετικὴ τραγωδὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλικῦ Θεάτρου Κατίνης Παξίνου πὸ τῆς ἀναθέσαμε τὸ δύσκολο καὶ τεχνικὸ ῥόλο τῆς ταγγάνας Πιλάρ, καὶ δὲ διστάζουμε νὰ βροντοφωνάξουμε πὸς ἡ Ἑλλησθετικὴ καλλιτέχνησσα δικαίως πέρα γιὰ πέρα τὶς προσδοκίες μας».

Ἡ Παξίνου ὑποδύσαν τὸ ῥόλο τῆς Ἀρχηγῆ τῶν Ἀνταρτῶν, τῆς Πιλάρ, κατὰ τῶν φασιστῶν τοῦ Φράγκο. Πέρασαν μῆνες μετὰ τὸ γύρισμα καὶ ὁ κόσμος θὰ εἶχε ξεχάσει ἴσως τὴν ἀγγελία τῆς ταινίας, ὅταν τὸ συγκρότημα τῶν μεγαλύτερων κινηματογράφων τῆς Νέας Ὑόρκης ἄρχισε μὰ μέρα τὴν προβολὴ τῆς. Τὸ τι ἐπικολούθησε τὴν ἄλλη μέρα εἶταν συγκινητικὸ ἀπὸ Ἑλληνικὴ ἀποψη. Τὰ μεγαλύτερα κινηματογραφικὰ περιοδικὰ συμφώνησαν πὸς ἡ Παξίνου ἀνοίγει καινούριον δρόμον στὴ δραματικὴ τέχνη τοῦ κινηματογράφου. Συγκεκριμένα ὁ Λεὸν Καζιέ ἔγραψε: «Εἶναι ἀτύχημα πὸς ἡ Ἑλλάδα δὲ μᾶς ἔστειλε τὴν Παξίνου δέκα χρόνια νωρίτερα, γιὰτὶ πολλὰ θὰ εἶ-

Ἡ Κατίνη Παξίνου στὸ ῥόλο τῆς Πιλάρ.

χε νὰ ὀφελῆθαι ὁ κινηματογράφος. Δὲν ἐφανταζόμασταν ποτὲ πὸς μιά τόσο μικρὴ χώρα θὰ μᾶς ἔδινε μιά τόσο μεγάλη καλλιτέχνηδα. Μετὰ τὸ θρίαμβο τῆς αὐτῆς ἡ Παξίνου εἶχε μιά πρόταση ἀπὸ κινηματογραφικὴ ἑταιρεία: νὰ ὑποδυθῆ με γενναία ἀμοιβὴ τὸ ῥόλο μιάς Γερμανίδας σὲ μιά ταινία. Ἡ Παξίνου ἀπάντησε ἐπιστρέφοντας τὸ τσέκ τῶν ἑκατομμυρίων δολλαρίων: «Μιά Ἑλλησθετικὴ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τὴ Γερμανίδα...». Ἀπεναντίας δέχτηκε νὰ λάβει μέρος σὲ μίαν ἄλλη ταινία με τίτλο «Οἱ Ὀμηροὶ» πὸ δὲν προβλήθηκε ἀκόμη. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ Γενάρη τοῦ 1944 ἡ Παξίνου πῆρε καὶ τὴν ἐπίσημη ἐπιβράβευσή της. Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Χόλλυγουντ τῆς ἔδωσε τὸ πρῶτο βραβεῖο γιὰ τὸ ῥόλο τῆς Πιλάρ πὸ εἶχε ὑποδυθῆ στὴν ταινία τοῦ Ἰσπανικοῦ πολέμου. Ὁ Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος Τζῶν Μέτξερ ἔγραψε πρὸ μῆνος στὸ ἐπίσημον ὄργανον τῶν ἡθοποιῶν τῆς Ἀμερικῆς: «Ἡ Κατίνη Παξίνου εἶναι ἡ καλλιτέχνηδα με τὴ μαγικὴ δύναμη πὸ μπορεῖ νὰ ἐνσαρκώνει τὸ ῥόλο τῆς καὶ νὰ τὸν κάνει πανανθρώπινο. Ἡ Ἑλλησθετικὴ τραγικὴ τέχνη κέρδισε με τὴν ἐμφάνισή τῆς στὴν Ἀμερικὴ. Κέρδισε γιὰτὶ ἡ Παξίνου μᾶς ἔφερε τὴν παλιά αἰώνια Τέχνη μέσα στὸν παλμὸ τῆς παγκοσμίας τῆς ἀξίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ Παξίνου πὸ θριαμβεύει στὴν Ἀμερικὴ».

Κάιρο - Μάρτης

Ντίνος Κουτσούμης

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ

Το πρώτο αυτό

τεύχος του πρώτου νέου περιοδικού γραμμάτων και τέχνης που φεύγει από την Αθήνα ύστερα από το τρομαχτικό μαρτύριο που σπάρξε και ακόμα σπαράζει την Ελλάδα, ως λογαριαστέι σαν το πρώτο περιστέρι του Κατακλυσμού που στέλνει ο τόπος για να προϋπαντήσει την Ειρήνη που έρχεται.

Ακόμα δεν κατάπεσε η όργη του Κυρίου, ακόμα δεν ξεσκεπάστηκε η γής από το πόντισμα της θεομηνίας. Όμως τα πρώτα χρώματα βάφουν κιόλας δειλά την ανατολή και ξέρουμε πως το περιστέρι μας θα βρει ένα κλωνάρι έλιως ή ένα κλωνάρι διάφνης, ν' άκουμπήσει το πέταγμα του. Γιατί το δέντρο της Αθηνάς, και του Απλόλανα το δέντρο, ποτέ δεν άπολειψαν να φυτρώνουν σε τούτα τα χώματα, ακόμα και σαν τ' σκέπαζε ή στάχτη.

Η «Κ. Ελλάδα»

έχει τη χαρά να προσφέρει στους αναγνώστες της με τούτο το πρώτο φυλλάδιο δάκρυα την τραγωδία του Νίκου Καζαντζάκη «Προμηθεύς Πυροφόρος». Είναι ένα από τα νεώτατα έργα του μεγάλου συγγραφέα, ίσως το πιο ρωμαλέο στη σύλληψη και τη σύνθεση, το πιο ξελαγαρισμένο στην τεχνική και στη γλώσσα μέσα σ' όλη την πλατιά και πολυμορφη δημιουργική εργασία του.

Και είναι συγκινητικό να συλλογιέται κανείς πως οι τρεις «Προμηθεύς» του Καζαντζάκη (πρόκειται περί τριλογίας), τ' άλλα νεώτατα έργα του όπως είναι η μετάφραση της Ιλιάδας που δούλεψε μαζί με τον κ. Κακριδή, καθώς και άναλογες μεγάλες ποιητικές συνθέσεις του Σικελιανού και ένα ή δύο πεζογραφήματα άνωτερης πνοής, που βγήκανε μέσα στα δυο τελευταία χρόνια ή πρόκειται να εκδοθούν τώρα κοντά, είναι όλα τους έργα σφυροκοπημένα κάτω από το βραχνά της σκλαβιάς, μέσα στη φρίκη της λιμοκτονίας και στον ίσσιο του θανάτου. Είναι λοιπόν έργα μάχης αυτά τ' α ποιητικά κατορθώματα, πράξεις έλληνικές, κινήματα περήφανα λεβεντιάς και λεφτεριάς, που αποτελούν το βροντόφωνο «παρών» της λογοτεχνικής γενιάς μας μέσα στον τρομαχτικό άγώνα που έκανε η Ελλάδα από τον Όχτώβρη του 40 ως τ' σήμερα. Η άδούλωτη ψυχή του Έθνους μιλά μέσα σ' αυτά τ' έργα με τ' όνομα άντρκιους και ύψηλους, εκφράζεται με τον έντεχνο λόγο το ίδιο έπικά, όπως εκφράστηκε με το αίμα και με τη φωτιά στην Άλβανία, στα Όχυρά της Γραμμής Μεταξά και μπρός στα έχτελεστικά αποπάσματα.

Ας κρατήσουμε λοιπόν ψηλά τις καρδιές. Η αιώνια Ελλάδα δεν πεθαίνει, αφού μπορεί και τραγουδά τέτια τραγούδια μέσα στις ώρες του χαλασμού.

Το έργο της

«Καλ. Ελλάδας» θάναι δύσκολο. Το

καταπιστήκαμε μέσα σε μιάν άτιμόσφαιρα ταραγμένη, θολή ακόμα από τους καπνούς των πολιτικών παθών, τις δημοκοπίες των πολιτικάντηδων και τους φανατισμούς των διαφόρων δερβισάδων λογής-λογής δογμάτων.

Αυτό δε μας αποθαρρύνει καθόλου. Απεναντίας μας δίνει τη χαρά του άγώνα για μιάν ωραία ύπόθεση. Η ζωή είναι μιάν αδιάκοπη μάχη. Το ζήτημα είναι να βρεις τη σημαία σου. Όποιος πολεμά για την τέχνη και για το πνεύμα πολεμά για την Όμορφιά. Όποιος πολεμά για την Όμορφιά πολεμά για τη λεφτεριά. Όποιος πολεμά για τη λεφτεριά πολεμά για την Ελλάδα. Κι όποιος πολεμά για την Ελλάδα πολεμά για τον Άνθρωπο.

Ο Έλληνας λογοτέχνης έχει πίσω του την πιο μεγάλη παράδοση του Κόσμου. Αυτή ή παράδοση είναι γι' αυτόν ένα χρέος βαρύ, που δεν του επιτρέπει καμιά, κανενός είδους υποχώρηση στο ζήτημα της ποιότητας και του ήθους.

Ας ριχτούμε λοιπόν στον άγώνα της γενικής αναδημιουργίας που άρχίζει γύρω μας, ως πάροουμε θέση με τη σοβαρότητα και με τη γνησιότητα που μας επιβάλλει ή καταγωγή μας και ο Νόμος που βγαίνει μέσ' από την καταγωγή μας. Είναι ωραίο να ξαίρεις πως ξεκινάς για δύσκολα έργα. Και ή δική μας ή δουλειά είν' αυτή. Να προσφέρουμε στον τομέα του Έθνικου και του Άνθρωπιστικού έργου της αναδημιουργίας το δικό μας λιθάρι.

Ας καταλάβουμε πως ή άρετή μας είναι ή δουλειά και ο κακός δαίμονός μας είναι οι διχόνιες και οι φωνασκίες. Στην περιοχή της τέχνης όμως δε χωράει κανενός είδους χουνί και καμιά δημοκοπία. Έκει όλα είναι σεμνότητα, περισυλλογή, κόπος και δουλειά.

Ένα μεγάλο

μέρος από την ύλη και τ' α σημείωματα του τεύχους γράφτηκε και στοιχειοθετήθηκε μέσα στην περίοδο της έαμίτικης τρομοκρατίας, όταν κάθε είδους ψυχολογικοί έχθρισμοί, φοβέρες και καταπίσεις δοκίμαζαν την ήθικη αντίσταση των λογοτεχνών και των καλλιτεχνών που έπρεπε με κάθε τρόπο να μπουνε μέσα στην τρομοκρατική όργάνωση. Η άγωνία που περνούσε ο τόπος κείνες τις μέρες φαίνεται άρκετά καθαρά μέσα στο «χρονικό», που τάφησαμε έτσι σαν ιστορικό ντοκουμέντο της εποχής. Το έγκλημα που έγινε ενάντια στον έλληνικό λαό είναι πελώριο και άταυτελέσιματά του έχουν τέτοιαν έχταση σε φθορά ήθικων και ύλικων δυνάμεων του τόπου, που δεν είναι εύκολο να τ' άπολογίσει κανένας. Σ' αυτή την καταστροφή έχουν την εϋθύνη και τη συμμετοχή τους και άρκετοι λογοτέχνες και καλλιτέχνες, που συνεργάστηκαν με τους δολοφόνους της Ελλάδας, ή έθεσαν στη διάθεση της όργάνωσης την έχτίμηση και την άγάπη που χάρισε ο έλληνικός λαός στο έργο και στονόμα τους. Η εϋθύνη αυτή δεν είναι βέβαια καθόλου

μικρότερη από κείνη που βραβαίνει τους δημοσιογράφους, τους λογοτέχνες και τους καλλιτέχνες που συνεργάστηκαν στις έλληνόφωνες εφημερίδες της κατοχής, στο ραδιοφωνικό πομπό και στο περίφημο «Κουαδρίβιο». Είναι μιά περίοδο ξεπεσούρας και άθλιότητας για κάμποσον κόσμο που θέλει να αντιπροσωπεύει στα γράμματα και την τέχνη την Ελλάδα. Και θάξιζε να έρευνηθεί στα αίτια και στα λογής φανερώματά της.

Σε δυο-τρεις

μήνες φαίνεται πως ο πόλεμος τελειώνει στην Εϋρώπη, και οι σταυρωμένοι λαοί της έλπίζουν πως τελειώνει για να μην ξαναρχίσει ή σφαγή κάτω από νέα συνθήματα. Στις μέρες που περνούμε λοιπόν άρχίζει μιά περίοδο κρίσιμη, όπου κάθε λαός άξιος της ζωής θα βάλει κάτω όλες τις δυνάμεις του για ν' ανακαλύψει τον άληθινόν έαυτό του, για να χτίσει με γνήσιες μορφές την έκφρασή του. Οι μορφές αυτές δε γίνονται νάναι ξεσηκωμένες από την πνευματική άγωνία και από τους κόπους άλλων λαών. Αυτοί μονάχα σαν όδηγοί θα μας παρασταθούν για να βρούμε τη δική μας έκφραστική γνησιότητα, τη νεοελληνική μας έκφραση. Και πάνω άπ' όλους τους όδηγούς, θα μας παρασταθούν πάλι οι συγγραφείς της κλασικής Ελλάδας, αυτοί που βοήθησαν όλα τ' άλλα έθνη να μπουνε στο ίσιο δρόμο της πνευματικής τους άναγέννησης. Σ' αυτή την πανανθρώπινη προσπάθεια της αναδημιουργίας και του ξαναγεννημού, ή μικρή μας Ελλάδα θα ριχτεί ακόμα μιά φορά

έτσι όπως το συνήθισε να ρίχνεται μέσα στη μακραίωνη ιστορία της σ' όλους τους ωραίους άγώνες. Θα όρμησει στη μάχη του πνεύματος με χερά και με χάρη, θα κινηθεί προς την κατάκτηση της ζωής όπως ρίχτηκε με το τραγούδι στο στόμα, χτες ακόμα, πάλι για τη μάχη της λευτεριάς και της άξιοπρέπειας του άτόμου, σαν τ' άβαλε με τις δυο φοβερότερες στρατιωτικές αυτοκρατορίες του κόσμου, προσφέροντας δάκρυα την ύπαρξή της σφαχτάρι πάνω στο βωμό των πατροπαράδοτων ιδανικών.

Αυτής της όρμης και αυτής της αίσιοδοξίας γέννημα είναι και ή «Καλ. Ελλάδα». Από μιά πίστη βγαίνει το έργο που άρχίζει σήμερα, κι από μιά φιλοεργή άγάπη. Το πρόγραμμά της περιέχεται μέσα στον πόθο της. Και ο πόθος της είναι να βοηθήσει το καταδύναμη την προσπάθεια του λαού μας για να βρει την καλλιτεχνική του έκφραση. Θα προσπαθήσει να προσφέρει σε μιάν άγονική σύνθεση ό,τι καλό μπορεί να βρει γύρω της στην περιοχή του λόγου, των εικαστικών τεχνών και του Στοχασμού.

Και θα προσπαθήσει να το κάνει χωρίς να φεύγει από τις αιώνιες βάσεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας, που είναι σε τούτον τον τόπο βαλμένα τα θεμέλια των νόμων της, και μένουν άκατέλυτα μέσα σ' όλους τους αιώνες. Τα στοιχεία αυτά, τα παντοτεινά στοιχεία κάθε άρτιας σύνθεσης, είναι ή ίσοορο-

πία, ή ενότητα, το μέτρο, ή διαύγεια και ή χάρη.

Ο κ. Αύγερης

γράφοντας τις προάλλες ένα άρθρο για «το θέατρο του λαού» τ' τελειώνει με τούτο το συμπερασματικό έπιλογο: «Έτσι οι νέοι τεχνίτες, έχοντας να έκφράσουν ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο, τη ζωή του λαού και τη σοσιαλιστική πραγματικότητα, δε μπουουν να πέσουν σ' ένα κούφιο φορμαλισμό και βερμπαλισμό, ούτε στην άδεια ωραιοπάθεια, στην άρνηση της ζωής και στη φυγή της πραγματικότητας, στο φτωχό δόγμα ή τέχνη για την τέχνη, τις άρωστικές αυτές ένός γερασμένου πολιτισμού. Μά βυθίζοντας βαθιά τις ρίζες τους στο λαό και στον πλοϋτο της ζωής, θα άδσουν μιά χυμώδικη τέχνη, που θα συγκινεί το λαό με τ' άωτικά της ένδιαφέροντα, θα δίνει το σύνθετο στο άπλό, ουσιαστικό περιεχόμενο σε καθαρή φόρμα. Θα επιδιώκει τη σύνθετη απλότητα, μά όχι και την άπλοποίηση».

Έχουμε τη γνώμη πως ο άρθρογράφος έχει κάπως συγχιμένα τ' άματα πάνω στο φαινόμενο της τέχνης (που είναι ένιαίο σε όλες του τις έκδηλώσεις). «Ο κούφιος φορμαλισμός, ο βερμπαλισμός, ή άδεια ωραιοπάθεια, ή άρνηση της ζωής, ή φυγή από την πραγματικότητα, το φτωχό δόγμα ή τέχνη για την τέχνη» και όλα τ' άλλα, είναι στοιχιατά άρνητικά για την κάθε τέχνη, είναι συμπτώματα καλλιτεχνικής στεριότητας. Όμως: «άλλο με τριβές γέροντα κι άλλου με σφάξει ο πόνος». Το μεγάλο ζήτημα είναι πολύ πιο άπλό και περιέχεται δάκρυο μέσα σε μιά λέξη: Ταλέντο,

κ. Μάρκο Αύγερη! Υπάρχει ταλέντο; Υπάρχει συγγραφέας. Και σαν υπάρχει συγγραφέας δε δέχεται ούτε «λαοκρατικές» συνταγές, ούτε όδηγίες, ούτε έκκλήσεις. Θα βρει με το ένστικτό του μέσα στον άνθρωπο (τόρα έχει πέραση ή λέξη «λαός» μά ή ουσία είναι ή ίδια) το στοιχείο το αιώνιο, που ξεπερνάει τις πολιτικές, τις κοινωνικές και τις έθνικές έπικαιρότητες και θα δημιουργήσει το έργο. Και το έργο θα συγκινεί τότες τους λαούς όλων των εποχών, όλων των πολιτικών καταστάσεων και όλων των χωρών. Ο κ. Αύγερης που πριν από τριανταπέντε χρόνια εΐταν λογοτέχνης, είχε γράψει ένα ωραίο ποίημα και δεν μπουει να ξεχάσει με τη γιατρική του τους αιώνιους νόμους που κυβερνούν τη γέννηση του άληθινού έργου. Όσο για «το σύνθετο στο άπλό» και για τη «σύνθετη απλότητα», καλά θα εΐταν να είχαμε περισσότερο διαφωτισμένη την έκφραση, γιατί πάντα μας ένδιαφέρει η σωστή ή σκέψη του κ. Αύγερη στα ζητήματα της τέχνης.

Με χαρά και

άνακούφιση άκουσε όλος ο κόσμος που αγαπά τ' άράματα και τις Τέχνες, την άπόφαση της Κυβέρνησης Παπανδρέου για την ίδρυση ξεχωρης Άκαδημίας. Και με άπόλυτη ίκαοποίηση έμαθε τ' άνόματα των τέσσερων που ξεδιαλέχτηκαν για πρώτα ίδρυτικά μέλη. Είναι ο Καζαντζάκης κι ο Σικελιανός από τους ποιητές, ο Βλαχγιάννης από τους ιστορικούς, ο Παρθένης από τους ζωγράφους. Κι οι τέσσερις είναι άντρες που προσκομίζουν πλούσια και άκριβή πνευματική προσφορά, έργο ώριμο και θε-

τικό, που δε σηκώνει καμιά άμφοιβή-τηση και άποστομώνει κάθε διαμαρτυρία φθόνου και έμπάθειας. Φτάνει να προχωρήσει ή έπιλογή «με περίσκεψιν και αϊδώ», ώστε να κρατήσει το έργο αυτό του κ. Παπαντρέα τη σοβαρότητα που μ' αυτήν άρχισε. Γιατί οι άποτυχεμένοι παραφυλάνε, τριγυρίζουν προθαλάμους κυβερνητικούς και κομματικούς, σπρώχνονται με πάθος προς τη χρυσή πύλη, που ακόμα δεν άνοιξε.

Όσο για τ' άλλα που γράφτηκαν σχετικά, πως όλοι σχεδόν οι Έλληνες που ξαίρουν όπωσδήποτε άνάγνωση και γραφή θα τρέφονται στο πρυτανείο ως «χρυσά μετάλλια» ή ως «καλλιτεχνικά βραβεία», αυτά, υποθέτουμε, θα τάγραψε κανένας χιουμορίστας δημοσιογράφος.

Είναι βδομάδες

τόρα που ο Έλληνισμός της Αϊγύπτου χαιρέται ένα μεγάλο έγχρωμο έργο του όμερικάνικου κινηματογράφου, που έχει τούτη την ξεχωριστή σημασία για τον τόπο: Σ' ένα χαρακτηριστικό όρλο του παίζει γνωστή και άγνωστη Άθηναία καλλιτέχνηςσα, ή κ. Παξινού. Είναι ή πρώτη φορά που ή Ελλάδα καταχτά μιά τόσο προχωρημένη θέση μέσα στο διεθνή καλλιτεχνικό στοίβο της νέας Τέχνης, όμως δεν είναι ή πρώτη φορά που δείχνει τις άπειρες δυνατότητες της σε κάθε τομέα πνευματικών κατακτήσεων. Για την κίνηση που έγινε στην Αμερικη γύρω στο πρόσωπο της Άθηνάιας θεατρίας γράφει σε άλλη στήλη ο συνεργάτης μας του Καίρου κ. Ντίνος Κουτσούνης, που θα κρατά ένήμερη την «Κ. Ελλάδα» για την πνευματική κίνηση του Αϊγυπτιατικού Έλληνισμού.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο κ. Μελάς και ή Ε. Ε. Λ.

Η «Εταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών», σαν έφυγαν οι Γερμανοί από την Αθήνα έκανε μιά συγκέντρωση και έσθυσε από τ' ά μέλη της τον άκαδημαϊκό Σπύρο Μελά, με την κατηγορία πως όντας χρονογράφος στην «Καθημερινή» έπί κατοχής, δημοσίεψε τρία χρονογραφήματα, προτρέποντας τον Έλληνικό Λαό να δεχτεί με ύπακουη και εϋγνωμοσύνη το ζυγό του Χίτλερ και να συνεργαστεί στη «Νέα Τάξη» της Εϋρώπης.

Στις έκδηλώσεις που έγιναν ενάντια στον άκαδημαϊκό πρωτοστάτησαν λογοτέχνες και λόγιες κυρίες που έπί κατοχής, όταν ο κ. Μελάς και ο κ. Πέτρος Χάρης κρατούσαν τη λογοτεχνική έπιθεώρηση του Γερμανικού Ραδιοπομπού της Αθήνας, με άλληλογραφία και προφορικές παρακλήσεις παρεκάλεσαν τον πρώτο να μιλήσει για το έργο τους από το σταθμό «Βέρμαχτ κ.λ.π.», όπως και μίλησε. Αυτό μάλιστα συνέβη αφού είχε κιόλας γράψει τ' α τρία χρονογραφήματα που με τόση καθυστέρηση κέντησαν το πατριωτισμό των λογίων της Ε. Ε. Λ.

Όστόσο άλλοι λογοτέχνες, όπως οι κύριοι Γρ. Ξερόπουλος, Κ. Ούράνης (άντιπρόεδρος της Εταιρίας) Πέτρος Χάρης, Δ. Κόκκινος, Κ. Άθανασιάδης, Γ. Θεο-

τοκάς, Ν. Ποριώτης και Γ. Κασιμίπαλης, έκαναν προσφυγή στον Ειρηνοδίκη, που με την ύπ' άριθ. 148-44 άπόφασή του κήρυξε άκυρη τη διαγραφή του κ. Σπύρου Μελά, γιατί δε στέκεται σύμφωνα με το καταστατικό και τον κανονισμό της Εταιρίας.

Για τον ίδιο λόγο δε γίνεται να σβυστούν νόμιμα από μέλη της Εταιρίας Λογοτεχνών ή άλλου σωματείου λογοτεχνών, Δημοσιογράφων και Καλλιτεχνών όσοι είναι ήθικα ή ένεργητικά συνυπεθυνοι στις σφαγές του ΕΑΜ ή τυχόν υπήρτησαν στην προπαγάντα του καταχτητή δίνοντας το κύρος και τη συνεργασία τους στις εφημερίδες που έβγαίνουν με έξοδα των γερμανών, δέχτηκαν να μπει τ' όνομά τους στις στήλες του «Κουαδρίβιο» παίρνοντας τ' όφειμα και λιρέττες, υπηρέτησαν τη λογοκρισία του έχτρου, (στο θέατρο, στον Κινηματογράφο, στη λογοτεχνία και στον τύπο), ή βοήθησαν με ζωγραφικές παραστάσεις και με την τέχνη τους γενικά την υποδουλωτική προπαγάντα του.

Οι έκλογές της Ε. Ε. Λ.

Η «Εταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών» είχε κάνει έπί κατοχής έκλογη Διοικητικό Συμβουλίου. Την έκλογη την είχε όργανώσει το Κομμουνιστικό Κόμμα, που σύναξε γύρω στον κ. Αύγερη τη γυναίκα του Κα Γαλά-

τεια Καζαντζάκη και την αδελφή της Κα Έλλη Δασκαλάκη μία μικρή ομάδα που έδωσε τη νίκη στο μοναδικό οργανωμένο ψηφοδέλτιο. Είναι η πρώτη φορά που η Ε. Ε. Λ. γίνονταν όργανο πολιτικής προπαγάνδας. Μέσα στο ψηφοδέλτιο οι κομμουνιστές είχαν βάλει για καμουφλάρισμα και δυο όνοματα εθνικοφρόνων που έχουν κύρος στον κόσμο των γραμμάτων: τον Άγγελο Σικελιανό και τον Κώστα Ουράνη (ό κ. Σικελιανός δεν είχε λυγίσει ακόμα μπροστά στις φοβέρες του Έαμ).

Τις προάλες η Ε. Ε. Λ. ξανάκαμε εκλογές. Οι μόντοι οργανωμένοι που παρουσιάστηκαν πάλι με συγκροτημένο ψηφοδέλτιο ήταν οι κομμουνιστές. Κι αυτή τη φορά έβαλαν πρόσωπα, γνωστούς έαμίτες, με δράση καθοδηγητών ή προπαγανδιστών στις μέρες των σφαγών. Από το νέο Συμβούλιο μόνο ο κ. Καζαντζάκης δεν είχε εκδηλωθεί σε παρελάσεις και έներγεις.

Ύστερ' απ' αυτή την πρόκληση γίνεται πλατειά ζύμωση ανάμεσα στους λογοτέχνες για μια μεγάλη Έθνική Οργάνωση των ανθρώπων των Γραμμάτων, που να μην επιτρέπει στις άντεθνικές προπαγάντες κανενός είδους εκμετάλλευση και δυσφήμιση των ελληνικών λογοτεχνών μπροστά στον Έλληνικό Λαό και στο έξωτετικό.

Η οργάνωση αυτή δε θαχει πολιτικό χαρακτήρα. Θα δέχεται στους κόλπους της όλους τους λογοτέχνες, βασιλόφρονες, δημοκράτες και άριστους, που οι ιδέες τους για την κοινωνική δικαιοσύνη δεν τους σκότωσαν την Έλληνική Ίδέα και την εθνική άλληλεγγύη.

Περιπέτειες ήνιόχου κλπ.

Ο Ήνιόχος των Δελφών, το περίφημο χάλκινο άφιέρωμα του Συρακουσίου Πολυζάλου, σύμφωνα με φήμες που γράφανε πολλές έφημερίδες, έγκατέλειψε για πάντα την Έλλάδα, για να έγκατασταθεί στη Γερμανία. Αρμόδιες όμως και υπεύθυνες πληροφορίες βεβαιώνουν πως ο Ήνιόχος βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας. Η αλήθεια είναι πως σπάνιες βυζαντινές εικόνες κι άλλοι αρχαιολογικοί και καλλιτεχνικοί μας θησαυροί, της αρχαίας και μεσαιωνικής τέχνης, πουλήθηκαν στους πρώτους μήνες της κατοχής, μες στην άναμπουμπούλα, κι αγοράστηκαν από το στρατάρχη Λιστ κι άλλους ανώτατους γερμανούς αξιωματικούς.

Πέθανε ο Βισώρης

Στά τέλη του Γενάρη πέθανε στην Κηφισιά από συγκοπή ο διαλεχτός ζωγράφος μας Μίμης Βισώρης. Η κηδεία του έγινε με δημόσια δαπάνη.

Η Λυρική Σκηνή

Με νόμο ξαναγυρίζει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Παιδείας η Λυρική Σκηνή. Διευθυντής ώρίστηκε ο κ. Θ. Συναδινός. Το Συμβούλιο της Λυρικής Σκηνής αποτελέστηκε από τους κ. κ. Π. Πετριδη, Φ. Οικονομίδη, Ν. Αθανασιάδη, Στ. Μουζάκη, Α. Στράτο και Δ. Τζιρακόπουλο.

Επίσης ο κ. Γ. Θεοτοκάς διορίστηκε διευθυντής του Έθνικού Θεάτρου. Ο διορισμός του αντίκρουσε ζωνρή αντίδραση που εκδηλώθηκε κυρίως με άρθρα της «Καθημερινής».

Πανεπιστημιακά

Έγινε νομοσχέδιο για την εκκαθάριση των καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών — Θεσσαλονίκης, που διορίστηκαν άντικανονικά τα τελευταία χρόνια με διάφορες χαριστικές πράξεις. Στην περίπτωση αυτή ανήκουν καμιά πενήνταριά καθηγητές.

Το Κράτος και η δημοτική

Από το νόμο «περί οργάνωσης και εκπαίδευσης (10-2-45)» η Δημοτική χαρακτηρίζεται γλώσσα έθνική και γι' αυτό εισάγεται και στην Ε' και ΣΤ' του Δημοτικού, καθώς και στη Μέση και Άνωτάτη παιδεία με τη διδασκαλία της λογοτεχνίας.

Από τα ριζοσπαστικά αυτά μέτρα ένθουσιασμένη η «Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών» με έγγραφο της συγγαίρει τον Υπουργό Παιδείας κ.τ.λ. Διαμαρτυρήθηκαν με άρθρα ο κ. Κύρος της «Εστίας» και ο κ. Βλάχος της «Καθημερινής».

Ζημιές στο Άστεροσκοπείο

Στη διάρκεια του κινήματος έπαθε πολλές ζημιές το Άστεροσκοπείο. Αυτό όφειλεται προπαντός στη θέση του, γιατί το κτίριο και στόχος εύκολοσημάδευτος είναι, και, καθώς είναι ξεμοναχιασμένο, εύκολο-πλησίαστος πολύ από τους πλατσικολόγους. Έτσι κλέφθηκαν ένα νηματούχο μικρότερα, ένα ζενιθιακό πρίσμα, μια διόπτρα άστρογράφος, ένας έρευνητής κλπ. από το Άστρονομικό Ίνστιτούτο. Ένα διοπτρικό και ένα κατοπτρικό τηλεσκόπιο έπαθαν ζημιές. Στο Μετεωρολογικό Ίνστιτούτο καταστράφηκαν δυο βροχογράφοι, διάφορα θερμομέτρα κι' όλα σχεδόν τα μηχανήματα.

Θύμα της επανάστασης ο Ξερόπουλος

Ανάμεσα στα κακουρήματα και τις καταστροφές που έκαμαν μέσα στο Δεκέμβρη οι έαμίτες, γκρέμισαν και το επίτι του Ξεροπούλου στην όδο Εύριπίδη και έκαψαν όλα τα χειρόγραφα και το πολύτιμο άρχείο του. Έτσι δεν υπάρχει πιά η ιστορική σοφίτα, όπου ο σεβαστός συγγραφέας έγραψε το μεγαλύτερο μέρος του μεγάλου έργου του.

Για τιμή και ένιςχυση του καταστραμένου τώρα στα γεράματα συγγραφέα, στις 18-2-45 παίχτηκε στο «REX» η «Φωτεινή Σάντρη», και το Κράτος, ύστερα από πρόταση του ύπουργού κ. Περ. Ράλλη του ψήφισε ένα χρηματικό ποσό από 100 χιλ. δραχμές και μια ταχτική μηνιάτικη έπιχορήγηση.

Τα λογοτεχνικά σωματεία

Το Υπουργείο Παιδείας καταβάλλει προσπάθεια να ένοποιήσει τα τρία λογοτεχνικά σωματεία για να μπορέσει να έξυπηρετήσει καλύτερα τους λογοτέχνες.

Η εικονογράφηση του περιοδικού

Σε τουτό το τεύχος τα κοσμήματα και το ξόφυλλο είναι του Μάριου Άγγελόπουλου. Η μεντάγια με την ίπποκάμη του γλύπτη Θανάση Λημναίου και οι φωτογραφίες της Κας Β. Παπαϊωάννου.

Τυπογραφικό λάθος

Νά διορθωθεί στην τρίτη σελίδα (άφιερωτική πινακίδα) το 944 σε 1942.

ΕΝΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΥΡΙΒΗΛΗ

ΤΑ ΠΑΓΑΝΑ

είναι ένα μεγάλο πρωτότυπο διήγημα, στην έκταση σαν το «Βασίλη τον Άρβανίτη». Τυπώθηκε μόνο σε καλό χαρτί και είναι στολισμένο με ξυλογραφίες του Ι. Μόραλη.

"ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ,"

ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ ΤΑ ΕΞΗΣ ΒΙΒΛΙΑ :

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΗ:

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ
της 'Ακαδημίας Αθηνών
"ΑΘΑΝΑΣΙΑ"
Είκοσιπέντε εκλεκτά διηγήματα μ' ένα πορτραίτο του συγγραφέα από ξυλογραφία του Δ. Γιαννουκάκη

PAUL DE KRUIF
"ΚΥΝΗΓΟΙ ΜΙΚΡΟΒΙΩΝ"
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

IRVING STONE
"ΒΑΝΓΚΟΓΚ"
(Η ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ)
Β' έκδοση με 16 πίνακες εκτός κειμένου

ANNEMARIE SELINKO
"ΗΜΟΥΝ ΕΝΑ ΑΣΧΗΜΟ ΚΟΡΙΤΣΙ,"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

SOMERSET MAUGHAM
"ΘΕΑΤΡΟ"
Μυθιστόρημα από τη ζωή του Θεάτρου

VICKI BAUM
"ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

R. C. MUSCHLER
"Η ΑΓΝΩΣΤΗ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ANDRÉ MAUROIS
"ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ"

FRANK THIESS
"ΑΝΗΣΥΧΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

STEFAN ZWEIG
"ΦΟΥΣΣΕ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

JOHN KNITTEL
"Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

LUIGI PIRANDELLO
"Η ΖΩΗ ΓΥΜΝΗ"
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ
"ΑΛΕΞΗΣ Ο ΑΜΑΞΑΣ"
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

STEFAN ZWEIG
"ΑΝΥΠΟΜΟΝΗ ΚΑΡΔΙΑ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΣ ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ
"ΤΑ ΔΕΝΤΡΑ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

HELEN GRACE CARLISLE
"ΜΑΝΑ"
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

